

L'Esbart va nèixer -com ha explicat Manuel Lladonosa- d'una doble vocació: la descoberta juvenil i l'antifranquisme. Una descoberta juvenil ben poc arrauxada, i un antifranquisme no massa explícit, de moment. El mèrit de l'Esbart consistí en implicar l'activisme catalanista amb l'emergent cultura juvenil, que tenia en els guateques, la música i les relacions entre nois i noies les seves màximes expressions. A diferència d'altres clubs juvenils que proliferaven per la ciutat, l'Esbart es caracteritzà per endegar una oferta cultural de qualitat no exclusivament juvenil, sinó que aspirava a servir al conjunt de la ciutat. Que una colla de joves fossin capaços d'autoorganitzar-se -sense renunciar al mestratge de generacions anteriors-, tot promovent conferències, cicles, revistes -la "Circular" fou, entre el 1962 i el 1966 l'únic testimoni de premsa en català a la ciutat-, projeccions, concursos, revistes orals, sessions de teatre, exposicions, festivals, programes radiofònics, classes de català, conjunts musicals, etc, era una novetat en el món de l'associacionisme juvenil. Els conferenciants que vinguéren a Lleida de la mà de l'Esbart composen una complet retrat de conjunt la vida artística, política i cultural catalana dels anys 60.

Al cantó d'aquesta activitat cívica -i no necessàriament en contradicció- la quotidianitat de l'Esbart es basava en activitats lúdiques com els guateques, cargolades, excursions, menjades de la "mona", acampades, etc). Diàriament els joves es trobaven per xerrar, llegir i lligar. Certament, els xicots i xicotes de l'Esbart eren nois "formals". La major part eren estudiants, provenien de famílies de la petita i mitjana burgesia, vestien sense cap estridència (només cal veure les fotografies: tots trajats i cap pelut!), i guardaven les normes en les relacions entre els sexes (en moltes excursions hi anava també el consiliari). "Mentre parléssin de llibres -pensaven els pares- no anirien als bars". En els primers números de la circular hi apareixen articles ben sucosos, per a uns joves considerats aleshores com a proressistes. Hom anuncia, per exemple, la celebració d'una missa setmanal al casal de Crist Rei: "L'assistència no és obligatòria, però com si ho fos. No es comprèn que cap persona afiliada a l'Esbart no prengui part als actes" (CIRCULAR, juny 1962). Amb tota la ingenuïtat del món, els joves de l'Esbart no calibraven el què significava organitzar un acte el mateix dia i hora que Franco passava per la ciutat. Amb tota la ingenuïtat, convocaven, el curs 1963-64, totes les entitats juvenils oficials amb la intenció de crear una Coordinadora de Joves.

A Lleida, s'ha dit moltes vegades, la gent és freda i incapaç de dur a terme una activitat amb constància. Llevat dels centres d'esports o d'esbarjo, els altres centres de la ciutat són minoritaris. I als joves sembla que ens han empegat aquest defecte. Quan ens preguntem per les inquietuds humanes, culturals, religioses de la joventut, responem sempre que hi ha unes quantes institucions on hi ha "quatre gats" (...) No obstant, ens hem preguntat que totes les minories de tots els centres de joventut, coordinats, no són tan minories? Si tenim un xic d'horitzons oberts, i ens dediquem a conèixer els altres centres juvenils, a ben segur que ens endurem una sorpresa, al veure que els que penquen no son "4 gats", sinó bastants més. Malauradament, fins ara les institucions s'han dedicat més a fer-se la guitza mútuament que a actuar conjuntament (...) Poc a poc, els contactes entre grups diversos van augmentant. Ara es una xerrada entre estudiants i obrers per tractar un tema comú. Ara es una reunió de diversos centres juvenils per organitzar una setmana de joventut, ara una ruta, després serà un secretariat de joventut. I així anem entrant en la consciència que és unint els nostres esforços que aconseguirem uns fruits més reeixits ("Vers una solidarització de la joventut", ESBART MARIUS TORRES, sense data).

No havien exclòs ni la OJE ni l'Acció Catòlica. Com era de preveure, l'intent no reeixí: "Els tenien una vocació hegemònica. A més els convocavem com a grup juvenil, i no ere real, perquè estaven instrumentalitzats, no eren independents" (ALFONS). Amb tot, que una associació independent pogués dirigir-se en termes d'igualtat a les estructures que fins llavors havien controlat les formes de participació dels joves, era un petit signe dels canvis que s'estaven produint. L'Esbart establí estrets vincles amb les altres organitzacions actives en el període -escotisme, CCMM, JOC, Pax Christi- i

conjuntament representaren l'avantguarda d'un moviment juvenil pluralista, democràtic i autònom dels poders polítics i religiosos, insòlit en la Lleida d'aquells anys.

El 1967 obrí una nova etapa per a l'entitat. Molts dels membres es van renovar, entrant-hi una nova generació més jove. Els fundadors, molts dels quals havien marxat a estudiar a Barcelona, continuaren col·laborant-hi els caps de setmana i durant les vacances, aprofitant els contactes intel·lectuals que havien establert a l'universitat. Hi havia una millor capacitat d'organitzar actes públics, afavorida perquè era més fàcil obtenir permisos, i perquè el ressò que obtenien a la ciutat era cada cop major. Destaquen, en aquest sentit, l'homenatge a Màrius Torres, el cicle sobre "Lleida avui" i sobre literatura universal contemporània, i el macrofestival de música amb el "Grup de Folk", celebrats el 1968. El 1972, quan l'activitat s'havia esmorteït -els més joves no havien pres el relleu, i molts es decantaven vers la política- hom organitzà el III Premi de poesia Màrius Torres al Palau de Vidre, amb un recital de Lluís Llach. Fou el cant de cigne de l'Esbart. Amb l'excusa de la manca de peu d'impremta de l'edició d'un quadern de poemes, la delegació del Ministeri d'Informació y Turismo va obrint un expedient sancionador, amb multa de 25.000 pts, que malgrat els recursos interposats, es va mantenir i liquidar al seu dia. Més que pels poemes, la inquietud de les "forces vives" estava motivada per una gran senyera que omplia l'escenari del recital, i per un fet sense el qual els altres haguéssin passat desapercebuts: la sala era plena de gom a gom. Fou l'estoc final d'una entitat que ja havia complert el seu paper històric.

30. Primer de Maig

Toda la Cristiandad celebra San José Obrero el día 1 de Mayo. Tradicionalmente, esta fecha ha traído un mensaje nocivo para el mundo del trabajo, en tanto que mediatizado por el marxismo, más que recordar la nobleza y jerarquía del orden laboral, incitaba a este a perderse entre la desesperación y la demagogia... (LA MAÑANA, Editorial, 1-V-1968)

La història del primer de maig és la història de l'oposició al franquisme. La Festa del Treball és, en la memòria oral, el punt de confluència entre el règim i les classes populars, l'espai simbòlic de negociació de l'hegemonia social, el terreny per al conflicte entre el poder vigent i els contrapoders emergents. Durant tot el període, l'Estat cercarà d'apropiar-se de la celebració, manllevant-li la seva significació reivindicativa i de classe. Mitjançant les Demostracions Sindicals, el dictador pretendrà demostrar periòdicament l'adesió de les classes populars a la seva tasca; la retransmissió televisiva dels espectacles de l'estadi Bernabeu mostraran el consens obrer envers el règim, simbolitzat en la prosperitat econòmica i en la consigna "25 años de Paz". Per altra banda, les forces d'oposició, en vies de reorganització, prendran la jornada com terreny per a la subversió i la protesta, com a caixa de ressonància per a la xarxa cívica del dissens. En la perspectiva local, el record del primer de maig alimenta la progressió en les preses de posició davant del règim.

(ELIES) L'ú de maig l'església ho va considera una festa. Per tant hi havia una celebració religiosa. I també hi havia la celebració triunfal per part del sistema. La JOC i la HOAC, des de que van existir, ho celebraven cada any, però a part. Se feia una missa a la catedral on hi nava molta gent. Es feia una ofrena, de vegades oferint eines de treball o representant que es muntava l'altar. I després se feia un acte públic al Victòria. I venia la policia i vigilava el què deiem. Però sempre amb el recolzament de l'església i sempre amb aquest enfrontament estat-església. A mesura que es nava avançant, la cosa es va posar mes difícil i per això es va arribar al crac del 66. Les

celebracions del ú de maig s'omplien de gent cristiana que hi anava, perquè era la festa de Sant Josep Obrer. I després perquè la JOC i la HOAC reunien a més de 200 persones, que vol dir que aquestes 200 persones també invitaven a altres persones... Això era lo obert. Després hi havia tot el moviment polític subterrani. Aquí a Lleida començaven a existir quan jo vaig marxar, però eren molt febles. No hi havia ni classe obrera, ni la classe política estava massa desenvolupada. Era molt provincià tot això i la gent només estava per a fer quartos...

(AURORA) Els primers de maig eren nostres! Això des de luego! En recordo un, deu de fer uns 25-27 anys, cap al 62... Va ser molt curiós, perquè el vam fer aquí, a Pardinyes, quan no hi havie re. Però el capellà que hi havie ere el consiliari de la JOC. Ere molt bo perquè resulte que el vam fer en unes barraques: una missa, una xarla, i res més. La vritat és que hi havie por. I quan tornàvem cap a casa, tot lo camí, que ara és un carrer, estave plantat de grisos. No ho haviem dit a ningú! Només mos deixaven anar de dos en dos! Quan passavem de dos ere manifestació. Naltres anavem quatre, i mos van dir: "Sólo pueden ir tres, porque más de tres es manifestación!" I una va dir en broma: "¿Y yo qué hago, me quedo sola?" O sigui, com que nomes podiem anar tres, ella es va quedar sola. Els policies, la vritat, estaen bastant picats, i no gosaves dir-los res, perquè te tocae la castanya. Recordo que aquest capellà va dir -entre línies, que no es podie dir res-: "Bueno, a vegades una cosa està mal feta, la digui qui la digui, la faci qui la faci, tant si va de caqui com si va de púrpura" L'undemà, el va cridar don Aurelio del Pino Gomez, i li va dir: "Por orden de obediencia vas al señor gobernador a pedirle disculpas" I ell li va dir que sí, però que li donés per escrit, perquè si el diumenge havie estat amb els obrers, el dilluns no podie anar a veure el governador, perquè nosaltres li podiem tirar en cara. I el bisbe li va dir que no se lo daba por escrito. I li va dir que no iba. I no hi va anar. Ara, li va costar el destí a Suïssa! Llavors te trobaes en una situació de que a l'església no sabies qui ere qui. Capellans que ara estaen amb els obrers i después estaven menjant a la taula dels rics, te'ls trobaes a topar topar. I ell va tindre la suficienta valentia de dir-li no, i no hi va anar. Perquè demà surtie a "La Mañana": "Audencias concedidas por el señor gobernador" I clar!... Un altra vegada el vam celebrar al Granados. Llavors ja va ser oficial. Ja haviem conseguit el permís per poguer-ho fer públicament com cristians. També va ser una anècdota molt bona, perquè ere quan se començae a parlar de les minyones, empleades de hogar. I una de les noies, que ere minyona, va llegir el manifest. I aquesta noia va nomenar 3 o 4 vegades la paraula "empleada de hogar". I quan surtiem, un policia pare al consiliari i li diu: "Oye, eso de empleada de hogar ¿qué quiere decir?" "Pues chacha, o criada" "Ah, bueno!" Ves si eren curts! Tenien por de tot! Después vam fer una manifestació a la plaça Espanya. Hi havie més policies que obrers! Ja ere cap a finals del 60, 67-8. O ere alguna altra cosa? Es que com que anavem a totes! Potser érem una mica temeraris. Ere l'única manera de fer una mica de força...

ISIDRE- Al voltant de l'ú de maig se feien bastantes activitats: conferències, se nave a repartir la "Juventud Obrera" de l'ú de maig. També fèiem un calendari. Tot això te servie per tindre contactes amb la gent, de copsar una mica la problemàtica obrera, i la problemàtica social dels barris. A principis dels 60 ere més aviat una festa religiosa més interna. Conforme va anar avançant, se va anar obrint. Feiem sempre una conferència sobre la classe treballadora. Invitavem als nostres influenciats... Cap al 65-66, ja es comencen a fer actes públics. Un al cine Granados, que es basae en un llibre del Rovirosa que deie "De quien es la empresa?" Que va vindre molta gent. També comencen les manifestacions al carrer, portades una mica per les manifestacions polítiques i sindicals. La JOC hi participae. Que també al haver les Comissions Obreres al local ho viviem, feiem com d'escut d'aquesta gent.

DOLORS- Quan nosaltres feiem la missa de l'ú de maig, amb permís del bisbe, los partits o Comissions ho aprofitaven per fer la seua mini manifestació. I venien a la porta de l'església. I quan

venien los policies se posaen dins de l'esglesia. Recordo un any als Mercedaris, que van entrar los policies dins a detindre! Hi havie aquesta cosa. Al 63-64.

ISIDRE- La primera manifestació em sembla que va ser al 66, se va fer a la plaça de Sant Joan. Primer se va fer una missa a l'església. Al sortir ens vam trobar molta gent. Aquell any hi havia bastanta gent jove, dels escoltes i la JOC, molta gent. La consigna ere portar el Correu Català. Que hi va haver un intent de tallar-lo, de censurar-lo. I vam tirar carrer Major avall. Silenciosos. Naem tots junts, en grup. Però es que llavors estae prohibit! Ells ja ho sabien! A l'Urrissa la policia va vindre i mos va començar a perseguir. Que aquell dia van detindre al Jordi i al S. Que van ser los motoristes que els hi van barrar el pas. I un demb'ells va saltar per damunt de les motos, però la policia els va agafar. Van tirar cap a la rambla de Ferran i els van detindre allí. Jo em recordo que em vaig embutir per un carreró. Se van escriure cartes, recollir firmes, però de seguida els van deixar anar. Los anys següents se va anar augmentant les manifestacions, de cara a lo que és CC.OO. Que ja va agafant peu dintre de Lleida. Aquesta és la que recordem més, perquè va ser unitària.

(ANTONI) ...Hi ha un altra cosa curiosa. La primera manifestació que es va fer a Lleida l'ú de maig, pues bueno, érem 4 gats. La majoria érem escoltes, alguns de Pax Christi i alguns de la JOC. Perque vegis el despiste que hi havie, quan vam estar a la plaça Espanya, que erem molt poquets, ens vam ficar a cantar el Virolai, ja, ja. Perque vegis com les coses eren un todo, que encara no tenie... No se quin any va ser. Lo que sí puc dir es que allí van detindre a un tal I.S., i al Jordi, que éren escoltes. I jo se que allí els hi van preguntar pels noms dels dirigents que en aquell moments estaven a l'escultisme, i aquestes coses. Però bueno, els van deixar anar a al tarde, no va passar res. I aquí va ser la típica història: "Veus com els comunistes estan darrere!" Però vam cantar el Virolai!

(JORDI) No recordo que abans del Primer de Maig sabés que hi havia una manifestació. Potser m'ho van dir. Potser havien circulat octavetes convocant amb una reunió... Va ser una cosa bastant improvisada. Es una mica allò que has sentit que fan manifestacions a Barcelona, i que n'han convocat una a Lleida. I hi vas una mica a vere que passe, perquè tenies obligació... Vam anar amb una missa, a l'església de Santa Maria de Gardeny, on el consiliari de la JOC devie dir missa habitualment. I al surtir de missa, mès que res vam anar a curiosejar, a vere que passe. Suposo que devie convocar CC.OO. Hi havien vingut gent de pobles. Miners de Seròs o de la Granja, amb capellans, amb sotana i tot, que éren los que van cantar "L'emigrant", que no té res a veure amb l'ú de maig, i no sé que més. Perque no sabiem què fer. Jo dirie que no hi havie prouta entitat per fer una manifestació. Es notae cert moviment, estaem amb correts. Hi havie la gent de Barcelona, uns quants universitaris, la gent de la JOC i de la HOAC, de l'Esbart. Va passar que hi havien uns grisos que mès o menys vigilaen la plaça, però no van intervenir. Un paio que ven juguines mos va filmar a tots. Potser encara te la pel.lícula. Potser ara és un demòcrata de tota la vida. Amb tota la jeta, va anar amb la càmera, i mos va filmar a tots, suposo que li havie dit la policia. Si no l'ha borrrat tè un bon testimoni de la resistència. I no va passar re!

Recordo que algù va dir, devie passar pels correts, que es tenie que anar a la plaça Catalunya, que allí no es podie fer res. Suposo que una mica l'intent que amb grupets s'anès carrer Major avall. I quan vam començar a marxar es va sentir una banda de cornetes i tambors, que passaen per Fernando. I quan vam arribar a la cantonada del banc Saragossà, jo nae amb el N., i li vai dir "Amb això dels tambors se distreurrà la gent" No ho vai dir fort, en plan d'arengar a la concurrència, ho vai dir al company. I dos tios van dir: "La documentación" o "Quedan detenidos". Dos polis de paísà. Jo quan vai vere que deien això vai fer gest de tirar enrere i m'ensexampen pel radere. I van dir "Acompáneme a comisaría". I per allí Fernandito, que naem amb un tio a cada costat, encara vai intentar escapa'm. No teniem cap pràctica d'aquest tipo de coses. Mos devien tenir

7 o 8 hores detinguts. De les 12 o la 1, a les 7 o les 8. Primer mos van tindre a dalt moltes hores. Jo em vai adormir en una cadira, a l'hora de la migdiada. A l'arribar vam encendre una cigarreta, per donar una mica la imatge... I mos van fotre una bronca, mos van tirar el cigarro per terra: "Ustedes estan detenidos! Tal y cual" Però a partir d'aquell moment ja no mos van cridar més. Més aviat intentaen minar-mos la moral. Un tio mos va dir: "Os vais a quedar sin comer, y yo me he comido de primer un pollo, y después una pechuga" I encara recordo que li vai dir: "Pues yo después de este menú me ha pasado el apetito" I se va fotre a riure! "Con lo bien que estaría yo ahora en el campo con unas chavalas y aqui todo el día..." Fins que van vindre uns tios que s'havien barallat amb unes navalles, que allò ja ere una mica sèrio, i mos vam fer sortir al passadís. I después a baix mos van deixar sols amb un passadís del sòtano. Mos vam posar d'acord que per dir que mos havíem trobat allí, no sabíem qui ho havie organitzat... Per no caure en masses contradiccions.

Mos van fer un interrogatori sense apretar-nos massa. Se van creure bastant lo que els vam dir. Después van cridar als pares, mos van pujar al despatx del comissari jefe, i mos van fer un discurs, que ja els havien fet als pares. "Estos chicos los instrumentalizan, ellos no saben de que va, pero otros si que lo saben..." I el meu pare els hi va dir: "Y porque no detienen a los que les instrumentalizan" "Bueno, bueno" I mos van deixar anar, no va passar res mes. El meu pare com que ere el grup de mestres de Rosa Sensat, i havie estat un dels primers signants per un manifest del català, i altres de la família, eren congnyoms que els sonaen. Que a més mos coneixeen, perque van dir "Qué soys comunistas?" "No, no" "Qué soys de la JOC" "No, no, tampoco". "Pues de donde soys" "De los scouts" "Y qué es esto?" I un diu "Si, tienen un local allí en la calle la Palma" O sigui que ho sabien. A les èpoques que l'Antoni ere de minyons, un dels jocs quan anaen a Reimat, en temps del Pardell, ere trobar al tio de la político-social que els havie seguit. Des de lluny els seguie, mirant pel bosc si apreníem a tirar tiros. Com que passaen tan poques coses, el poquet que passae els devie tindre molt preocupats. Però aquell any va ser bastant anecdòtic. Si no hagués estat per això, ningú no se n'hagués recordat. De motos res! Ja, ja. Jo crec que mos van agafar per casualitat. No erem destacats de cap mena. No recordo que haguesa fet res. Jo la conclusió que en vai treure és de que el Serrano Montalvo, seguint la seua política de no complicar-se massa, en va agafar a dos que no li portessin molts problemes, per si li deien: "¿Y usted que no ha hecho nada?" "Pues si, tengo dos" Jo crec que va ser més que res que el governador va intentar cobrir l'expedient. Suposo que la única conseqüència hagués estat si hagués intentat fer milícies, que en aquella època necessitaes un certificat de bona conducta. Però ja no m'ho vai proposar.

La memòria popular atribueix al primer de maig de 1967 el mèrit de ser la primera manifestació organitzada, amb significació política, duta a terme a la ciutat durant el franquisme. Després dels actes religiosos habituals, les CCOO llavors naixents van convocar les forces democràtiques a la plaça de Sant Joan. Hi acudiren, a més d'alguns militants polítics, els membres dels moviments cristians (JOC, HOAC i escoltes), i altres sectors democràtics. Es tracta d'un moment clau en el relleu generacional de la sociabilitat antifranquista: al cantó dels vells sindicalistes i lluitadors democràtics, hi acudeixen les noves fornades, encara no polititzades a nivell partidista, provinents dels moviments juvenils. Els testimonis divergeixen en les dates, en el càntic que substituï "La Internacional" ("El Vïrola" o "L'Emigrant"), i en l'itinerari del conat de manifestació. Coincideixen, però, en descriure la celebració com la primera mostra de solidaritat antifranquista unitària, tímida fractura en la pacífica vida de províncies. La data s'ha gravat en la memòria, a més de per ser la primera manifestació, per la detenció de dos dels participants, dos joves escoltes. Alguns relats, com el de l'Isidre, recreen l'afer sota el prisma d'un enfrontament violent. Probablement en el record es creuen imatges de manifestacions posteriors (la fabulació és un recurs habitual en la memòria oral, quan hom pretén

subratllar l'abast de determinats fets o situacions en el decurs històric). En aquest cas, l'evocació de la detenció, i de l'actitud desafiant de les forces de l'ordre, compensa el sentiment de por, la migradesa real de la manifestació, la consciència de "minoria", i reforça el caràcter de "moment fundacional" de la jornada, en la història local del combat antifranquista.

31. Vagues i bullangues

"Ves, no t'emboliquis": consell corrent del pare i de la mare al noi que estudia a Barcelona els anys de carrera (...) Recordo haver dit les mateixes paraules a nois de preuniversitari i després a llurs mares, benestants, sobre el capteniment de l'universitari en temps de vagues: "Cal mirar la justesa de la causa, cal atènyer-se a la llei de la solidaritat companyívola en matèria beneïble segons la llei natural i eclesiàstica; cal adonar-se del que opinen persones de seny alienes a interessos polítics; cal jugar net; ara, si la consciència et diu de comprometre't, endavant, noi!". Els joves ho entenien perfectament, aleshores almenys; les mares, no. La majoria, no. "Nen, tu a estudiar. No t'emboliquis". "El meu nen (de 18, 19, 20 anys) l'hem enviat a Saragossa, on no hi ha vagues ni bullangues" (Joan GABERNET, *Lleida, problema i realitat*, 1967: 227)

Als anys 40 i 50 només alguns fills varons de l'alta burgesia es podien permetre el luxe d'anar a estudiar a la Universitat. Als 60 es generalitzen els estudis superiors entre certs sectors de la petita i mitjana burgesia. L'anada a Barcelona suposa tot un ritu de pas per als joves universitaris: abandonen el món reclos del control familiar, entren en contacte amb una ciutat i una Universitat en ebullició. Malgrat la insistència del discurs patern del "no t'emboliquis", a Barcelona molts joves de Lleida van començar a viure les primeres vagues i bullangues de la seva vida. La participació dels joves de Lleida en vagues i bullangues era, probablement, superior a la dels seus companys barcelonins, perquè en estar lluny dels pares podien sentir-se més lliures. El 1955 la Clara, després d'haver estudiat Magisteri i d'exercir uns anys com a mestra, aconsegueix una beca que li permet realitzar el seu somni d'estudiar Pedagogia a la Universitat. Mentre és a Barcelona viu les primeres vagues universitàries de 1955.

(CLARA) Allavons vai anar a la universitat, el meu somni. Hi vai estar del 55 al 61, que vai fer el curs de doctorat. No n'hi havie moltes de noies en aquella època a la universitat. D'aquí Lleida crec que vaig ser de les primeres que hi vaig anar. Vaig estar al col.legi major de les Salesianes. Aquelles dones eren bastant obertes. A les déu haviem d'estar al centre. Eren respectuoses. Però els primers cursos vai patir molt, perquè vai acusar molt el canvi de l'educació de Lleida aquí. Vaig tenir una gran crisi de desarrelament. A més els que veniem de Lleida ens miraen així... Ho feiem tot en castellà, clar. Me'n recordo que un professor em va dir: "Usted tiene muy bien los exámenes, pero no se sabe si lo dice en catalán o castellano, porque aunque lo dice en castellano, esta escrito en catalán" Em va costar de pair tot allò. Hi havie grans figures, per exemple el doctor Jeroni de Moragues, la seua dona filla del Maragall, el J.M.Valverde, que no va puguè resistir la pressió del sistema i sen va anar als Estats Units. I venir de Lleida, que ere una ciutat tancada, de l'estil d'educació de les monges, que ere molt tancat, pues jo em vai trobar amb aquestes persones que pensaen, que ens feien treballar com adults. Ara, tret d'aquestos 4 o 5, un desaltre tan gros! Una rutina, un servilisme, un no deixar pensar! I a la Universitat, pues ja et dic, ere una vida monòtona, gris, tret d'alguns elements, que un ens convidae a casa seva, fèiem excursions els diumenges, ere una meravella. Però els altres ere una cosa tan rutinària. Passaen llista si no anavem a classe! I repetir el que ens deien a base d'apunts. Cap esprit de creativitat.

Si deies alguna cosa de lo que ells no havien dit! Un de grec recordo que si no compraves el seu llibre, no aprovae. Els primers cursos eren comuns a Filosofia i Lletres, i erem uns 160. Per tot Catalunya i les Illes, eh! I a pedagogia potser hi vam anar 40. Però hi havie classes que erem 5 o 6. Les noies molt poques. Mo'n naem a estudiar a un bar que hi havie al davant de la universitat. Vivíem com amb família. Hi havie una coral, una deixòs de teatre. Els diumenges navem a un barri, a Poble Nou, i a Siete Casas o algo així.. Tambe hi havia l'AC a la universitat. Hi havie publicacions, teníem una revista, que la mitat dels números mo'ls preneien, perque diem coses que no els agradaven...

Lo que ere més divertit de la universitat va ser les vagues que feiem. La primera vaga, la del 55, jo hi ere! Vam estar tancats al paranif de la universitat des de les 9 de demati a les 5 de la tarde. I les noies ens deien: "No marxeu, perque si hi ha noies aquí, no ens pegarà la policia" I ho feien, eh, de pegar, als estudiants amb les porres. I vam riure, vam cantar, vam plorar, vam fer de tot. Em recordo que quan vam sortir vam trobar tota la plaça plena de jeeps. Feie por eh? Perque tu saps allí la policia, i que marxessem, i que mos donaen cinc minuts. I va ser molt grossa! De tal manera que als nois els van anular a tots el curs! I a nosaltres ens van fer tornar a pagar la matrícula. Encara tinc el paper. Perque después mos van prendre el carnet d'identitat. I tots los que érem al paranif vam haver de passar per la policia. Si encara el tinc l'expedient. Al cap d'un mes ens vam haver de presentar, que hi havie un munt de policies. Ens vam posar d'acord i vam dir que hi havíem anat sense conèixer els motius. "I qui us hi ha fet anar?" "Oh, nosaltres!" I no ens van treure res. N'hi havie molts que no hi naven. Hi havie molt clero llavons a la universitat. Hi estudiaven moltes monges i capellans, al menys a pedagogia. Reivindicavem los drets dels estudiants, coses de matrícules, i coses de drets socials. Ara no me'n recordo bé. Però sempre hi havie també motius politics. Per exemple la llibertat d'expressió, o de reunió. Va ser una de les reivindicacions: no ens podíem reunir mai, no podíem dir res. Quan te reunies més de set o vuit, havies de demanar permís, ja venie la policia a escoltar lo que deies, i això ens feie molta ràbia.

- Hi havia un sentiment antifranquista?

- Pues claro que sí! Per això et dic: pels drets de reunió, d'expressió, contra el franquisme, perque veien fantasmes del catalanisme pertot arreu. Però hi havie petits grups de gent que ho promoteien, i petits grups que ho seguíem... Ja teníem por tots. Hi va haver altres vagues, cada any n'hi havie, però com al 55 cap més. Va ser quan van començar. Hi havie molta repressió... Te fiscalizaen on anaes i te ficaven males notes. Ere una persecució soterrada. Hi havie la policia a la universitat molt sovint, i a classe venien. A vegades amagada i a vegades se veie. De vegades volies reunir-te amb una aula, i ja la tenies allí. Però com aquella vegada, quan vam sortir amb les mangueres, que arruixaven! Tenien un sentit bastant maxiste, perque a les noies no ens van castigar. Ara malgrat això, va ser una bona experiència...

En Màrius prove d'una família de comerciants, en la qual es vivia el clima de por descrit pel pare Gabernet. La ideologia del "no t'emboliquis" començarà a esquerdar-se el 1959, quan comença a estudiar Econòmiques a Barcelona i sobretot el 1965, quan participa en la constitució del Sindicat Democràtic d'Estudiants al convent dels Caputxins de Barcelona.

(MARIUS) Llavons la joventut meua, va ser una joventut diguem molt general a Lleida en aquells temps, no? O sigui, una joventut molt poc sensibilitzada, pràcticament gens. Els pares, en aquells moments, si el teu pare no era professional o intel.lectual o professor, doncs naturalment, els comerciants estaen sumament diguem-n'hi acollonits, en el sentit que estaen molt marcats per la guerra. Als meus pares els hi van pendre moltes coses del magatzem. Tenien dos cotxes i també els hi van pendre... O sigui, que estaen marcats, no? A casa tampoc vai vere cap ànim de re-vanxa cap a uns o cap a uns altres, no. Simplement el desig d'oblidar-ho, no? D'oblidar-ho i dir:

"Bueno jo si sóc un senyor que em dedico a la feina i a treballar, ningú em dirà res, no em complicaran la vida" i etc, etc. El missatge que es transmetia als fills era aquet: "Dedica't a treballar, dedica't a estudiar i prou, no t'emboliquis en res" El record de la guerra era molt present, i no interessava absolutament gens doncs tornar a recuperar tots aquells problemes. L'ambient familiar era un ambient en el qual no se'm va explicar mai res ni de la II República ni de la Generalitat, i quan tenia cert ús de raó, cap als 14-15 anys, i preguntava algo, doncs se'm contestava, però no allò amb alegria, ni amb ganes... Més aviat veia que els podia plantejar un problema als pares. Ells tampoc no em van amagar mai re, però una cosa oberta no existia. Llavors això va ser l'ambient bàsicament. Què vol dir? Doncs a nivell de sensibilitat pràcticament zero. Als col·legis tampoc no hi havia. Jo vaig anar als Maristes i abans d'entrar nos formaven a tots al pati cantant el Cara al Sol. I entràvem en silenci i en fila.

- Què pensaves quan cantàveu el Cara al Sol?

- Las veritat és que no pensava re. Als 11 anys no penses res, vas agafant, no? Com que tampoc no tenies uns llocs, encara que fossin petits, on realment et poguessin arribar a explicar doncs que allò era una mediatització, una mena de sometiment. Doncs la veritat és que no hi entraes massa. El canvi radical, a nivell personal, és quan vaig a Barcelona. I sobretot quan entro a la Facultat. Curiosament jo, com que havia estat a l'Escola de Comerç que en comparació als Maristes era una casa de barrets allò, vaig pensar: "Hòstia! si aquí Lleida fem aquestes coses, Barcelona serà la jauja!" Hòstia! Em vaig trobar que a Barcelona la gent pensava. La diversió nave per altres camins. I em vaig quedar una mica sobtat. Vaig veure que la gent es podia arribar a divertir i a fer gamberrades, que deia en aquells moments, però la gent que valia i que volia realment pensava i treballava. Això per a mi va ser una sorpresa. No em va quedar una altra remei que adaptar-me i enganxar-te una mica a la roda aquesta. Al menys al meu cercle social, pràcticament sóc l'únic que vaig estudiar. Pràcticament tots se van quedar al negoci dels pares. Ara ja hi ha molts més fills de botiguers que estudien i que han acabat. Els de la postguerra, postguerra, o el seu pare era professional...

En general s'acatava la voluntat del pare. En el meu cas, el moment de la rebel·lió va ser quan vaig dir que volia continuar estudiant. Al meu pare se li trencar una mica l'esquema. Però tampoc no es fot nerviós. No s'hi oposa. Que quan jo adquireixo coneixement... no a nivell de compromís, però sí de conèixer lo que és la política... Allò ho comento mínimament a casa i no t'hi entens. Però a mi tampoc em van tallar mai cap iniciativa. Jo recordo que això del Caputxins, que va ser molt significatiu... Jo estava en una casa particular a Barcelona, estava sol amb una senyora, i vaig dir que la telefonessin, que tranquil·la que ja faria cap un dia o altre. I ella va telefonar els meus pares i tal. Bueno, pues quan vaig sortir, no em van dir res: "Ja estàs bé? Tens gana? Et trobes bé?" Res. Ja era un èxit en aquell moment. Jo penso que si la gent diu les coses, la rebel·lió sempre és més suau o és més fàcil fer-la... I amb això d'estudiar em va passar exactament igual. En la qüestió política, del no t'emboliquis als 14 anys, a una tolerància als 20. Que és un procés de tota la societat una mica. Per exemple, jo recordo que els meus pares també havien de ser valents, perquè quan jo vaig dir que volia estudiar, els seus amics "Hòstia! Ja us ho heu pensat bé?" Perquè els amics dels meus pares éren comerciants com ells. La veritat és que els he d'agraïr perquè van estar prou valents...

32. XXV Anys de Pau/Por

La juventud se queja... De que no exista el "amor libre"; De la falta de libertad; De lo difícil que resulta alquilar un piso entre cuatro; De que haya chicas chapadas a la antigua; De que la policía ande siempre ojo avizor; De que existan pocos night clubs y sean caros; De que hayan "cortes" tan fenomenales en las películas; De que los papás sean tan "entrometidos". ("La juventud se queja", LLUMI, revista juvenil, parròquia del Carme, vers el 1967)

Sobre els joves no podem dir, naturalment, la darrera paraula; ara, és evident que tenen unes exigències pròpies, i en plantegen unes altres per al conjunt del país. Son ascètics, per molt es-
trafolàries que semblin llurs maneres de vestir o esbargir-se. Perquè han renunciat a unes tra-
ves que paralyzaven generacions anteriors. Sembla que és arribada l'hora de dir les coses pel
seu nom, i els joves així les anomenen. (J.VALLVERDU, *Lleida, problema i realitat*, 1967: 176)

El primer d'abril de 1964 se celebra a la ciutat, amb gran parafernàlia, els "XXV años de Paz". "La Mañana" feia un repàs dels progressos experimentats per la ciutat i per l'Estat en el quart de segle de dominació franquista. Un any abans, el juny de 1963, el general Franco havia visitat per darrera vegada la ciutat. En un abrandat discurs a la plaça Espanya, havia agrait als lleidatans "vuestro entusiasmo por esta afirmación de fe, por esta adhesión inquebrantable que durante estos veinticinco años me venís prestando". Malgrat aquesta proclamada "adhesión inquebrantable", el règim havia renunciat a l'hegemonia social, i aspirava a consolidar el seu poder mitjançant una estratègia contrària: la despolitització de les masses, les promeses de pau i estabilitat. Franco cloïa el seu discurs amb un càntic a "la elevación del nivel de vida" i "la mejora de vuestros campos y tierras": "Se destaca en ese alarde de tratores que nos esperaban a la entrada de la ciudad y que reflejan la aplicación de la técnica moderna a la agricultura... Todas vuestras ilusiones serán una realidad, que descansa en la pervivencia del Movimiento Nacional y en esa estabilidad que todos vosotros respaldáis..." (citada a GRAUS, 1989: 99). Eren els signes d'un nou llenguatge tecnocràtic, basat en conceptes com "benestar econòmic", "manca de conflictivitat social", "capacitat de consum", que prengué la celebració dels "XXV años" com representació pública del nou discurs ideològic. La convocatòria suscità una discussió entre l'Aurora, militant de la JOC, i la seva mare.

(AURORA) ...Me'n recordo que feien un lema: "25 anys de pau". I nantros ho traduïem al francès: "25 anys de po". Pobra dona! Patie, perquè una vegada va venir la policia, buscaen el Mundo Obrero. Pobra dona, havie passat tota una guerra, havie tingut l'home a la presó, per culpa de la guerra. Que sempre ho tenie al cap. Jo a vegades li deie: "Potser ja serie hora que hi hagués una guerra i això s'aclarís" I ella sempre deie: "Guerra tengamos que no la conozcamos" Estave marcada. I veie als grisos, i ojo. Veie papers que estaen en contra de lo que pensae Franco. L'únic, quan feiem alguna manifestació de l'ú de maig: "Avísame si te cojen" "Me tendrás que traer comida"

El mateix any 1964 el Pelai, vell militant del POUM, és detingut per darrera vegada.

(PELAI) L'any 1964 em van tornar a detenir. Ere quan se començave a posar en marxa lo de les Comissions Pageses. Vam fer una reunió en un poble, i es veu que ja vigilaven. Jo hi vai nar. Hi havie una catedràtica comunista, i gent jove. Al sortir vam quedar que un me passae a recollir amb lo cotxe. Pujo i fins a Lleida. I a Lleida venen i em detenen. El policia ere molt intel·ligent,

que ara va morir, em va fer tot un interrogatori: "¿Qué hacía usted en esa casa?" "Ah, pues iba a ver un amigo. Yo soy payés, sabe -siempre treie això de pagès- i habíamos quedado para que me explicara unas cosas del campo" "¿No sabe que había más gente reunida?" "Yo no se nada, había gente por ahí pero no sé, mi amigo me dijo que ya hablaríamos otro día" "Va hombre, que no nos puede engañar. ¡Pero no ve que le seguimos de hace tiempo! ¡Déjelo ya, que ellos son jóvenes! ¡Si quiere vivir su vejez en paz, no se mezcle con ellos, los jóvenes! Ya sé que a ustedes les envenenaron sus padres con ideas equivocadas..." Pots contar, el meu pare que mai s'havia ficat en política! Aquí a Lleida sempre hem estat en primera línia. I amb ganes de continuar!

La frase que el policia va dir al Pelai, i el diàleg de l'Aurora amb la seva mare, resumeixen el punt d'inflexió que la dècada dels 60 suposa en les actituds envers el règim, i el canvi en la composició generacional del dissens antifranquista. Els joves dels 60 formen part de la primera generació nascuda després de la guerra. No han viscut, per tant, la repressió, la por i la gana de la immediata postguerra. Poden mirar el futur sense les temences del passat, conscients del pes d'una "bretxa" entre pares i fills de noves dimensions.

(GONÇAL) Abans la pressió ere tan terrible, que quan intentaves fer una cosa, a casa: "Au, a on vas". Fins que no hi va haver generacions no tan influenciades per la postguerra... la gana, menjar farinetes, pa negre, estraperlo... Als anys 60 havie canviat molt. Però el pensament de la gent continuae igual, entre la gent gran. Potser la joventut no, la gent més capdavantera, si que es veien amb més ales.

Talment, podria dir-se que la nostra època ha nascut per generació espontània, d'una manera brusca. Tan aquí a la península la nostra guerra de 3 anys, com la del 39 a la resta d'Europa, van trencar tota relació amb l'anterior manera, que fins aleshores progressava per la via ben definida de la dialèctica històrica, o sia, una generació fruit i distinta de l'anterior, crea les circumstàncies que donaran forma a la que ha de succeir. Ara veiem com la generació d'avantguarda començà a crear ses camins en l'ordre, a cercar el cànon del benestar (...) en la democràcia entesa a la manera dels antics grecs (...) Avui (en els temps) del trencament, els joves hem trobat tot el camí per fer, un món que augmenta la tècnica per damunt de la comunicació, ens sentim emportats per tant que cal fer (...) Està clar que el "no t'emboliquis en maldecaps" dels nostres pares fa el seu efecte. (J.CASTELL, "Recerca de comunicació", ESBART MARIUS TORRES, febrer-març, sense data)

(ANTONI) ...Una altra cosa que també et puc dir es que jo la primera conferència que vai fer a Lleida la vai fer amb la JOC, a partir de l'Esbart Marius Torres, i la tesis que plantejavem allà, perque vegis una mica com anavem, ere que les dificultats de comunicació que hi havie entre els adults i els joves, que en aquells moments ens pensavem que eren originals d'aquells moments, però después és la història de totes les generacions, jo les intentava explicar en funció de si s'havia viscut o no s'havia viscut la guerra, i que aquesta experiència d'alguna forma impedia la comunicació, perque eren dos experiències molt diferenciades. I quan la reunió de Pax Christi a mi em va tocar fer les pregàries finals. I jo me'n recordo que vaig proposar la reconciliació entre els dos bàndols, que en aquells moments ere una cosa... Que per cert els companys de Saragossa em van pegar una bronca terrible: "Como me atrevia a reconciliar los dos bandos!". T'ho dic perque vegessis una mica que podien significar en aquells moments termés com aquestos.

L'experiència generacional que del franquisme tenen els joves dels 60 no beu, per tant, del record del trauma bèl·lic, ni de la militància partidista, sinó dels retalls quotidians a les llibertats d'expressió, de reunió, de pensament.

(NEUS) ...Perquè els moviments clandestins, que ja estae organitzat, jo no ho vaig sapiguer mai. Però éren de gent molt gran, molt resistents, molt tancats, no podie ser de cap altra manera.

(MARC) En aquell moment, s'estil·lae fer rutes: hi havie un tema bàsic que es tractae per grups. En una de les rutes a mitats dels 60 nosaltres voliem un lloc per anar. No en teníem prou amb los guateques. S'havie de fer un club de joves. Vam fer un comité, i vam crear un grup que en vam dir "Llumí". Aquest es un dels grups més importants que es trobae als baixos del Carme. Erem una gent molt democràtica. El cap, que en dèiem coordinador, voliem que fos electe d'una manera popular, amb paperetes... Fèiem mogudes molt fortes: ginkames. Un any mo'n vam nar a les comportes i mos vam minjar un anyell pasqual tal qual. I en aquella cerimònia potser érem 50 o 60. O quan organitzaem un ball érem gent. Potser no hi havie hagut a Lleida cap lloc que aplegués tanta gent. Hi havie un grup mare que érem 10 o 12 persones. I els altres venien els diumenges a la festa. Per avisa'ns feiem una cadena, un picae a l'altre. Hu teniem molt ben organitzat. També es va fomentar molt parlar en català. Jo podrie dir noms de gent que se'n tenie de menys de parlar el català. Vam arribar a fer aquesta revisteta, una experiència curta, amb una vietnamita. Que no es podie fer, perque ere il·legal... Tots figuraem en unes llistes negres del Govern Civil, que después hi he tingut accés. Jo ere major d'edat, i de cara a fer una excursió, per surtir en autocar, s'havie d'omplena un paper groc i casi sempre el signae jo. Te fixaen. Em recordo que una vegada vam fer una surtida majoritària, i vai tindre un avís que ens buscaem, del Tarragó. No érem cap grup oficial, i fer això suposae que s'hi coie algo. I jo vai rebre un avís. Segur que n'hi van haver més. En aquell moment tothom que es trobaen en un lloc, i éren més de 6 persones, la policia li feie un seguiment: "Atentaen contra el poder!" Ere un moment de lluita, n'érem conscients de que mo la jugaem. La repressió no va agradar mai. Tots los grups aquestos hu tenien molt clar. Lluitàvem de cara a les llibertats.

- El franquisme en què es notae a la vida quotidiana?

(AURORA)- En tindre que dir a tot amen. Es que ere una sensació que ere a l'ambient. Ojo el que dius, el què fas. Sempre medint paraules. Recordo una vegada que em van prendre los guants i el bolso i ho vai nar a denunciar: "Es que me han robado" "No, en España no roban, sustraen o se pierden las cosas" Agafaes "La Codorniz", quan la podies conseguir, que estae sempre censurada. Les revistes que t'arribaen de Madrid ("Juventud Obrera"), que venien els policies a buscar-les, que estaen censurades. Va vindre el Pi de la Serra al cine Femina, portae tota la censura les cançons que podie cantar. Diu: "He perdut el paper amb les cançons que em dixen cantar" El tio fent el ruc, regirant les butxaques. Diu: "Tindrè que cantar les que me'n recordi" Al sortir los grisos, i el Pi de la Serra a companya'ls. El festival del Raimon al Principal, igual. El Paco Ibañez, a fora el pont. Sempre estaes amb aquella cosa... Ere una sensació... Feiem l'ú de maig, aqui que ere una barraca, pues policies sentats al costat teu, escoltant lo sermó. Una altra vegada el vam fer al Granados, ja més o menys oficial, però policia. Unes reunions de Pax Christi, cada vegada teniem que canviar de puesto.

- Hi havie consciència antifranquista en tots aquestos llocs?

- Sí, perquè si no hi hagués hagut una consciència de reïvindicar unes llibertats, la policia no hi tenie pas perque ser. Sempre estaem envoltats d'aquesta gent. Ja no gosaves dir públicament qualsevol cosa. Avui dius que el Solchaga està fent una política econòmica que fa fàstic. I allavons ni somnia-ho! Ere molt anguniós. Ens va fer la guitza... Jo veie que la joventut, no se si millor o pitjor que ara, ja no m'hi poso, lo que sí veie que tenie un altre esprit, d'amistat, de superar, de vulguer algo... que ere el que ens feie moure, caminar. En tot allò que hi havie un avançament per superar la gent, desde luego erem a tots els fronts. Això sí que es virtat. No mos aturavem.

(TOMAS) Penso que el règim franquista era una forma de control de la societat. Per això cadascú es muntava la seva escapatoria, la seva activitat, una mica fora d'aquest control. El control venia sobretot quan et ficaves en coses de compromís. Es ficaven amb la JOC, perque feiem la revista "Mundo Obrero", i perque sabien que allí es reunia gent de sindicats i partits, als locals

de la HOAC. A la gent que feiem coses als barris, ens venien inspeccions, a controlar a veure què parlavem, això ja se sap. O els primers de maig, que era curiós perquè la consigna que portavem era el "Correu Català". La resistència més seriosa i organitzada va començar a finals dels anys 60, que va ser quan va començar el moviment veïnal com a tal, ja que al principi era molt incipient.

A partir de la presa de consciència d'aquests controls quotidians, al si d'una xarxa associativa en expansió ("la ceba"), i d'unes celebracions rituals cada cop més massives, la sociabilitat del "dissens" va arrelant i aixamplant-se, sovint a recer de l'església. La major part dels nous adeptes provenen de les noves generacions.

(GONÇAL) *Al tornar del servei militar va ser quan vai començar a estudiar català a fons. Em vai treure el títol de professor de català. Al 63 vaig començar a fer classes a l'Esbart Màrius Torres. Nois maquíssims, cosa que fins aquell moment no havia sorgit amb inquietuds, perquè no ere possible. A les classes de català a l'Esbart, a l'Omnium, a l'Orfeó... vai anar entrant en contacte amb gent que s'anave bellugant políticament. Vai coneixer el Joan Culleré, va ser l'home que em va iniciar, gent del PSUC, que al principi no et deien d'on eren, eren els que més vigilaven, perquè és els que ho tenien més perillós. Ere a nivell de parlar. A partir d'aquí es va començar a parlar d'organitzacions sindicals... Als 60 la vida sindical ere molt lànguida. T'arribaen papers però molt generals, contra el règim, no ere una tasca veritablement sindical. Allavons hi havie règim i contrarègim, i anae tot al mateix sac, el camp sindical, polític, cultural. A vegades eren les mateixes persones les que es bellugaven en camps diferents.*

(DANIEL) *El dissens comença a néixer de petits grups, petites accions. Recordo, per exemple, los grups que anaven naixent d'estudi del català. A traves d'un servei que es deia Eiximenis, perquè havien suprimit Omnium Cultural. Normalment teniem un professor que ens seguia per correspondència i si et volies examinar et donaven un títol. Jo ho vai fer. Un que hi va esta molt ficat va ser el Gonçal, un tipo interessant, que després estara a CCOO, molt pacífic, d'una gran qualitat humana. Ara, a Lleida en aquests moments aquests grups son bastant determinants per la contestació. Eren minories molt petites polítiques, que es reunien a l'Orfeó, aquí al Roser, per parlar de Catalunya. Amb unes pors terribles. Els PSUC era el que potser es movia mes. Però ni socialistes, ni nacionalistes... re de re. Després del que van lluitar, els comunistes, no s'ho mereixien lo que els va passar, no s'ho mereixien... El fenòmen de polititzacio es incipient i entra en la decada dels 60. I també com un bolet. Comença a partir del 62-63 i fins al 68 es produeix com una tempesta. Lo Sindicat Democràtic hi te molt a veure, la feblesa del franquisme que comença ja a tenir goteres, i la gent que viu be: el desenvolupament economic, la gent se pot dedicar a aquestes coses. El 68 ja és un clamor, però no cau del cel, ve de lluny. Es un estat de consciència que en un moment donat hi ha un misto i explote...*

- Però això arriba a Lleida?

- Sí, sí. D'una manera molt més tímida, més pobre... Hi tenen un protagonisme molt fort dels universitaris que estan a Barcelona i per nadal organitzen activitats. Jo recordo una ruta interna per la ciutat cap als anys 64 o 65. Tipo ruta, de gent que discuteixen i després se troben. Hi ha un pacte d'escoltes, Pax Christi, la JOC. Més endavant el Gubernet a les Congregacions obre la casa. Però la feina la fan tots. Després ve la política forta. Però la gent del "disenso" les forces disfuncionals, s'estan coient en aquests moments. Curiosament la canço del "Diguem no" es l'himne del moment.

33. Can-64

Eren podriem dir, temps musicals. Per tot arreu bullien rondalles, tunes, conjunts... La persona que sabia tocar una simple guitarra, sovint era el centre d'atenció de qualsevol reunió de joventut. No té res d'estrany, doncs, que cansats de cantar lletres poca-soltes, en castellà o supercensurades en català, hi hagués qui va optar pel camí del mig. En la nostra parla sols es podia trobar cançons que amb la lletra hàbilment modificada, lloaven Déu, o espirituals negres, que com que eren negres es veu que no tenien tanta força subversiva. (Màrius CARRETERO, 1987: 32)

El 1964, una colla d'adolescents van fundar, al si de l'Esbart Màrius Torres, el primer grup de cançó catalana de la ciutat, que duria per nom "Can-64". Amb temes sovint compostos i lletrats per ells mateixos, interpretats normalment de forma individual, els membres del grup van difondre durant tota la dècada un nou estil de fer música, que si bé no s'apuntava a l'avantguarda juvenil internacional, marcava distàncies respecte a la tradició folk i orfeonística existent, i actuava com una eina de mobilització lingüística de primer ordre. Des de mitjans dels 60 van proliferar a la ciutat grups juvenils de folk-song i cançó catalana, en un moviment paral·lel a l'aparició dels "conjunts" de música moderna. Aquests darrers no sempre veien amb bons ulls els cantautors.

(JOSEP) A mi m'interessa la música, no lo què deien. Allavons hi havia los Pacos Ibáñez, i jo tot allò ho troba un rollo però macabeo. Algun me l'escolta: "Hosti està bé!" Però jo els cumbaià no m'agrada gens, los odia però a mort, ho trobo pastelero, ja ho troba allavons cumbaià. Jo ni Lluís Llach ni re. Això que quan tocaem al Fèmina hi havia un tio que a vegades surtia a tocar el Joan Manuel Serrat, les primeres: "Ara que tinc vint anys" imita molt bé la veu. Surtiem nosaltres i cantàvem cançons dels Beatles.

De fet, rockers i cumbaiàs acostumaven a actuar plegats en molts festivals, provenien d'ambients similars (i molts passarien del folk al rock, com tindrem ocasió de comprovar), i la seva significació contestatària no era tan oposada com podia semblar. Els mateixos fans dels conjunts moderns acudien als festivals de Raimon. Can-64 era la versió local d'un moviment que començava a arrelar entre el jovent arreu de Catalunya, de manera semblant a com estava arrelant el rock. Un any abans de crear-se Can-64, el desembre de 1963, Raimon havia actuat per primera vegada a Lleida, juntament amb Josep Maria Espinàs, en un recital sense autorització fet a la seu de les CCMM.

(CONSOL) Sempre estaves ficat amb els grups minoritaris. Ens deien "els de la Ceba". Quan va venir el Raimon a la Congre, cap al 60 i pico, tot d'amagat, que hi havia mossèn Gabernet i tota la basca, navem per les parets, que no ens veiessin entrar, vigilant per la policia, que no ho havíem dit a ningú. El Raimon era un crio. Però lo que deie, una emoció!...

Al cap de 4 anys, a finals de 1967, la "nova cançó" havia ja deixat de ser una reducte de la "ceba", i aconseguia omplir el teatre Principal, amb dos recitals consecutius de Joan Manel Serrat (el 27 de novembre) i de Raimon (el 16 de desembre).

(FERRAN) Jo me'n recordo les primeres vingudes del Raimon a Lleida. El vaig anar a veure al teatre Principal. Sé que la gent li demana amb insistència la cançó "Diguem no", i que quan la va cantar hi van haver tremends aplaudiments. Penso que la tenie amb censura. També "Al vent". Lo

Principal estae ple. Jo estae a la part que ara no s'utilitze, cap allà dalt. la gent antusiasmada. No sé si ere el cop calent aquell. Jo em vai limitar a explicar el concert. Me'n recordo que va suscitar una discussió a casa. Veie que per part del meu tiet, que va tindre que marxar amb la retirada dels republicans, va estar als camps de concentració, ere un defensor de la postura catalana. El meu pare havie estat al altre costat.

El "Diario de Lérida" subratllava el "clamoroso éxito" del cantautor: "Raimon actuó ante un Principal totalmente lleno de un público en su gran mayoría juvenil, que siguió entusiasmado toda su actuación, le aplaudió en cuantas ocasiones interpretó, e inclusive en algunos momentos llegó a corear las mismas con el " (16-XII-1967) Val a dir que el recital havia estar organitzat pels alumnes de 6è de l'INEM, i que 3 dies abans els hi va ser negat el palau de vidre on s'havia de celebrar (els estudiants ho atribuïen, en una carta al Director, a "presiones exteriores"). El recital anterior de Serrat també havia suscitat polseguera. Un comentarista anònim de "La Mañana" publicà una crònica molt crítica, bo i acusant el cantautor de traduir cançons estrangeres i de tenir un públic mesell: "Los espectadores aplaudieron a rabiar apenas que iniciaba los primeros compases don Juan Maneul, haciéndonos sospechar la existencia de una bien organizada claque" (LA MAÑANA, 29-XI-1967). Al cap d'uns dies responien uns "joves estudiants": "La claque la hemos visto en muchos actos, pero no en el recital de la Nova Cançó" (Carta al director, DIARIO DE LERIDA, 3-XII-1967). L'anècdota li servia a un comentarista, tan poc sospitós de simpaties radicals com Luis Porta Vilalta, per subratllar l'abast que havia aconseguit la Nova Cançó entre el públic juvenil local:

Lo que ocurre es que la canción cantada en catalán ha alcanzado ya tal difusión entre nosotros que hoy puede oírse, además de composiciones originales, piezas de "Jazz" interpretadas por Núria Feliu o música popular catalana trasformada en ritmo moderno (...) Otra conclusión gratuita es la de que en la sala había una bien organizada claque. Lo que ocurre es que algunas de las composiciones de las figuras de la canción catalana se han hecho tan populares, que así que los espectadores reconocen sus primeros compases, muestran con aplausos su complacencia por volver a oírlos. Si esta es la deducción del crítico, me figuro que si hubiese asistido a la reciente actuación de Raimon en Balaguer, en la que una buena parte de los asistentes no solamente ovacionaban sus canciones tan pronto las iniciaba, sino que, además, puestos en pie, las coreaban, me figuro que hubiese supuesto que este fervor había sido pagada a precio de oro (...) No comparto pues en absoluto los temores del desconocido crítico leridano. La canción catalana tiene excelentes compositores y ejecutantes, y como además ha calado rápida y hondamente en el pueblo, estoy seguro de que tiene ante sí un espléndido porvenir, bien distinto de estos estrechos augurios dque se formulan en las páginas del rotativo leridano (Luis Porta, "Las críticas a la "nova cançó", DIARIO DE LERIDA, 5-V-1967)

La "nova cançó" era un dels terrenys de lluita en defensa de la llengua catalana, combat en el qual els joves ocupaven els llocs d'avantguarda. Cal no oblidar que la Lleida dels 60 vivia encara en un ambient majoritàriament hostil a l'ús públic de la llengua pròpia.

(DANIEL) Quan defenses a cosa catalana la gent se te'n riuen. Los de la ceba diuen. Quan contestavem que les classes fossin en castellà i que no tinguessim la llengua, pues t'acusaven com de maniàtic, porque l'altra era una llengua més universal. Una altra cosa que es feia era anar a la parròquia a exigir que es fes algo en català. Però te consideraven un tipo raro quan reivindicaves això, no només a la iglésia, a tot arreu. Encara on es va començar a fer alguna cosa va ser a espais d'iglésia: els jesuites...

(RAMON) La nostra generació, es digui el que es digui, tots estem criats en el franquisme. Inclús la burgesia catalana, és tant la por que té el franquisme a la qüestió catalana, que no permet el menor atisbe de català aquí a Lleida. Tota la meua generació tenim una formació eminentment franquista i castellana. Jo no el sé parlar el català. El parlo perquè tota la família és

catalana. L'he parlat sempre. Ningú me l'ha prohibit mai. Però conec moltes famílies de l'alta burgesia que se les donen de catalans, que als seus fills els parlaven en castellà més que florit.

(DOLORS) A la JOC hi havia molta joventut que era castellanoparlant. Però van ser les persones que es van integrar millor a Catalunya. Parlàvem català amb bastanta normalitat, encara que els actes públics eren en castellà. Vam haver fet un nacionalisme sense pensa-ho. Va ser molt fàcil. Molts són fills de pares castellans, i ara totalment catalans, perquè van parlar català de joves. Aquí va ser la JOC més catalana. Les misses que feiem en grups reduïts les feiem en català.

Durant els anys 60, l'ús de la llengua catalana s'anà estenent precisament en els espais juvenils que hem analitzat amb anterioritat: les CCMM, l'Esbart, l'escultisme, la JOC, etc. Les entitats juvenils actuaven així com a terreny d'experimentació per una opció que durant els 70 aniria arrelant en altres capes de la societat. Com a moments de sotrac inflüen alguns episodis prou coneguts, com l'intent de pas de Lleida a la regió del "Valle del Ebro". El combat per la llengua era un arma que els joves utilitzaven en escenaris diversos, amb un sentit de provocació que es disfressava de conflicte generacional, com succeí en una Assemblea d'Acció Catòlica, el juliol de 1968, en la qual els joves començaren de sobte a parlar en català.

(ANTONI) ...I me recordo que als moviments d'església, que se'ls hi estae donant en aquells moments importància, que es quan va entrar el nou bisbe, feiem una estratègia que era molt curiosa, que era: assumíem el paper de secretari a tots els grups. Normalment les trobades es feien sobre un tema, i en grups discutir les qüestions. El tema estae presentat en castellà, i els grups discutien amb la llengua que volien. I nosaltres teníem la tendència a assumir la secretaria, el que pren les notes. I llavors al moment de l'exposició amb públic, sempre consistie amb lo mateix: "Es que me coste molt dir-ho en castellà perquè jo penso en català" Catalanitzaves l'assemblea. Tonteries d'aquestes. Pensa que ara és normal, però a la nostra època això produie un escàndol! Perquè a vegades no podies dir mes enllà d'aquestes coses. Tu imagina, en aquells moments, que l'assemblea comencés en castellà, i totes les forces vives allà, empenyent-ho per evitar la catalanització, i tu de cop i sobte, que eres un marrec -perquè clar tots éren senyors grans i senyores grans-, dir: "Es que me cuesta mucho decirlo en castellano". Imagina't jo, que la meua llengua era la castellana! Però bueno, era igual.

34. Jaloom 67

El "Jaloom" palabra -pronunciación mejor- que significa paz, éxito total. El domingo por la mañana el Fémima ofrecía un aspecto verdaderamente impresionante. La concentración masiva de juventud se convirtió en la mejor respuesta a la llamada de unos jóvenes inquietos que querían plantear un problema para ellos preocupante, y para todos real. Para llegar a describir plenamente el clima reinante había que estar allí. En vanguardia. Contemplar el entusiasmo y la ilusión con que había sido acogida esta reunión. En unos minutos el local quedó lleno y hubo personas fuera que no pudieron entrar. Hay que decir que en todo momento el ambiente fue correcto. Nada de histerismos, aunque sí mucha alegría, sobre todo en los momentos de la actuación electrónica de "Los Sajars" ("Juventud llama a juventud. El Jaloom 67 constituyó un rotundo éxito de asistencia!", César LOPEZ ROSELL, DIARIO DE LERIDA, 14-XI-67)

Un matí de diumenge, el 12 de novembre de 1967, es va celebrar al cinema Fémima un festival juvenil anomenat "Jaloom 67". Es tractava, aparentment, d'una de tantes matinals de música moderna

organitzades aquells anys, un encontre d'adolescents lúdic i inofensiu. Uns dies abans del Festival, el "*Diario de Lérida*" publicà una "Carta Abierta a los jóvenes de Lérida", traducció de l'original en català.

Amigos: Los jóvenes leridanos, igual que otros jóvenes, tenemos un "problema", el de la diversión, el del tiempo libre; así lo hemos creído nosotros, un grupo de jóvenes. Nosotros, jóvenes, nos hemos planteado esta situación, esta realidad de Lérida, y quisiéramos darle una solución. Una solución auténtica, juvenil, NUESTRA. Creemos también que no podemos ser nosotros solos los que demos la solución, pues ni podemos hacerlo, ni podemos dejar al margen a muchos jóvenes, pues estamos convencidos que son muchos los jóvenes que tienen planteado este problema. El JALOOM 1967 quiere ser, en un clima de alegría, de diversión, en un clima de JUVENTUD en definitiva, un encuentro entre todos los jóvenes leridanos para plantearse esta situación y buscar una solución. El JALOOM 1967 sin vuestra colaboración, sin vuestra asistencia, no puede existir, pues el JALOOM 1967 es un encuentro de TODA la juventud leridana. ¡TE ESPERAMOS! LOS JOVENES LERIDANOS SOMOS JOVENES EUROPEOS. ENCUENTRO DE JUVENTUD EN EL CINE FEMINA. (DIARIO DE LERIDA, 10-XI-67)

La "solució" al "problema del lleure" la proposaven un grup dels joves organitzadors en una entrevista que els feia el periòdic: la creació d'un Club Juvenil: "Un club gobernado por los jóvenes, al estilo de otros que ya existen por ejemplo en Francia, aunque con el apoyo de los adultos". El comentari editorial se'n feia un positiu ressò:

La juventud piensa en el ocio. En la forma de ocuparlo de acuerdo con sus más sanas inclinaciones. Y hablan también de llegar a ese ideal espíritu europeo que parece ser la tónica de nuestra juventud. Unos jóvenes leridanos parece que, al fin, sin prejuicios de ninguna clase, pretenden despertar la conciencia de otros que, pensando como ellos, no han encontrado cauce oportuno a una idea que es general. Se trata de huir de los tópicos sistemas de diversión y de ocupación del ocio. (DIARIO DE LERIDA, 10-XI-67)

Al Festival actuaren altres conjunts locals de "música moderna" (Sajars), i de cançó catalana (Mike, Joan i Jordi, Cant 64, Els Trovadors de la Cançó), que es completaven amb diverses actuacions de Dansa i Mímica. El cronista feia un incís especial en aquest darrer apartat: "También en los ambientes estudiantiles sobre todo, se ha comentado el significado del apartado que hacía referencia a la mímica, señalando que habían llegado a comprender lo que en ella se planteaba". Un dels protagonistes explicava "Creemos que con los gestos ellos (els joves) van a comprender mejor lo que queremos decirles". El comentarista de la secció "Medio Minuto" acabava interrogant-se: "¿Despierta la juventud? ¿Vale más de lo que realmente creen algunos? La mejor respuesta está en esa masiva presentación a un acto al que habían sido llamados por compañeros" (14-XI-67). Durant el Festival es repartí una "Enquesta als joves" en la qual se suscitaven aquestes qüestions. Era una papereta editada en català i que dúia per lema "*Els joves lleidatans som joves europeus*". La major part de les respostes manifestaven l'acord en endegar un club de joves. L'enquesta se situava en la tradició d'acció militant de la JOC, i es concebia com una eina de consciènciació, més que no pas com un element d'anàlisi de la realitat. Les preguntes són prou eloqüents:

- 1) Creus que els joves tenim que solucionar-nos els nostres problemes?;
- 2) Creus que existeix, per als joves de Lleida, llocs apropiats -no comercialitzats- on passar el temps lliure?;
- 3) Es per a tu un problema trobar un lloc on divertir-te?;
- 4) T'agradaria disposar d'un lloc, que, regit per joves, hi poguessin passar el temps lliure?;
- 5) Tenim que unir-nos per resoldre els problemes de temps lliure?;
- 6) Creus que els adults ens poden ajudar?;
- 7) Quin paper donaries als adults que ens ajudessin?

Es conserven 448 exemplars de les respostes d'aquesta enquesta, dels quals 186 corresponen a nois i 262 a noies; la quantitat de respostes és ja un indicatiu de la magnitud de l'acte. Hom té la impres-

sió que hi són tots els joves que es mouen a la ciutat. Hi apareixen, per exemple, alguns noms que uns anys després protagonitzarien el combat per la democràcia, i que avui ocupen llocs de relleu en la vida local. 11 dels nostres informants formen part del llistat d'enquestes contestades (altres 3 van participar al festival, tot i no respondre a l'enquesta). L'Antoni, el Jordi, la Mariona i la Consol estaven entre els organitzadors. Però també hi van participar el Carles, l'Alfons, i l'Eulàlia, l'Ernest, el Ferran, la Isabel, el Pau, el Víctor i l'Enric. En aquesta petita mostra hi trobem estudiants i treballadors, gent de família catalana i immigrants, de l'alta burgesia i de família obrera, elements polititzats i apolítics, militants de l'extrema esquerra i de la OJE. Es també un fet significatiu que l'assistència femenina sigui superior a la masculina. Resseguint el seu itinerari biogràfic, els assistents al Jaloom esdevindran professors universitaris, membres de conjunts musicals, guàrdies urbans, mestres, secretàries, dibuixants de còmics, psicòlegs, bàrmans i capellans.

Quin és l'origen i el significat del Festival Jaloom 67? Perquè la premsa se'n fa tant ressò? A què deu l'èxit massiu d'assistència? Què pretenien representar els joves amb la mímica i el gest? La matinal del Fèmina és la culminació del moviment juvenil que hem vist articular-se des del 1964, animat pels escoltes. I és alhora l'eix d'un canvi de rumb, el començament d'una nova etapa. El nucli del grup és la colla "Sant Jordi", una branca de caps de l'escoltisme, composta per 5 ó 6 persones, encapçalada per persones ja familiars per a nosaltres.

(ANTONI) Vam començar a treballar amb lo que se'n podien dir projectes. Un que va sortir va ser aconseguir un Casal de Joves a Lleida, que no hi havia res en aquells moments. Només teníem el nostre local del Cau i els parroquials. Aleshores lo que va passar és que sense saber-ho va estar ben planificat. Vam anar a les cases comercials a demanar ajut. Llavors la casa Rull i totes aquestes cases posaven davall el seu nom, feien mil paperets que els hi costaven molt poc, i naltres els repartíem. Vam arribar d'alguna forma a plenar Lleida de papers del festival. Lo festival va ser un matí. Els numeros que es van montar dintre érem nosaltres mateixos o les nostres companyes que els feiem, des d'un ballet a no sé què, totes les històries típiques que poguéssim sapiguer fer. Que va estar bastant bé, per això, a la gent els hi va agradar i tal. I la història va ser que el festival va mobilitzar tothom, a nivell de joves. Perquè igual estaves al Seca de Sant Pere, a la Bordeta, a tot arreu, donant paperets, explicant el que volies.

(JORDI) El Jaloom va ser un procés lògic d'apertura que portava l'escoltisme. Cap a les noies, cap a la JEC femenina, que hi havia un grupet, cap a altres sectors. A part d'això en aquella època estaven de moda les setmanes de joventut, i els clubs juvenils. Vam fer un viatge a Tarragona a veure'n un que tenien montat, collonut, tenien un local amb un bar... La idea del Jaloom era aquesta: a través d'un festival fer una crida per tal de montar un club de joves, en el qual els escoltes nos haguessim integrat de manera individual, com a grup. Fer una cosa més àmplia. L'escoltisme era el motor que posava en marxa això. A l'escoltisme hi venien molta gent que no era escolta ni ho volien ser, era un punt de referència. I al Antoni se li devia ocórrer de fer el club juvenil. Ell estava fent la mili. Creia que donaria vida al escoltisme, i al mateix temps se motava un jolgorio. L'aspecte organitzatiu va ser molt positiu. La propaganda, anar a les empreses, distribuir-la, tot això ho van fer els xavals que feien 6è de batxillerat, 15 o 16 anys. Van anar per botigues, que nos van pagar unes octavetes i uns cartells grossos. Van anar a la impremta. Les noies escoltes de seguida s'hi van integrar. Va ser el segon diumenge de novembre. La tarda abans, els nois i noies van omplir el carrer Major d'octavetes. I per la nit els cartells els surtiem a pegar per les parets. I no sé qui se li va ocórrer que amb pintura marron pintar els marcs, per cridar l'atenció. I un altre va pensar que a més del marc era millor fer una fleixa. Uns vam sortir del Clan, i vam pujar pel carrer Cavallers, veure el marc, una mica més allà una fleixa, després tota la paret pintada... Si no els aturem a Prat de la Riba pinten una casa!

Allò del Jaloomb els va portar de cul. Havíem demanat permís a Informació i Turisme, que només tenie competència sobre el contingut "Va a actuar el conjunt..." I la lletra de les cançons, l'havies de portar a censura. Dels 4 que el vam demanar, dos erem los detinguts! I no sé per quins set sous el Tarragó ho va autoritzar. I nosaltres vam començar a pegar la propaganda, perquè no sabíem que també necessitaem un altre permís del govern civil per poguer fer l'acte. Es veu que el governador se'n va enterar i volie que el Tarragó ho prohibigués, i el Tarragó no sé perquè va dir que no. El governador li va dir que al migdia volie un informe detalladíssim de lo que havie passat al festival, amb lo qual van enviar un funcionari del Ministeri. La vigília encara vam anar a casa del responsable diocesà d'escultisme, un bon home que no se n'enterae gaire, a veure si suspeniem el festival o què feiem. Que el Tarragó li havie trucat, i el governador estae que trinae, que l'havie amenaçat i no sè que. I encara mos vam envalentonar: "No el fem, i posem al lletrero..." I l'home devie calcular que allò encara podie ser pitjor. La vritat és que tampoc sabíem si vindrie ningú. Lo que passe que va ser un èxit rotundo, però rotundo. Jo crec que perquè no es feien coses d'aquestes a Lleida. I que un grup de gent jove, que es veie que ere una cosa espontània, amb l'eslògan aquell... jo crec que es va crear un clima. Tot lo dissabte a la tarde al carrer Major donant octavetes de propaganda. Algun dels conjunts devia tenir un cert carisme. La gent devie veure de que ere una cosa diferent. Convocar un festival, amb un eslògan així de que vols ser europeu, o no ve ningú o omplis el teatre. O coses com que al Sant Anastasi els diguessin que no s'hi podie nar. Perque eren rojos, subversius. N'hi va haver que hi van anar segur! Un que coneixiem ens hu va dir. Coneixie amb uns que ho organizaen, i demunt li prohibeixen, pues motiu per anar-hi, això és lògic.

Jo em vai trobar amb los dos polis que m'havien agafat al maig a l'entrada del Fèmina. Naen de paísà, eren los que naen a tot arreu, ja els coneixie tot Lleida. Vam donar una conferència als Huracans sobre l'escultisme i eren allí a segona fila. I els grisos jo crec que els va demanar l'amo del Femina, perquè estic convençut que li van posar la por al cos, suposo que el govern civil, des de dues vessants: Una: "Estos tíos te van a romper el teatro, porque con un conjunto de estos modernos vas a ver cuando te empiezen a saltar encima de las sillas, no te quedará ni una" I dos: "Estos son unos rojos". El que sí que mos va passar és que el tío una mitja hora abans del Festival va dir de que si no pagaem les 5000 peles no mos alçae el teló. Llavons va ser quan un del escultisme va anar-les a buscar a son pare, que eren peles en aquella època. Sort que les tinie a casa. Jo crec que entre Falange i el governador... que no es van creure de que allò fossin quatre indocumentats. Es va creure de que a radere nostre hi havien tíos. El Partit Comunista, o els catalanistes, o jo què sé. Que els cerebros del asunto eren uns altres. Que allí s'estae fent política separatista, o rojo-separatista. Jo estic convençut que el governador es pensae això. I possiblement tenie la seua lògica. Si vas a mirar, 4 tíos indocumentats de 18 o 19 anys montar un jolgorio d'aquesta mena... Segur que hi ha una intenció al darrere. I hi ere: fer un club de joves. Es clar, ere subversiu fer un club de joves en aquella època. Que els hi tocaem la moral ja ho sabíem, això ja ens agradae, però no calculaem tampoc les conseqüències...

Hi va haver gent que no hi va poder entrar! Estae el carrer Sant Antoni ple. L'ambient fantàstic, i no vam xafar cap cadira! Ple de gom a gom! L'amo del teatre el va tancar. Amb això tenie raó, perquè si tenie capacitat per 500 persones no en podien entrar mil. Nosaltres que entraem a la porta del radere, per l'escenari ho veies, tots apretujats. i gent que arribaen i se n'anaen. Si arribaem a tenir un local per mil persones l'omplim. Lo qual no vol dir que els mil haguessin estat disposats a gran cosa. ...les dificultats també van ser bastant grosses. Però si haguessim tingut la oportunitat de muntar un club juvenil, molts haguessin nat venint. No sé quan hagués durat, perquè aquestes coses es difícil de dir, però que aguéssim recollit gran part de la gent que va anar al Femina, n'estic segur. Jo al festival vai fer un mim. No me'n recordo molt bé. La temàtica ere la història del joc, per això surt allò dels cavallers. Devie haver un número prehistòric, un de me-

dieval... Al final trencaem una barrera... i alçaem cadascú una lletra diferent i alçaem "Jaloom". Se va armar un jolgorio tremendo, la gent aplaudint... Ara me'n recordo una mica, molt vagament. La barrera que trobe el jovent suposo.

- Tenie que veure amb el règim polític?

- No, no. No vull dir que la gent que ho fessin no pensessin que el règim ere una barrera més. El fet de que es fes en català potser sí que tenie una certa repercusió. Suposo que devie nar de com se divertie la gent en cada etapa de la història i l'avorrit dels joves actuals. Fins que algu alçae Jaloom, el final ere una mica apoteòsic. El festival va tindre èxit.

No van ser els joves els únics a qui va atreure el Festival. Per començar, l'experiència va suscitar la preocupació de les forces del règim. L'elecció del nom, fruit d'un error ortogràfic, va crear un cert misteri al voltant.

(ANTONI) Una altra cosa que els hi va molestar va ser el nom de "Jaloom". Ere la cançó que deie "Shalom, shalom". Com que no sabiem com s'escrivie, la vam posar amb jota. I la gent deie: "Jalum? Jaloom?". I és divertit perque a la premsa van començar a sortir articles que deien: "Això sona a saló americà", per lo de Saloon. Inclús se va fer tota una història de si allò volia dir algo ocult que nosaltres no voliem anunciar el que ere. Vull dir que la paraula Jaloom va cridar realment l'atenció, perque si l'haguessim posat "Shallom", la paraula pau amb hebreu, s'hagues tret la confusió. Va produir una certa incògnita.

L'ambigüetat és, de fet, una constant de tot el procés, i conté certs elements de provocació característics de la contracultura dels 60, elements formalment molt moderats, evidentment. De manera espontània unes vegades, conscientment altres, la provocació del conflicte es concep com una estratègia de conscienciació.

(ANTONI) Amb aquell festival va passar una cosa curiosa, i és que vam fer una trampa, per intentar d'alguna forma motivar a la gent, ens vam inventar una carta que ens havie acabat d'arribar dient que no serie possible fer-lo. Aleshores la gent va reaccionar de dos formes. Els que es van creure la carta, i els que van dir que ere una presa de pel, que ens ho haviem inventat. El fet és que vam utilitzar l'engany aquest i el vam portar a la premsa. I despues del festival, vam conseguir mantenir l'alerta provocant nosaltres mateixos les cartes, perque sí que hi va haver cartes espontànies, però de fet les vam provocar nosaltres. La primera que vam fer va ser aquesta carta falsa que ens haviem inventat. El "Diari de Lleida" ho va publicar i a partir d'aquí va començar a surtir gent que et deia que seria possible, o que no serie possible...

En efecte, el dia 14 el periòdic publicava una carta del mateix Antoni en la qual incloïa la misiva inventada i llegida al Festival, que s'atribuïa a un dels joves assistents, i que entre d'altres coses afirmava:

...Ustedes sueñan, pero permítanme despertarles (...) Creo, porque se puede demostrar prácticamente, que los jóvenes leridanos viven cerrados en las pandillas o "collas" o como queremos llamarles (...) A la vista salta que dentro de nuestra ciudad la juventud es una cosa nula, algo que existe porque no queda otro remedio que tenerla, pero que no da vida a la ciudad, que lo máximo que hace es pasear por sus calles (...) Si algun club o movimiento de jventud surge sólo tiene vida los primeros meses, luego languidece y acaba desapareciendo ("Sobre la creación de un Club Juvenil en Lérida", DIARIO DE LERIDA, 14-XI-67).

Després de transcriure la carta, l'Antoni clou l'escrit amb el següent comentari: "Si usted nos lo permite señor director quisiéramos pedir a todos los jóvenes leridanos que no participan de la opinión de este joven la manifestasen por mediación de su periódico". La primera carta que recollia aquest rept afirmava:

Soy joven, tengo 17 años y no puedo ver sin tristeza esas caras de tedio deambulando por nuestras calles sin canalizar sus ilusiones por falta de un lugar adecuado. ¡Y no es cierto que la juventud leridana sea incapaz de que había organizarse! Y aunque haya derrotistas (siempre los hay) no reflejan la mayoría. Pues somos muchos -ellos y ellas- los que deseáramos colaborar en la empresa; demostrar que somos capaces como los jóvenes de cualquier sitio ("Amigos del Jaloom 67", DIARIO DE LERIDA, 17-XI-67)

Anava signada per un dels nostres informants, el Carles, que havia acudit al Festival atret per la campanya pública. Provenia d'una família immigrada de classe mitjana i treballava com a publicista. L'experiència de Jaloom li va permetre fer el pas de les colles de les quals havia format part fins llavors a un moviment més ampli, del qual esdevindria amb el temps un dels principals animadors (era, de fet, una resposata tàcita a la tesi de la carta inventada, que considerava l'existència de "colles tancades" com un dels obstacles principals per a la consolidació d'una experiència com aquesta).

(CARLES) A partir dels 16 anys, pues vés a sapiguer perquè, tu trobes que et fa gràcia algo més, que no tens prou amb les colles de tipo lúdic, la típica colla que només es troba per fer el guateque, intentar fotre's el lote amb la noia, i ja està. Jo durant tot l'any 66, per una inquietud de vulguer algo més, fa que rodi per moltes colles de gent. La meua idea es fer un grup d'amics, amb el qual es pugui fer altres activitats: disc-fòrums, excursions... Allavorens ere anar una mica més enllà de l'habitual. Eren pandilles de barri, o d'antics companys d'escola. Cada diumenge un guateque, en un local que van llogar, i volien fer un conjunt de rock. Com que no s'ho prenién en sèrio, me'n vai anar. Eren pandilles mixtes, però la forma de ser mixte ere interessada, la típica forma masculista d'allavons: los que són del club són els tios i les ties invitades. Jo em morie de ganas d'evolucionar-ho i veie que allò no podie ser. Això dura de finals dels 15 anys fins els 17, quan connecto amb una gent que curiosament volia el mateix que jo, que éren els escoltes catòlics. En aquell moment portaen la voluntat de fer a Lleida un club de joves. A partir de troba'm amb aquesta gent, me'n dono compte de que sí que es podia fer lo que jo em pensava. Els conec en un festival, el festival Jaloom, al novembre o desembre de 1967... Al festival hi havia música, conjunts, teatre i dansa moderna. Hi anaves com a públic consumidor. El que passe és que prèviament ja sabies a lo què anaves, perquè hi havie uns cartells que t'explicaven frases com "Els joves lleidatans som joves europeus", "Per un Club de joves"... Tota una campanya.

En una altra carta, titulada "Los jóvenes y sus problemas", un pare de família es queixava de les preteses dificultats que per reunir-se tenen un grup de joves (en realitat el grup sorgit del festival), i al·ludeix a l'assistència de les seves filles a la matinal Jaloom (sense citar-lo expressament, però):

Estos días me han informado que se ha prohibido en nuestra ciudad, o al menos se está obstaculizando, que unos jóvenes puedan verse para proyectar excursiones y salir a respirar aires sanos que tanto bien hacen al físico y a la moral, algo esto tan absurdo como injusto, lo mismo que hace unos meses vi como mis hijas llegaban a casa después de asistir a un espectáculo de juventud, que sólo puede reproducirles bien, llenas de temor por verse vigiladas como si hicieran algo malo. Y aqui es donde yo pregunto. ¿Hemos visto por casualidad impedir la entrada en estos clubs, o como quiera llamarse, que tragan monedas y la juventud se mueve como si fuera demente? (T.Rubio, DIARIO DE LERIDA, 6-II-68)

Es tracta, probablement, d'una de les cartes "provocades" de que parla l'Antoni. El rumor, els sobrestesos, les mitges veritats, són, com hem pogut comprovar en altres ocasions, un important factor de mobilització. L'estratègia és ben clara: parlar d'"obstacles", sempre amb un to de misteri, que susciti l'interès per la polèmica, i que provoquin una presa de posicions enfront l'autoritat que pretesament impedeix el lliure desenvolupament del procés. La provocació consolida el consens. La campanya, tanmateix, s'atura "per decisió superior":

(ANTONI) En un moment determinat ens vam enterar que la premsa no publicaria res més, ni cartes ni notícies, perquè havien arribat ordres superiors -això jo no puc confirmar-t'ho. De fet van camuflar tot lo procés.

(JORDI) Al cap d'uns dies vam anar al "Diari de Lleida", que nos van avisar el director: "M'ha trucat el governador que si continuo publicant coses del Jaloom, tancarà el diari per tres mesos, o per un mes, no sè. Si vosatres voleu, jo continuo..." Un tio de 19 anys com ha d'anar a tancar els diaris! Vam dir que no, perquè nos va semblar que nos podiem carregar l'escultisme. Hi havie les noies, i els petits...

Ara bé, què tenia aquest festival que no tinguéssin altres convocatòries semblants? Quin perill provocava que una gernació de joves es congregessin un diumenge al matí per escoltar música i parlar dels seus problemes? Per començar, la qüestió de l'oci no era pas un aspecte secundari, sinó que començava a esdevenir un tema central en la societat dels anys 60. El debat sobre l'oci dels joves reflexava les diverses posicions davant les transformacions socio-econòmiques i culturals, amb la irrupció de la societat de consum, el desenvolupament tecnològic i el turisme. I alhora posava en evidència els límits d'un règim polític que començava a ser disfuncional respecte dels altres àmbits de la vida comunitària. La joventut esdevenia, doncs, una metàfora del canvi social, un terreny de lluita per l'hegemonia cultural.

MARIONA-, Com ho devien tenir tot controlat perquè una cosa així destarotés d'aquesta manera a tot un governador...

JORDI- O tant descontrolat, perquè no sabien d'on sortie.

(ANTONI) De fet se va armar un rebombori sobre un local de joves. Això ere una cosa impensable, perquè ere plantejar unes perspectives d'autonomia de la joventut que no estaen previstes. La joventut ere de l'església o ere de la Falange, no hi havie més possibilitats. M'entens? I això ere una situació novedosa que es plantejave.

Era, efectivament, una situació "novedosa". Els organitzadors escollien el cant, la música, el ball, la mímica, els llenguatges característics de la cultura juvenil emergent, per denunciar una situació i provocar una reacció. Que la iniciativa del Jaloom no era inofensiva ho demostren les reaccions que va suscitar entre les diverses forces amb pes a la ciutat. Per exemple, un aspecte aparentment tan anècdotic com la consigna i l'ús de la llengua catalana, van aixecar una considerable polseguera:

(ANTONI) Hi va haver una consigna que va molestar molt a les forces de dreta. Que vam començar a dir que els joves lleidatans érem joves europeus. I això va ser una cosa que els va molestar moltíssim. Perquè volia dir d'alguna manera que estavem fora de lo que ere el contexte de les ideologies imperants. No erem ni Juventudes Falangistas ni ens podien acusar de que érem catalanistes. I a més al dir-ho en català, els hi produie tota una sèrie de problemes. Nosaltres ho feiem tot en català. Operavem com si fos una situació normalitzada. Jo ere dels presentadors, jo parlae amb català junt amb la meva companya, que ere la...

Fer cartells, editar una enquesta, presentar un acte en català, a la Lleida de mitjans dels 60, no era pas anecdòtic. I llançar una consigna europeista significava fixar les mires en un sistema polític i social ben distant de la realitat que es vivia al país. Els joves organitzadors n'eren perfectament conscients. Sis mesos abans del maig francès, una colla de joves d'una ciutat provinciana d'un país sota dictadura aconseguien mobilitzar, amb plantejaments autogestionaris molt avançats, més de mig miler de joves (sense comptar tots els que van quedar al carrer sense poguer entrar). Aprofitant una convocatòria de caràcter lúdic, hom suscitava un debat insòlit sobre la problemàtica juvenil, centrat en la reivindicació d'un Casal de joves. Apuntant en un terreny aparentment apolític com el temps

lliure, els organitzadors aconseguiren posar el dit a la nafra dels límits d'un sistema, que començava a no correspondre's amb la realitat quotidiana de les gents. De fet, entre les preocupacions dels organitzadors (a aportar al Club) hi havia la cultura, les qüestions socials, la religió, i la política: "Això ho teníem molt clar" (JORDI). La consigna apuntava a una vinculació -que encara no era conscient- amb un moviment molt més ampli, d'abast universal, la metxa del qual s'encendria simbòlicament en diverses ciutats europees el maig següent. No només les forces dominants es van interessar pel Festival. També ho van fer les forces de l'"oposició", que per força havien de veure en aquells joves un enorme potencial de militància democràtica (i envers els quals l'actitud de protecció s'unia amb una actitud de desconfiança en escapar les seves accions del seu control). Un dels assistents privilegiats al festival va ser el mateix Jordi Pujol, de pas per la ciutat.

(ANTONI) Aquí hi ha una anècdota curiosa, i és que el Jordi Pujol en aquells dies ignagurava els locals de la Banca Catalana a Lleida. I resulta de que tenia reunió pel demati, pero se va escapar de la reunió que tenie amb la gent sèria de Lleida i va venir al nostre festival. I después al dia següent vam tenir una reunió amb ell per din-se a veure què necessitàvem. Lo que passe que en aquells moments nosaltres no teniem massa consciència política d'utilitzar aquests canals...

(JORDI) ...I això és lo que li va cridar l'atenció al Pujol. Ens ho va explicar ell mateix. Ell va vindre a Lleida perque la semana següent s'ignagurae Banca Catalana, amb una reunió de contactes, que també s'havie de fundar l'Omnium Cultural i es disputaen la presidència. Tothom volie que el Pujol l'apadrinès per ser el president. I es va trobar amb la propaganda del Jaloom, i li devie preguntar amb algú què ere, i li van dir que ere un festival de joves, que no tenie cap importància. I ell va dir: jo tinc interès d'anar-hi. El sector aquest que passae per ser catalanista li van dir de que ere cosa d'estrafalaris, "Quatre esventats" I li van pressionar perque no hi anés. I hi va anar, al galliner, no sé si hi va estar tota l'estona, però hi va anar. I li va agradar. Va vere que aquell dia hi havie ambient. A més ho feiem tot en català, que a Lleida no ere habitual. I la semana següent, que van ignagurar Banca Catalana, vai anar a la plaça Sant Joan, i l'Alfons em va presentar al Pujol. Baixet, una americana no conjuntada amb els pantalons. I vam concertar una entrevista per la tarde. I suposo que a l'Espiga el devie portar l'Alfons. Amb una reunió clandestina dels escoltes amb el Pujol, per explicar quins eren els nostres problemes, a vere si mos donae quartos, més aviat volie saber què feiem i qui erem. Va ser una entrevista cordial. L'Antoni, el J., el F. i jo. Només que a mitjam entrevista van trucar al timbre, jo vai surtir a aubrir, i em vai trobar a la PM. Hi havie un escolta, que nae una mica a la seua, que estae a la PM, i no se com se va enterar que érem allí, i va vindre a la reunió, no sabie que hi havie el Pujol. Li vai dir: "Marxa, marxa". Que segons com el tio es podie sentir ofès. Después haviem de marxar cap a Poblet, i a la reunió del Omnium no hi vam nar, que es feie a l'Orfeo. Después vam pensar que... Primer que el Pujol no va intentar contactar més amb nosaltres. I nosaltres vam pensar que si un banquer et donae quartos, una cosa o altra et demanarie a canvi. Que hi havie gent de confiança del Pujol a Lleida que li devien dir que amb nosaltres no anirie el món... Potser perque no mos controlaen. El que se és que al cap d'unes semanas va coincidir la presentació de "Lleida, problema i realitat", que es va fer a la Cambra de Comerç, i hi vam anar uns quants, i vai tindre una enganxada formidable amb un dels autors del llibre. Perque sabiem tota la història aquesta, i ell va fer un discurs sobre la responsabilitat del jovent, i al col.loqui jo li vai dir que això molt bé, però que mos semblaie que només eren paraules buides. Me va replicar i jo no sè que li vai contestar, i el Vallverdú s'ho va fer vindre bè per donar-mos la raó a tots dos. Es que és tot diferent. Si ara es presente un llibre, es presente un llibre, i allavons si es presenta un llibre ere un acte de resistència.

El dia 18, efectivament, s'havia inaugurat la Banca Catalana a Lleida, i el primer de desembre, en la presentació de "Lleida, problema i realitat" a la Cambra de Comerç, el Diario de Lérida comentà:

"La asistencia fue numerosa, predominando la gente joven, hasta el extremo que el local fue insuficiente" (1-XII-1967).

(ANTONI) Una altra anecdota molt curiosa és que després d'haver portat tot aquella marxa, me van cridar les forces burgeses de Lleida, la classe burgesa progressista, que seria la nacionalista actual. Me refereixo fonamentalment a lo que en aquells moments identificavem com la burgesia, que ere la gent que tenia moltes peles, i que tenien unes certes estructures de poder entre ells. També serien els que estaven associats pues en aquests cercles catalanistes, posem Jordi Pujol, que en aquell moment ja tenia el seu pes en això. Tambe moviments d'església que hi havia a radera. Me va cridar el fill d'una d'aquestes forces burgeses i em va dir: "He de parlar amb tu". Jo hi vaig anar, perque pensava que ens donarien mitjans o recursos per una historia d'aquestes. Però lo que va fer va ser adverti'm que estaven oorganitzant-se per d'alguna forma evitar que poguessim tirar endavant tot el procés aquell del Jaloom. Me va portar al despatx i em va dir: "Los meus pares, i tots aquests altres de Lleida, s'han reunit per parlar de tota aquesta experiència que esteu fent del Jaloom, i no ho veuen clar". Més que el festival, va ser tot el moviment que vam mobilitzar sobre els joves i els seus problemes, que la premsa va mantenir durant 2 o 3 setmanes, que això ere molt a Lleida en aquells moments. Em criden l'atenció i em donen un pal dient que si tirem endavant tot això, ells se posaran en contra, que em retirarien l'amistat, i que d'alguna forma faran que se'ns castigui. Jo realment em vaig quedar estranyadíssim. No enteneia que poguessim ser enemics. Jo en aquests moments no recordo massa, pero vai rebre un fort impacte. Jo enteneia que estaem fent algo que ere molt just. Però suposo que els desbordavem dels seus objectius. Nosaltres estavem generant un procés molt més ràpid de lo que creien que la història podie d'alguna forma assumir en aquells moments a Lleida. Per aixòs te dic que el moviment ere molt ingenu, vull dir, no tenie sentit sentit ni d'història, simplement de canvi, pero de canvi perque les coses eren dolentes.

Era un procés l'espontaneïtat del qual amenaçava amb desbordar els límits estrets que fins llavors havia mantingut la lluita antifranquista. Però alhora n'anunciava els trets futurs. L'objectiu immediat del festival no va reeixir, però sí que va suscitar una estructura coordinada que en els dos propers anys donaria de què parlar.

(ANTONI) Lo que va ser veritat és que el Casal Juvenil no el vam arribar a obtenir, lògicament, però sí que es va obtenir lo que va ser despues la coordinadora de joves. El toc de les forces burgeses, després la policia i després la premsa, que també en un moment determinat hu va neutralitzar tot, perque va rebre presions per no publicar res més. I així van d'alguna manera matar tot aquell gran moviment que va durar tot un any...

(CARLES) En un principi, el moviment escolta, que havie assumit de llançar la idea, llança la pedra però amaga la ma. Perquè és aturat per les forces polítiques que en aquell moment hi havie a Lleida, i els hi dieun que no ere el moment oportú de començar un moviment reivindicatiu d'aquest tipu. Sembla estrany, tenint en compte de que l'únic que voliem fer és excursions, discoteques, no en el sentit de ballar sinó audicions, folk... Mirat des d'aquesta perspectiva fa moltíssima gràcia. L'Antoni va ser el que ho va viure directament. Jo me'n vai enterar després, mentrestant nosaltres, els nouvinguts, ens va sorprendre que ells, que havien portat aquesta idea, no l'assumissin paral.lel.lament a nosaltres. Es van limitar a potenciar-ho, però no a assumir-ho. D'alguna manera el moviment escolta no deixave de ser una força democràtica en aquells moments. S'ha de mirar tot en la perspectiva del temps.

(JORDI) Crec que ens vam retirar, no tant per pressions, com per no ser capaços de tirar endavant. Jo entenc que els altres no entenguéssim que mos retiressim, però és que sobretot vollem

salvar el moviment. No havíem previst les conseqüències. Les pressions venien dels sectors catalanistes, no tant perquè ens ho prohibiguéssin, com perquè no ens van ajudar gens: ens van posar pals a les rodes. Tampoc l'església no va donar cap resposta. Un dels problemes més grans va ser que nos fotessin els locals. Lo més tremendo va ser perdre el Cau del carrer la Palma: es van acabar les reunions del diumenge. Vam quedar sense cau tots: llops, minyons, clan. Mos el van treure a finals del 67 o principis del 68: jo recordo a principis de l'any una promesa al castell, amb un fred que pelae, que veniem de fer una reunió a la JOC, amb coll de camisa, teniem que ser xulos, però com les promeses no es podien fer a cobert, sinó al camp... Jo m'imagino que devien pressionar a l'Agustí. Potser creie que mos havíem desviat del bon camí. Com a Jaloom no haguéssim tingut legalització, ni locals. I si l'escultisme ja tenie problemes! Si a Lleida no vam aconseguir que ens legalitzessin, imagina el Jaloom!

El moviment, però, no va quedar del tot escapçat. Els escoltes segueixen amb dificultats el seu camí, i del Festival en surt un grup nou, que adopta per nom "Shalom" (amb l'ortografia corregida), i que durant uns anys es farà sentir. Però es tracta ja d'una altra història, que encetava els camins d'una nova època. El període, que s'havia obert amb una manifestació espontània contra la prohibició d'una festa de Sant Tomàs, acabava amb un festival organitzat pels propis joves per reivindicar la creació d'un club juvenil. Si "els temps estaven canviant", també les sensibilitats i formes d'organització dels joves, les estratègies d'acció i protesta, havien d'adaptar-se a les noves situacions. El Festival Jaloom marcava la fi d'una etapa ben fecunda per al moviment juvenil local, i n'obria una altra completament diferent.

NOTES V

1. *Estudiants o modistes?*: La Festa de Sant Tomàs ja havia suscitat polèmica l'any anterior: "i Con qué ilusión todos los estudiantes arrancábamos diariamente la hojita con la esperanza de cada vez más próximo ver aparecer el día 7!. Por fin, tras la ansiedad, llegó el día, el cual aunque fue fervorosamente comenzado, asistiendo a la Misa que se celebró en la Catedral, oficiada por el Excmo Sr. Obispo, se truncó luego con ciertos actos que más que de estudiantes eran propios de gamberros, algunos tan desagradables como el hecho de ir por las céntricas calles rayando con tiza los trajes de los transeuntes, pero no sólo esto, pues también el perseverante ruido de los pitos, que irritaban los inocentes tímpanos de la población. Y aunque por suerte no éramos los mayores los realizadores de los citados actos (sino algunos que no identificamos) no quedamos con esto exentos de responsabilidad, ya que nuestra postura no era correcta, pues debíamos evitar todo cuando redundaba en desprestigio de la clase estudiantil" (FONDEVILA & VAZQUEZ, *Relevo*, n.3, març 1960)
2. *"Lo primer escape"*: Els testimonis transcrits literalment no són tots els que ens van parlar dels esdeveniments (de fet, els fets formen part d'una veritable tradició oral sobre la Lleida franquista, repetida periòdicament en converses i trobades espontànies). Val a dir que del cas se'n va arribar a parlar fins i tot al mateix Monestir de Montserrat!
3. *Rebels o gamberros? El carnaval del pi*: No era la primera vegada, en la història contemporània de Lleida, que la festa de Sant Tomàs era un terreny per al combat ideològic. Durant el període republicà, l'important sector estudiant ultraconservador (composat, entre d'altres, per falangistes, carlins i catòlics reaccionaris), havien pres el sant com a patró del seu combat contra la cultura democràtica. L'any 1935 es va produir un sonat incident entre el director de l'Institut d'Ensenyament Mitjà, Sr. Roca i Lletjós, reconegut republicà, i uns estudiants reaccionaris. La revista *Veritas*, òrgan de l'Associació de Estudiantes Tradicionalistas (que acabaria integrant-se en el SEU), recollia aquesta polèmica, criticava la direcció de l'Institut per haver expulsat dos dels seus militants, per haver pretès -segons la revista- celebrar cristianament la festa de Sant Tomàs, i polemitzava amb la seva homònima Institut ("Sectarismo en el instituto", *Veritas*, n.1, març 1935). L'article traspuava un clima de persecució religiosa que s'exposaria com a justificació de l'aixecament militar. Sobre el carnaval lleidatà, la fama del qual ve al menys del segle XVIII, és prou coneguda la descripció del de 1877, feta per un viatger anglès, transcrita per J.G.FRAZER a *The golden bought*. Vegeu, en aquest sentit, Xavier MASSOT, *Cultura popular a Lleida, 1150-1950, Quaderns La Banqueta*, Ajuntament de Lleida, 1986; Belén SOLE, *Festa i ideologies*, Tesi de Llicenciatura, Estudi General de Lleida, 1988; Pau ECHAUZ, "Carnestoltes, una monarquia poca-solta", *Segre- Lectura*, 5-II-1989. Els estudis mostren continus intents per part de l'autoritat i de l'església de combatre el carnaval, com la prohibició durant cinc anys (1753-1757) a càrrec del bisbe Galindo, o la campanya del bisbe Messeguer, a principis de segle, contra l'enterrament de la sardina, que era qualificada com "una profanació", per tenir lloc el primer dia de quaresma. Vegeu també Llorenç PRATS, "Carnaval, l'ordre del desordre", *Ressò de Ponent*, n. 21, Lleida, 1984.
4. *Revàlides*: En els 10 anys que van de 1956 a 1966 el nombre d'estudiants matriculats al Institut de Batxillerat de Lleida ha augmentat de 4.322 a 10.527 (els estudiants oficials han passat de 329 a 1.277). En el mateix període els estudiants de l'Escola del Treball han passat de 166 a 682.
5. *Normalistes*: El creixement més espectacular de l'Escola Normal es produeix entre 1957 i 1963, període en el qual es passa de 500 a 892 estudiants, per tornar a baixar als 438 de 1969 (l'evolució de la matriculació a l'Escola Normal durant tot el període es pot consultar a l'Apèndix estadístic). La qüestió de la coeducació a la Normal ja s'havia plantejat, tres dècades abans, en termes ben diferents als de la revista *Relevo*: "Ja fa suficient temps que les Normals de Mestresses i Mestres han estat fusionades, per a que es pugui

veure d'una manera general els resultats d'un de les parts més importants d'aquesta, diguem-ne, revolució escolar (...) Existia veritablement por a aquesta major relació íntima entre companys i companyes? Nosaltres creiem que no. Tot el que es pugui explicar per defensar aquest temor, nosaltres creiem que és una forma encuberta d'expressar el desitg que no es realitzi aquesta millora material, i molt més moral, encara. Ha passat a la història el temor a les relacions entre la joventut. Pretendre que poden passar coses calamitoses perquè estudien junts nois i noies, quan aquests nois i noies fa temps que es coneixen i tenen relacions d'amistat, és escapar-se de la realitat, involuntàriament? (...) No tinguin por, no passarà res amb la coeducació. Millor dit: passarà una cosa importantíssima: la comprensió de moltes coses fins ara vedades. Qui es vulgui oposar a la línia ascendent de la vida, que s'aparti, els estudiants volem amb una força arrolladora seguir endavant" (ILERDA, n. 7, gener 1932).

6. "Lo foradet": La imatge d'un trau en el vestidor masculí que suscita el "voyeurisme" dels nois és també l'argument d'algunes seqüències de la pel·lícula *Fame* (1982).
7. *La pera*: Sobre el boom fructícola es pot consultar LLUCH, Ernest & SERO, Ramon (1970) *La regió fruitera de Lleida*, Banca Catalana, Barcelona; així com les observacions de Francesc PORTA, "", in *Lleida, problema o realitat*, Ed. 62, 1967.
8. *Perifèries I*: Sobre els inicis del barri dels Magraners a la revista *Sígueme* es van publicar diversos reportatges. El 1968 A.COLL GILABERT publicà al *Diario de Lérida* un seguit de reportatges sobre "La Lérida desconocida". El primer estava dedicat a "Magraners: la vergüenza de la ciudad": "Apenas habrá un lelidano que desconozca su nombre, pero la mayoría no ha estado nunca probablemente en este barrio; para decir la verdad: Magraners tienen mala fama, o la tiene de ser un nido de problemas sociales por resolver". Segons el periodista, el barri comptava amb més de 3.500 habitants, i continuava sense disposar d'aigua corrent ni clavegueram: la roba es rentava a les fonts. Subsistien els greus problemes d'urbanització: desnivells, poca il·luminació, quan plovia era tot un fanguer, manca de servei mèdic, de sereno i escombraire, vivendes infrahumanes, rellogats, cohabitació, etc: Una descripció dels barris de construcció marginal a VILAGRASA, Joan (1983) *Creixement urbà i agents de la producció de l'espai. El cas de la ciutat de Lleida, 1940-1980*, Tesi doctoral inèdita, Estudi General de Lleida. Un estudi antropològic sobre casos semblants a PUJADAS, Joan J. & BARDAJI, Federico (1987) *Los barrios de Tarragona*, Ajuntament de Tarragona, Tarragona.
9. *Perifèries II*: En els mateixos reportatges sobre "La Lérida desconocida", A.COLL GILABERT parlava del Secà de Sant Pere com "Donde Lérida cambia de nombre". El barri havia nascut feia 17 anys, i comptava amb uns 4000 habitants. Entre les necessitats més peremptòries es comptava el perill de la carretera, la manca d'il·luminació, el fang dels carrers, la insuficiència de l'escolarització (només 300 places per 1000 nens), l'existència de cases més baixes que els desaigües, manca de metge, etc.
10. "Joventut, pa tou": La sentència, magnífic resum d'una determinada imatge cultural sobre la joventut, em va ser comunicada per Josepa BOSCH. El diàleg inicial no forma part de les entrevistes de la tesi, sinó que és la transcripció d'una taula rodona organitzada per l'Ateneu Popular de Ponent.
11. *Les basses*: Sobre les basses vegeu l'article de , Lleida, 1910-1985, La Caixa, Barcelona. CASTILLO, José (1968) "Los jóvenes y la sociedad de consumo", in *Revista del Instituto de la Juventud*, n. 20: 7-17. "Se ha escrito que constituye una de las marcas de la nueva sociedad el que la juventud se haya convertido en uno de los principales consumidores de las variantes de cultura popular producidas por los sistemas modernos de información y comunicación. No hay duda de que el turismo influye en esa masificación e integración juvenil en la cultura. Los jóvenes son los que por el afán de relaciones y por su aún no sujeción al rigor de un estado civil, se han lanzado a aprender idiomas o trabajos decorativos, se han contagiado profundamente de nuevos ritmos y canciones (...) No cabe duda de que el turismo es un incentivo que coopera con el impulso sexual... Las satisfacciones y goces sexuales llevan a cabo en una época de inmadurez causan en el adolescente reacciones peculiares" (S.TRIAS MERCANT, "Los impactos del turismo en la juventud actual", *Revista del Instituto de la Juventud*, n.7, 1966: 82).
12. *Minifaldilles*: "Les noves maneres i modes juvenils que arribaven de l'exterior a través dels turisme, els discos i els viatges a l'estranger (la censura cinematogràfica encara funcionava i la premsa estava lligada de

mans per la llei Fraga de 1966) van acabar modificant el vetit dels joves a les grans ciutats, que passà a ser més funcional, senzill i, sobretot, perfectament diferenciat del dels adults. Cosa que, donades les circumstàncies, té el seu mèrit: escurçar les faldilles de les noies barcelonines va suposar una batalla contra les convencions socials comparable només a la del bikini. Molt poques noies catalanes van atrevir-se decididament amb la provocació al carrer que representava el fet de dur una minifaldilla com les que, segons les fotografies de l'època, duien les joves de Londres. Però el tradicionalisme social no va impedir l'avanç d'altres símbols vestimentaris amb implicacions aparentment eròtiques menors: la maxifaldilla (amb la seva innegable càrrega de protesta en banalitzar tot un símbol burgès), o les samarres guerrilleres i afganeses, així com altres peces específicament juvenils (botes, esclops, espadenyues, cistells de vímet, túniques d'inspiració índia, samarretes militars, etc, van convertir-se en parts fonamentals de la indumentària juvenil, a la qual van aportar connotacions veritablement inconformistes" (RIVIERE, Margarita, "Moda i diferenciació juvenil", in UCELAY DA CAL (Dir), *La joventut a Catalunya al segle XX*, op.cit., 1987: 474).

13. *De la "scooter" al 600*: "Por generación del 600 entiendo aquella que se desarrolló en los primeros 20 años que siguieron a la finalización de la guerra civil española, y cuya máxima ilusión, novias aparte, era tener un 'Seat seiscientos' para lo cual no bastaba comprarlo, había que solicitarlo en papel sellado y esperabas la llegada del vehículo, cosa que provocaba la felicitación del vecindario, familiares y demás allegados" (J.MOLINA, "La Generación del 600", LA MAÑANA, 12-5-1978).
14. *Guateques*: "La festa de l'adolescència va començar a tenir un cert esplendor quan, per primera vegada, després de tants segles de regne del demà, els nois van descobrir que tenien diners, cosa que fins llavors els havia estat negada, i que podien gastar-los mentre eren joves i forts... i així el nostre món seria nostre de veritat, seria el món que nosaltres volíem i no hauríem de continuar a peu dret al llindar del món dels altres" (*Absolute Beginners*, 1959).
15. *Nimfos i ye-yés*: "En todas partes, también en España, hay beatniks y gamberros de barrio, y ye-yés, y todos son la misma cosa. Son juventud inconformista. los que se dejan orir. Los que más alborotan. Los que bailan y se retuercen. Los que con su escandalosa indiferencia protestan contra la sociedad, se dejan ver por las calles con largas melenas, pantalones acampanados, camisas de flores y minifaldas" ("La minifalda", revista LLUMI, parròquia del Carme, finals dels 60). Val a dir, tanmateix, que la ye-ye (i la versió local: els nimfos) era la versió descafeïnada, burgesa, de l'onada de rock'n'roll, que en la seva versió proletària i rebel convergí en la subcultura rocker que Oriol ROMANI ha analitzat en el cas de Barcelona, però que a Lleida tingué una existència molt precària (probablement per la manca d'un veritable proletariat industrial a la ciutat).
16. *Del Sicoris al Tyffanis*: L'obertura de "boîtes" va topar amb notables entrebancs polítics i legals. Una ordre ministerial del 1966 establia que "no se permitirá la entrada y permanencia de menores de 18 años en los locales de baile, salas de fiesta, establecimientos de bebidas amenizadas con música, o cualquier otra acción, ni en aquellos otros lugares donde pueda padecer la moralidad juvenil". La mesura va provocar reaccions immediates per part de sectors juvenils (com una cèlebre manifestació d'aprenents a la Via Laietana de Barcelona, sota la consigna: "¡Si a los 14 trabajamos, a los 14 bailamos!").
17. *Els pinets*: Sobre la pervivència dels pinets com a espai eròtic, vegeu l'apartat "Històries d'amor" del capítol VII, i el meu article "El despertar de la primavera", revista *Claxon*, 18-IV-87.
18. *De la fila del manco als reservats*: "Lo erótico, lo más superficial y epidérmico de la sexualidad, domina el ambiente en que vivimos. En la calle (escenas, vestidos, anuncios, etc) todo tiende a solicitar las tendencias instintivas (...) No nos hemos de extrañar de este desfase, en nuestra juventud, entre el desarrollo somático y las preocupaciones pertinentes a las edades superiores. Sobre todo, nuestra juventud es víctima de un ambiente supersexualizado en periodos en que las fuerzas inhibitorias no han aparecido" (A.BAEN, "Influencias pedagógicas de la Nueva Moral Sexual", *Revista del Instituto de la Juventud*, n.14, 1967: 39-40).
19. *"La meua guerra van ser els Beatles"*; 20. *De les orquestres als conjunts*; Sobre la música rock, vegeu: COVIAN, Marcelo & ROSENTONE, Robert A. (1974) *Los cantos de la conmoción. Veinte años del Rock*, Tusquets, Madrid. FRITH, Simon (1982) *Sociología del rock*, Feltrinelli, Milano. GOMIS, Joaquim (1965) *Cartes a set joves Juke-Box per al final de l'adolescència*, Ed. 62, Barcelona.

21. *Dels Strikers als Crows*: Aquest capítol és il·lustrat magníficament, mitjançant un itinerari a través de la fotografia, en l'Apèndix X: "Una vida en imatges".
22. *Les males companyies*: Sobre el creixement de la delinqüència juvenil vegeu: LOPEZ RIOCEREZO, P. (1970) *Problemática mundial del gamberrismo y sus posibles soluciones*, Studium, Madrid. MARTINEZ TORRES, Antonio (1978) *Los Reformatorios. La Juventud entre rejas*, Andina, Pinto. NICOLAU, Antoni (1987) "Joventut marginal i control social", in UCELAY DA CAL (Dir): 236-255. RUEDO IBERICO (1976) *Libro blanco sobre las cárceles franquistas, 1939-1976*, Colectivo 36, Ediciones de Ruedo Ibérico, Paris.
23. *Aggiornamento*: El moviment de renovació eclesial a la ciutat és resumit en l'article clàssic del pare GABERNET (1967) "La situació religiosa", in *Lleida, problema i realitat* Ed. 62, Barcelona: 209-240. QUOIST, Michel (1962) *Donar o el Diari d'Anna Maria*, Estela, Barcelona; (1963) *Estimar o el Diari de Dani*, Estela, Barcelona.
24. *Jocistes*; 25. *Del Canyeret a Suïssa*: Sobre la història de la JOC vegeu CASTAÑO, Josep (1974) *Memòries de la JOC a Catalunya, 1931-1970*, Institut Catòlic d'Estudis Socials, Barcelona. La meua impressió és que la JOC, tot i ser el moviment juvenil local més important i fecund del període, no ha rebut el tractament que mereixia per la manca de documentació escrita que ha generat, i pel caràcter obrer -no intel·lectual- dels seus dirigents. Es per això que la història oral ha de ser una eina fonamental en la reconstrucció d'aquesta història.
26. *Cap a la fàbrica*: Els testimonis de la Imma i la reconstrueixen un món de petites indústries locals amb mà d'obra essencialment femenina. Tots els testimonis insisteixen, però, en el caràcter no obrer de la ciutat de Lleida. La primera gran fàbrica instal·lada a la ciutat fou la Sant Miquel, que va obrir el 1957 i durant molts anys seria el símbol de l'emergent cultura industrial. En un reportatge sobre el Xè Aniversari de l'empresa, *Diario de Lérida* comentava: "San Miguel es un magnífico ejemplo de lo que ha de ser una planta industrial en sus aspectos estructurales, técnicos, sociales, de marado de rentibilidad y de atención al público (...) San Miguel es Lérida y Lérida es en buena parte San Miguel. Y es que cuando las empresas y los hombres que las financian estan hechos de madera y fibra de caballero, enraizan profundamente en el alma de las ciudades". Un obrer opinava: "San Miguel es una gran familia, donde existen las mejores relaciones, tanto con los compañeros como con nuestros jefes y nuestro director vive con preocupación todos nuestros problemas" (Especial sobre el Xè Aniversario de San Miguel, *Diario de Lérida*, 14-9-1967).
27. *Escoltes*: Sobre la història del escoltisme vegeu SOLA, Pere (1987) "Associacionisme i condició juvenil. Una reflexió sobre el cas escolta", in UCELAY DA CAL (Dir): 316-334. Aquest autor arriba a unes conclusions que no s'adiuen amb el caràcter renovador i avantguardista de l'escoltisme local, sobretot en el darrer període.
28. "Comunistes!": Els veritables comunistes aquells mateixos anys s'estaven començant a organitzar, tot i que en ambients principalment sindicals i clandestins: la seva composició era majoritàriament de gent gran, amb poc contacte amb el moviment juvenil. Vegeu la intervenció de Ventura MARGO al seminari "Memòria ciutadana" de l'Ateneu Popular de Ponent, recollida per Manuel LLADONOSA, "La societat civil lleidatana durant el franquisme", op.cit.
29. *L'Esbart*: La història de l'Esbart ha estat abordada amb fecunditat per Manuel LLADONOSA (1987) "Història de l'Esbart Màrius Torres" i "Entre la descoberta juvenil i l'antifranquisme", in *Ressò de Ponent*, n.52: 6-21 i 34-37.
30. *Primer de Maig*: El moviment obrer sota el franquisme, que a nivell de Catalunya compta amb una àmplia bibliografia, no té a Lleida cap estudi específic, excepte les observacions de l'article esmentat de Manuel LLADONOSA, la intervenció de Ventura MARGÓ en el cicle "Memòria popular" de l'Ateneu Popular de Ponent (1986) i alguns articles de premsa (vegeu, en especial, Alex ORO, "Comisiones, hace 25 años", *Segre*, 26-XI-1989). En aquest article es diu que les primeres reunions de CCOO a Lleida van tenir lloc entre 1966 i 1967 als locals de la HOAC del carrer Acadèmia. Hi ha, tanmateix, un error important en l'article, en afirmar que la primera manifestació del I de Maig va ser el 1969 (quan va ser, com hem vist, el 1967).

31. *Vagues i bullangues*: Sobre el moviment universitari vegeu COLOMER, Josep Maria (1987) "La joventut contra el franquisme", in UCELAY DA CAL (Dir): 388-399; (1978) *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*, Curial, Barcelona. .
32. *XXV Anys*: Sobre les activitats polítiques a la Lleida dels 60 cal remetre, de nou, a l'article de Manuel LLADONOSA, 1985, art. cit.
33. *Can-64*: El moviment de la Nova Cançó s'inciai oficialment el 1961 amb la creació dels Setze Jutges. Per a "Can-64" vegeu CARRETERO, Màrius (1987) "Can 64 i l'Esbart Màrius Torres", in *Ressò de Ponent*, n. 52: 32-35.
34. *Jaloom 67*: A l'Apèndix X hi ha un apartat específic on es recull un dossier de premsa sobre el festival Jaloom, que inclou la cònica del festival i les cartes al director de que ens parla l'Antoni. Part d'aquestes cartes són incloses en la Selecció de Textos. Sobre els obstacles que van incidir en el projecte, eren descrits així per Josep M. RUEDA, en el seu article-crònica sobre el moviment juvenil del 1970: "L'experiència del club Shalom s'enfonsà a causa de l'oposició de l'estament polític-social dominant, que va prohibir que fos continuada la campanya de cartes sobre la idea del club de joves i que, ideològicament, va pressionar de diverses maneres, de l'abstenció dels adults respecte a la iniciativa dels joves (els centres culturals-esportius, als quals hom va demanar col.laboració, els acceptaven només mentre s'enquadrassin dins llurs seccions). Hom també intentà que l'Església facilités els locals buits que posseïa Càritas: la resposta va ésser el silenci. No va faltar tampoc la por dels pares" (RUEDA, 1970, 30). El dossier inclou també un exemplar de les 448 enquestes que es van recollir durant el festival (186 de nois i 262 de noies). En l'enquesta es formulen set preguntes:

ELS JOVES LLEIDATANS SOM JOVES EUROPEUS. ENQUESTA ALS JOVES

1) Creus que els joves tenim que solucionar-nos els nostres problemes?; 2) Creus que existeix, per als joves de Lleida, llocs apropiats -no comercialitzats- on passar el temps lliure; 3) Es per a tu un problema trobar un lloc on divertir-te?; 4) T'agradaria disposar d'un lloc, que, regit per joves, him puguessin passar el temps lliure?; 5) Tenim que unir-nos per resoldre els problemes de temps lliure?; 6) Creus que els adults ens poden ajudar?; 7) Quin paper donaries als adults que ens ajudessin?. Els resultats són els següents:

Pregunta	Nois	Noies	Total
1. Si	98,4	97	97,6
No	1,6	3	2,4
2. Si	9,1	5,3	6,9
No	90,9	94,7	95,4
3. Si	80,7	88,6	85,3
NO	19,3	11,4	14,7
4. Si	99,5	100	99,8
No	0,5	0	0,2
5. Si	97,4	99,3	98,5
No	2,6	0,7	1,5
6. Si	92	94,3	93,4
No	8	5,7	6,6
7. Dirigent	7,5	6,1	6,6
Col.lab.	91,5	92,8	92,3
Cap	1	1,1	1,1

Capítol VI

I AMB EL SOMRIURE, LA REVOLTA (1968-1979)

People try to put us down
Just because we get around
Things they do look awfull cold
Hope I die Before I get old
This is my generation, baby
My generation

(THE WHO, "My generation")

Això va millor cada dia
Abans m'emprenyava a l'escola
Els mestres que m'ensenyen no estaven en l'ona
em privaven de la llibertat, em donaven voltes
m'atordien amb les seves regles...

Jo abans era un jove aïrat
que amagava el cap a l'arena
Tu em vas donar la paraula
que finalment vaig escoltar...
Admeto que això va millor
és una mica millor cada dia

(THE BEATLES, "Getting better")

Recorda les raons que un dia
varen canviar el signe d'aquell temps passat
Ell ha marcat la teva vida
amb una ferida que tu has de curar

I en Maurici va escoltant
pensa que ja pot saber el perquè dels mals
Però se n'entorna, està dubtant,
i altres veus ressonen també al seu voltant

Vailet no siguis anarquista
i ves a la conquesta de l'honor més alt
que al teu costat tindràs la força
que et porta l'ordre i ens permet la pau

Però en Maurici sap molt bé
que si només dubta poca cosa té
En Maurici sap què fer
trobarà els companys i sortirà al carrer

(Lluís LLACH, "Damunt d'una terra", 1970)

1. "Un fantasma recorre Europa"

Nosaltres -i ara et parlaré de la situació generacional- el 68, sense enteramo'n, lo feiem! Es molt curios això. Una mica és aquella frase del Manifest Comunista: "Un fantasma recorre Europa" Per nosaltres hi va ser! No sabies d'on venia, i amb una mica de retràs, però ja al 68 es notava algo, ja... (PAU)

(PAU) Hi ha una pel·lícula que ho explica molt bé, lo fenòmeno d'aquesta generació. Es aquella del Serrat, "La lenta agonía de los peces" -que és bastant dolenta però bueno. Perquè t'ensenyen un pescador ivissenc que no lliga patata, que el seu pare el fa anar a pescar, pues a través una mica de les estrangeres que van a estiuejar, els hipis i tot això, el tio al cap d'uns mesos està al mig de Londres, al mogollón. I porta un esperit que no sap ni de què li ha vingut, però l'agafa. Llavors, aquí a Lleida, la nostra generació també som molt raras tots. Som una generació especial, els que mos va enganxar en aquesta edat més o menos. I jo per exemple no'm vai enterar del maig del 68 fins a l'any següent, que vai anar a Barcelona. En canvi, aquell any a l'Episcopal vam començar a fer números i a anar molt revolucionats. Bueno, així generacionalment, va haver repercussió, sense haver-ho llegit als diaris, sense sapiguer exactament de què anava. En un nivell de col·legit Episcopal, franquista i tot això, pues podia ser, jo què sé, doncs arribar el professor a classe i troba's escrit a la pissarra "Franco hijo puta" Però no era una motivació política. Ere ser rebelde. Molt simple, no? Per exemple: mos havian pegat sempre i a partir d'aquell moment, el dia que li van pegar en un, vam plantar cara tots i ja no van pegar a ningú més allí. O a les classes de francès, me'n recordo que hi era un sistema amb discos i sortia la Marsellesa. I mos deien que la Marsellesa la cantéssim fluixet perquè si mos sentia un policia. I la cantavem fortíssim, que se sentia del carrer! Són coses que ara fan riure molt, però aleshores era trencar bastant.

En la perspectiva local, el moviment de maig fou viscut de formes molt diverses, però s'ha convertit en un esdeveniment generacional, que articula les biografies dels que fa vint anys tenien vint anys. La imatge d'en Pau és un resum preciós de les vivències d'alguns joves a la Lleida de 1968. El maig, com el comunisme, és "un fantasma que recorre Europa", del qual hi participen, encara que no en siguin conscients ("porta un esperit que no sap ni de què li ha vingut, però l'agafa"), els adolescents que cursen estudis secundaris a l'Episcopal, en el marc d'una dictadura que suprimeix els espais de llibertat i manipula la informació del què succeeix nord enllà. L'insult al dictador, l'enfrontament amb els professors, la consciència clandestina de cantar la Marsellesa, deixar-se el pel llarg, són simulacres d'un canvi d'actitud: els joves rebutgen l'autoritat adulta i reivindiquen, en tots els espais institucionals (familiar, escolar, polític), nous àmbits d'autonomia.

De fet, el maig particular dels joves lleidatans havia començat sis mesos abans, el novembre del 67, amb el Festival Jaloom, aquella "moguda" que va suscitar una insòlita experiència d'autogestió juvenil, i que va topar amb l'oposició dels sectors dominants. Precisament, en Pau hi va acudir com espectador. No deixa de ser significatiu que el lema del festival ("Els joves lleidatans som joves europeus") situés la reivindicació en un pla supralocal. La major part dels testimonis de l'època fan referència a aquesta mena de "consciència universal", aquest "esperit juvenil de contestació" que traspassava les fronteres com un "fantasma", i que configurava un "humus" sobre el qual els esdeveniments que havien de succeir a Europa podien fecundar, però que els precedia en el temps. Resse-

guir l'impacte del maig en les autobiografies d'alguns dels joves que van acudir al Fèmina pot contribuir a matisar les interconnexions d'un moviment que hom ha acostumat a analitzar des de perspectives unidireccionals i justificatòries. Si bé la major part de les veus s'hi refereixen, el maig acostuma a ser com un teló de fons simbòlic, una racionalització a posteriori, que l'únic que fa és confirmar o matisar allò que hom vivia quotidianament.

- Quina va ser la influència del maig del 68?

(ALFONS)- A mi personalment enorme. Em va entusiasmar molt. Ho seguie a través del "Triunfo"... Es un fenomen que es corresponia amb certs canvis que s'estaven donant a tot arreu. Per exemple, lo Shalom que podrie estar en aquesta línia, és abans. La ideologia del Shalom que els joves tenien un paper. Ja es comence a parlar si la joventut és una nova classe. Comence a canviar a partir d'aquesta època, quen comencen les CCOO, el PSUC repren, se va crear el Grup de Dones de Lleida...

(CARLES) ...Aquestes coses no surten perquè sí. No en va hi havie en aquella època a nivell internacional tot un moviment juvenil més o menys revolucionari, com tu sabràs, de que la joventut, i aquest punt és crucial, fore la protagonista. Es dir, que no rebés lo que li feren els grans. Me'n recordo perfectament, perquè ere un dels punts de l'enquesta que els escoltes van fer al festival: "Qué papel crees tu -o en català, no me'n recordo bé- que han de tener los adultos en esta actividad: dirigente, asesor, o no sé qué más". Me'n recordo que molta gent posava "dirigent". Evidentment lo que apeteie és que com a molt posés col.laborador i de lluny. Perquè eres conscient que sol no ho faries. I em va fer molta gràcia: "Mira això és de lo que es tractava!"...

- El maig del 68 hi va influir en aquest moviment?

- Diguem que ho va recolzar. Jo recordo que ho viviem de lluny, per la televisió. Ens reafirmavem en nosaltres mateixos, però no teniem una idea exacta de tot. Alguns hi van nar i després quan t'ho explicaven entenies més coses. Vam tenir algun seminari d'informació. El maig del 68 no ens va donar la llum per tirar endavant, ens va reafirmar en lo que ja pensavem. Lo qual a mi m'indica que els moviments sociològics hi ha una cadena quen els produeixen, però es produeix en l'ambient, com el moho i la humedat. Les condicions subjectives d'aquella època éren aquestes. I tot i que Espanya no es podia comparar ni molt menys amb Europa, pues sí que per evolució cultural, algunes vanguardes ho tenien clar. Uns més intuïtius, com el meu cas, i uns altres més reflexius.

(ANTONI) Nosaltres vam rebre -sobretot a la ultima època- totes les coletades del maig frances, que va tenir unes característiques molt particulars. Per una part va ser tot aquest moviment de l'associacionisme juvenil... de trèncar amb les estructures i crear moviments molt mes lliures, molt més a partir de les iniciatives dels joves. De fet introduïem tota la perspectiva d'autogestió juvenil, de l'animació. Aleshores el problema no ere tant treballar des d'una estructura interna, sinó des de la perspectiva d'una coordinació amb els grups que podien existir. Això va ser curiós perquè va fomentar aquesta interrelació. De fet va ser un moment ric, que ja a la historia aquesta del Jaloom, no me'n recordo massa com acabe, pero no sé si l'enganxem ja aquest procés.

2. Nord enllà

Uno de los fenómenos más sorprendentes de los últimos meses ha sido el "movimiento de juventud" que ha sacudido a toda Europa, oriental y occidental. Roma, Lovaina, Madrid, Praga y Varsovia han contemplado -en silencio el pueblo, y con inquietud los Gobiernos- una cadena de manifestaciones cuyo primer y último eslabón se ignora donde se encuentra (...) Pensamos que el comun denominador de estos "movimientos de juventud" comunicados por extraños pasillos subterráneos, radica en las aspiraciones por parte de las nuevas generaciones a una mayor "liberalización" de su medio ambiente y de las estructuras que levantaron sus mayores ("Movimientos de Juventud", Editorial, DIARIO DE LERIDA, 23-III-1968)

Para decirlo en términos correctos diríamos que el conflicto es generacional (...) Somos muchos los que nos preguntamos a dónde vamos a parar. Si miran la foto de esa juventud airada que quiere cambiar todo lo que hay establecido -si bien el programa que ofrecen en substitución es bastante pobreton- veran como escuchan con ojos de auténtica veneración a los nuevos mecenados, anarquistas y jóvenes líderes de nuestro tiempo" ("La hora difícil de la juventud", LA MAÑANA, 18-V-68)

Només calia que llegessin la premsa local. En Pau, l'Antoni i en Carles hi podien descobrir que el "fantasma" que recorria Europa -per "extraños pasillos subterráneos"-, amenaçava amb provocar un "conflicto generacional" de dimensions desconegudes. A primers de maig de 1968 es van assabentar, gràcies a la darrera plana de "La Mañana", en una nota que dúia per títol "El triste balance francés del primero de mayo", que a París començava la festa:

En Paris, en Londres, en Roma, en Berlín, las manifestaciones de este año se han caracterizado por la presencia airada de jóvenes que intentaban introducir en las habituales expresiones de la conmemoración el tono de agresiva violencia y protesta que es actitud característica de los grupos en que militan. Carteles, canciones y gritos de su repertorio, señalaron la presencia de este "puzzle" de anarquistas, troskistas y marxistas, de tendencia rusa o prochina, que hace su aparición ante el menor pretexto sobre el que montar una ola de disturbios. (LA MAÑANA, 3-V-68)

Era la primera referència d'una sobtada revolta que, nord enllà, intentava desafiar el poder -els poders-, la principal característica de la qual era, precisament, "la presencia airada de jóvenes". En un comentari editorial, el periòdic del Movimiento amenaçava els estudiants autòctons, que des de principis de curs s'havien mostrat massa propensos a contagiar-se "por las consignas lanzadas profusamente desde el extranjero":

Los estudiantes, futuros hombres de mañana, pierden el tiempo organizando manifestaciones, con las cuales no han conseguido obtener ningún beneficio, lo único que han ganado ha sido algun porrazo en sus desnutridos lomos, o bien la pérdida de matrícula, y todavía mas, una temporada en la carcel para comparecer ante el Tribunal de Orden Público ("Juventud inquieta", LA MAÑANA, 3-V-68).

El dia d'abans el diari s'havia fet ressó del "rotundo fracaso" de la "Jornada de Lucha" que amb motiu de la Diada del Treball havien convocat arreu de l'Estat sindicats i moviments d'oposició. Unicament havien tingut lloc alguns incidents esporàdics, com el protagonitzat per "un grupo de unos 25 jóvenes, muchos de ellos barbudos y con melenas, que arrojaron unas octavillas invitando al pue-

blo de Madrid a la lucha" (2-V-68). No serà, però, fins al cap d'uns dies que hom començarà a prestar major atenció als "barbuts i peluts" que protagonitzaven un notable rebombori en les capitals de la "democràtica Europa". En la primera crònica extensa, s'ofereix, amb luxe de detalls i fotografies, el panorama del Quartier Latin de Paris.

Nos encontramos ante un movimiento francamente organizado, de carácter internacional, que es de esencia revolucionaria marxista, impulsado por unos niños enloquecidos que creen poder convertirse en jefes de guerrillas urbanas, y hacerse émulos de los últimos personajes de la revolución internacional (LA MAÑANA, 14-V-68).

Quan els obrers se sumen als "nens guillats", la revolta dels "joves aïrats", dels "nous peluts", amenaça de prendre un rumb sense retorn. Els diaris locals comencen a entreveure la veritable dimensió dels esdeveniments, als quals concedeixen la primera plana, i posen el crit al cel per la feble reacció del govern francès. La manifestació gegant sobre Paris d'estudiants i obrers es descrita per "La Mañana" amb tons apocalíptics: "Francia ofrece al mundo un espectáculo de desolación (...) Lo cierto es que hoy por hoy hay una aplastante mayoría que teme la guerra civil y cree que la autoridad ha sido escarnecida. No hay ni Fuerza, ni Ley ni Orden. Es la derrota mayor de todo principio y de toda fe". (30-V-68). La "Llei i l'Ordre" són, però, feliçment restaurats el dia següent, després d'un discurs televisat de De Gaulle i d'una multitudinària manifestació de suport al general. El comentarista comença a entreveure la fi de la revolta, i no pot deixar de mostrar la seva satisfacció:

Millon y medio de personas piden firmeza para salvar a la patria (...) Jovenes de verdad, sonrientes y sanos, no melnudos ni barbudos, no sucios ni provocadores, es decir, jóvenes con alma de joven y con mirada alegre y rostro limpio... decían: el comunismo no pasara! Pedían que se libere la Sorbona y que a los rojos se los envíe a Pekín (LA MAÑANA, 31-5-68).

Hom aprofitaria el fracàs dels disturbis dels joves europeus per recordar "a los jóvenes que actúan como tropas de choque de la subversión, manejados desde tantos sucios intereses antinacionales" que "el comunismo es ilegal en España. Han sido mucho lo que se ha hecho durante estos más de 30 años... para que unos cuantos españoles mal aconsejados y desarraigados, vengan a darnos esta triste lección de sus estridencias sin horizontes ni afanes creadores. Ya esta bien de gritos, de quemas y de groserías, de sueños estúpidos y demagogias menores" (LA MAÑANA, 2-VI-68). Només el comentarista del "Diario de Lèrida", Antoni Coll Gilabert, aportava elements per a una anàlisi ponderada.

La crisis francesa actual es la manifestación de estas nuevas inquietudes que son comunes a los jóvenes de la nueva generación en todos los países que han alcanzado cierto nivel de desarrollo. Duando éstos creían que la abundancia de bienes harían cada vez más conformistas a todos, y se hablaba ya del crepúsculo de las ideologías, éstas renacen y se abren paso a gritos ("La crisis francesa", DIARIO DE LERIDA, 29-V-68)

Per als qui van seguir els fets des de la premsa local, o des de la televisió oficial, la revolta estudiant del maig no va passar de ser un malson passatger, esvaït amb tanta rapidesa com s'havia enlairat. Les cabelleres i les barbes actuaven com a metàfora d'un discurs argumental que identificava el perill ideològic (la conspiració comunista) amb la dissidència cultural (la subversió moral). Enmig de tanta retòrica, no era pas fàcil destriar allò que realment havia succeït.

3. Els maigs del maig

En Lérida, como en el resto del país, la jornada de lucha fracas  totalmente. Ciertamente se advirtió la presencia de fuerzas públicas en las calles donde se había convocado para la subversión, pero también es verdad que ni un sólo intento de manifestación, y mucho menos de alterar el orden y la paz, se produjo. Prueba, una vez más, del buen sentido de los leridanos todos, que hicieron caso omiso a las sugerencias e invitaciones que circulaban, y que La Mañana en la víspera denunci  como maniobras absurdas (LA MAÑANA, 3-V-1968).

En mayo del 68 las fuerzas de oposición luchaban para implantar en el país unas libertades democráticas donde cada leridano pudiera opinar sin temor a represalias. En Lleida fueron detenidos por participar en la fiesta del 1 de Mayo 11 trabajadores (Ventura Margó, "Qu  feia vostè el maig del 68?", LA MAÑANA, 25-V-1978)

Tenia l'orella pegada a la radio francesa per a seguir l'evolució dels fets a Paris. Recordo molt bé que en una classe de COU, a requeriment de les alumnes, passarem l'hora parlant de la revolució dels estudiants amb temes molt diferents dels que es llegien a les pàgines dels diaris (Jaume Magre, "Qu  feia vostè el maig del 68?", LA MAÑANA, 25-V-1978)

(RAMON) El Maig del 68 a Lleida no hi va passar res. Tothom tenia encara molta por. Ni als instituts, ni a magisteri, no hi ha cap incidència, cap assemblea informativa, cap pintada, res. Potser en llocs clandestins se va parlar algo. Però les mogudes fortes no hi van ser fins als 70, quan van posar la universitat.

Mentre a Paris s'aixecaven barricades, la situació a Lleida semblava ser d'una normalitat absoluta. En la cresta de l'onada del boom fructícola, ufanosos de la pera llimonera, començant a fruit dels efectes del benestar econòmic i dels productes de la societat de consum, la ciutat creixia a un ritme galopant i euf ric. En sintonia amb el règim franquista, venia de celebrar, el 21 d'abril, el "XXX Aniversari de la Liberación" de la ciutat, amb una multitudinària concentració de 8.000 persones i ex-combatents a la Seu Vella, en la qual l'alcalde Sangenis, com a ex-combatent, va encendre una torxa que portava un membre de la OJE "donde se simboliza el traslado de los ideales por los que los excombatientes lucharon" (LA MAÑANA, 23-IV-1968). Entre d'altres coses, aquell mes de maig se celebrava a Lleida una reunió de Jefes Provinciales del Movimiento; una família amb 14 fills recollia el premi provincial de natalitat; els Cursillos de Cristiandad estaven en el seu esplendor; 600 joves participaven pels carrers de la ciutat en el "Dia del Minibasquet"; es fallava el resultat de la fase provincial del XXII Concurs Nacional de Formació Professional; 73 nois de la OJE realitzaven una "fervorosa promesa" al Parc Municipal Alcalde Pons; la Delegación de Juventudes atorgava certificats de suficiència de Formación del Espiritu Nacional; el Cercle de Belles Arts organitzava la final del Concurs escolar "Cultura hace progreso"; la ciutat celebrava la Festa Major en honor a Sant Anastasi, els principals actes de la qual eren la verbena al pavelló de vidre, els "Festivales de España", les demostracions gimnàstiques de "mil jovencitas" de la Secció Femenina al Camp d'Esports, un concurs de mantones de manila, les sarsueles, l'ofici solemne a la catedral i l'ofrena als caiguts (per cert, la Dama d'Honor declarava que la seva il.lusió era tenir un mini-morris, i que li agradava dur minifaldilla a l'estiu).

Però aquell mateix mes de maig la premsa local (sobretot el "Diario de Lérida") es feia també res  de notícies i opinions que, en el camp de la joventut, mostraven la presència d'actituds i realitats que escapaven del discurs dominant. Entre d'altres coses, es publicava una carta oberta sobre l' s

de la llengua catalana en la litúrgia (signada, per cert, per molts dels nostres joves informants d'aquells temps); els escoltes animaven una "Setmana de la Joventut" a Juneda, en la qual es feia un cine-fòrum sobre "Rebelde sin Causa"; els treballadors demanaven pel conducte sindical reglamentari el descongelament dels salaris davant la creixent inflació dels preus de primera necessitat; a la Petite Galerie de l'Alliance Française s'exposava una mostra sobre la visió de París dels pintors lleidatans; l'incipient moviment veïnal aconseguia que la problemàtica dels barris -"La Lleida desconeguda", com la descrivia en uns documentats articles A. Coll Gilabert- es fes sentir; l'Esbart Màrius Torres organitzava un concorregut cicle de conferències sobre "Lleida avui", a càrrec de J.Lladonosa, R.Morell, S.Miquel i altres. La premsa reflectia també l'efervescència musical i recreativa del jovent local. Per exemple, durant la festa Major al palau de vidre del Sicoris s'havia realitzat un festival de Música Moderna ("un gran show de música ye-yé, con un alarde de trepidantes ritmos continuos") i un extraordinari ball amb els Dickson, Real Casino i Juan & Junior; el dia 14 els Crows havien guanyat el V Concorso Provincial de Conjuntos Musicales, organitzat per la OJE, en el qual hi havien participat 7 grups, un dels quals estava compostat per 4 noies de 15 a 16 anys que estudiaven al Institut i s'anomenaven Gen ("Quiere significar Nueva Generación"); durant el mes s'inaugurava la pista de ball del jardí d'estiu dels Huracans, que pretenia organitzar un concurs més ambiciós que el de la OJE ("Con el remozamiento de la pista de verano, se pretende crear un ambiente plenamente juvenil, y por ello se trata de realizar un concurso de conjuntos" (DIARIO DE LERIDA, 19-V-1968)); el Sicoris creava el "Club Juvenil del Disco"; les novelles "boïtes" locals oferien actuacions en directe (al Flamingo actuava un trio de noies amb pantalon afeccionades del ball modern); aquell mes havien actuat Tete Montoliu i J.M.Serrat -amb la polèmica d'Eurovisió encara recent- i a principis de juny l'Esbart Màrius Torres congregava una gernació de joves als Camps Elisis, per la macrofesta organitzada amb el "Grup de Folk" (Maria de Mar Bonet, Sisa, Ovidi Montllor, Pau Riba, Xesco Boix, etc).

Les activitats ressenyades reconstruïen una xarxa d'associacions cíviques i juvenils molt actives durant tota la dècada, com hem tingut ocasió de comprovar en els capítols anteriors. En la major part d'aquestes entitats es barrejava una dimensió lúdico-festiva, amb una vocació d'intervenció sociopolítica, l'esperit de canvi personal i col·lectiu que es prendria com a sinònim del maig. Per aquelles mateixes dates, la JOC havia organitzat una multitudinària "Trobada 68" a nivell de tot Catalunya, que va mobilitzar a Lleida una gernació de joves treballadors.

ISIDRE- Al 68 hi ha la Trobada a Barcelona, que va ser molt dura. La Trobada 68 és una trobada de joves que es fa a Barcelona, de tot Catalunya, a Montjuïc. Nosaltres vam fer un llançament d'enquestes, per saber lo que pensae la joventut. Vam fer una Trobada a Montjuïc, que mos vam reunir 5 o 6.000 joves. Vam fer un manifest, un resum de l'enquesta.

DOLORS- El manifest va ser una moguda de tot Catalunya, en ple franquisme, i en aquell moment va representar moltíssim. De com estae la joventut treballadora. Vam recollir un llançament d'unes 50.000 enquestes. Ere un moment en que la gent responie.

ISIDRE- A nivell de Lleida vam recollir unes enquestes, vam fer una assemblea de resum d'aquestes enquestes, vam fer una festa amb barris i al local nostre. N'hi recordo una a Mangraners, a la Mariola i Balafia. Explicaem l'enquesta i feiem una miqueta de ball, de piscolabis. Llavors se llegie lo resum de les enquestes del barri. La que recordo de Mangraners hi va anar bastanta gent. Suposo que a Lleida se'n devien recollir unes dos o tres mil enquestes. Preguntae el barri que vivies, el tipus d'empresa, els serveis, les formes de diversió. Es feie un resum per barris i un per Lleida. I después va passar al comité central, que vam passar una setmana a Montserrat i vam fer el manifest. Es va fer un acte a nivell de Lleida a la parròquia de Sant Pere. A la Trobada 68 de Lleida hi va anar un autocar i cotxes particulars, que era molt. Recordo que jo havie de fer una intervenció explicant-ho al consell a Barcelona. I vaig pensar: a Lleida ho fem tot en ca-

talà. i vaig començar a parlar en català. Es va aixecar un: "Si no hablas en castellano, no te entendemos nada".

En el Manifest-Enquesta de la Trobada, publicat al "Diario de Lérida", s'escolava un contingut anticapitalista gens ambigu.

Somos la juventud obrera; trabajamos en las fábricas, en las minas, en las oficinas, en los campos, en los hogares, en los talleres, en los servicios, en las escuelas profesionales, etc... y en muchos casos estamos desempleados. Somos a veces considerados como instrumentos de producción al servicio de quienes poseen riquezas, que nosotros contribuimos a aumentar, los cuales a cambio nos pagan un salario que algunas veces nos permite vivir, pero que en ocasiones nos condena a la pobreza cuando no a la miseria. Somos la juventud obrera cristiana, tenemos un mensaje que vivir y que aportar a la juventud trabajadora y al mundo: el mensaje de Cristo, que no nos permite aceptar pasivamente el sufrimiento. El es nuestro compromiso. En El nos fundamos para combatir la injusticia y la opresión y proclamar el amor entre todos los hombres, de suerte que todos compartamos por igual los bienes espirituales y materiales (...) Porque, aunque no ignoramos los esfuerzos que se realizan y el progreso alcanzado, no estamos de acuerdo con la sociedad en la cual vivimos. somos conscientes de la parte de responsabilidad que nos incumbe en la construcción de la nueva sociedad. Creemos que nuestro deber es velar y luchar por la promoción y el respeto de los jóvenes trabajadores a quienes representamos. En su nombre hacemos un llamada a toda la comunidad para que ella tomo sus responsabilidades ante la juventud (Comisiones Diocesanas de la JOC, Lérida, DIARIO DE LERIDA, 23-III-1968)

Les preguntes de l'enquesta tampoc no deixaven lloc al dubte: s'interrogava sobre les condicions de treball, el salari, les hores extres, la situació dels aprenents, la representació sindical, la presa de decisions a l'empresa (i la necessitat de tindre en compte als treballadors), els efectes de l'atur (a més de consideracions sobre el lleure, la família i la colla). Certament, Lleida no tenia encara universitat, i la majoria d'aquests esforços juvenils es perdien amb l'èxode periòdic a Barcelona. Aquell mes de maig un jove estudiant, Manuel Lladonosa, publicava un seguit d'articles on plantejava la necessitat d'Universitat que tenia Lleida. Les autoritats li farien cas: aquell setembre començarien a impartir-se els estudis de Dret. La implantació dels estudis universitaris seria un dels factors per tal que la presència rebel dels estudiants al carrer fos també una realitat a Lleida -amb alguns anys d'endarriment respecte de Paris.

4. "Universitat a Lleida!"

(La Universitat a Lleida) seria un factor important per a assegurar la continuïtat cultural de la nostra ciutat. Mantindria un bon contingent de la nostre joventut a Lleida, precisament un dels sectors més inquiets, en una de les edats més interessants i fecundes per a les realitzacions culturals (Manuel Lladonosa, "Problemes de la Cultura a Lleida", DIARIO DE LERIDA, 15-V-1968).

S'ha produït una superpoblació d'estudiants a les Universitats clàssiques i llavors han mirat de descongestionar-les (...) No interessa tenir un polvorí de 50.000 estudiants a Madrid, a Barcelona, localitzats a les ciutats universitàries, i llavors en foten a Lleida! Què passa amb aquestes Universitats de Lleida? Doncs que com que no hi ha biblioteques, no hi ha professorat, no hi ha cap garantia, ni tan sols durant els primers anys, de supervivència. Això, doncs, ja crea un de-

sànim entre els mateixos estudiants. Hom ja no es queda a Lleida el primer any, per poc que puguin, i les facultats les omplen a llavors a base de funcionaris. (Magda Ballester, "Parlen uns quants joves de Lleida", ORIFLAMA, març 1973, de les declaracions d'un jove)

Precisament a finals de maig de 1968, el president de la Diputació Provincial, Antonio Aigé Pascual, prometia que la ciutat recuperaria en poc temps la Universitat (l'antic Estudi General de Lleida). A primers de juny prenia possessió com a nou governador civil Martínez Val, que aviat faria realitat la promesa d'Aigé: aquell mes d'octubre començaven els estudis de dret a les instal·lacions de l'IEI. Els primers anys és, certament, una universitat ben peculiar, amb un ambient molt diferent al que en aquells mateixos temps es viu a les aules barcelonines.

(FRANCESC) Jo vai estudiar dret del 70 al 75, vai començar amb los 17 anys corresponents, després del Preu i tal. Ere la tercera promoció. Durant vèrios anys l'ambient que hi havie ere el següent: Ere una extensió universitària, les primeres assignatures ens navem a examinar inclús a Barcelona. La nota primordial ere que el 80% ere gent gran, que treballaen al matí: militars, de banca, de l'administració... Aprofitaen les tardes per estudiar. En canvi gent jove érem una minoria. Encara n'hi havien de la nostra edat que naen a estudiar a Barcelona, perque lo de Lleida no ho veien gaire clar. Dintre del professorat s'havie introduït molta gent "rojilla", es veu que a Barcelona estaen una mica proscrits, i els enviaen cap aquí. Jo vai tindre de professor gent com el Solé Tura. Monta gent del PSUC. Va haver gent com el Jové, l'Aja, eren tots gent del PSUC, Jesús Salvador, gent molt preparada. Un dato curiós ès un que va na a raure aquí al 73 el José Maria Mena, que ara és fiscal, desterrat, un home preparadíssim. Una de les primeres coses que va dir: "Yo no quiero hacer exámenes" Una cosa raríssima llavors. El recordo defensant l'avort. I davant d'aquell públic de militars! Un altre tipus de professorat que no tenie res que veure, com l'interventor d'Hisenda, el secretari de l'Ajuntament, funcionaris que donaen un altre aire, més del stablishmen. I el Teira, secretari del govern Civil. Es curiós el tipo de claustre que hi havie: els polítics per una banda i aquets funcionaris. Ara, d'ambient polític polític, no n'hi havie. Els professors bebien de les fonts del marxisme. Es respirave.

A l'any 74 va haver el tema del Puig Antich. Aquí vam fer una assemblea i vam acordar de fer 3 dies de vaga activa. Així com los de Filosofia ere "viva la virgen": festa, sortir al carrer, manifestacions; allí va ser molt més racional, de donar una seriedat al tema. Es va plantejar de fer unes jornades per estudiar aquet tema del delicte polític, la pena de mort, i les associacions il·lícites. Recordo que el senyor Mena va intervenir molt bé. Ere un codi penal molt favorable al règim. Dintre del meu curs hi va haver 3 repressaliats. Perque si no éren del PSUC hi devien estar vinculats. Estaem fent quaert els van cridar: "Demàs vustè cap a la mili". El Jaume Palau, ho va passar molt malament, va estar molt malament; el Gerardo Bretón, que va estar secretari del Siurana; i el Joan Balcells. Però no hi havie sigles com a Barcelona. L'ambient polític havie de venir pel professorat, que ere molt caute. El Solé Tura ens va fer un seminari sobre el règim polític d'Espanya, i tot s'havie de llegir entre línies: "Jo quan dic que hi ha una hegemonia de les classes tal, jo vull dir dictadura del proletariat" O coses així. Ere política de sentiments, de quan venie el Raimon, i naem tots allí. Però plantejaments ideològics no. No es podie parlar. Potser el jovent d'avui no ho entendrie, però ere així.

(FERRAN) El curs 70-71 començo a estudiar Filosofia. Eren uns cursos una mica estranys, perquè la majoria érem professionals. Pensa que les classes de Filosofia començaen a les 6 de la tarde, durant els tres primers anys. El 90% som mestres, professionals, molts pares de família. Això ja et fa una universitat diferent. Tot i així ja hi ha gent que té coneixença del fenòmen francès. Me'n recordo que hi ha lo primer intent de moguda per solidarització amb Cubiertas y Tejadós. No es massa secundat, perquè ja et dic el tipo de gent que hi estaem. I en aquells moments a Lleida tothom se coneixie. Anaves amb algun que altre temor, més quan tenies empleo: "Jo

si trabajo 6 horas al día, si en comptes de nar a prendre una copa vinc a estudiar, lo que vull és acabar la carrera" Per davant de tot passae que tu poguéssis treure el teu curs. Hi havie gent jove que començaen a manifestar neguits polítics, començaen a penjar cartells, i casi te'ls miraes amb por. Quan tinc l'impacte més gran és quan vai a la Universitat Autònoma de Barcelona, amb 25 anys. Va ser una obertura d'ulls bestial, a tots nivells. Ambient polititzat, amb partits polítics, que als professors ja se'ls critique, ja la gent es manifesten amb públic parlant de la seva ideologia. Estae a un col.legi Major on funcionaen les cèl.lules polítiques, gent del PSUC ferma, honesta. Als meus 25 anys allò va representar lo que avui per un estudiant de 18 anys. A Barcelona me'n dono compte que los comportaments han canviat molt. La gent té assumit un progressisme, amb forma de fer i tot, molt més que aquí.

Amb pocs anys, les coses canviaran ràpidament. L'obertura dels estudis de Filosofia i Lletres, l'horari diürn, el trasllat al Roser el curs 72-73, atreuen un estudiantat molt més jove i radical. La reivindicació d'una millora de les instal.lacions universitàries, la presa de posició d'una nova generació que volia intervindre en els combats per la democràcia i per la modernització de la ciutat, es condensaren en un lema que féu forat aquells anys: "Universitat a Lleida!" Les mobilitzacions que es van endegar les podem seguir a través de la revista "Nova Lleida", òrgan clandestí del revitalitzat PSUC local. El suport popular a la campanya iniciada a Filosofia i Lletres contrastava, segons la revista, amb la desídia de les autoritats locals.

Lérida quiere Universidad, y la quiere inmediatamente. Lérida está convencida de la necesidad de tener una Universidad "completa" propia, y no se deja engañar por las continuas alusiones a "una cierta apatía" de los leridanos hacia este problema (...) A parte de los motivos de prestigio personal que movieron al ex-gobernador civil Martínez Val a su cración, la respuesta de Lérida a la campaña iniciada en Filosofía y Letras "Universitat a Lleida" ha puesto en evidencia la inoperancia de las autoridades locales y provinciales; autoridades que no han demostrado en ningún momento el deseo de hacer suyas las reivindicaciones de la población a la que deberían servir. Autoridades cuya actuación queda perfectamente reflejada en las dificultades para encontrar edificio en qué situar los estudios universitarios, y, sin embargo, en las facilidades dadas a la instalación de una Brigada móvil de la Policía en locales comprados exclusivamente para dedicarlos a estudios universitarios ("Lleida quiere universidad", NOVA LLEIDA, n. 14, juny 1974)

La revista es referia als rumors de la instal.lació d'una caserna de la policia en unes instal.lacions previstes per a la Universitat:

L'antic edifici dels HH. Maristes del c/ Clavé, tot i que va ser deixat en testament a la ciutat sota condició de destinar-lo a centre universitari, resta avui ocupat per una policia especial (la seva missió és reprimir les vagues, manifestacions i protestes obreres, estudiants o ciutadanes) (...) La policia està al lloc de la universitat. La seva estada ens dóna una imatge de quins son els veritables interessos i lligams que defensen Diputació i Paeria: davant de la urgència educativa, hi col.loquen la repressió. (NOVA LLEIDA, n. 17, octubre 1974).

"Nova Lleida" descrivia així la primera Assemblea realitzada a Filosofia i Lletres: "Tras todo un curso pasado en el que no pudo realizarse, la toma de conciencia de muchos alumnos ante el aumento de los problemas y el agravamiento de los ya existentes, hizo posible el que estos fueran expuestos de manera democrática, a pesar de la presencia del 'espía', miembro de la Brigada Político-Social, Fernando Aranzana" (n.11, gener 1973). I les primeres vagues: "Els alumnes de Filosofia i Lletres varen declarar-se en vaga del 4 al 11 de novembre, com a protesta per la manca d'uns locals dignes i en condicions. el Roser continua ple de runa, vidres trencats i obres que mai s'acaben i per si fora poc la calefacció no funciona, no hi ha suficient espai per a la biblioteca" (n.17, octubre 1974). El pin-

toresc "espia" a que s'aludeix en la primera informació, ja havia aparegut a les planes de la revista en uns dels primers números:

Dentro de la lucha general contra el franquismo, el mundo estudiantil, partiendo de sus propias reivindicaciones, está llevando a cabo protestas y acciones de gran valor (...) La implantación en Lérida de los estudios de Filosofía y Letras han obligado a la Brigada Político-Social de nuestra ciudad a actualizar sus métodos, a ponerse al día. A la policía ya no le es suficiente pasearse con su Renault 8, cuya matrícula termina en 008, o con su Citroën Tiburon blanco (...) ya no le es suficiente pasearse por parejas o tomar copas en cualquiera de los bares de Fernando (...) ya no le es suficiente acudir al Màrius Torres, o al juicio de la periodista Magda Ballester en el que exigieron los carnets de identidad al público presente. Ahora los 'sociales' de Lérida tienen que desempeñar su labor de espías dentro de la Facultad, para intentar cortar de raíz cualquier movimiento reivindicativo que los 300 estudiantes leridanos puedan llevar a cabo. José Luis Aranzana, bajito él, cuadrado él, de pelo rizado él, de profesión sicario de la Brigada Político-Social, se ha matriculado en primero de Filosofía y Letras en la Escuela Normal de Lérida. JLA no pertenece a la Facultad, no pertenece a Magisterio, no pertenece al mundo estudiantil. JLA utiliza los estudios con un fin represivo. Es y representa el poder del Régimen asesino en la Normal. Será el responsable de cuantos actos represivos ocurran en la Facultad. Es una más de las provocaciones del Régimen. Además nos preguntamos, ¿porqué no son los 'grises' los que se matriculan en Filosofía y Letras? ¿Porque a ellos les esta vetada la cultura? Que vengan los grises con sus uniformes. Que se sienten en nuestras aulas. Que se presenten a los exámenes con nosotros. Que dialoguen. Que ellos y sus hijos accedan a la cultura. Queremos una cultura igual para todos. ¡Pero no queremos policía! ¡No queremos espías!" (NOVA LLEIDA, n. 3, Febrer 1972).

El personatge -tot i que ara passa a anomenar-se Fernando- tornava a aparèixer en un incident durant una Missa celebrada a l'Església dels Franciscans en memòria d'un estudiant assassinat a Santiago, amb presència de 200 estudiants. L'acte servia a la revista per subratllar com la consciència democràtica de la societat civil estava guanyant la partida per l'hegemonia a l'Estat franquista:

El acto tuvo una primera parte en el altercado provocado el día anterior por el Político-Social Fernando Aranzana, en los locales donde se imparten los estudios de Filosofía y Letras. A la vista de un cartel escrito a mano en el que se anunciaba el acto, se encaró con un Padre franciscano, alumno de la facultad, haciéndole responsable del texto del cartel, que consideraba tendencioso por la inclusión de la palabra 'asesino'. En palabras de Aranzana: 'Bastante pena tenía su compañero con la expulsión y el proceso en el que le podían salir hasta 30 años, para que además le fuesen señalando como un asesino (...) En el altercado preguntas como '¿No entiendo porque ha de celebrarse esta Misa? tuvieron estas respuestas: 'Hace 30 años que se celebran en memoria de José Antonio, y todos lo encuentran normal'. Como final, la amenaza: 'Nos volveremos a ver las caras'. Ante el estado exaltado de FA, el padre optó por hacer las oportunas aclaraciones ante la Asamblea de 2o curso, reunida en aquel momento. La segunda parte del acto transcurrió en el mayor orden, pese a la provocación que representaban los vehículos de las Fuerzas del 'Orden Público', estacionados en las inmediaciones del lugar. NOVA LLEIDA saluda estos actos que son expresión del sentimiento de un pueblo y manifestación de repulsa ante los continuos actos criminales de un gobierno reaccionario y fascista" (NOVA LLEIDA, n. 11, gener 1973).

Ironies del destí, el mateix pare franciscà que es va oposar al policia seria protagonista, temps a venir, de la condemna a "La Higiénica", que suscitaria noves vagues i mobilitzacions a l'Estudi General. El fet és que policia i estudiantat eren vistos, en aquells moments, com els pols oposats d'un combat per l'hegemonia política que es començava a lliurar aferrissadament. El Roser representava tot un símbol de la cultura democràtica emergent: "La Universitat ere el centre de cultura i de tot. Gent com jo que no formaem part d'aquet món pràcticament participaem a totes les activitats" (ISABEL). El testimoni d'en Ventura, que s'allotjava precisament a la residència dels franciscans, i que va co-

mençar a estudiar Filosofia i Lletres el 1973, resumeix l'ambient que es vivia a l'Estudi General en aquells anys d'efervescència política i cultural.

(VENTURA) Llavors ja a l'universitat vai entrar molt tímid. Em penso que molts dels estudiants van entrar molt tímids, però com que érem tan poca gent, és clar, al final arribaves a congeniar amb tothom. I aquell any se'm va morir a mi el padrí. I una mica per allò del Vallverdú, que sempre portava un llacet aquí i l'havia tingut de professor, doncs vai pensar: perquè en lloc de portar un dol no visual no puc portar un dol visual si a més trobo que estèticament és bonic i no sé què? I en lloc de portar un botó negre que és el que portava la gent, dic: em foto un llaç de color lil·la o negre. I llavors vaig comprar unes cintetes de vellut i em vai portar aquell llacet. I va ser el P., que ere estudiant a llavors ja de tercer d'Històries -que ara dona classes me sembla al Màrius Torres-, que em va dir: "Hòstia, tu amb aquest llacet ets un personatge curiós, segur que ets un tio preocupat per la política i no sé què" Dic: "Home sí, però no conec ningú aquí i no sé com fer-m'ho" Diu: "Nosaltres fem una revista" I va ser quan vaig entrar a la redacció de l'Arrel. Em recordo que quan vam constituir el consell de redacció, vam anar a reunir-nos al bar on se reunia tota la clandestinitat estudiantil de Lleida, que era el Brasil. I allí el P. ens va fe conjurar de que si ens detenien, ningú no diria el nom de ningú de la redacció. Somni d'infants, perquè tampoc no fèiem tan mal com per a que ens enganxessin.

I aquesta potser va ser l'entrada de moltes coses a l'Estudi General. Perquè mentre va ser allà a Magisteri, jo compto que política poca n'hi va haver. Però quan la van traslladar al carrer Cavallers, que va ser just l'any abans de que jo hi anés, doncs és clar, allavors se va començar a muntar tot el cotarro. Vam organitzar moltes coses a propòsit de que no teniem ni pissarres per escriure i per descomptat no teniem calefacció. I això crec que va ajuntar molt els estudiants. Vam nèixer en aquella facultat sense pissarres, sense calefacció, i en prou casos no hi havia prou cadires per que la gent se hi assegués. A llavors me sembla que només hi havia la primera planta. Els baixos no estaven habilitats. Només hi havia la primera planta i la segona i aquell bocí de dalt el van habilitar bastant després. De manera que casi bé no hi cabiem. No hi havia mobiliari ni res. I la primera manifestació que vam organitzar, al menys que jo recordi, va ser una en direcció a l'Ajuntament amb intenció d'anar a la Diputació. No hi vam anar perquè fotia molt de fred i a més que estavem bastant espantats. A demanar calefacció i pissarres. I sé que quan vam arribar a dins del palau de la Paeria, lo crit que fèiem era "Valtres calents, nosaltres freds". Perquè fotia una calor que empestave allí dintre. I allò devia ser cap al desembre. Ens vam entrevistar amb l'alcalde, potser era el Corbella aleshores, no n'estic segur. Perquè l'alcalde era potser el president del patronat. I eren els qui donaven la pasta, perquè la Universitat de Barcelona donava molt poc. Jo crec que el punt que solidaritzés els estudiants entorn d'un problema que ens era comú, doncs va ser aquesta sortida. Sé que estavem gelats. Sé que hi havia noies, fonamentalment noies -perquè tinc impactes visuals, no?-, que naven amb guants vermells de llana, d'aquells tan lletjos que es feien en aquella època, que estaven escrivint apunts amb guants. Però no sé. Vam fer una assemblea, això amb tota seguretat, perquè en feiem moltes, i vam decidir de fer la protesta el més visual i el més contundent possible. i va ser una manifestació. I a partir d'allò, jo crec que una mica per voluntat del Lladonosa i una mica per voluntat del Siurana, se va orquestrar aquella campanya de la Universitat a Lleida. I amb això sí que vam sortir més al carrers i articles als diaris. Crec que la pròpia revista nostra en parlava molt, se feien taules rodones a l'universitat tant pels estudiants com a fora, per tota la ciutat. O sigui que va ser una lluita interessant la de crear la universitat a Lleida. Després és clar, hi va haver un inici de moviment solidari, quan jo feie COU, que van executar al Puig Antich, i amb els estudiants de batxillerat vam anar a la Facultat. Aquesta és la primera manifestació que jo recordo, que no va ser manifestació ni

re. Perquè, bueno, la gent vam anar dispersant-nos així que vam entrar a la ciutat des del Màrius Torres.

- El clima antifranquista era molt dominant entre els estudiants?

- Sí i tant! Però molt, molt dominant. El 99,9% era antifranquista. No vol dir que tots fossin activistes. N'hi havia que eren testimonis de Jehovà i per tant poc activistes, no? Però la immensa majoria eren antifranquistes. Almenys a la Facultat de Lletres. A la de dret ja no diria tant. Eren molt més remisos, tenien molta més por. Aquella facultat ja havia tret diverses orles. Hi havia potser 3 cursos, potser 4 que eren promocions fetes, no. Es clar, la gent només pensava en acabar a carrera i muntar-se el despatx. Suposo que en aquella època la majoria dels qui estudiaven dret eren fills d'advocats. I en canvi, entre nosaltres, ho veies per la manera de vestir, per la manera de dir, per la manera de pensar, erem fills de pagesos o de treballadors assalariats. Per tant les condicions objectives eren molt diferents. Recordo reunions escadusseres en alguns pisos i després anades amb noies que estudiaven ATS, a Magisteri... Ara, mogudes així importants entre tots, jo crec que no en vam arribar a fer cap. Això sí, es filtrava informació, entrevistes... Ah! Hi ha una cosa important. Que des del primer any que vaig ser allí, el 73-74, a la facultat havíem intentat fer una coordinadora d'estudiants. O sigui que el moviment que reivindicava la universitat a Lleida, implícit amb això, idees d'esquerra, de democràcia, d'antifeixisme i no sé què, s'estengués més enllà de la facultat de lletres. i per tant havíem contactat amb gent de dret, de magisteri, d'ATS. I vam crear una coordinadora d'estudiants i feiem algunes reunions en pisos d'estudiants.

- Aquesta coordinadora era política?

- Sí, sí, netament política, però pluralista i unitària. Era, diguem, l'Assemblea de Catalunya dels estudiants a Lleida. Estava creada, jo penso, amb el model de l'Assemblea de Catalunya. No tenia cap altra intenció que no fos política, ni de reivindicar l'Estudi General ni res. No, no, netament política.

5. "Plantar el mingo"

...Al principi que vam començar a veure vi, nos miraven de reüll també. Allò ere vici! Però aleshores ja va venir la segona bufada i tot va ser follons i merders. Això... Quan va ser allò del mayo frances? El 58?

- El 68..

- Per llavons. Va tindre bastanta influència. La gent se van descarar una mica. Si, això va ser abans també, però allavons entre els estudiants, fins i tot ja va haver algun que va plantar el mingo a casa. Que abans, hosti! un estudiant planta el mingo a casa i li foten un mastegot!

- Què vol dir "plantar el mingo"?

- Home, vulguer ser ell. Això es una jugada de billar, cantar el mingo. Lo mingo es la bola vermella. Llavons ja va començar a pesar el movimiento estudiantil. Ja van començar a estar una mica més emancipats. Hi havia noies que sortien soles i se les miraven de reüll. Llavons ja no havies de ser tan repipi. Perquè abans t'atensaves a alguna noia, i lo primer que et deia era que havies d'anar a parlar amb els pares. (PASQUAL)

Per a la memòria oral, el moviment del maig del 68 ha deixat de ser únicament un fet històric, per esdevenir un punt de referència simbòlic. Quan el Pasqual intenta explicar el canvi experimentat en les relacions intergeneracionals des dels anys 40 -els de la seva joventut- fins l'actualitat, al·ludeix al

maig com una data frontissa (Poc importa que el situï el 1958, una dècada abans). La data li serveix per sintetitzar algunes de les transformacions en la cultura i els valors que emergeixen amb el desenvolupament econòmic viscut des de finals dels 50, i que tenen la seva expressió en la crisi de l'autoritat parental, les noves conductes femenines, i la creixent llibertat sexual. A partir d'ara serà possible, per als joves, "plantar el mingó" a casa, "vulguer ser ells".

- *Del maig del 68 en recordes alguna cosa?*

(VICTOR)- *Recordo la única vegada que jo hai vist aquí a Lleida un disturbí callejero a base de bé, potser sí que ere el 68. Se que es van llançar los estudiants al carrer, i la policia armada, que éren los grisos, van baixar amb les porres a la plaça de Sant Joan, i allí es van armar unes correddisses terribles. Después marxaen corrents cap al carrer Sant Antoni. Al dia següent es veu que van vulguer torna-hi. Crec que ere sobre el 68. Hi havia unes carreres d'estudiants terribles! Ere a les 8 de la tarde al carrer Major i el carrer Sant Antoni. Que va durar 2 o 3 dies les correddisses aquestes, i la policia apaga les llums, s'amagaen, i clac, enceneien les llums i els enganxaen. Eren un grup de 80 o 100 estudiants. Sé que vai amanéixer allà, i vai dir: "Qué passe?" Patas pa que te quiero. Vai fotre el camp de allà volant, i em vai ficar amb un bar del carrer Sant Antoni i d'allí no em vai moure. Que hasta als bars entraen i miraen així si hi havia algun tipo raro...*

- *La gent què en deie?*

- *Has de contar que n'hi havia molts que apoaen lo règim de Franco. I estaen completament d'acord amb la policia i hasta els ajudaen. Tenien un munt de xivatos. Después hi havia l'altre sector que no es volien ficar amb re, que passaen de tot. Después un altre sector que estaen embutits a dintre de sectors polítics, però que havien de no dir re, sinó anaen a la presó.*

La descripció correspon, sens dubte, a les primeres manifestacions estudiants dels 70 (probablement a la vaga de l'autopista, el 1973). Situar-la 5 anys abans té la funció de remetre el creixement de la dissidència política a un moment fundacional, que vincula la història local amb la història general. La dimensió simbòlica que el maig del 68 té en les històries de vida s'expressa, doncs, a dos nivells: revolució moral i revolució política; canvis en la cultura i els costums, i transformacions en les actituds davant del règim. Més en el primer nivell que en el segon: l'impacte del "fantasma que recorre Europa" s'associa sovint a la "contracultura", com a signe d'identitat generacional.

(FRANCESC) *Lo que sí va tindre una certa incidència del 68 va ser el trencament de la moral. Els texans, les primeres discoteques, la revolució dels hàbits sexuals, la contracultura...*

- *Què enteníeu per "contracultura"?*

- *Contra tot lo establert. Però establert de costums. Perquè el tema polític no es podie tocar. No en sabíem tampoc. I la música ere un tema com un altre. Estae mal vista la música clàssica. Personalment em vai llegir un llibre. Lo que enteníem nosaltres ere una protesta contra les formes de vestir, de música, la revolució sexual, l'amor lliure, el posar el cabell llarg, no portar americana, els texans, la música moderna. Tot aixó ere contracultura per nosaltres. De política no. Una vegada a l'any el Raimon i així. Però ere un món a part.*

- *Lo dels hipis quan va arribar aquí?*

- *Sobre el 69-70. Arribae per les modes. Los que venien de Barcelona. Aquí va arribar quan estae molt comercialitzat. Volie dir que podies nar brut i llord. Jo no m'hai posat mai americana en tota la carrera! Havies de nar amb texans i cabell llarg. Jo només em posae un dia l'americana, per nar especial! "Hosti aquet!"*

- *Què us deien, hipis o ye-yes?*

- *Ye-yes. Hipis no ens deie ningú. Erem moderns. Del moviment hipi en vam agafar alguna cosa: la pau, les comunes, l'amor lliure, el visca la vida... Aquí el haxis va arribar a partir dels anys 75-77. Quan estudiae la carrera al 75 no sabíem lo què eren porros. Prenien una cosa per estudiar*

més. A partir d'aquí nar a les reunions i passar els porros ere típic. Això eren tics de les bones famílies. Els hipis pobres de vritat no van vindre fins als 80, per la fruita. A la meua època la gent treballadora estae diferenciat. Eren los dels barris. Ni a l'Institut ni a la Facultat no recordo ningú dels barris. També és una qüestió d'etat, van créixer més tard los fills dels immigrants. Jo no hi havie estat mai. Així com ara les botigues n'estan plenes, abans no hi entraen. Les modes arri-baen abans a les classes mitges abans que a les altres.

(ISABEL) La gent en aquell temps lo que volíem ere marxar de casa i fer la nostra vida. Ara no passe aixó, la gent s'estimen més quedar-se a casa. El trencament ere més gran. Los nostres pares tenien uns pensaments bastant conservadors. Ara els pares donen més llibertats als seus fills. Els Beatles ere un signe lliberador. La gent nae amb texans, queds, informals, passaem molt de vestir, ere la època. Nae amb xiruques pel carrer, i los famosos sarrons, les botes de pell girada... Els pares em tenien molt protegida, no em dixaen sortir prácticament. I bueno, volie nar als escoltes: "No, que no sé què, que no sé quantos" Perque hi havie anat la policia 2 o 3 vegades, que tenien fama de separatistes. I al final decideixes una mica de força i fer-ho tu mateix. ... Tot això ere per tallar amb casa, amb lo rollo dels pares... I jo precisament treballae i em podie mantindre. Mentres no vai tenir conflictes, els diners me'ls quadae jo. Però amb una certa edat, als 21 anys, que van començar a surtir conflictes, que marxae d'excursió i m'havie de quedar a dormir fora, em van dir que si m'havie pensat que allò ere una pensió, que paguessi com una pensió. I vai acoquinar.

En el decurs d'una dècada, hom havia passat de l'administració per part dels pares del salari dels fills solters, a la independència econòmica dels joves que treballaven (encara que haguessin de contribuir al manteniment familiar). Que una noiã reivindicás poguer sortir per la nit, anar d'excursió amb la colla de Shalom, vestir de manera informal, emancipar-se econòmicament, i participar en lluites polítiques era, efectivament, "trencar amb lo rollo dels pares". En altres paraules: "plantar el min-go". A més de la música, una de les expressions més visibles d'aquesta ruptura generacional foren les modes i l'ambientació de la pròpia cambra (amb el tocadiscs i els pòsters dels ídols preferits):

(JOSEP) (Ensenyant fotografies: vegeu Apèndix X) Aquí la meua habitació i la del meu germà, amb pòsters, un submarino, tot de cartells, lo Mao, ere el comunisme, una cosa que no es podia tindre, i jo li tenie.

- Sentíeu simpatia pel comunisme?

- No exactament, ere la persona aquella, un tio com el John Lennon, com el Ghandí, dintre del seu camp ere un tio fortíssim, tots els foteie anar a rajatabla. ... Naltros no creguis, naem una mica estrambòtics amb lo vestir, no ere gaire normal això. Segur que aquet portae un pantalon vermell, i aquets pantalons eren grocs. Veus quines sabates que portaem, quins botins, uns pantalons acampanadets, que no mo'ls dixaen portar. Va començar amb l'època dels hippies. Els Who, els Beatles, els Animals... portaen los pantalons estretets. Aquesta americana ere de pana, de color verd, amb una corbata de colors roses i verds, amb unes botes amb punxa, pantalons acampanats, una americana així rara, unes camises amb unes agulletes. Hi ha un canvi d'un any: aquí sóc un nen i aquí ja no hu sóc tant. Hi va haver un canvi en molt poc temps. A mi me van afectar molt aquestes coses. Aquí ja és hipióis a tope. Portae un xaleco, unes xolles com a brutes...

Els canvis vestimentaris descrits pel Josep, i la seva cambra, es poden resseguir gràficament mitjançant les fotografies de l'Apèndix "Imatges i vides"! L'evolució de les "xolles" seria, en efecte, un dels signes de la bretxa que s'estava obrint entre joves i grans. I d'aquesta concepció en participaen tant els uns com els altres.

6. Barbuts i peluts

Sobre una masa de j6venes barbudos y melenudos, un cartel de grandes dimensiones en el que se muestra la hoz y el martillo donde se pueden leer los nombres de las universidades donde la internacional comunista de los estudiantes actúa sin cesar, baluartes del desorden y en pura demostracion airada y sangrienta de hasta donde se puede llegar por la via de la protesta sin horizontes creadores y sí simplemente anárquica (LA MAÑANA, 17-V-1968).

Estos disidentes son j6venes que con su esfuerzo e ilusion van consiguiendo poco a poco una real organizacion y soluci6n de todos sus problemas (...) son muchachos y muchachas de hoy, con melenas y barbas, y ellas con mini-falda, pero que debajo de la cuidada melena habita un cerebro que funciona acompasadamente y sin paros. Son muchachos que piensan y que tienen un alto grado de decisi6n. (M.Carretero, "La Juventud de Lérida, problema y poca realidad", DIARIO DE LERIDA, 1-V-1968)

Las greñas más espectaculares y las barbas más enmarañadas constituyen atributos de modernidad. Los vestidos raídos y las prendas playeras o deportivas empleadas incluso en ocasiones solemnes hay quien opina que evidencian una deseable despreocupaci6n por estos aspectos intrascendentes de la vida que permiten dedicar mayor atenci6n a los verdaderamente trascendentes (Luis Porta Vilanta, DIARIO DE LERIDA, 23-XI-1967)

Si la protesta organitzada, i fins i tot el comunisme, s'identificava, com "La Mañana" repetia amb insistència, per la pilositat dels seus joves protagonistes, les classes benpensants de la ciutat tenien motius per començar a tremolar: els carrers de la ciutat eren cada cop més plens de nois que duïen amb orgull frondoses barbes i llargues cabelleres. A mitjans de juny s'havia produït, a la secció de "Cartes al Director" del "Diario de Lérida", una polèmica arran d'un xollada forçosa de 4 joves sevillans. Les opinions expressades posaven de manifest l'abast d'un afer aparentment tan anecdòtic.

Para mi, la única "broma" reside en tomarse como broma asunto tan serio como es un atentado a la personalidad del individuo (...) Este año he sido profesor de un Instituto nocturno en Barcelona. La mayoría de los chicos que acudían a las clases habían trabajado anteriormente en una jornada de 8 horas. A mi su "respetabilidad" me parece muy superior a mucha gente que en nuestro país pasa por "muy respetable". Pues bien, muchos de estos j6venes lucían unas magníficas melenas, lo cual no les impedía ser buenos estudiantes, además de desempeñar un oficio (...) (Me produce vergüenza) pensar que un hecho tan nimio como llevar el pelo largo o corto sirva para clasificar una persona y dictar sentencia. (Julián Companys, Carta al Director, DIARIO DE LERIDA, 15-VI-1968)

Un comentario publicado en su ilustre periódico sobre la noticia del corte de pelo a unos j6venes melenudos es el motivo que me decide a contestar indignado, que haya un señor que se haga llamar profesor y que progague a los cuatro vientos que cortarle el pelo a dos señores, que cuando por ejemplo van a una piscina o a una playa y los ves por la espalda, invitan a confusiones, esto la sociedad no lo puede consentir. Si por mi fuera, no solamente les cortaría el pelo a los melenudos, sino también a todos los que intentan y desean que cada día haya más de ellos. Y sobre lo de atender a la personalidad del individuo, cabe la posibilidad de que estos cuatro señores quisieran decirle un piropo, confundiéndolo con una señorita, "porque esto es cosa de hombres", y al ver que no lo era, se aseguraron de que otros j6venes no cayeran en el mismo error. (J.A.A.M., Carta al Director, DIARIO DE LERIDA, 16-VI-1968)

(...) Se me ocurre pensar si tales melenas, los vestidos de color, los collares, las atepetencias, posturas, y actitudes en buen número de muchos, y las desnudeces, iniciativas y despreocupaciones, en un número no menor de muchas, de nuestros días; es decir, de la "era atómica", no son, en realidad, un evidente síntoma de la corrupción y degeneración progresiva de la sociedad. Por vía de resumen diré que, en primer lugar, opino que debe condenarse toda violencia que no se ejercite contra violencias ajenas previas y, en segundo lugar, que no estimo intrascendente, sino de la mayor trascendencia, el hecho de que la sociedad degenera hasta extremos increíbles y con una rapidez meteórica, ante la benevolente tolerancia e incluso aplauso y aliento de quienes tenemos la tremenda responsabilidad de evitarlo. (Francisco García, Carta al Director, DIARIO DE LERIDA, 18-VI-1968)

La llargària del cabell esdevenia, doncs, un signe d'identitat generacional, que provocaria no pocs conflictes als centres educatius (en alguns dels quals dur el cabell un xic llarg era motiu suficient d'expulsió) i al si de les famílies. Tot havia començat amb els Beatles, a mitjans de la dècada.

(ORIOL) Cabell llarg intentaem deixar-lo al màxim que ens deixaen a casa. Anaem estirant estirant, fins que a casa ens enviaven al barber. Però això molts anys. Jo sempre me'n recordaré que a cinquè el professor em va dir: "El del casco de romano" Perque portae unes patilles! Això a partir dels 13-14 anys. El fet de portar cabell llarg ere com un joc, a vere qui podie més. Quan ere petit me portaen al barber del Casino, em tallaen el cabell i em passae a recollir mon pare i ens en anaem cap a casa. Quan ja comences a sortir amb amics, ja no vas tant al barber, i resulte que és moda deixar-se el cabell llarg. Només vas al barber quan t'ho diuen a casa. A la tercera: "Fes el favor de nar al barber" Depén de la época conseqües porta'l una mica més llarg. I no és estrany.

(PAU) Va haver un moment que el cabell era distintiu. Als col·legits expulsaven a la gent per deixar-se el cabell llarg. Claro, al començament això era lo ye-yé. Es portaven uns tupés, així una mica de Beatles i cabell que pugés una mica les aures. Hi havia pocs casos perquè els col·legits tens 15 anys i n'hi havia pocs que tinguéssin els trons de deixar-se el cabell llarg, perquè t'apretaven a casa i t'apretaven al col·legit, no? T'apretaven per tot arreu. Quan feia la mili, n'hi havia varios que tenien peluca per sortir del quartel. Después al 68, es portaven les patilles. El famós Sargento Peppers dels Beatles, que porten aquelles patilles i els bigotis.

(GONÇAL) ...La gent va començar a agafar més llibertat, a tornar a casa a les 10. Van començar la gent a nar-se a banyar més, que abans de fer les basses només anaen los nois al riu, les noies ni pensament. De llibertat política i sindical no n'hi havia, però a nivell social sí. Als joves no els importave gaire què diran: els Beatles i les melenes. Van ser un escàndol. Potser també un fenomen generacional, una paraula que es va dir molt. Sense anar méas lluny, un cosí meu: "Es que no hi ha dret, sortir això a la televisió, Què s'han cregut. Es que el matave al meu fill!" I después el seu fill anave amb unes melenes que no vulguis saber! Els Beatles semblaen escolanets al seu costat. I ell callave. Un puritanisme inculcat durant 25, 30 anys gairebé. Havie estat educat en ple franquisme.

- Què s'entene per conflicte generacional?

- Que els joves se resistien a continuar les mateixes pautes socials dels adults. Trencar amb un cert puritanisme que hi havia. Cosa que ere molt... Voler una major parcel·la d'actuació social, en el vestir, la manera de comportar-se... Els pares acostumats d'una manera molt rígida. I els fills que anaven trencant.

(JOSEP) Només per portar lo cabell llarg mos han parat per nar amb bicicleta d'aquí a les basses, perque naem amb un tàndem. I no mos han dixat continuar, i mos han dit: "Aquella bicicleta no puede continuar, porque no sabía lo que era esto" "¿Como que no? ¡Pero si a primeros de

siglo ya había tándems! ¡A mi que me empreña!" I l'altre: "Calla!" "Què collons hai de callar! Que no podem anar en bicicleta o què! Total perque mos l'ham fotut nosantres" Al final mos van dir que no portaem matrícula, que no sé què, i mos la van fotre dixer lligada amb un arbre. I jo li deie: "Però només és perque portem lo pel llarg!"

- Naveu de hipis?

- No ben bé hipí, no. Clar que mos va influir, però no érem nosaltres hipis. Vam agafar lo que vam puguer: que si nar amb auto-stop, que si nar no sé què, les coses guapes que deies: "Haz el amor y no la guerra" Collons! Val més cardar que res! Això al peu de la lletra. Però lo demés... Lo cabell llarg. Però bueno, va arribar un moment que casi tothom lo portae lo cabell llarg. Jo fins fa no gaire lo vai portar lo cabell llarg, vivie a Andorra, i portae una cua, i una barba que m'arribae fins al melic! I vai estar des de que vai acabar la mili fins al final, sense tallar-me ni la barba ni el bigot. Ere com una protesta de dos anys de mili, de fer-me tallar la barba: "Ara no me la tallaré mai més!" Tot això estaem al 72, i encara hi havie hipis, i molta moguda. Fins que un dia vai dir: "Sí que me l'hai de tallar" I me la vai tallar tota.

7. De Jaloom a Shalom

Què havia passat, durant aquest 1968 tan frenètic, amb el moviment suscitat pel Festival Jaloom? Poc després de l'encontre al Femina, es va convocar a alguns dels que havia contestat l'enquesta, amb la idea de promoure el club de joves. A l'entorn d'aquest projecte s'articulà una colla de gent, no organitzats prèviament, que s'estructuraren com a grup autònom, tot i que mantindrien estrets contactes amb l'escoltisme.

(ORIOL) Em va tenir bastant impacte un festival que es va fer llavors que es va dir Shalom, al Femina. Hi vai anar perque estae anunciat, amb un altre company d'escola. Em va fer molta gràcia el rebre una carta invitant-me a una altra reunió, i em va engrescar de tal manera que m'hi vai presentar. Ens van citar amb un local del Sícoris Club que estae al Príncep de Viana, que jo m'hi havie passat molts diumenges, que ere un ball d'allò per crios, i va donar-se la circumstància de que els hi van cedir. Ens vam anar trobant. El reclam d'aquell moment ere un grup de joves que surtissin. Una de les primeres coses que vam fer les 15 persones que ens deviem trobar allí va ser trobar-mos a la Festa Major i namo'n a les firetes. El fet que hi haguéssin noietes ere una cosa interessant. Quan jo vai entrar ere dels més jovenets. Jo tenie 15 anys recien cumplits. Hi havie fins a gent de 18.

(CARLES) Als primers temps això va estar molt tutelat pels escoltes. L'Antoni, que en el fons ere el pare de tot el projecte, ho tutelava fins que se'n va a estudiar a Barcelona. Llavors assumeixo jo el projecte, donat que ere l'altre punyetes, que no parava de donar la pallissa. La veritat es que sempre ens vam entendre molt bé... Diguem que el moviment escolta llança la idea però no la dirigeix, i per aquells atzars de la vida, o de que tenie les coses més o menys clares, passo a portar-la jo, la qüestió del club de joves. El Festival es deie "Jaloom", però nosaltres ho vam rectificar per "Shalom". Vol dir "pau" en hebreu. En aquells temps també teníem moltes contradiccions: de la mateixa manera que els progres protestaven contra l'imperialisme amb cançons de progres americans, pues nosaltres ens fotiem noms d'aquest tipus. No hem d'oblidar que en aquells temps lo "jueu", lo que després es diria "sionista", tenia una mística que atreia al que després seria una certa progressia catalanista. A a partir d'aquí comencen a fer-se una sèrie d'acti-

vitats que arpleguen molta gent jove al voltant. El club s'organitza amb una sèrie de seccions, com esports, animació, activitats culturals, música, etc. I d'alguna manera comença a produir activitats d'ordre intern i de cara a l'exterior, amb la idea d'arribar a aconseguir un local propi, cosa que no s'arriba a aconseguir mai, però que durant el 68 i el 69 produeix activitats mensualment. Ens reuníem a on podíem: als baixos de Sant Pere, al Carme, a Santa Maria Madalena, inclús al Sicoris Club. I es crea un petit moviment que lo que fa és oferir activitats de tipus lúdic, però també culturals, que fins llavors estaven molt limitades. Hi ha un trencament amb lo que havia fins aquell moment.

Per exemple, l'Esbart Màrius Torres, feien activitats culturals, possiblement d'un nivell més alt que el nostre, però portes endintre. Les nostres eren activitats portes enfora, sempre amb la intenció de captar gent. Obviament, vinien no solsament els membres del club, que podien arribar a ser 10-15 persones, sinó tot el moviment escolta, i tots els amics i grups paral·lels que a Lleida feien activitats, i gent del carrer. Amb lo qual els actes eren bastant massius. Jo recordo festivals folk, recitals de cançó, de rock, excursions, happenings... Nosaltres érem una minoria, evidentment, per molt que aconseguíssim reunir 200 ó 300 persones en actes. Els organitzadors no passàvem de 20... (El 1970) es forma un grup, no recordo el nom, d'agitació social, molt primari, molt ingenu vist des d'avui, que consistia en reivindicar les coses primàries que eren necessàries. Per exemple, un parc infantil que hi havia al solar de l'antic mercat de Madalena, allò era fruit d'una campanya popular per fer parcs infantils que vam promoure nosaltres. Vam recollir firmes de Déu i sa mare, vam anar a l'Ajuntament i els vam pressionar fins que van fer el parc infantil. Per exemple, vam fer una campanya junt amb grups dels Mangraners per aconseguir la portada d'aigües, que encara que semblés mentida no n'hi havia. No es va aconseguir immediatament, però al cap d'uns anys va donar fruit. Tant és així que la guàrdia civil en anava al darrere: "Estos agitadores que vienen de la capital a pervertir estos muchachos"... Me'n recordo que una de les activitats més grosses al final, ja no del Shalom, sinó de la unió dels diversos grups, va ser formar a Lleida els "Drapaires d'Emaús", un tinglado molt bèstia de recollir coses per les cases, i amb el que es recollia es feia cinema infantil, vam portar a la gent de Drac Màgic, Miquel Porter, etc, i vam crear un grup que va continuar la feina que havíem començat, gent arrelada a Santa Maria Magdalena. Lo que ens interessava era que altra gent seguís fent coses, nosaltres no ho podíem fer tot. I coses com aquestes van funcionar.

Els escoltes ens van aportar mètode de treball: no funcionar anàrquicament, sinó de forma planificada. Això va donar fruits: que durés tant de temps i no es convertís en una activitat flor d'un dia. Per altra part, en aquella generació érem bastant tossuts. Volíem trencar el què hi havia. Només t'haig de dir que pel simple fet de fer un club de joves ens va fixar la policia. Ho hem descobert a partir de pares d'amics nostres. Imagina! "Grupos a vigilar"... Nosaltres érem uns provocadors nats, no m'amago de dir-ho. Sí que teníem algo de "missioneros" i de "rojos". Era una barreja. Erem uns provocadors que anàvem als puestos i lo que volíem era que la gent s'espavilés per que poguessim fer coses. No per arribar a cap fita política concreta. De fet el fonament era molt humanista, es tractava de aconseguir un enriquiment humà, per la part dels que eren catòlics per les seves creences, i per la dels no creients per una ètica. Però la veritat es que va coincidir en aquells temps. I aquest esperit no en va ésser el d'una generació determinada, els que després se'n va dir els primers progressistes. I que, bueno, alguns s'han integrat molt al sistema, uns altres no. Però sí que és evident que aquella generació ens vam auto-formar bastant, i que estem marcats per unes característiques determinades. Això segur. D'on provenien aquestes idees? De l'estranger, d'Europa, de Barcelona. Era un moment creatiu, molt ric.

En el pas de Jaloom a Shalom, el moviment havia abandonat l'objectiu de constituir una organització de masses, tal com s'havia formulat al Festival, per tal d'esdevenir un més dels col·lectius ju-

venils més o menys nombrosos que en aquells temps proliferaven a recer de parròquies, entitats excursionistes, etc. Tanmateix, era un dels col·lectius més innovadors. En certa manera, representava un nou estadi respecte del què havia representat l'Esbart Màrius Torres durant el quinquenni anterior (alguns dels promotors de Jaloom n'havien format part, i el llistat d'assistents al Festival és ple de membres de l'Esbart). No és cert les activitats de l'Esbart no tinguessin ressò social; el què passava és que no tenien atracció pel jovent de Shalom. En primer lloc, Shalom era un moviment menys compromès religiosament, més laic. El nom, més que a una connotació bíblica, feia referència a l'atracció que en aquells moments exercia Israel sobre la joventut (una nació reconstruïda, el socialisme dels kibbutz, etc). En segon lloc, representava una nova generació en l'associacionisme juvenil i en la lluita antifranquista, una generació més desvinculada de la tradició cultural del catalanisme clàssic i més oberta a les noves tendències autogestionàries del moviment juvenil internacional. En tercer lloc, era un moviment més plural socialment (a més dels sectors clàssics de la petita burgesia catalanista, va aconseguir atreure joves treballadors i immigrants; el mateix Carles provenia d'una família treballadora mixta). Un dels caràcters més innovadors del grup és la corresponsabilitat de nois i noies, no només en les activitats, sinó també en l'organització interna. Tot plegat provoca un replantejament dels rols tradicionals, pel que fa, per exemple, al ball, la festa i la sexualitat. Canvia, fins i tot, la forma de vestir.

(ORIOL) Amb Shalom ja comencem a fer això dels psicodrames, que és un altre tipus de festa. I algun guateque, pocs, al carrer la Parra. Jo m'agafe una mena de purisme, després de la època aquesta dels guateques que naes a tocar. I ja un tipus de relació entre nois i noies molt menys obsessionades pel sexe. El lloc on ens vam moure més ere el bar Ramon, a la baixada de la Trinitat. Sobretot els diumenges després de dinar ens trobaem allí. Ere una mena de París de l'època. Un bar de moguda de la gent progrè. El grup d'amics recordo que vam llogar un locallet infecte al carrer la Parra, i els diumenges fer guateques, brenar i no gran cosa més. Ere important perquè allí ens trobaem la gent que després vam montar el pis a Barcelona... També a partir d'entrar en contacte amb Shalom, és quan comencen a introduir-se més els texans, quan el diumenge ja no es va tan mudat, la corbata ja no me la torno a posar fins al dia de la tesi. Canvien els hàbits de vestir. A partir de que marxem a Barcelona és la forma descuidada de vestir: jerseis amples... Recordo que quan anem a Emaús, tots vam tornar amb jerseis. Em va durar molt de temps, molt amples, de llana gruixuda, devie ser bona llana. Lo que es portae eren els jerseis de trenetes. Portaem molta roba de punt confeccionada per la família. Totes les mamás feien jerseis. Les trenques éren un signe d'identitat. La meua primera marinera, com li deien llavons, ere abans de nar a Barcelona. Però en un primer moment tampoc ere el símbol d'identitat dels progrès, però després sí que coincidie bastant.

La significació del grup, més que no pas del seu impacte numèric, prové del seu caràcter d'avantguarda políticocultural en la Lleida del 68-71. Per exemple, el pelegrinatge del Shalom per diversos locals de la ciutat reconstrueix fidelment la xarxa cívica de la sociabilitat antifranquista: de les associacions (Sicoris, Huracans, Centre Excursionista), als centres parroquials (el Carme, Sant Pere, Santa Maria Magdalena). L'originalitat del moviment provenia també de la seva naturalesa para-política. L'agitació reivindicativa, l'activisme creatiu al marge de tutela adulta, la sensibilitat social, els fan suspectes envers les autoritats, i provoquen més d'un xoc. Tanmateix, el caràcter informal de la seva organització, la seva finalitat lúdica, li confereixen un dinamisme molt superior al de les organitzacions polítiques i sindicals convencionals. Fa possible una adaptació als canvis i a les noves situacions que no existeix en l'antifranquisme tradicional.

(CARLES) Tenim inclús relacions amb CC.OO. La última època, la època dels Mangraners. Quan nosaltres marxem cap a Barcelona, vam parlar amb ells. Estaen interessats en nosaltres. Ere

evident que ens volien caçar. Lo nostre es veie massa. Ere un moviment que es notae. De la mateixa manera que ho veie la policia, ho veien ells. I ens volien integrar. I nosaltres més que integrar-no-hi el que vollem era que ens seguissin, que continuessin la tasca. Però no ho van sapiguer fer. Jo conto que en aquells moments érem molt més dinàmics nosaltres, portaem menys lastre, i possiblement menys compromís. Encara que tinguessim la guàrdia civil darrere, per ells el fet de ser de Comissions marcava una clandestinitat evident, cosa que nosaltres no teníem perquè fer. Al fin i al cabo ere un club d'animació, teníem menys lastres i menys punyetes... Al vindre a Barcelona molts van evolucionar i es van dedicar a la política. A Lleida ja es començaven a formar els partits polítics: el PTE, ja estaem a punt de fer plataformes de Bandera Roja, ja començuem a tenir contacts. Era una evolució normal. Però això és ja una altra història.

Es, efectivament, una altra història. L'experiència de Shalom acaba vers el 1971. Per una banda, hom és conscient que comença una nova etapa "que es veu clar que es cada cop més una evolució política, no d'un partit determinat, sinó cap a una actitud cada cop més social" (en el cas del Carles, aquesta actitud el menarà a l'Equip Butifarra!, la primera experiència a Espanya d'aplicació política del còmic, com un cèlebre quadern de reivindicació urbanística titulat "Lleida és la pera"). Per una altra banda, la major part dels escoltes promotors, i els líders de la segona generació, fan l'opció de marxar a Barcelona. Allí fundaran dos pisos amb vocació de "comuna", la història dels quals tindrem ocasió de resseguir més endavant. Però abans de decaure Shalom participa en una altra experiència juvenil: el moviment Solc.

8. Solc 69

Els esdeveniments del mes de Maig de 1968 a Paris han suposat en molts aspectes un canvi en la visió del món dels joves. Responsables procedents de l'escoltisme i del guiatge catòlic de Catalunya varen veure la necessitat de replantejar els camins tradicionals de l'educació dels joves per a formular una nova proposta més adequada al fet actual de la joventut i a les necessitats d'un món que s'està renovant constantment. A la vegada, la mateixa realitat d'alguns grups de joves demanava també aquest replanteig, i les seves experiències han estat precisament les que han ajudat a començar a pensar en SOLC (...) Cap experiència anterior al maig de 1968, pot dir-nos exactament als joves com hem d'educar la nostra consciència individual i social: un món nou ha començat i a tots pertoca el fer-lo habitable. (CRONICA SOLC, 1969: 2)

El setembre de 1968 se celebrà a Barcelona la primera Trobada del Moviment "Solc". Auspiciat per l'escoltisme, la iniciativa es presentava com una obertura vers el món dels joves, seguint l'onada autogestionària endegada pel Maig francès. L'objectiu és "establir un lligam -en diem 'xarxa de recursos'- entre molts dels joves de grups ja existents que feien accions amb una intenció ben definida. L'inici d'aquesta 'xarxa de recursos' estava projectada ja a la creació de nous grups de joves que volguéssin engrandir la 'xarxa'". El Moviment pretén absorbir als membres dels nivells superiors de l'escoltisme (nois i noies entre 17 i 20 anys, correspon als nivells Foc i Clan), però la seva aspiració és implicar a grups de joves externs a l'entitat. Les 3 línies bàsiques del moviment són conceptes que, en certa manera, connecten amb la tradició de dinàmica de grups escolta: Informació, Animació i Personalització. Les activitats duen, com era costum, noms propis, fins al punt que cal un "Diccionari Solc" per extreure'n el significat. Per exemple: REC-II (trobada restringida dels Responsables de l'Equip Coordinador); REC-III (trobades ampliada dels Responsables Equip Coordinador, de cada sector i comarca, per tal de donar una vida a tot el moviment; també Assemblea de Solc); SAR

(Sessions d'Animació de Responsables de grup, trobades anuals per tal d'ajudar a la creació d'equips de responsables d'autèntic nivell humà); TTAC (Trobades Tècniques d'Animació Comarcal, també Assemblea local de Solc). (Document Informació I, policopiat, setembre 1968). Al mateix temps, Solc defineix un canvi de rumb significatiu, que respon a una identitat generacional simbòlica (maig del 68) i es concreta en un terme: autogestió.

El concepte d'autogestió ve determinat pel de grup. En referir-se a l'esmentat grup es pensa principalment en aquell que sorgeix per afinitats respecte a unes necessitats polítiques, culturals, socials, etc, i en el que els joves, servint-se a ells mateixos, exerceixen el control, entenent-lo com a capacitat d'existir, actuar i organitzar-se des de l'interior d'un grup i també com a capacitat intrínseca de la resolució de llurs problemes. L'estructuració interna... crítica enfront les estructures establertes, subsistència econòmica, tot això determina en el món actual l'autogestió com a única via social del grup. ("Línies de posició de Solc", Gener 1969)

L'autogestió es concretava en l'acostament a les vivències més immediates dels joves. Un primer aspecte, gens negligible, era l'opció per la coeducació (fins llavors l'escultisme català s'organitzava seguint una estricta segregació sexual). Un segon aspecte era el foment de tot un seguit de dinàmiques i tècniques d'expressivitat (musical, corporal, oral) que estaven en l'avantguarda del moviment juvenil internacional (música moderna, psicodrames, happenings, ioga, mim, dinàmica de grups, etc). Finalment, hom posava de manifest una voluntat explícita de politització.

SOLC no pretén fer propaganda de cap model política concret d'estructura del país, no obstant això, sí que pretén la "politització" de tot jove. Entenem com a politització la progressiva auto-definició dins del camp de l'acció política. Així mateix en front a situacions tingudes per injustes, SOLC deu pendre actituds (sic) col·lectives, a la fi d'ajudar el procés de politització. ("Línies de posició de Solc", Gener 1969)

La politització no s'entenia com una vague sensibilitat social i de país, com havia representat amb anterioritat, sinó com un compromís ben concret, de caire catalanista i democràtic, que evolucionaria vers tendències clarament socialistes (segons els informants, als sectors de quadres de Solc hi havia militants del PSUC, Bandera Roja, FOC i molts independents socialistes).

Conscients del context on es desenrotlla la nostra acció educativa, treballem perquè el nostre país es pugui constituir amb estructures econòmiques justes que permetin una real igualtat de possibilitats per al desenvolupament integral de tots els homes, perquè es reconeguin les llibertats polítiques bàsiques que exigeix la dignitat de l'home (llibertat d'associació, llibertat d'expressió, llibertat d'intervenció en la vida pública), perquè es faciliti la capacitat de creació cultural i de tot tipus que actualment té soterrada la nostra comunitat. ("Minions Escoltes als anys 70", Barcelona, 1968)

De fet, el moviment Solc obria una dinàmica que ja s'havia encetat en l'escultisme local feia temps, i que havia tingut la seva expressió pràctica en el Festival Jaloom del novembre del 67. El mateix caràcter mixte de l'escultisme era, a la pràctica, una realitat des de feia temps. Alguns caps de Lleida van intervenir molt activament en la constitució de Solc a nivell nacional.

(JORDI) El Solc va ser quan a Barcelona van donar la raó al sector reformista. Demostrea que lo que estaem fent ere el bon camí. Ere molt divertit quan naem a Barcelona, que sempre surtien els del Lleida d'exemple. Ja ere mixte. Erem els innovadors del tinglado.

Per això quan, en un dels primers documents del Solc de Lleida, hom abonava la necessària renovació de l'escultisme, que el situava a l'avantguarda dels canvis socials que s'estaven produint, les reflexions que s'hi feien semblaven provenir directament de l'avaluació de l'experiència del Festival del Femina.

Un moviment educatiu, com és l'escoltisme, li cal una evolució al compàs de les necessitats del món, de les ideologies i de les estructures psicològiques dels nois i noies si no vol quedar desfaçat (sic). Cal, per tant, una revisió contínua de la seva eficàcia. Possiblement l'escoltisme per a nois i noies de 17 a 20 anys era el que més necessitat estava d'una Revisió (...) Un fet paradoxal. El noi dedicava part del seu temps lliure a l'escoltisme i la resta del temps a esplaiar-se amb noies. El mateix succeïa amb les noies. Amb tot el que s'anava formant uns criteris comun(s) en l'esplai, però en el moment de reflexionar conjuntament no era possible per haver-hi molts "tabús"... L'estudi de la dinàmica del grup natural o colla ens ensenya que el noi o noia que no està a l'escoltisme participa d'aquests factors: colles mixtes, es proposen els seus programes d'esplai, els duen a terme i fins i tot hi ha una forma inconscient de revisió. No existeix un director de les activitats perquè l'interès del grup és més fort, però sí que existeix el líder al voltant del qual el grup s'aplega i decideix (...) Cal aleshores un camí que, acceptant totes les manifestacions juvenils, sigui capaç de fer-los evolucionar vers un compromís, d'aportar tots aquests valors que tenen en el seu equip fins a fer d'aquest compromís una actitud en la seva vida d'adult. I això és que pretén SOLC (...) El SOLC és una experiència, que encarna un risc, en l'acceptació d'aquest risc es troba l'esperança. ("Informe Solc", full policopiat, Lleida, febrer 1969)

La primera Trobada del Solc a Lleida va tenir a principis d'octubre de 1968 a les Dominiques de Vallcalent. El Novembre següent hi va haver un acte a l'Annexa masculina, i el 5 de gener de 1969, als locals de la parròquia del Carme, va celebrar-se una nova presentació força concorreguda. Hi eren presents, a més de joves independents, els grups següents: Shalom (amb equips de cultura, esplai i forum), 3 equips de folk, un equip per montar una revista juvenil, un equip de Setmanes de Joventut, un equip d'animació de joves, un grup de Tàrraga, i en període d'iniciació un equip de tècniques publicitàries. Com a coordinador actuava un Equip d'Informació que es trobava tots els dijous i divendres al vespre al Carme. Existia també un Equip de Servei ("que és el teoritzador del Solc a la nostra comarca") i que els primers diumenges de mes organitzava els TTAC, als quals hi assistien joves de Lleida, Tàrraga, Balaguer, Fraga i Borges Blanques. Solc serví per aglutinar de nou la xarxa generada per Jaloom. Els membres de Shalom s'hi van integrar des d'un primer moment, i esdevingueren un dels pilars del moviment (externs a l'escoltisme).

(ANTONI) Lo que va ser veritat és que el Casal Juvenil no el vam arribar a obtenir, lògicament, però sí que es va obtenir lo que va ser després la coordinadora de joves. Perque a partir d'aquí pues se van interessar altres grups, com el "Som i Serem", com els grups que estaen al Carme... Gent que estaen depenent de l'esglesia, però ja no eren moviments eclesials, sinó que ja eren més d'animació, més crítics. A partir d'aquí es creaven línies, que en deien línies d'animació, de no sé què.

(CARLES) Quan el moviment escolta decideix fer un obriment cara enfora, fem un nucli encara més cohesionat, amb tots els seus grups i els nostres, i es crea a la pràctica un club de joves molt més evolucionat, i amb un grau més alt de politització. A Lleida es divideixen en grups especialitzats: uns monten un grup de folk, uns altres fan descobertes pels pobles, uns altres es dediquen a fotografia, els altres a no sé què. I nosaltres ens dediquem a les activitats de tipus lúdic. Tots aquestos ens anem a un local que ens cedeix el club Huracans al carrer Major. Aquell local és un focus de moviment juvenil per totes les bandes. Això es coordina amb la resta de Catalunya, i es fan trobades, que són tan a nivell tècnic com d'intercanvi d'experiències. El Solc és un moviment molt democràtic, en el qual es crea un petit gabinet d'informació, que intercanvia experiències dels grups de Catalunya i d'altres països. Es una de les característiques més interessants. També ens coordinem amb altres grups que havien nascut arreu de la ciutat, bàsicament amb parròquies. Arribem a fer trobades multitudinàries, des de festivals fins a tallers de formació, com tècniques de cartellisme, d'escalada.... A part de lo de les activitats als barris, hi havie activitats a nivell comarcal... Estae el grup de Folk. A Lleida n'hi havie dos o tres. Assajaen

a les parròquies. Després va sortir un altre al Sicoris i un altre format per no sé qui. Hi havia festivals que podien reunir-se potser cinc grups de folk.

(ORIOL) Des del Grup Shalom, vam fer una trobada, amb diapositives, una cosa que ara seria bastant quica, que va ser la presentació d'un moviment que es diu Solc, que es va presentar com una mena d'escissió de l'escoltisme, que el lligava a plantejaments laics. Shalom es va integrar dins la xarxa aquesta, que hi havia un grup de folk, grups que montaven excursions, amb molt contacte amb grups parroquials. Per primer cop comença a haver-hi una introducció de persones castellaneres. A la primera assemblea de Solc van aparèixer dos persones que després van treballar molt amb nosaltres: el L. i el F. El L. va derivar cap a CCOO i va tenir les seves experiències via sindical, que en molt pocs de nosaltres es pot dir. El F. tenia una imatge molt peculiar: anava més de hipi del que naem nosaltres. Ell anava amb barbes i cabells llargs i una manta de l'exèrcit que la portava com un porxo. Una persona com a mínim molt vista. Un grup que es va crear i es va desfer dins de Solc és un grup que es plantejava fer Semanes Culturals pels pobles. Em sembla que només en vam fer una, i aquella gent van al·lucinar molt. Vam anar a Golmés, i ens van cedir una tarda d'una setmana cultural. Hi vam anar a explicar moviment associatiu. Hi havia l'Antoni, jo, el F. i el L. I vam decidir que ho explicaríem escenificadament. I d'aquella forma utilitzant el teatre que es feia en aquella època supervanguardista, que cadascú feia una parrafada que cadascú es tenia que quedar pensant, i si a això afegeixes la imatge del F... De happenings també n'havíem fet. Va acabar degenerant amb borratxeres. Els primers eren una festa, en el qual la cosa més habitual és que cadascú agafava un paper i el representava. Es tractava de donar un fil històric a la cosa. Vam fer la Revolució Francesa. El que es tractava és que cadascú es cregués molt el seu paper. Hi foteíem porxes pel mig, amb força vi, i acabava absolutament desmadrats. Era entre nosaltres, però podíem arribar a ser 80 persones. Aquet que t'he contat es feia al Carme. També gimkames, que podien arribar a participar 30 o 40 persones, més o menys lligades amb aquet circuit, i de tant en tant arriba gent nova que se n'havien enterat, alguns es quedaen i altres no.

El març del 69 apareixia el primer -i únic- número d'un projecte de revista de Solc anomenada "Nietza". La revista informava dels grups que s'havien integrat al Solc, i de les seves activitats per aquells mesos:

PLATS I OLLES: Projecte d'un festival als Franciscans per Sant Josep, i al palau de vidre el 20 d'abril.

GEGANTS DEL PI: Grup de folk compostat de 12 membres. Anunciaven actuacions a Tàrraga, les Basses i Seròs, i una ruta per la Val d'Aran durant la setmana santa per recollir noves cançons.

FARRENY: Cantautor, que projectava un Festival als Franciscans, a Tàrraga i al Fèmina.

COLL DEL QUINQUE: Estaven muntant un laboratori fotogràfic.

EQUIP 10: Cineforum. Passi d'un documental a la TTAC.

RODAMONS: Descoberta d'Alcoletge. Campament a Setmana Santa.

SHALOM: Excursió de la mona a la Riba; Concurs fotogràfic.

SOM I SEREM: grup novell que de moment preparava excursions a Margalef, a Camarasa i per la mona, a més de fer un festival molt animat.

CERCLE NOU: "Concurs de Conjunts Moderns" (amb un primer premi de 500 pts.)

Amatent als interessos dels joves, Solc intentava trobar punts de contacte entre la sociabilitat organitzada i la informal, entre la vivència lúdica i la conscienciació social. Els ritus socials que actualitzaven aquest interjoc eren fruit de tècniques d'animació com revistes orals, disco fòrums, cine-fòrums, teatre-fòrums, novel·la-fòrums, gimkames, rutes, descobertes, setmanes de joventut, etc. A Lleida es va fer, per exemple, un concorregut disco-fòrum sobre la música protesta; diversos

happenings (sobre la Revolució Francesa, els càtars); i una revista oral sobre la situació del món el 1968-69, en la qual es discutiren els següents temes: les revolucions universitàries, els hippies, la guerra del Vietnam, el concili holandès, els conjunts musicals, un pensador (Herbert Marcuse) i els coets. Es recomanava una ambientació del local amb cartells, fotografies, música, projeccions, etc. Un altre exemple. L'abril del 69, durant la setmana santa, se celebra el primer SAR a nivell català, en el qual hi van participar diversos joves de Lleida. La trobada -que pretenia integrar "la contestació, el treball i la festa"- constava de tres parts que reflexaven els 3 línies d'actuació de Solc: 1) Informació: un estudi -de concepció marxista- sobre els "mitjans de comunicació de masses" a l'Estat Espanyol (premsa, TV, còmics, etc) i un seminari sobre l'història del franquisme; 2) Animació: sessions pràctiques (ioga, jocs, dances) i teòriques (seminari sobre marxisme, el problema sexual) ; 3) Personalització: discussions sobre la marxa dels grups, tallers de bíblia i pregària, etc. L'experiència més insòlita era l'organització d'una "boite" pròpia -SAR a GOGO-, on s'hi podia sentir, cada nit, a més de música, el pols del dia: ballar, parlar, "contestar", sessions polítiques, recitals, happenings, etc.

Tot i la notable dinàmica endegada durant tot el 1969, l'experiència del Solc fou el cant de cigne del moviment escolta. Després d'un temps de decandiment, a principis dels 70 l'escoltisme a Lleida va desaparèixer del tot, i no rebrosta fins els inicis de la democràcia. Existien, certament, raons més globals que explicaven la seva desaparició (la manca d'un local estable, la crisi dels moviments d'Església, la manca de suport del nou bisbe, la fugida massiva dels líders cap a Barcelona). Però el resultat final suscità interrogants sobre l'abast de l'experiència renovadora.

(AGUSTI) D'un escoltisme molt més disciplinat i molt més rigurós, es va passar a una mena d'obertura, de llibertat. Que jo me'n recordo que m'explicaven que "S'ha fet un campament de formació de caps i fulana s'ha escapat, i fulano ha marxat fent autoestop..." Va baixar molt. Fins que va haver un enfrontament molt fort amb lo bisbat. Jo sé que havia una tibantor que estava molt en contra de moltes coses. Ja era el nou bisbe. Perquè havia passat molt de temps.

(CONSOL) A l'escoltisme hi va haver un intent d'autogestió, el Solc. I ens vam cremar casi tots els caps. Era quan els nens tenien 18 anys, seguir fent escoltisme, però sense caps, que s'autogestionessin ells... Tothom era molt valent, però se'n va anar tot en orris. Si deies alguna cosa volies manar. i si no deies res no sabien què fer. Al final acabaen parlant de les relacions nois-noies, dels festejos, si era pecat fer un petó o no ho era. I no surtiem gaire d'aquí... Es va fer una trobada a França amb els escoltes de tot Europa, hi vam anar l'Antoni, tres o quatre d'aquí. I a veure com podia sortir això de l'autogestió, pros i contras. Hi havien sicòlegs, pedagogs. A veure quins elements podiem introduir perquè aquesta autogestió tingues continguts, però sense manipular-los. Ens vam estar tirant els plats pel cap! Perquè no vam trobar cap element per introduir al grup sense que hi hagués una persona adulta. I vengà, cap a fer Solc. I vem venir aquí. Primer els hi vam plantejar: "Sou grans, ha sortit aquest moviment, us ho podeu fer sols. Ja sabeu les tècniques. Ara us heu de formar com a persones, de servir país i fe. Heu de ser actius, us heu d'integrar al món del treball, al món del estudi. Si voleu nosaltres estarem a la reserva per si voleu consulta'ns alguna cosa" Jo hi vaig nar un parell de reunions, però com que no podie dir res, i veie que allò s'anava desintegrant, que no feien res, els hi vaig dir: "Mireu, jo amb això hi vull creure, però s'ha de madurar mes" "Oh, que penses que sempre ens han de donar la ma?" "No, ni la ma ni el peu" Hi vai tornar al cap d'un mes i estaven com el primer dia, allà sentats, nar rumiant què podien fer. I l'Antoni: "Es que tu no has entès ni pel forro això de l'autogestió!" "No ho he entes?" I vai marxar... Havia arribat el moment de descansar.

(JORDI) ...Em sembla que va fracassar. Ere molt difícil. Hi havia una barreja de coses polítiques... Fer un moviment de masses i clandestí alhora, d'església i laic... no podie anar. També va haver-hi una crisi general dels moviment d'església. Això estae bastant vinculat a l'església. Eren mo-

viments bastant conscients i compromesos. L'escultisme va morir perquè va marxar la gent, tots els de la meua colla van anar a estudiar a la universitat. I la gent que se quedava era la que no anava a estudiar, i no tenien l'empenta que tenien els altres. A més se'ls van carregar. Després de marxar l'Aurelio, quan va venir el bisbe nou, el vam anar a veure. Recordo que era l'estat d'excepció de l'any 69, al Palau Episcopal, va ser la última cosa que vaig fer en nom de l'escultisme, amb l'Antoni, el J. i la M. Per demanar-li que nos legalitzés, que nos reconegués com a moviment juvenil d'església, que nos cediguessin locals, perquè nos estavem afelegant perquè no teníem locals. I nos va tancar les portes: "No són moments, s'ha de parlar amb compte, no és prudent". Era l'estat d'excepció del 69, ara sembla que estàs tot molt desorbitat, penso que sí que ho estàs... Lo que havia de haver fet es donar-li instruments i intentar controlar-hi. Però si els despatxe, després que no es queixi que no té gent. Nos va engegar amb bones paraules. Entre una cosa i un altra... Va haver sectors que es van trobar decebuts, perquè pensaven que amb el nou bisbe hi haurien canvis...

9. Can 60

(ANTONI) El nostre marxar a Barcelona... també va ser espectacular, perquè nosaltres vam marxar i vam decapitar Lleida. Al pis que jo estava estaven 13 persones, que havíem format part d'aquests moviments. Però és que es va montar al cap d'uns mesos un altre pis semblant amb 10 o 12 persones més. Va ser com una espècie de marxada. Que va ser també lo que després ens va impedir mantenir els contactes. Que no va ser que van marxar un o dos líders, o els típics estudiants que se naven cada any, sinó que a més se va arrossegar gent per venir a treballar a Barcelona... Lo que sí que és cert que va decapitar allòs. Després ja va venir altra gent, però jo per exemple les generacions que venien radere ja no podia connectar, perquè la generació intermitja, que eren la gent del segon pis, pues ja d'alguna forma va evitar puguer mantenir la situació.

(DANIEL) Hi ha un moment que cundeix aquí marxar cap a fora. Així com ara no marxem de casa, perquè tenen la pensió gratis, en aquell moment era marxar la consigna. Alliberar-se. Era un moment econòmicament bo. Es dona la circumstància de que bastants marxem cap a estudiar. Es com una salvació par a Barcelona. S'organitza aquesta idea a l'entorn del lideratge de l'Antoni i aquests. Es com una epidèmia. De fet l'escultisme desapareix. Entre en crisi. Era un conflicte generacional, però sobretot social, cultural, com una búsqueda d'algo nou. Un dels déus d'aquells temps es viatjar i sortir al estranger. Era com un signe de ruptura. Com la motxilla, en un moment determinat era un signe de ruptura... I aquests monten un pis a Barcelona.

El curs 1969-70 l'Antoni, en Jordi, i altres escoltes de la primera fornada, opten per traslladar-se a Barcelona (alguns per estudiar, altres per fugir d'una Lleida que se'ls feia petita) i munten un pis mixte d'estudiants a Barcelona. Es tracta d'un habitatge molt gran, que aviat serà conegut com a "Can 60", situat a l'eixample barceloní, al carrer Provença, facilitat a través de l'escultisme per la Fundació Bofill, que aspirava a propiciar la formació de plataformes político-culturals entre els joves estudiants. Allí hi viuran una dotzena de nois i noies, gairebé tots de Lleida. L'experiència, precedent dels "pisos d'estudiants" que proliferarien en els anys posteriors, neix en uns moments en que la gent comença a marxar dels Col·legis Majors -i alguns també de les llars familiars- i durarà fins el curs 71-72. Durant aquests tres anys d'existència, l'evolució del pis reflexa els canvis en les utopies juvenils

predominants entre els sectors més avançats del període. Al principi respon plenament a la tradició escolta dels seus components: organització, ordre, solidaritat, relacions amicals entre els sexes. Però en els darrers anys penetren les modes autogestionàries i anarquitzants que es presenten com a hereves del maig francès i del moviment de les comunes. Abans de formar el pis, els protagonistes havien viscut un experiment previ a la mateixa ciutat de Lleida.

(ANTONI) La primera experiència que vam fer de viure a fora (de casa dels pares) va ser abans de nar a Barcelona, una casa que tenie dos entrades, una pel carrer Tallada i l'altre pel darrere. Hi vam viure un mes, com experiència, tot tios sols, no hi havie cap noia. I bueno, va ser escandalós. Perque famílies com la meua, com que estaes autonomitzat: que fessis lo que vulguessis, no? Però els pares que tenien que deixar vindre els fills, bueno! Hi havie uns problemes terribles: "Què podien pensar? Què fariem?" Ere curiós com tots els pares projectaven tota la seva malícia, sobretot sexual, sobre un grup de joves que la seva sexualitat, ere molt viva, però inconscient, no la sabiem canalitzar, no la viviem com a producte de relació. Possiblement per les característiques del nostre grup, religiós i tal. No se'ns va ocórrer mai utilitzar allò per fer venir nenes, per fer coses així. Cosa que tots els pares deien que serie un lloc on d'alguna forma... Bueno, (del pis de Barcelona) de fet n'hi deiem comuna, no creguis. Però ere molt ingenu. Les relacions sexuals, vam estar tres anys convisquent nois i noies en los pisos, i no es donae cap tipus de relació. Ere una mica l'expressió de la ideologia que haviem après. Vull dir, la relació sexual ere después, quan te casaves o t'aparellaves, però abans... Perque veguéssis el marc que mos bellugavem a nivell de valors. Jo me'n recordo que a una companya li van fumbre un escàndol perque es veu que amb un noi es van besar o es van tocar, jo que em sé lo que va passar. Però un escàndol! Una cosa increïble!

(DANIEL) En diem "Can 60". Es simbòlic. En català vol dir una casa que hi cap tot. A la porta hi teniem un rètol. I lo divertit és que a la mateixa casa, als sòtans, obren un bar i li posen "Can 60", sense tenir res a veure! Però va ser casualitat... Però això no representava l'estudiant de Lleida que estave a Barcelona, com tampoc representavem la joventut de Lleida. Es una experiència que conflueixen varis factors. Es el resultat de molts anys de treball. El nucli eren escoltes. Es un dels primers pisos. N'hi recordo un abans que en deien "la República", que havien muntat el seu piset. Aquest tipus de cosa comença llavors. N'hi havie molts pocs. (La majoria anaven) de residències. Pensa que es el moment que comence la massificació de la universitat. Es una proliferació, però bestial. Es una gent amb ganes de canviar el mon, amb molta esperança. Molts amb fe. Se posen d'acord en viure allí, amb una idea de comuna, de buscar alternatives, noves formes de relació. I el pis se monte sobre aquesta base, de la interdisciplinarietat a tots nivells. Té un ordre.

Es una anarquia ordenada: la compra, la neteja, el sopar... Se sopae en comunitat, hi ha uns debats espontanis, assemblees on se discuteix la marxa del pis. Té de bo aquesta diversitat. Es mixte, edats diferents, carreres diferents, des de gent que fa primer despues del Preu, fins a mestres. La diversitat ideològica. Jo recordo discussions marxisme-capitalisme. un d'Esade que defensave amb convicció el capitalisme. Unes 14 persones. La taula és maca. Jo dormie en una llitera que teniem a la sala d'estar, que ere on hi havie el tocadiscos i es feie la vida social. Això vol dir que parlavem fins a l'últim moment. a l'altre costat de la casa hi havie una sala d'estudis, que ere sagrada, per tothom que volgues estudiar. L'Antoni ere de la generació dels vells, que en dien, despues hi havie els alevins, uns més petits, una habitació o dues d'alevins. Els vells eren 3, eren lliteres totes les habitacions. A mi no em farie res de viure amb un pis així. En el fons ere els drets humans el centre. Les diferències com element que ajuda a créixer al que no pensa igual. I vist com a positiu, no com a enemic. Hi ha un alt grau de maduresa. Sempre hi passa-va molta gent. Ara, hi havie unes normes. Si un volie portar vida sexual, a la casa no. Hi havie uns

mínims páctats. Es lo temps que allí passen gent perseguida per la policia, gent torturada, es una veritable universitat privada. Tens contactes. La casa ere oberta. Però amb mínims, amb respecte. Es la casa de la comunitat. No es podia portar vida de parella, aprofitant que hi havia habitacions. Poder contactar a gent molt diversa. Es una comuna molt senzilla, en el sentit que s'intente compartir uns aspectes de la vida, no la intimitat. I més com a procés que com a quadricula, que per a mi és lo interessant. Tothom estave obert a que el provoquen.

- Aquí a Lleida com era vist llavors?

- Imagina! Grup mixte en aquells moments, malament! Devie xocar molt, perque per la gent es inconcebible que es pugui viure així, com a germans! Va ser una experiència petita, però significativa. Al darrere hi ha una intuïció important, que acabe amb un caos. Barcelona en aquells moments es brillant. Perque hi ha la descoberta política, cultural, de llibertat, en el sentit mes primari de no control social. Amb una universitat que bull, en un moment que el franquisme va caient. Alguns militaven. Però eren heterodoxes. No encaixaven en res. Ere totalment clandestí. D'això no se'n parlave. Es parlave de política. En aquells temps ni el telèfon del company de partit es portave a l'agenda. Al final el pis es un caos, de brutícia, hi ha un procés d'abandó. No hi ha mínims. Fracassen en aquesta època quantitat del pisos. Aquest dure molt, en comparació amb altres. Alguns dels més grans han acabat i aixequen el vol. Hi ha moments de crisi forta. Com un dia que afrontem una borrarera, o el dia que un company, que es un cantant conegut, té una crisi esquizofrènica forta, i tot el grup a les ordres del psiquiatra vam cooperar per fer una terapia. Es maco. Ara el proces exterior crec que porte cap al passotisme. Es l'haver destruit les esperances. Abans de dir "passo de tot" has anat passant de moltes coses. Es perd la perspectiva transcendemnt, i despues la social i la personal. La mort de Deu acaba sent la mort de la societat i de la persona. Això es la meua analisi. Un dia van venir uns madrilenys. Arribo a casa i trobo uns madrilenys, il·luminats pel Reich. Perque en aquells anys hi va haver el canvi del Marx al Reich, ere un símbol: l'alliberament per la lluita política, l'alliberament per la sexualitat. I es discute. Deien: "Ya es hora de que la persona libere todas sus fuerzas". En to mitinesc, com els sermons de l'edat mitja. I quan arriben al moment clímax de tota la perorata, s'aixequen l'Antoni i diu: "Esto, que vosotros en Madrid le llamais la revolución sexual, en Catalunya lo llamamos joder. Ahora, si le quereis llamar revolución sexual..." Es comence a teoritzar sobre alternatives sexuals, que al cap d'un temps es comence a practicar. Es qüestione altres comportaments, la parella estable, els valors que hi ha, es parla del plaer. Però la teoria és abans. Perquè a la pràctica no hi ha res. Después venen uns altres que penso que sense teoria s'hi llancen. I ve la cremada, cap al 73, 74. Encara hi ha el nacionalisme, però el canvi social ja s'està qüestionant. Es Marx sacralitzat, o el Reich sacralitzat. Però primer es encara un humanisme creador, senzill. Es moment de descontent de lo que hi ha. Els 60 son anys d'abundància, i així podien carregar-s'ho tot. Imagina avui, qui pot deixar la feina!

(JORDI) Al últim any el pis ere un caos. Van venir uns de Madrid, que eren nòvios d'unes noies del pis, provenien de l'alta burgesia de Madrid, que havien estat a Paris, molt en plan àcrata, molt tocats pel maig francès, amb tot lo de l'autogestió. Al principi hi havia molt ordre, tot estava organitzat: la neteja, la compra, el menjar... I quan van veure allò: "¡Esto es estalinismo, coharta la libertad! Cada cual ha de hacer las cosas cuando le apetezca!" Total, que a ningú li venia de gust anar a comprar o fer neteja quan feie falta. Igual estaem a la sala d'estudi, estudiant perque teniem exàmens, i venie una noia i es posave a tocar la guitarra: "Si toques la guitarra no podem estudiar" "Oh, cohartes la meua llibertat!"... Hi havie noies que estaven allí i no feien res, ni estudiaven ni res, tenien problemes amb els pares... Al final cadascú tirae pel seu compte. Igual un dia t'aixecaes i trobaes tot el menjador ple de gent dormint...

El curs 1970-71, un any després de la fundació de Can 60, els membres del moviment Shalom, la segona generació influenciada pels escoltes, fan la mateixa opció de muntar un pis a Barcelona. Tot i l'any de diferència, la concepció ja és molt diferent, està molt més influenciada pel moviment internacional de les comunes, i molt poc per la tradició igualitària cristiana. En aquest pis hi viuen el Carles, i l'Oriol, que ens ofereix el seu testimoni.

(ORIOI) Lo de montar un pis a Barcelona ere una idea que naem acariciant durant tot el curs. Aquell any me'n vai anar 3 semanas a rentar plats a Londres, sol, amb 16 anys. A la tornada vai estar una semana fent la verema, prop de Burdeus, on ja hi havie gent del grup que hi havien nat a fer diners per puguer marxar a Barcelona. Al setembre vam anar a Barcelona a veure pisos que ja hi havie. Un que estae l'altra gent de Lleida, que no sé perque el tinc assimilat a un bar que tenien a baix que es die Can 60. Total que a l'octubre vam trobar un pis molt gran a Lesseps i ens vam ubicar allí. Nosaltres li deiem "el pis", no el vam batejar. Al pis hi vam arribar a ser 14 persones. Molts hi naem a estudiar. I hi havie un cert fastigueig per Lleida: "No es pot fer res, és molt avurrit" Això va fer que alguns dels que no éren estudiants també marxéssin. De fet ere una comuna, hi havie idea de comuna. Aquestes coses que ens arribae que feien els alemanys. Es lo que ens arribae a Lleida, una ciutat molt provinciana. Lo mateix que ens arribaen los polítics, ens arribaen aquestes idees de lo que estae passant a fora. Encara que bastant polititzats. I una certa empanada mental en lo de les parelles, que això implicae una certa llibertat sexual. Per a molts ere una mena de sistema de vida molt diferent del que haviem pogut tenir aqui a casa dels pares. Ere per primera vegada assumir unes responsabilitats teves, i de manera alternativa. Ens consideraem fills del 68. Més maig del 68 que hippie, que es considerae escapisme. Erem urbans, d'alguna manera. Es teoritzave molt.

L'interessant ere el funcionament, que ere de caixa comuna. A mi em passaen a casa una cantitat, molt poca. Hi havie entrades molt diverses. Gent que guanyae més, qui menys, i tothom feie caixa comuna. El Lorenzo va vindre sense feina i va estar tot un any sense feina, però bueno, feie la intendència. Que a la llarga va ser també font de conflictes. El C., l'únic que feie quartos, perque treballae a la construcció, ens treie a passejar quan cobrae la semana, ens portae a tots al cine, o a ballar. Inconscientment, vam actuar de manera que la gent que entrae menos diners ere la que treballae més en realitat. S'estae inclús reproduint un sistema de classes. Malgrat això funcionae amb un sistema d'assemblea general on es discute tot. Quan es tenie que parlar alguna cosa es convocae: "Aquesta nit a tal hora parlarem" Vam arribar a passar èpoques d'absoluta gana, de menjar poc i dolent, perque no teniem peles per arribar a finals de mes. Lo que passe és que ere una experiència apassionant. Jo recordo haver nat caminant a la Facultat, des de Lesseps! Les feines, es va passar d'una responsabilitat de cadascú, a un sistema de torns, però bastant dúctil. Es dinae junts normalment. Jo vai passar una època de minjar al SEU, i ho vam deixar de fer perque ere un dispendi excessiu! Els moments de convivència ere a la nit, i les surtides que feiem junts, al cine, a passejar. Ens moiem bastant en bloc. D'anar al cine tot el pis sencer. Ja vam tenir poc contacte amb el pis de Can 60. De tant el tant ens veiem. Coincidim a les sessions del Cine Alexis que es feien a les 9 de la nit, un dia a la semana, per cinc duros. Casi casi omplenaem el cine. Els del Can 60 éren més grans, i básicament provinents del moviment catòlic. Aquí l'Alfons ere la única persona que en aquella època es definie com a catòlic. Però cap dels altres haviem estat escoltes. Ens haviem anat incorporant a un moviment laic. I per part de molts amb un ateisme militant. Si ho conjugues amb lo que ens arribae del maig del 68. De guateques no, en passaem llavors, havie set bastant abans. Festes de passar la tarde. Xarraem molt. Discos ralladíssim. Però no hi havie una idea de festes, com havie hagut los primers dies del Shalom aqui. Els porros no funcionaen encara. Els sustos que haviem passat perque un del pis fumae pipa dura, i quan naem a un bar a vegades li cridaen l'atenció el cambrer. A on ana-

vem ere als "Enfants Terribles", una discoteca del Barri Vell, que ficaen música de vanguardia. I al "Jazz Colon", que hi havie música psicodèlica.

Una de les fonts de conflicte ere amb els que gaudiem d'habitació pròpia. Jo m'havie fet una no-vieta, que també venie, i ens vam ubicar. I aquet va ser el primer conflicte, perque de fet hi va haver una clara diferenciació entre els que estaem aparellats i els que no. L'Alfons sense dubte tenie la millor habitació de la casa, perque la necessitae per treballar. I que después va començar a viure amb una altra de les noies del pis. Después al menjador hi havie una turca, que dormie un que veiem molt poc. Un altra habitació per nosaltres. Un passadís d'aquells llarguíssims, amb un racó que hi vam posar un llit, que hi feien vida el Lorenzo i la Dolors. A l'entrada estaen els solters. Entre les 2 habitacions hi havien arribat a viure entre 6 o 8 persones. M'imagino que vam arribar a usurpar els llocs. Teniem una petita sala d'estudi, que li diem la biblioteca, que en època d'exàmens estae bastant concorreguda. Hi havie una concepció de la sexualitat molt oberta, almenys teòricament. Jo recordo que la primera vegada que vai ser conscient dels homosexuals va ser aquí, que van estar uns dies vivint allà, i com que no hi havie lloc vivien a la nostra habitació. Aquí tothom va surtir aparellat. Al principi els únics que venien aparellats éren la Dolors i el Lorenzo. I van trencar allí. Amb històries molt dures, de que el Lorenzo va començar a tenir relacions amb més d'una noia, tot això es teoritzae, això és important, el que passe que et produïe unes contradiccions flagrants a l'hora de la pràctica. Allò de la possibilitat de relacions múltiples. A l'any següent, vaig compartir nòvia, encara que també de forma conflictiva. Sempre genera conflictes. Reproduint un sistema endogàmic absolut.

Allò ere un microcosmos que tothom se nae relacionant a bandes. La meua companya sempre havie tingut molts problemes a casa seva, i va decidir desaparèixer, no tornar més. I no sabien on ere aquet pis. Va ser bastant dramàtic, perque tota la seua família un dia buscant-mos per Barcelona, per la zona de Lesseps, que sabien que ere allí. Es van plantar a la parada de metro, a veure si veien algú conegut. I no sé que va passar que quan van arribar a casa van dir: "Hem vist els teus pares aquí, no sè què" "Si els pares la busquen, igual hi ha algú més, pot ser la debacle" Ere la vigília de l'ú de maig. Que hi havie tot de cosa política pel mig. Ens vam espantar molt. Ere cap de semana i vam tancar el pis i vam marxar tots. Ens vam distribuir per diversos pisos. Amb la demás gent se nae trampejant. Jo no vai tenir conflictes. Les noies més. De fet hi havie molt poca informació. La meua mare va venir un dia a sopar. Es va estranyar bastant, perque ere un pis com a molt raro. Suposo que es preguntae com podien viure tanta gent amb tan poques habitacions. Però tampoc es va escandalitzar excessivament. I el fet és que el pis es va trencar amb mals rollos, per qüestió de diners, de funcionament. Vam arribar al juny i vam marxar. Jo vai anar amb la meua companya a Anglaterra. I quan vai tornar, a més vai trencar amb ella, vai començar a preocupar-me de què farie all curs següent. Tres persones del pis en vam trobar un altre, infecte, al barri vell de Barcelona, que s'expliquen a les classes del procés de compartiment de que d'una plante en fan 4, amb dos bars de putes a baix. Hi vam començar a viure 3, però mai vam ser 3. Hi havie una població flotant casibé més gran. Un dels elements més desorganitzadors dels pisos ha estat aquesta població flotant, que sempre ha estat font de conflictes.

10. Els "joves" de 1970

L'octubre de 1970 apareix a la revista "Serra d'Or" un monogràfic titulat "Lleida: un assaig d'aproximació" que havia d'aixecar no poca polseguera. Es tracta d'una revisió crítica de la situació local, obra d'un seguit de joves professionals, formats en el moviment juvenil dels anys 60 (Esbart, CCMM, Escoltisme). Les veus eren plurals i provenien de joves d'origen burgès, de classe mitjana i obrera. Però representaven el pensament una nova generació que aspirava a participar en les transformacions urbanes i culturals que inevitablement s'havien d'endegar a la ciutat que es preparava a viure el tardofranquisme. Com s'afirmava en la presentació:

Els qui han col.laborat són tots joves: cap no té més de vint-i-vuit anys (...) Una generació que, en molts aspectes, ha hagut de partir de zero i que, en d'altres camps, ha hagut de fer estranyament de pont entre la generació dels "grans" (els qui tenen avui prop de 50 anys o més) i aquella els membres de la qual compten entre 35 i 40 anys i que públicament es manifestaren a partir de 1966. (SERRA D'OR, 1970: 133)

Els "grans", com ha observat Miquel Pueyo (1984: 61), eren els autors de "Lleida, problema i realitat", de qui aquests joves se sentien alhora deixebles i contestadors. El seu diagnòstic de la realitat local era, de fet, molt més crític i transparent. Ramon Morell i Ramon Seró, per exemple, posaven de manifest els límits del creixement econòmic de Lleida, i criticaven les barreres oposades a la industrialització de la ciutat. Jaume Roca descrivia la problemàtica suscitada pels moviments migratoris (eren aspectes que els autors del llibre anterior tampoc no havien pres en consideració). Manuel Lladonosa esmicolava lúcidament les actituds dominants de "botiguerisme poruc", responsable en bona part de la migrada vida cívica i cultural de la ciutat, de la despoltització, apatia i individualisme regnant, que oposava al dinamisme que havia viscut Lleida abans de la guerra. Eren denúncies que no havien de plaure als sectors dominants de la ciutat: La burgesia local se sentí escarnida i "La Mañana" proposà la solidaritat local enfront les "crítiques de Barcelona contra Llérida".

El botiguer ha viscut i viu -i recordem que la seva mentalitat la fem extensiva a l'àmplia capa mitjana de Lleida- amb un rossec de por al cos. El "noi no t'emboliquis" és l'expressió més clara del seu esquema mental. Es curiós d'observar aquesta por, aquest "no t'emboliquis" d'"ara" amb la intensa politització d'"abans". Una terra que havia donat bon nombre de figures polítiques, uns amplis quadres de militants polítics -des del camp de l'Esquerra Republicana fins al de la Federació Anarquista, del Bloc Obrer Camperol o del POUM-, de cop i volta es convertia en un mar de silenci interromput solament per la fressa del treball al qual aquest lleidatà mitjà s'abocava plenament. Totes les energies emprades a caçar capellans i feixistes desapareixien per a projectar-se al treball silencios i al neguit de veure algun fill endevinar massa coses i adoptar actituds més o menys rebels, o bé de saber que va a un curset de català, que va amb uns certs joves que pensen excessivament, d'adonar-se que té idees no regulables pels "cauces de participació pública". I encara ara, quan hom pot actuar amb molta més llibertat que durant els anys 38-60, continua amb el rossec al damunt, amb el "compte, no et fiquis en política quan vagis a la Universitat". Amb aquesta por, amb aquest deler per "tot el que no són pessetes són punyetes", amb el seu divorci dels quadres oficials, era ben difícil -per no dir impossible- que aquesta capa de població pogués crear un ambient cultural, una consciència cívica, una actitud solidària. (LLADONOSA, 1970: 27)

Lladonosa cloïa el seu article albirant alguns signes d'esperança en les actituds dels barris, les comarques veïnes i els joves més sensibilitzats (esmentava explícitament el Festival Jaloom). Precisament el darrer article del monogràfic es titulava "Els joves". Estava signat per Josep Maria Rueda, tot i que era fruit d'una reflexió col·lectiva. L'autor havia estat un dels líders del moviment escolta, i el principal promotor d'iniciatives com Jaloom i Solc, que hem analitzat amb detall en els capítols anteriors. Amb la distància del temps trascorregut, ja traslladat a Barcelona, Rueda feia un diagnòstic clarivident sobre el moviment juvenil local, que paga la pena recordar. L'autor comença analitzant l'estructura agrària i comercial de Lleida, amb els seus centres educatius, que afavoreix un tipus de jovent consumista, despolititzat i amb poc futur a la ciutat; denunciava després l'èxode periòdic vers Barcelona que es veien obligats a emprendre les noves generacions, degut la manca de llocs de treball adients, de centres d'ensenyament superior, i al caciquisme dels sectors dominants (el "clima d'indiferentisme general i entrebancats per l'acció dels responsables de la vida pública lleidatana"). Eren reflexions, certament, fruit de les pròpies experiències personals i col·lectives. En paraules d'un altre dels membres del grup:

(CARLES) Has de tindre en compte que allavorens tothom emigrae cap a Barcelona. I és una mica el que ens va passar a tothom. Lleida se'ns fa petit, i tant per estudis com a nivell professional has d'emigrar a Barcelona, que és on hi ha el camp per desenvolupar lo que tu vols fer. No és d'estranyar que varies generacions hagin marxat de Lleida, amb lo que implique amb lo de desabastecimiento, social i cultural, en benefici de Barcelona, durant bastants anys...

La principal conseqüència de la situació descrita, pel que fa a les organitzacions juvenils, era la dificultat per crear estructures estables i eficaces, amb perspectives de continuïtat. La seva detallada crònica del Moviment Juvenil local, que inicia el 1964 ("perquè creiem que la generació que apareix en aquest curs és la que fins avui ha portat la iniciativa"), posa de manifest aquest continu renéixer i morir d'iniciatives, tot i reflexar un dinamisme molt notable, que els nostres testimonis confirmen abastament. L'autor no s'estava de denunciar les pressions i incomprendions de "l'estament polític-social dominant", així com les actituds "diplomàtiques i curialesques" de l'Església, que no es comprometia realment amb els joves. Es referia, com sabem, a problemes ben concrets: la repressió del moviment Jaloom, la no cessió de locals per part de l'Església i de les associacions, així com la negació d'aixopluc legal a l'escoltisme del nou bisbe durant l'estat d'excepció del 69. Les reflexions finals del text evidenciaven un explícit "conflicte generacional".

Quant a les relacions entre l'estructura dels adults i els grups de joves, aparentment són de diàleg i de comprensió, però la relació real és l'"autoritarisme" (els adults tenen el control de tots els mitjans que han de fer servir els joves, i aquests, si volen fer-ne ús, han d'acceptar els fins imposats pels adults), autoritarisme que es manifesta quan desacrediten, boicotegen o prohibeixen les accions que els joves duen a la pràctica. A més a més, entre els adults i els joves existeix una segona relació: la instrumentalització (...). Amb aquests apunts creiem posar en evidència la contradicció en què es veu la nostra societat. D'una banda necessita que els joves arribin a desenvolupar-se, de l'altra vol sotmetre'ls (autoritarisme, instrumentalització i explotació) als seus fins. Per a trencar la contradicció, cal que sorgeixin estructures al voltant d'accions de prou interès en les quals es puguin aplegar joves i adults i on la gestió no vingui per l'"experiència" dels adults ni d'uns quants, sinó de tots, per assemblea, i on els joves puguin desenvolupar-se i influenciar, amb el seu pensament i la seva forma d'actuar, les accions que acordin fer amb els adults després d'unes anàlisis realistes i fora de sentimentalismes i utopies. (RUEDA, 1970: 31)

Era un conflicte d'abast social, que es podia llegir en termes de la situació política, però que també era intern als rengles de l'antifranquisme: hom recordava que els qui van posar entrebancs al Festival Jaloom no van ser només les autoritats del règim, sinó també la burgesia democràtica ("era una cosa que no podien controlar"). Aquella burgesia democràtica representada pels autors de "Lleida,

problema i realitat", que no van saber contestar a les interpel·lacions dels joves, quan van presentar el seu llibre, el 1968. Es tractava, al capdavant, de la consolidació d'una ruptura generacional que no trigaria en tindre també una plasmació política.

11. La Sala Rosa

Durant el 1968 i el 1969, el lloc d'encontre dels membres de Shalom era la seu social dels Huracans, institució que acollí el grup durant una temporada. Els caps de setmana eren habituals de la sala. Allí feien les seves reunions, acudien al ball dominical, i seguien l'evolució dels Crows, el conjunt més modern de la ciutat. També van poguer copsar la remodelació de l'antic ball, i la seva conversió en "discoteca".

(ORIOL) Havíem estat als Huracans molt de temps, al carrer Major, amb un tercer pis entrant per una porta d'una casa de discos. Ere molt bo la possibilitat de tenir un local amb 4 o 5 grups més o menys estables. La cosa nae molt lligada a la discoteca i als balls que es feien allí. Erem uns assíduos. Ens agradae molt anar a ballar. Per exemple vam seguir de molt a prop la història dels Crows, un conjunt que a finals dels anys 60 van tenir una importància gran... Durant bastant de temps érem habituals. Tocaen conjunts. Els Crows és els que recordo més clar. Alguna època hi havie hagut un conjunt en el qual hi havie el Santi Lafarga i gent de Barcelona fent la mili que estae a Música Dispersa, provinents del grup de folk, fent una mena de Jam Session. Els Crows de fet eren el gran conjunt dels Huracans. Arrastra a tota una quantitat de fans molt grossa. Entrar al seu cercle ere interessant, perque lligaes molt, aquestes coses. Tenien 17, 18 anys. No éren concerts, eren balls. La diferenciació ere clara. Ens reservaem la paraula concert per la gent que no sentiem habitualment. Ere com l'habitual de la Sala Europa. I ells tenien un escenari que als Huracans ni tan sols ere elevat, i estae al fons. Els fans i els que teniem més ganes de ballar ens apropaem bastant. Si lligaem ens anaem a dalt. Ere un local que tenie una pilans, unes columnes que aguantaen el sostre, i tenien aplics de llum blanca. I com a molt una llum que no ere massa forta. Después al 69-70 es converteix amb discoteca. El que passe que això va acabar amb les actuacions amb viu. Hi havien dues sales. De música em sembla que posaen lo mateix, però la gent ja es distribuïen si naen amb parella o amb grup.

(LLUIS) La discoteca dels Huracans es va obrir al 68-69, allà al carrer Major, a la ratlla del 70. Hi havia un president... es dedicava a les granges de pollets. En un dels viatges que va fer a l'estranger, va veure una discoteca. I quan va tornar va dir que la podiem fer nosaltres. I es va muntar una discoteca molt primària. Però fins i tot hi havia un bon joc de llums. I ens vam inventar uns conos amb forats de diferents maneres, que els fèiem voltar sobre les llums de colors i feia aquelles aigües i aquells dibuixos. Això va portar molta gent. Però com que ja estavem ja ficats en el joc polític i tot això... Precisament lo que mos va atreure va ser que podriem distreure més a la gent. Era una cosa molt primària, però va ser una revolució... Va estar un aconeteixement.

La conversió del ball en discoteca era fruit, a més d'un procés cultural més general, de l'opció d'intervenció socio-política que l'entitat havia començat a endegar. Els Huracans havia d'esdevenir el principal gresol de formació catalanista i democràtica de la ciutat, on s'havien de trobar, sense partidismes explícits, comunistes, republicans, nacionalistes i radicals. Es significatiu que això succeís en un context lúdic. La raó era doble. Els Huracans actuaven com a "tapadera"; una entitat de caire

recreatiu feia d'aixopluc als partits il·legals. Però a més la ubicació en un marc festiu atreia a gent no partidista -sobretot joves- amatent per inserir-se en la xarxa democràtica.

(LLUIS) Si no d'una manera voluntària, però sí que ens vam trobar que va estar una escola de polítics. Perquè allí se va acollir tota la gent, inclús que havia jugat amb lo franquisme, però que no hi estava d'acord... Allí feien cap totes les tendències polítiques i ho havies d'amagar. Llavors organitzavem un concurs de tangos o d'escacs. Havíem d'omplir el local com fos. Així si venien 20 a fer la reunió, no es notava que només entraven aquestes 20 persones... Vam fer una sala reservada, la Sala Rosa, i allí s'hi feia tot. Lo montatge de la Sala Rosa va ser també per a provocar l'altra acció que estavem fent. Que es fixessin en allò, que ataquessin allò per distreure lo altre. Lo que va passar es que van atacar d'un costat i de l'altre. Però ho vam aguantar fins als últims 70. Llavors la gent ja s'anava enquadrant dins de la seva ideologia...

Els Huracans van complir, doncs, una triple funció: oferir un espai de trobada als diversos sectors democràtics; afavorir una conscienciació catalanista i democràtica de sectors més amplis; i possibilitar, amb posterioritat, la canalització en organitzacions polítiques de persones prèviament sensibilitzades. Aquest darrer va ser el cas d'alguns membres de Shallom. Es als locals dels Huracans -així com a d'altres locals parroquials- on tenen els primers contactes amb plataformes polítiques. Alguns d'ells hi militaran després, quan vagin a Barcelona.

(ORIOL) Altres coses que recordo són los primers contactes amb lo món polític organitzat, que venie fonamentalment des de Barcelona. Activitat política estricta no en feiem. Ere molt més de tipo sòcio-cultural... Els Huracans ere un lloc de resistència. Es un dels llocs on se va començar a portar gent de la nova cançó. Una vegada que va venir el Pi de la Serra, un grup de gent ens vam quedar allí, vam estar parlant amb ell, de qüestions polítiques. Tinc la sensació que va durar poc temps. Per un canvi de junta, va decaure l'activitat de resistència... Al Shallom vam tenir los primers contactes polítics. Això pot lligar amb lo 68, que ens arribae via estudiants que estaen a Barcelona i que venien aquí a fer reunions. Recordo una reunió al Carme, que ere un lloc clau, en la qual ens van venir a parlar els "chechos", que éren els Comitès de Huelga Estudiantil y Obreros. Aquí el checho per excel·lència ere el R. Jo ere molt amic del seu germà, i em va venir amb un paper, en el qual estaem un bon grapat de gent dels que havíem assistit amb aquella reunió més o menys definits políticament. Recordo que a mi no sé perquè, em posae de que ere socialista democràtic. Ho recordo perquè ho vai deixar per casa, i ho va trobar mon pare, i va agafar un cabreig molt gros, perquè ere una persona del règim, ere concejal del Ajuntament. Un altre que va ser via l'Antoni, i que ens venie a presentar Bandera Roja. Recordo un local particular a la Mariola. I el tercer contacte, ja poc abans de nar a Barcelona, va ser amb l'antic PCI. El contacte venie via gent molt diversa: el Pau, el JG, que va ser l'històric del PCI, que ere un crio, però va ser l'únic que es va quedar a Lleida i va formar el PCI. Posteriorment vaig tornar a contactar a Barcelona i hi vai entrar. Tot això va ser del 68 al 70. Fixa't de que no t'he parlat del PSUC, que tenie molta més tradició aquí Lleida, però estae molt més acotat al moviment obrer. En canvi el que comencem a rebre nosaltres a parròquies i tal és tots aquests grups que surten arrel del maig del 68, que surten com a escissions del PSUC. Els estudiants lligats a moviments escoltes o parroquials d'aquí que naen a Barcelona, quan tornaen de vacances o quan fos, tornaen de militants o afavorien la introducció d'aquets moviments per aquí. L'únic que va arribar a tindre fortuna va ser el PCI, que va durar fins que es va desfer. El JG es va dedicar dels 14 anys als vint i algo a fer de polític, lo qual pot ser una biografia interessant, molt bèstia. Ell es va quedar per militància, com aquell que diu. A Lleida teniem lo nostre local amb unes golfes d'una casa d'uns parents del JG. Hi vai anar a un parell de reunions. Als anys 70 el que ere joventut, a Lleida jo crec que ho va acabant absorvint-ho la Jove Guàrdia Roja, el PTE. També un moviment na-

cionalista entorn al Front. I el PSUC com a força dominant, però crec que aquells anys entre la joventut no tenie força. Jo vai arribar a dir que el PSUC éren revisionistes per definició, perquè a mi m'havie arribat aquet tipu de formació, i que a més es va perllongar a la universitat, perquè el PSUC va arribar un moment que va desaparèixer a la universitat. Dominaen plenament els grupscles.

(ANTONI) Lo que és curiós és que despues, quan jo vaig venir de Barcelona, la mateixa joventut amb la qual havíem començat a treballar, ja ens vam començar a dividir. I llavors resulte de que quan tu naves a Lleida per intentar mantenir contactes, ja t'havien classificat. I resulte que uns eren els PTEs, i els altres el PCs. Però això ja va ser despues. Ja va vindre gent de fora que va possibilitar que tot allò que s'havie preparat es poguessi despues organitzar en partidismes, en el bon sentit del terme, fonamentalment per les definicions teòriques, perquè a la pràctica tot-hom feien lo mateix. Però això va ser después.

Es significatiu que els primers i únics contactes dels grups juvenils inquietes es facin amb les plataformes comunistes dissidents. La resta dels partits -sobretot el PSUC- són vistos com "una cosa de vells lluitadors". L'oposició PSUC-grupscles d'esquerra es presenta, d'aquesta manera, com un conflicte generacional, fruit de l'esclat del maig del 68. I tanmateix, en aquests anys, quan els comunistes arrelen com a força hegemònica de l'oposició, sembren també en sectors de joves professionals que tornen a la ciutat després d'haver estudiat fora. Es el cas de la Neus, que contacta amb el partit quan comença a treballar com a periodista.

(NEUS) Torno a Lleida el juliol del 69. Jo començo a treballar de seguida al "Diari de Lleida", a través dels primers escrits la gent de la oposició democràtica connecta amb mi. Per exemple, vai al Secà de Sant Pere i faig un reportatge. I una cosa que considero normal, per la ciutat de Lleida en aquells moments és un gran revulsiu. La gent obre els ulls: podem ser un més! Entrem en contacte. Ens comencem a vincular, tant el meu company com jo. Entre aquesta gent hi han professionals joves, amb els quals s'estableix una relació d'amistat. Encara estem a l'època clandestina. Has de ser molt conscient de amb qui estableixes la relació. Són professionals joves amb una idea de com han de ser les coses molt coincident, però que no és lo que pense la majoria de Lleida, ni molt menys... Hi havie diferents moviments que no estaen connectats entre sí. Jo vai estar a l'oposició política, però hi havie també moviments de resistència cultural en els quals jo no hi vai participar. A nivell polític hi havie diferents sectors. Des del Simeó Miquel, un Besa, un Arana, que creien que s'havie de col.laborar amb el sistema per canviar-los des de dins, aglutinats entorn la DC. Hi havie l'altre sector on el grup més potent i l'únic organitzat ere el PSUC, que s'orientae a la creació de moviments de masses capaces d'acabar amb la dictadura. El 69-70 és el moment que coincideixen a Lleida amb objectiu anti-franquista el PSUC, el que llavors naix com a CC.OO, la gent de la HOAC, que és força poderós, que aglutine a gent que està en moviment força diferents, i gent a títol individual, i les Comissions Pageses, que s'integraran a la Unió de Pagesos. Es el moment en que encara hi ha l'Aurelio del Pino, i tot això coincideix amb els capellans joves, progressistes, que reaccionen contra l'autoritarisme del bisbe, i faciliten els locals amb aquesta gent d'esquerres. Es el moment que es comence a organitzar l'oposició democràtica. Hi entren molts joves professionals i estudiants. Creix la militància del PSUC i l'afiliació a CC.OO. Barcelona els partits obren delegacions a Lleida, i es van sumant al moviment democràtic. Aquí creix sobre la base del creixement de l'esquerra com a PSUC i CC.OO i dels partits de Barcelona que venen.

Al 69 em venen a trobar aquesta gent. Alguns son del PSUC, altres no. I m'inviten a anar a les reunions de Comissions Cíviques, que es feien als locals de la HOAC o a casa del Vallina, o amb xalets, en els quals t'hi portaen després de passejar-te per 44 carreteres locals. Amb aquestes

reunions, les primeres coses concretes que es fan són celebracions unitàries del Primer de Maig. Hi ha tota la qüestió del Consell de Burgos. Paral·lelament hi ha gent que ens inviten a anar a xerrades sobre Marx i Lenin. Evidentment a l'època de Barcelona ja ho has viscut això. Fins que ens vam plantejar l'afiliació. Jo vaig tardar 1 any i pico. La gent ja deie que ere comunista, però no ho era. 15 dies abans d'entrar va entrar el meu marit, sense dir-me res a mi, i jo tampoc li vai dir res. No pas per desconfiança. Vam coincidir en una actitud de que la decisió no determinés la del company. Aquella típica cosa, de que vas amb una reunió: "No, si també és militant!" "Ostia" Tot i que el PSUC a mi va intentar mantenir-me sempre com una persona simpatitzant, però no militant. M'havien acomiadat del Diari de Lleida. Tota aquesta oposició democràtica va fer tota una campanya de solidaritat i denúncia del acomiadament. Va ser una de les primeres coses sonades que vam fer a Lleida. La única manera de donar a conèixer el que es feie ere a través de les meves corresponalsies amb els diaris de Barcelona, perque els d'aquí no... Vai estar al Noticiero Universal, al Tele Express, a la fulla del Dilluns, posteriorment al Mundo Diario, i amb algun altre. M'anaen fotent fora de tot arreu. Perque hi havie gent de Lleida que els hio telefonae, els hi comunicae que ere comuniste, i a fora. Si jo queie, la oposició es quedae sense portar-veu! A part el PSUC no ere partidari mai que dins d'una mateixa cel.lula treballassin l'home i la dona. Per intentar mantenir aquesta llibertat de criteris. Jo he nat seguint indirectament tota la trajectòria del Huertas Clavería, que amb ell també li foteien fora, por rojo. S'utilitzaen la premsa. Se feie fotocòpies i se nae ensenyant a la gent: "Lo diari diu" Perque quan ho die el diari, tenie raò.

Al 70 hi ha tota la campanya contra el meu comiat, una recollida de 1000 i pico signatures, que en aquell moment ere terrible, a part d'això hi ha solidaritat econòmica, perque són molts viatges a Barcelona, es va fer un dossier amb tots los articles, les cartes de solidaritat... Al 70 comencen a haver-hi les primeres vagues fortes, manifestacions. El 70 la celebració del Primer de Maig, que va consistir en un rebuig a la premsa, en quant instrument del poder i callave tot lo que fos diferent. Una anada a la rambla Ferran i tirar diaris per terra. Això porte que estàs vigilat i hi han detencions. Moltes vegades els detinguts quan tornaven a casa seva els acomiadaen de la feina, se recullien diners per solidaritat. L'empresonament del Antonio Chacon. Tota la reacció del Consell de Burgos, que a Lleida hi va haver una important manifestació de solidaritat, amb manifestacions, octavetes, pintades, acompanyat de les corresponents detencions... A part la oposició democràtica es va estructurant. A partir de les Comissions Cíviques es fa la Coordinadora de Forces Polítiques. I después l'Assamblea de Catalunya a Barcelona, i l'Assamblea de les Terres de Lleida, que se celebre a Santa Maria del Mar de Balaguer. Paral·lelament lo que hi ha és la revifalla del moviment veinal, i un element dinamitzador que per mi és molt important en aquells moments, que és la Comissió Intercol·legial de Cultura, que són les Juntes Directives dels Col·legis Professionals, que són gent democràtica. Decidixen que a part de la seva funció professional estan cridats a un protagonisme ciutadà. La seva activitat més forta és aconseguir el debat democràtic del POU, al 74. Jo és que vai estar a totes les salses. Al moviment polític, al Intercol·legial, com a vocal del Col·legi de Periodistes, a la Coordinadora d'Associacions de Veïns, al Secretariat del Congrés de Cultura del Segrià... Perque calie que fos així. I a tot arreu te trobaes la mateixa gent. I anaes de reunió amb reunió com a boig.

(MARIUS) ...Per exemple, que l'any 67 sortís aquí el llibre de "Lleida, problema i realitat", que el 66 sortigués allò de "Concilio y Rebeldía". Después el pare Gabernet va plantejar certes inquietuts... D'alguna manera es respirava com a petites llevors que naven fent la seua feina. Potser aquí el trencament no és un trencament maoista en plan Maig del 68, però bueno si que el fet del catalanisme, el fet de que la mateixa burgesia d'aquí, benestant, professional, doncs el català no el trenqués... Jo crec que això ajuda... Llavors, clar, això cala a la joventut? Bueno, jo di-

ria que a la joventut de Lleida no li cala de forma immediata... Llavors, la joventut aquí a Lleida diu: no mos enganyeu més, volem recuperar la història, sapiguer què ha passat. I com que la ruptura formal del maig del 68, la revolució cultural se traslada fàcilment, també arriba aquí a Lleida. El que passa és que a Lleida potser no és tan esquerrana, però si una ruptura de gent que intenta recuperar una mica la història. I com es fa? Pues a base d'introduir-se gent al Sicoris, als Huracans, al Cine-Club... Aquesta és potser la ruptura que es produeix a Lleida. Això es va recolzar bastant quan gent de Lleida torna cap aquí de Barcelona. Això es produeix a partir dels 70s. Es gent que torna i estima Lleida. I ha anat continuant... Cubiertas y Tejados, l'autopista i tal... Bueno i Lleida es comença a moure. Malgrat la cultura pagesa, la Lleida conservadora, comercial, molt poc ambiciosa en si mateixa, i que és tancada en fórmules pròpies del seu propi negoci...

- Però vosaltres quan torneu de Barcelona sou d'esquerres...

- Sí, sí, sí. Com se nota? A part dels temes concrets, que si la fitxa de la policia i tot això... jo al despatx (de la Cambra de Comerç) hi tenia penjat l'Ho Chi Ming. Al final m'ho van fer treure. Tenia al Che, tenia manifestos, poesies... El meu despatx era una cosa! També em van demanar que als plenos hi anés amb corbata. Quan vaig arribar aquí ja hi havia gent sensibilitzada. Hi havia la HOAC, la JOC, el club Huracans ja funcionava, hi havia lo Ventura Margó, Comissions també es començava a moure. L'any 67, me sembla, vam fer un curset d'economia als locals de la JOC, allà al carrer Acadèmia. Vam muntar un curset d'economia allà clandestí. D'alguna manera aquí s'havia de barrejar tot perquè hi havia poca gent.

12. Militàncies I (Clandestins)

El 1971, quan acudeix a estudiar en Barcelona, i al temps que s'instal·la a la segona "comuna", l'Oriol entra a formar part del PCI, amb qui ja havia mantingut els primers contactes a Lleida el 1969. Hi milità fins el 1976. El seu testimoni reconstrueix la militància de molts joves en l'esquerra clandestina que es bastí sobre les runes del maig.

(ORIOI) El que va passar quan vai arribar a Barcelona, com que portaem vides molt clandestines, pràcticament no ens coneixíem. Allí la manera de connectar va ser veient un dia com uns militants del PCI col·locaen un cartell. I a partir d'això te donaen una cita a l'edifici vell de la central. Vai conèixer un estudiant d'Esade, curiosament el PCI tenie el nucli més fort a Esade i Arquitectura. I a partir d'allí ja ens vam organitzar com a cèl·lula. Erem simpatitzants. Militar es considerae una cosa que s'havie de fer ja al cap de molt de temps i de provades fidelitats. Ens limitaem a posar cartells. I tal dia hi ha una manifestació. El PCI es caracterizae per no nar mai a manifestacions unitàries, i les montae als barris. Me'n recordo que la primera va ser a l'Hospitalet, que no hi he tornat en ma punyetera vida. I a més a més em van dir que portés una paperina amb pedres. I així ho vai fer. Poc a poc feines de repartir fulles. Naen adoctrinan-te d'alguna manera. Fins que va arribar un moment que vai tenir una vida organitzativa pròpia. Jo de fet la vida política intensa la vai portar a partir de segon de carrera. M'hi vai integrar definitivament. Jo em vaig dir Josep i Oriol.

Una de les coses interessants és la tasca dels estudiants compromesos políticament de vacances a Lleida. el Josep Guàrdia de seguida va començar a montar aquí un nucli important. Es dels

pocs casos que a partir d'una persona que està fent el batxiller, comence a connectar gent del món obrer, es va fer molt important entre obrers i pagesos a la llarga. Nosaltres arribaem aquí i com que ja hi havia una estructura organitzativa bastant feta, no feiem d'apòstols com havien fet abans los altres, sinó lo que ens dedicaem era a col.laborar. Jo recordo l'estiu de tercer, que ens va donar molta feina. El PCI, que ja era PTE, després de carregar-se molts anys per revisionista l'Assemblea de Catalunya, va decidir entrar-hi, i ser més assembleista que ningú. I ens vam dedicar a montar nuclis per pobles. Jo vaig anar a Bell-Lloc, a Os de Balaguer. I repartir propaganda de la Unió de Pagesos pels pobles. Nae amb el cotxe del meu pare. I em va dir: "Fulano de tal va veure tres nois, una noia rossa amb els pantalons com si vingués de fangar -portae els tejanos amb una jiva, moderna, i clar, era bastant espectacular- amb el cotxe, la matrícula... No os ha passat re perquè era de Unió de Pagesos, però igual os hauria pogut veure..." I de fet aquell any uns dels nuclis el van detindre. Després vaig tenir tendència a quedar-me més per Barcelona. A l'últim any em van ficar en un aparell de propaganda. Tenies una clandestinitat total entre nosaltres, ens coneixiem molt poc, i procuraem coneixe'ns molt poc, fins al final. A partir de la mort del Carrero Blanco hi va haver un canvi d'actitud. Ja feiem una vida una mica més normal. Aquí a Lleida sí que ens coneixiem més, però dissimulaem com aquell que diu, no volíem que ens identifiquessin. Lo que sí hi havia és una discussió bastant intensa dels materials que nae fent el partit, en la qual feien teoria els grans responsables, i discutíem a la cèl.lula punt per punt, molt poc crític. A la Universitat estaven els Comitès de Curs, que hi vam decidir entrar. A partir de tercer vam intentar ressucitar el Sindicat. Hi va haver a quart curs i a cinquè, vaig tenir un aparell de tirar propaganda a casa. Les manifestacions naen amb pedres, i lo nostre objectiu era l'enfrontament directe amb la policia. Jugae un paper important quan hi havia una mobilització obrera. Anar a la SEAT era el summum. En els últims anys de carrera va ser quan vaig fumar el primer porret. Curiosament amb vària gent del PTE, quan encara éren bastant puritans. Per lo que se'n die drogues, sense massa distinció, éren bastant puritans, fins que van veure que entre la joventut hi havia una certa tendència al consum de haix. I fins i tot la Jove Guàrdia el va arribar a promoure! Es plantejaen el lligar amb els joves i amb les vivències que poguéssin tenir els joves. Es va arribar a fer fumades col.lectives anunciades.

Per mi són anys molt molt polítics. Vaig exercir de polític fins a la mili! Em vaig jugar bastant el coll. A la mili tinc una visió bastant diferent de tothom. Bastant suau. A Mallorca, amb tot d'ambient entre els militars. Tot els militars tenien negoci amb lo món turístic. Nant de copes te trobaes amb el sargento, i naes vestit de civil, i no passae res. Vam tenir vàrios pisos. Em van acollir amb un pis de progres de Barcelona. Hi havia gent del PSUC, que s'havien plantejat fer una tasca a la mili positiva, d'ajudar als progres. Vam estar en dos pisos més, al barri vell de Palma. M'ho vaig muntar bastant bé. Surtir al migdia i tornar a les dos de la nit. Quan vaig tenir un moment lliure vaig connectar amb lo Partit allí. Les meues tasques éren dues: col.laborar amb coses del partit, que era molt petit, i l'altra s'intentae crear la Unió Democràtica de Soldats. Que un nucli reivindicés millors condicions de vida a dins de la mili. Protestar contra salvatjades o actituds autoritàries. Fins convertir-se en una via per entrar gent pel partit. Rebeiem a responsables del partit del front militar. Vam arribar a tenir una vintena de persones, vam arribar a fer cartes per ciutat, i la cosa més bèstia és arribar a tirar fulls als menjadors de la caserna. Ens van agafar, es van acollonir molt, era la època de la transició, el Franco ja havia mort, estaen molt sense saber com reaccionar. No podíem haver una repressió indiscriminada. Els riscos que correies pels fruits que podies obtenir no era rentable. Jo vaig viure la descomposició del PTE des de la mili. Una cosa que em va fer pensar molt va ser que el PTE es va presentar a les eleccions amb ERC, va surtir l'Heribert Barrera, i ens vam quedar pels pels que no surtís el segon que era del PTE. A lo millor això hagués pogut canviar la vida d'aquet partit. Després les purgues que es feien a Catalunya van arri-

bar al front de soldats. Tot això va fer que quan arribés a Barcelona ja no m'integrés enlloc, mirar-ho una mica des de fora. Esporàdicament em vai integrar en el Bloc Obrer i Camperol, que no va durar 4 dies, l'antiga direcció del PTE a Catalunya, gent del Xirinacs... I aquí va acabar la meua militància.

13. "On Lleida perd el seu nom"

El 1970 els membres de Shalom van decidir treballar als barris perifèrics. Acudiren als Magraners, on s'havia iniciat un moviment veïnal que reivindicava millores tan bàsiques com poguer disposar d'aigua corrent i una xarxa de clavegueram. Els joves ja ho naven amb esperit redemptorista, com les Congregacions Marianes als 50. Allí van trobar gent del barri de la seva mateixa edat, com el Felipe i el Miguel, que van col·laborar en la lluita.

MIGUEL- Y luego también, aquellas chicas que subían de Lérida, que fuimos a recoger firmas para el agua y las cloacas. Eso ya éramos un poquito más grandes. A raíz de eso ya se empezó a hacer todo lo que se ha hecho ahora.

FELIPE- Sí, que nos dijeron que nos calláramos, porque nos movíamos, bastante, y íbamos a sitios y tal, recogíamos firmas de la gente. Nosotros hacíamos reuniones allí en la guardería, con el cura.

MIGUEL- Gente muy sana, y chavales que subían de aquí de Lérida. Algunos de los Maristas. La iniciativa ellos la daban, nosotros teníamos que dar el empujón, tenías que hacer esto y lo otro. Y claro, nos decían que si nos iban a meter en la cárcel. Y en aquellos tiempos decirte eso, pues, era decir... Muy grave!

FELIPE- Vino el sargento de la guardia urbana, y nos dijo que nos habíamos de callar - Qué era lo que pedíais?

FELIPE- Pues nada, pedir cosas para el barrio, que lo arreglaran. Estaba abandonao de Dios, no teníamos nada, nada. Y como siempre estábamos juntos, recogiendo firmas, yendo al ayuntamiento y así, pues entonces nos amenazaban.

MIGUEL- Yo me acuerdo que íbamos por las casas, y lo explicábamos: "Mire, aquí el carnet de identidad, tiene que firmar aquí". Pa que nos hicieran las cloacas, el agua por lo menos corriente, y arreglar las calles, que ahora están una maravilla, pero entonces ni calles ni nada. Tenían miedo, no nos firmaban. "Que nos meten en la cárcel!" Hubo gente que sí, pero la mayoría dijeron que no. Ahora, sí, sí, recogimos muchas firmas, teníamos fuerza. Pero tenían miedo, en el sentido que les habían...

FELIPE- Había poca cultura. Digamos que la gente más consciente éramos nosotros, porque los demás. Te das cuenta de que se pueden hacer más cosas. Hoy mismo hay chavales que pasan de todo, que ellos no aspiran a nada, que van pasando el tiempo y nada. Y nosotros nos movimos!

MIGUEL- Pero nosotros hemos sido unos chavales con ganas de hacer cosas. Lo que pasa que no nos apoyaba mucha gente. Si nosotros hubiéramos tenido un empuje, un apoyo, como ahora. Yo valoro ahora más lo que tengo, que si no me lo hubieran dao echo. Esto es mio y lo he sudao yo. No tengo que dar gracias a nadie.

FELIPE- Yo siempre lo he dicho. Cuando trabajaba por ahí, y veía al hijo del amo: "Si yo tuviera sus oportunidades!" Y los que no han padecido, que se lo han dejao todo echo, pues se creen... Y hay que padecer y sufrirlo.

La problemàtica dels barris perifèrics havia sortit a la llum pública el febrer de 1968, quan 236 habitants dels Magraners i del Secà -"donde Lérida pierde su nombre", com ells mateixos s'anomenaven- signaren un Manifest publicat al "Diario de Lérida". La carta es congratulava per la publicació d'uns documentats reportatges sobre els barris del periodista Antoni Coll, titulats "La Lérida desconocida" i publicats el 2 i el 3 de febrer. Després de descriure amb detall les condicions de vida i de marginació, els veïns acabaven reivindicant que els 15 milions que destinats a l'urbanització de la rambla d'Aragó fossin invertits en la millora d'aquestes barriades:

¡Si nosotros pidiésemos cosas supérfluas! Si pidiésemos jardines o estatuas para embellecer nuestros barrios. Si pidiésemos parques y piscinas... Pedimos agua para beber y para lavarnos. Pedimos que nuestros hijos consigan su derecho de ser personas. Pedimos dignidad. Pedimos participar en el fruto de nuestro trabajo. Porque nosotros no tenemos fábricas ni grandes fincas, pero con el esfuerzo de nuestros brazos y con el sudor de nuestra frente, España también avanza... (DIARIO DE LERIDA, 6-II-1968).

El dia següent es publicava un manifest de suport a la iniciativa, promogut per l'Esbart Màrius Torres, i signat per 49 representants d'entitats ciutadanes. L'Ajuntament cloïa la polèmica amb una nota que reconeixia tàcitament la posició dels veïns, i que anunciava un pla d'inversions de 30 milions destinats als Magraners (9-II-68). El 1969 la periodista Magda Ballester publicà, també al "Diario de Lérida", uns documentats reportatges sobre les Casetes. La problemàtica d'aquell raval despertaria la consciència social envers la marginació urbana, i posaria les autoritats entre l'espasa i la paret. El 1964 hom havia decidit enderrocar definitivament el barri del Canyeret. Havia estat, durant la postguerra, el cor urbà que havia acollit les primeres generacions d'immigrants. En un primer moment, les famílies foren traslladades a la presó vella, que estava en desús. El 1965 s'anuncià la creació del polígon de Santa Maria de Gardeny, un barri format amb barracons, conegut popularment com "les Casetes". Seria un focus de conflictivitat social i de marginació, però també de solidaritat i de lluita. La Irene, que hi col.laborà com assistent social, evoca aquella situació.

(IRENE) Ja de gran vaig estudiar assistent social, i vaig fer pràctiques a les Casetes, cap al 66-67. Abans havien estat a la presó, cap al 64-65, que jo hi havia estat. Allò sí que ere una cosa infernal. Eren uns murs de pedra negra, humida, asquerosa, i la gent estava hacinada allí. Estaven separats per tel.les, cuinaven amb fogons de petroni. Eren unes coses esgarrifoses, i jo me vaig sublevar. Quan van anar a les Casetes, vam fer un projecte d'intervenció amb una companya. Tothom se'n volia ocupar: la Secció Femenina, Caritas, San Vicente de Paul, però res. Intentàvem vincular la família amb l'escola. Vam lograr una experiència e preescolaritat, que va ser molt vàlida, però no ere viable perque les casetes no podien continuar com estaven. Descobrir allò ere... Com ho podien permetre les autoritats? Eren unes casetes com aquesta habitació. Un troç feia de menjador-cuina i l'altre d'habitació. Hi havia un passadís de fusta de manera que quedaven aïllades de terra, amb unes escaletes, i es tocaven dos a dos, en rengles de vuit. I a més l'ajuntament cobrava lloguer a les famílies. Hi havia gent que estave i gent intermitent, que marxaven a les aulives i tornaven a la ceba, i després marxaven al raïm a França. Els joves no hi eren amb les famílies. L'escolaritzacio fatal. Teniem una caseta "La caseta alegre". Hi havia una colla d'educadors, mestres i voluntaris.

- Els havien indemnitzat en sortir del Canyeret?

- Es que entre els que van sortir del Canyeret i els que hi havia al final a les casetes, no hi havia res a veure. Va venir gent de tot arreu. Molts feien un procés: d'Andalusia pujaven al Pirineu per

les hidroelèctriques. Allà com que no sabien llegir, ni escriure, ni fer amb les màquines, de seguida tornaven a ser aquí. Pares que abusaven de les filles, borratxos... Però a part d'això, hi havia una solidaritat extraordinària, perquè els abuelets els cuidaven d'una manera! Això es notava en com cuidaven els altres. Me'n recordo un Primer de Maig, que feien manifestacions dels treballadors, cap al 68, sortien a manifestar-se, sortie la policia i els atustave i se'ls endueie a la presó. I llavors els crios que quedaven sols, els cuidaven els altres a casa seva fins que tornaven els pares. Se'n cuidaven les altres famílies, encara que no fossin comunistes. Sempre se feia allà i sempre hi havia els mateixos tinglados. si un estava malalt, anar-lo a cuidar. I quan feiem reunions per preparar l'escola d'estiu, els pares col.laboraven. Tenien una escola molt dolenta en un barracó, que les rates pujaven per tot arreu. Allavors ja hi havia drogues, heroïna. Molt aviat se va organitzar una organització de veïns, però va estar sempre manipulada. Per un costat els comunistes, i per altres los del règim. No se van posar mai d'acord. Suposo que el Partit Comunista devia ser fort. Els de Sant Vicenç de Paül volien fer la seva assistència que justificava la seva ordre, i costava molt de complementar-se.

Als Magraners, les Casetes, el Secà, Pardinyes, Balàfia, i altres barris perifèrics, començava a organitzar-se un original moviment veïnal, sovint animat per sectors cristians i comunistes, que havia aparegut a mitjans dels anys 60, i que començava a tenir un gran ressò.

Queremos un cordial contacto colaboracionista con el Ayuntamiento, respecto a los problemas urbanos de nuestro barrio; estamos dispuestos a dotar a nuestra juventud de una racional y vigilada organización deportiva; queremos que tenga a disposición una buena biblioteca; que se conozca, practique el teatro; pretendemos que nadie se encuentre solo; queremos, en suma, crear válvulas de escape tan necesarias a las preocupaciones económicas, sociales e incluso familiares, por medio del consejo y relación social en beneficio del carácter y moral tan boqueados en el obligado quehacer diario. Deseamos y necesitamos un hogar común. Un centro social. Un mejor ambiente. Una mejor juventud. Y lo vamos a hacer nosotros, con nuestro esfuerzo, sin distinciones políticas, ni religiosas, ni coacciones. (E.P., "Sociabilidad", CENTRO SOCIAL, n.1, Boletín informativo del Barrio de Santa Maria de Gardeny, noviembre 1962.

Molts dels seus animadors eren joves, fills de la primera generació d'immigrants, que havien arribat a Lleida amb les onades dels 50 i els 60. Es el cas del Tomàs, que havia arribat a Pardinyes el 1953, quan el veïnat a penes sobrepassava els 600 habitants. Tindria ocasió de viure d'aprop el creixement del barri, a cavall del procés migratori, així com els subsegüents problemes urbanístics i socials. L'Organització de Veïns seria una de les respostes col·lectives a aquest estat de coses. Creada el 1962, amb objectius lúdics i reivindicatius, reeixeria amb força a principis dels 70, jugant un paper molt important durant tota la transició democràtica. Els joves van ser els protagonistes d'aquesta revitalització.

(TOMAS) Pardinyes te una aparença de poble. Hi ha el riu i les vies del tren, que el separen de la resta de la ciutat. La gent "ve" a Pardinyes i "baixa" a Lleida. Això no s'ha perdut. Hem intentat sempre mantindre aquesta harmonia. Com? Potenciant el que creiem que és vital: que la gent es reuneixi, que parlin, que tinguin contacte. Per això nosaltres fem tanta festa: la festa Major, carnestoltes, el dia del penyista... Es perquè volem que la gent surti, es trobi, parli. L'Associació té la tasca d'humanitzar el barri, de fomentar el civisme. Per això hem donat la benvinguda a tots aquells que ens han visitat, com els negres, o ara els xinos. Per això és un dels barris on es nota molt menys el que es pot dir delinqüència, que per mi és més un problema psicològic que real, perquè no s'arregla agafant al pobre delinquent, sinó atacant les causes que la provoquen. Abans no n'hi havia tanta perquè tampoc hi havia tant atur.

Jo vaig néixer a un poble de Burgos, l'any 1946. La meva mare va morir, i el meu pare va vindre aquí i es va tornar a casar. Quan jo tenia set anys m'hi van portar. L'adaptació va ser molt ràpida,

perque en aquells anys el barri era petit, i la gent tenia molta relació. Vaig començar anant als Maristes de Claver a estudiar, fins a la quinta classe, passant després a l'escola de FP Angel Montesinos. Vaig començar a treballar als 14 anys. Als 16 em vaig tornar a posar-me a estudiar el batxillerat nocturn, fins que vaig anar a la mili. Quan vaig tornar vaig fer Graduat Social. Als 27 anys vaig començar dret, i vaig acabar als 31, bona edat. El pare es va vindre, que lo meu tio ere aqui, havie vingut de ferroviari, i va fer venir lo meu pare. Nosaltres veniem de realquilats. Viviem dos en una vivenda. El meu pare tenie una habitació llogada. Después en un altre carrer. Un que ere solter que tenia una habitació, i mon pare tenie dos habitacions, una per ell i una altra per mi i el meu germà. Tot ere planta baixa. Un dels jocs típics éren les pandilles de carrers. Jugar a tirar pedrades. Abans per aquest barri, tota la zona aquesta de la mitjana, passave un canalet. Podies jugar a lo que vulguesses. A boles. Hi havie molt camp, no és com ara. Aquí hi habitaen sobretot ferroviaris. Als 50 hi havie 400 habitants. Quatre cases a les Pardinyes Baixes i poca cosa més. Al 57 se van ignagurar los blocs dels Ferroviaris. Al 63-4 els Blocs del bisbe. Al 65 l'escola, al 66 l'església. Als 70 los de la Pau, i después ja se va començar a construir més. Havie varies torres de pagesos. El primer camp de futbol de Lleida, lo primer hospital de Creu Roja...

(SALVADOR) La majoria els ferroviaris traslladats d'altres puestos. La majoria repressaliats. Ere el barrio rojo de Lleida. En quella època jo he sentit a dir sempre que lo ferroviari estae considerat molt comuniste. Quan la guerra a la majoria els traslladaen. Aquí n'hi havie de molts punts d'Espanya. Un altre detall. Que al barri no teniem llum, i van ficar bombilles a la fatxada al carrer. I avui l'encendràs tu i tu. I així tot lo carrer lo tenies il.luminat. Igual lo carrer, que mo'l vam fer tots nosaltres, quan plegaem de treballar. En aquella època treballaem tots. Un feie de pastisser, de mecànic, tots los oficis...

(TOMAS) Quan mirava al meu voltant m'anava adonant de les insuficiències de viure en un barri: els carrers sense asfaltar, a l'estiu bruts i polsegosos, serveis deficients... I això passava a tots els barris. Quan anaves al centre veies una cosa. Així anaves adquirint consciència de la necessitat que els veïns es comencessin a reunir. L'associació de veïns va començar perque un grup de gent del barri vam veure la necessitat de tenir un equip de futbol, una festa major més participativa, uns carrers més arreglats... I el 1962 aquests grups dispersos van dir: "Perquè no fem una organització de veïns per tal de defensar units els interessos del barri?" A partir d'aquí va néixer Orvepard. I la trajectòria va ser molt maca, perquè la gent va participar molt per mantindre-la. El 1964 va haver-hi un oferiment d'adquirir un terreny, per edificar un edifici que fos la seu. I a base de bonos de 100, 500 pts. es va comprar aquest terreny! I quan van arribar els ajuntaments democràtics, van prometre a la campanya que volien fer locals socials als barris. Va haver-hi un pacte: nosaltres cediem el terreny, i l'Ajuntament construïa el local, i ens donava l'ús de les 2/3 parts durant 50 anys. Això ha estat molt important: poguer tenir un espai on la gent es troba, on cada grup té el seu lloc.

La meva integració real al barri va ser a partir que vai vindre del servei, el 66. Vai començar a treballar amb la joventut, a la parròquia, amb un sentit primer de revisió cristiana, però después vam veure que ere necessari un compromís pel barri. I vam començar a fer activitats de tipo associatiu: festivals, reivindicacions petites. La ventatge que té un grup organitzat és que normalment crea una pandilla, que fa que moltes coses se facin conjuntament. Junts tots els grups anaen al Racó del Pep, unes 80 persones, que hi havie una discoteca petita, hi nae un autocar, molts joves d'aquí Lleida, passaes la tarde. Arribe un moment que s'aparellen, com és natural. Des d'aquest grup a ara han passat 3 generacions per dir-ho d'alguna forma. La del M., la de l'E. que tu coneixes, i la d'ara, que porten l'emissora. Lo qual vol dir que els joves van evolucionant. En totes he descobert 3 punts molt positius: el grup els uneix, és de diversió i d'acció: ells mateixos s'organitzen i es comprometen. Als 70 o així hi havia 60 i pico socis. I avui hi han 950 socis, i els

joves han treballat com a negres. Els vam donar el recolzament des de l'AV i ells se van sentir protagonistes. Al 73-74 hi va haver un baixón. La gent gran ho van deixar, i va ser la gent jove els que ho van tornar a pujar. S'ha de nar renovant. Quan fan novia, que es casen, has de tornar a renovar-ho amb gent jove. L'Associació l'hem anat adaptant als temps que vivim. En un principi era una cosa molt centralista. Poc a poc van anar naixent el grup dels jubilats, dels joves, les Apas, la coral, la tuna, les penyes... I cada vegada més l'entitat s'havia d'adaptar al servei d'aquesta comunitat. Erem la mateixa associació la que provocavem que es fes això. Al descobrir que la força no era que hi hagués una estructura forta, sino que hi haguéssin molts grups, i que l'entitat els coordinés. Es la idea de que jo parteixo: les associacions de veïns han de coordinar l'activitat cívica, per evitar la disgregació d'esforços. Al principi tenia una finalitat reivindicativa. Avui la continua tenint, però no individualment, sinó en la mesura de que pugui ser portarveu de totes les entitats del barri.

14. Del Xupete al Jocker's

(El Club Juveni del Disco es) la niña bonita de la casa, y nuestra esperanza. Algo que ha brotado como un impulso netamente juvenil, y que hasta el momento sólo nos ha producido satisfacción. Los chicos poseen sus propias instalaciones, con plena autonomía de organización, y es curioso que estos muchachos que disponen incluso de su bar, tengan como norma el que no se expendan ni una sola gota de alcohol y no acepten la intromisión de personas mayores de 18 años. Y crea que són un ejemplo. ("Una entidad en activo, el Sicoris Club", Entrevista amb el Secretari J. Bosch, LA MAÑANA, 5-V-1968)

El "Club Juvenil del Disco", el popular "Xupete", havia nascut a mitjans dels 60, quan es traslladà el ball "gran" de l'entitat als Camps Elisis, i el local de Príncep de Viana passà a ser un espai de lleure per als més joves, els menors de 18 anys que tenien prohibida l'entrada en recintes comercials. Amb un tocadisc, una petita plataforma de ball, i un joc de llums rudimentari, el Xupete ésdevingué aviat la discoteca més concorreguda per un públic adolescent que fins llavors no havia disposat de locals assequibles (pel preu i per l'edat). Com ens recorda un dels impulsors de la iniciativa: "El Sicoris de Príncep de Viana ere un local per la canalla. Un governador civil ens va dir que feiem un gran servei, perquè hi deixavem anar els que no podien anar als balls. No es podie servir alcohol". Durant tot el període, el Xupete s'omplia cada cap de setmana d'un públic adolescent, àvid de ballar i relacionar-se. Tot i que al principi té un caire força interclassista (hi acudeixen els companys benestants de l'Oriol, estudiants de Sant Jordi), romandrà com una disco popular, adreçada a la joventut obrera i de barriada (per a la Victòria, que viu a Balàfia, serà sagrat anar-hi els diumenges).

(ORIOI) Abans d'entrar en contacte amb el Shalom jo me movie molt amb el Sicoris de Príncep de Viana. Funcionae com a discoteca, el que passe que sense llums ni aquestes conyes. La gent eren molt molt jove, 14 o 15 anys. Es possible que fos l'únic lloc que podien accedir els menors de 16 anys. Quan tenies 15 anys colaes a tot arreu. Però quan en tenies 13 o 14 no. Això feie que hi hagués tanta tanta gent jove allí. Hi naem a ballar el més apretats possible. Ere la guerre entre un noi i una noia, l'escurçar cada vegada més dits, i la noia de col.locar més els braços així a vere qui guanyae.

(JOSEP) Un que hi havie molt collonut, molt collonut, que encara deu existir, que està a davall mateix, Príncep de Viana, una cosa del Sicoris, i a davall hi ha un sòtano, amb unes arcades de

pedra com el Roser, que et pots quedar acollonidíssim, al menos tal com el recordo jo. Una cosa molt humida. Jo m'imaginae el Cavern, de Liverpool, que devie ser una cosa cutre, un seroll que ressonae, els amplificadors a palo seco, i sonae com volie, lo que portae una guitarra portae un amplificador, l'altre la bateria, i tot ressonae, tothom ballant, un ciri però tremendo. Hi havie dos o tres locals així. Els Huracans, allí on ara hi ha el Bingo.

L'aparició del Xupete, així com la conversió dels Huracans en "boîte", anunciaven l'impacte social del nou model de local juvenil, que en poc temps esdevindria hegemònic. Era un procés que viurien bona part dels antics balls, com el Casino o la Rada.

(RICARD) El Casino Principal va patir una crisi, que no hi anae ningú, i va plegar. I al cap d'una mica, va renaixer. Hi va haver un grup de gent jove, que ho va volguer revitalitzar, adequar-lo... Però no com lo classic ballet, una cosa nova, vulguent fer una mena de discoteca, això cap al 65 o tal. Però va durar molt poc, 3 o 4 anys. Perque ells mateixos se'n van cansar. Abans ere lo Bonet de San Pedro, lo Jorge Sepulveda... 4 musics, amb orquesta, cada diumenge. Hi havie la suficient gent perquè la cosa estigués animada.

(FRANCESC) (Als Huracans) inclús podies tindre un abono per na'hi cada dia, a la millor costae 10 duros tot lo mes! I ere una cosa d'encontre. A més els diumenges per la tarde amunt i avall pel carrer Major. Entraen a la bolera a jugar al futbolin. I les 7 de la tarde al ball. Lo de sortir a la nit, ere impossible. S'anae a ballar a la tarde. Después surties a la nit algun dia, però encabat de sopar, no com ara.

- El nar a les discoteques no portae conflictes?

- Si, però els pares no hi naen, no sabie lo que ere. I tampoc no els hi explicaes que anaes a la discoteca. Jo havie tingut més discussions amb lo meu pare perque em tallés lo cabell que no pas per anar a discoteques. En teoria jo me'n nae a estudiar. Lo que ere més evident sí, una xorrada com aquesta.

Les discoteques, però, no seran, en general, iniciativa de les entitats que animaven els antics balls, sinó un producte cultural nou, de base comercial. El que representà a la ciutat l'Scartett, per als pobles fou el Kipps d'Agramunt, que exercí un influx notable en els joves de tot el territori.

(ELOI) Als pobles, va ser l'època que començaen a proliferar les discoteques. Et parlo del 70-71, la primera evasió pel jovent dels pobles que disposaem d'un mitjà de comunicació ere anar al Kipps d'Agramunt. A continuació al Candis de Tàrraga, i al Tercer Món de Tàrraga. I això aglutinae a molta gent... éren les primeres de les comarques de Lleida. Molt impacte. La joventut més madureta, que ja disposaes de recursos perque començaes a treballar. I les surtides les feies cap allí. Que als pobles comentaen que els nois de pobles començaen a festejar amb noies de fora, i hi havie molt intercanvi de parelles, m'entens? I es propiciaen en aquests caps de setmana a les discoteques. Eren amb menos llum, amb música estrident, però no amb tanta disbauxa com les d'ara. Sirie més d'alterne, però rural, serie més d'un altre caire. A lo millor naem lo disabte a la nit al Kipps, i el dimenge Tercer Mon i Candis. Hi havie un alterne sanot entre tot lo jovent dels pobles, los que estaem mecanitzats, perque no tothom tenie cotxe.

(VICTOR) Lo Kipps va ser un dels puntals de les discoteques a la comarca. Es veie allò a nivell astral: llums que no les haviem vist mai. Hi havie el flash que molt poca gent l'havie vist, una pista rotativa, que no ere molt gran. La gent al.lucinae. Una discoteca que per aquell temps estae feta a consciència. Ara claro, si la fiques al cantó del Wanderfull, és un no res, quede amb pallofa. Però amb quells temps senties a tohom: "Nem al Kipps!" Com ara: "Nem al Big-Ben" o "Nem a la Wander" Ere la única que tenie tots los medis tècnics últims que havien surtit, per poguer tenir lo millor so. Inclús portaen grups de rellevància. No cada diumenge, però sí cada mes. I ens

escapaem cap allà alguna vegada... Al Kipps hi nae lo jovent que tenie dels 17 als 20 anys. Amb cotxes o amb auto-stop o amb autobús, com se podie. La majoria éren dels pobles dels voltants...

- La gent què en deien?

- No hi havie gaire discussió: "No sé com poden entrar allà, i aguantar aquella lluminària, que s'apaguen les llums, t'agafe mal de cap. un dia hi vai anar a acompanyar el nen, i vai tindre que marxar a anar a prendre'm un cafè al bar del cantò, perque em torna boig, lo sonido molt fort..." Toleraen de que hi hagués, però ells no hu aguantaen. Arribae un moment que els desconcer-tae. No hu havien vist mai.

Paral·lelament a les discoteques rurals, apareixen les discoteques de barriada o per a joves treballadors (el JG, a la carretera de Torrefarrera, el Lista Azul, al carrer Bisbe Messeguer, el Bus, a uns baixos de l'estació d'autobusos). Que els joves anessin al Kipps volia dir que alguns ja disposaven d'automòbil. Es un factor que permetrà explicar una transformació important en el model de la "boï-te": l'aparició de tot un seguit de macrolocals situats en la fora de la ciutat. El primer, a principis dels 70, és el Mannigan, a la carretera d'Osca (l'actual Fonda del Nastasi). El segon -i el més ambiciós- el Jocker's (l'actual Wanderfull, a la carretera de Saragossa). Les seves grans dimensions (amb apar-caments, àmplia barra, escenari, butaques i raconeres, plataformes de ball...) la feien apta per com-binar les sessions de discoteca amb les actuacions amb directe. L'any 1973, per exemple, al poc d'inaugurar-se, pels Jocker's hi van passar els següents grups i cantants: Comodines, Mari Carmen i sus muñecos, J.M.Serrat, Miguel Rios, Patxi Andion, George Dann, Cassen, Antonio Gades, Victor Manuel, Los Mustangs, Basilio, Mari Trini, José Antonio Labordeta, Ovidi Montllor, Raphael, Pino Do-naggio, etc (cfr. GRAUS, 1988: 331). Era, certament, una barreja ben insòlita de nova cançó, rock, música moderna, i música lleugera comercial. Però constituïa una oferta de primer ordre que la ciu-tat mai no havia fruit, tot i el paper que en els anys anteriors havia jugat el Sicoris del palau de vidre. Per altra banda, la discoteca permetia un intercanvi d'ambients juvenils que fins llavors tampoc no s'havia donat amb aquestes dimensions.

XAVIER- ...Segur que es poden trobar els moments o els elements que faciliten aqueust intercan-vi. Per exemple l'aparició de la primera discoteca macro que hi va haver a Lleida, lo que ara es el Wonderfull, que inclús van montar autobusos, que hi anave tothom, Jockers. Si!

ALICIA- Ja, ja. Nosaltre vam actuar al Jockers. Un recital de poesia molt seriosa. Es que a l'epo-ca de COU i això se feie molt, que se feien festes a les discoteques i recollies quartos pel final de curs. I bueno, nosaltres no voliem fer festes i vam fer un recital de poesia.

XAVIER- Fixa't que passe una cosa molt curiosa. Ja la ciutat deixe de ser el lloc on la gent es di-verteix i es surt a buscar aquests grans artefactes que serveixen per passar el dissabte a la tar-de: Jockers, o quan la gent va al Florida de Fraga, o al Big Ben de Mollerussa, o al Racó d'en Pep de Vilanova de la Barca... Fins a un cert moment, segur que pots acotar molt be els espais, els ambients i acotar l'us que se'n fa de la ciutat, i això poc a poc se va diversificant, i s'arriba un moment en que es pot utilitzar l'adjectiu de difús, per simplificar la barreja de classe o de proto-tipus juvenils, els llocs que utilitzen els enclaus d'aquests llocs

La ubicació de macrodiscos fora de la ciutat té el seu contrapunt en la pèrdua de centralitat de les zones habituals del lleure urbà (carrer major, Ferran, Camps Elisis), i l'aparició d'un nou centre a l'entorn de la plaça Ricard Vinyes, en un procés que continuarà fins els nostres dies. El primer pas en aquesta direcció és l'aparició, vers el 1970, del Praxis, en un descampat del carrer Dr. Fleming, i al cap de poc del cafè Nelson. Praxis seria la discoteca més cèlebre de la ciutat durant bona part de la dècada dels 70.

ALICIA- El Praxis ere el hit parade quan navem al batxillerat... A mi el Praxis me sone molt de la nostre epoca. El Praxis ere tope!

XAVIER- *El Praxis sí! Tota la plaça Ricardo Vinyes, tot l'entorn, el Nelson...*

(JOSEP) *Llavons va sortir el Praxis, tothom cap al Praxis! Home, ere quan teniem lo local del darrere del Pryca, que havíem de passar per darrere de les Dominiques, que allí no hi havia re, tot ere fang, ni carrers ni re, els xalets, i tot lo demás ere descampat, i Doctor Fleming, quan ploie, s'hi foties unes alçades així de fang, ere una cosa tremenda! Només hi havia el Praxis, que estae de moda, i tot déu cap allà. Va ser la primera autèntica que hi va haver. Primer hi va haver l'Scarlett, i després el Praxis. El Mannigan també va sortir llavons, lo dibuix també el vai fer jo. El del Praxis també, el Praxisteles. Jugaem amb la praxis, que és un estat, no sé com explicar-t'ho... Ere extasis, praxis, és un estat així me sembla. I el Praxisteles, no sé qui és, però és algun grec. Un dels amos ere un tio que creie amb los extraterrestres, i viatges astrals, com una mística molt rara, feie ioga, ere cinturón negre de karate, per allí sempre foteie coses rares, postures. Ere un local autèntic a tope. Hi havia unes timbes i unes coses raríssimes, a porta tancada. Venie el Príncipe Alexis, que no he sapigut mai qui ha sigut, un tio que arriba amb un roll de roice blanc, calvo completament, que devia ser un mafiós de cuidado, es veu que ere maricón, i quan venie tots los maricons de Lleida se revolucionaen, i a la nit s'armaen unes farres allí dintre de la hòstia. A les 3 del dematí, quan tothom marxae, tancaen les portes, i allí la festa continuae... No m'estranyarie que hi hagués drogues, encara que nosaltres no hu pescaem gaire... I nosaltres formaem part d'allà, cada dia, cada dia... Jo ere assiduo del Praxis, des de que va començar fins que vai marxar. Jo ere d'aquets que cada dia entren a les 7 o a les 8. Naem a ensajar, i surtiem d'ensajar i passaem per allí, com ara que passes pel París, que un moment o altre sempre hi vas... Nosaltres erem les pedres del castell allí, entraem i sortiem quan volíem. Quan va sortir ere una cosa tot emmoquetada, tot vermell fosc, amb uns vidres per tot arreu, saps lo Mannigan, la part de fora, que ere un edifici així amb formes arrodonides, que sembla una casa ivissenca... Pues per dintre, és lo mateix el Praxis, però en comptes de ser en plan ibicenco, blanc, tot estae forrat d'una moqueta de color vermell, uns sofàs, tot fosc, molts racons, i a baix música amb canya, i a dalt un balcó. Encara existeix, està igual, no l'han tocat, una peça de museu.*

Home, lo rock & roll, que és parella, és agafar l'altre i fer virgueries los dos. Hi va haver un moment que la gent se va separar, i ballave sola... Amb lo rock & roll, havien d'estar acompassats. Allavons ve un moment, després del rock, lo moment no te'l sabrie dir, que ve aquella forma de ballar, que fas coreografia, que ets tres tios per exemple, i balles los tres a la vegada. Als Praxis hi havia uns miralls, per exemple, i tothom estae davant del mirall: pa, pa, pa. Jo me'n recordo que feie de... boy-dancing. M'envoltaen tres o quatre, i la gent allà al.lucitada, que no ballae ni déu. I lo tio del local mos deie: "Va, balleu home" I mos foteiem amb l'O. davant del mirall, i la gent comença a sortir a ballar, i nosaltres ja plegaem. Primer balles aquets balls que van sortir, lo madison, el twist, i tots aquells, que tothom feie lo mateix, tu davant meu, però los dos lo mateix pas. Llavons la gent va començar a ballar diferent. La moda ere fotre-hu diferent dels altres. Jo me'n recordo haver estat a la pista del Praxis, tothom ballant i bellugant-se com a índios, i jo està un munt de rato així (inclinat endavant, quiet, seriós), davant del mirall, saps com el Mikel Jackson, que sembla que ha de caure?

15. Boïtes, fruites i "hippies"

L'augment de poder adquisitiu per part del jovent camperol, provocat pel boom de la fruita, ha fet que els joves de l'Urgell i del Segrià, sobretot, puguin tenir 500 pessetes cada setmana per gastar, o més. Després d'aquest boom ha vingut el de les "boïtes". (Testimoni d'un jove pagès, citat a Magda Ballester, "Parlen uns quants joves de Lleida", ORIFLAMA, març 1973)

(FRANCESC) Después un altre ja més sèrio, que es va montar com a discoteca de diumenge, el Mannigan, que és on ara hi ha el Forn del Nastasi. Ja molt guapa. Com que ere fora Lleida hi havia una furgoneta que et pujae i et baixae. Ja és l'època que van començar a aparèixer la gent de les rodalies. Al primer només hi naen les famlilies de Lleida. La gent immigrada, la gent dels barris, no, se ponfan su chaqueta, i se'n naen al Sicoris lo diumenge. I los estudiants, potser per que tenien una certa capacitat adquisitiva, hi havia una certa separació. I també la gent dels pobles, que anaen al ball. La discoteca no sonae massa. I lo primer lloc on va començar a aparèixer gent pagesa, que havien fet quartos amb la fruita, va ser al Mannigan. Después lo Jocker's, que ho va montar un grup d'aquestos que tocaen, los Comodines, els germans Oró, que s'han pasat la vida tocant. Va ser nou, per que fins llavors la surtida ere lo guateque.

La vinculació del boom de la fruita amb el de les boïtes posa en evidència una correlació històrica òbvia: per tal que pogués aparèixer un mercat de lleure adreçat als joves, era imprescindible que aquests fruïssin d'una capacitat adquisitiva considerable; per tal que els joves poguessin ser consumidors, era imprescindible que haguessin canviat les condicions econòmiques del conjunt de la societat. I el fet era que el vessant local del creixement econòmic que vivia el país es resumia en el boom fruïter. I un dels efectes més visibles d'aquest canvi econòmic era que un sector de la població que mai no havia fruit d'una capacitat adquisitiva significativa, com són els joves, ara podia consumir uns béns i serveis que configuraven un mercat específic. Era un procés que afectava, en major o menor mesura, als joves de les diverses classes socials: els pagesos propietaris es gastaven les 500 pessetes que els donava el pare; els no propietaris podien guanyar-se bons jornals; els obrers començaven a no donar el sou d'aprenents als pares; els fills de la burgesia rebien una paga setmanal cada cop més quantiosa. I mentre estudiessin, podien fer-se un petit sou amb treballs temporals. Es innegable que les boïtes, així com els altres locals de lleure, van afavorir l'interrelació de sectors juvenils que fins aquell moment havien viscut ignorant-se mútuament. La qual cosa no vol, dir, però, que abolissin completament les diferències de classe. Amb una visió tal vegada massa esquemàtica, no era, com hem vist, del tot falsa l'opinió següent.

Les boïtes són classistes: n'hi ha unes quantes on només hi van els estudiants, d'altres on es reuneixen els agricultors, i encara aquelles on és més fàcil, perquè són més barates, que hi facin cap els obrers; perquè són més barates i són a la mateixa ciutat i, és clar, no cal tenir cotxe per anar-hi. (testimoni d'un jove estudiant, citat a BALLESTER, ibid.)

Hi ha una segona vinculació entre la fruita i les boïtes, que convé no oblidar: per a molts joves - com jo mateix - el treball estiuenc en la recollida de peres i pomes va ser un recurs essencial per a poder disposar d'uns diners destinats a les pròpies necessitats de lleure.

CELESTI: Actualment sembla que hi hagi una correlació entre el jove que estudia i el camperol, puix que molts estudiants durant les vacances se'n van a collir fruita i, de retruc, estableixen un bon contacte.

ENRIC: Discrepo. Es fals això que has dit que els estudiants van a collir fruita a fi d'establir, alhora que guanyen pistrincs, una relació amb els obrers. Tots, si hi van, ho fan perquè volen anar de vacances a París o a la quinta forca.

MATEU: Aclarim també que la majoria dels estudiants no cal que treballin, perquè no cal que es guanyin les garrofes si volen anar a fer un viatge a l'estranger. (testimonis de diversos joves, citats a BALLESTER, ibid.)

El boom fruiter té una tercera repercussió en la cultura juvenil local: el creixement de la demanda laboral estacional va atreure a la comarca masses de joves d'arreu del país que aspiraven a ser contractats com temporers. Era un tipus de feina que s'adaptava a la perfecció a les necessitats d'aquella gent. I, en certa manera, podem dir que l'impacte massificat del moviment "hippi" va venir per aquí. La presència espectacular dels "hippies" que venien a collir fruita, sobretot a partir de 1976, va escandalitzar els adults, i va permetre a molts joves trabar-hi contacte (eren els moments d'auge dels vins i de locals "underground" com Cosa Nostra). Vers el 1980 continuaven arribant "hippies" cada estiu, encara que els que hom identificava com a tals tenien poc a veure amb els d'una dècada enrera.

(MARIA) Me'n recordo que des de petita jo sentie una atracció superforça per aquells que anomenàvem "hippies". En aquells moments jo m'hagués volgut treure la meva faldilleta de plec i el llacet al cap i posar-me com ells. Em fascinaven, no sé. I quan vaig tenir una certa edat, que ja podia autodeterminar-me, doncs va començar el canvi de vestimenta. També influïen les teories que havia llegit als llibres sobre la supressió del sentit de propietat, els ressos orientals... El contacte més fort va ser quan vaig anar a la fruita. Estava a casa d'una amiga meua. Abans hi havia anat algun cap de setmana, de festa major i tal. I quan hi anava, doncs em moria de ganes d'estar al riu, en lloc de a casa seva, amb tota aquella gent, i veure què feien, com tocaven la flauta, com feien les arrecades i totes aquestes coses... I bueno, aquell any vaig tenir l'oportunitat d'entrar-hi en contacte. Però aleshores t'adones que... avui en dia costa molt poc: et fiques una mica merdoset, amb la roba esfilagarsada i tal, i ja passes per hippie. Hi veies molta degradació, però veies també que eren un producte de la societat, que eren gent bastant desamparada. O gent bastant vagabunda, que anava d'un lloc cap a l'altre -alguns havien estat a la presó-, gent que no els importava tenir una casa o una estabilitat, perquè veuen que ja no hi han pogut abastar... Llavors s'adapten a aquesta situació i intenten divertir-se. I dins d'això estan les farres que es corren, que jo no n'he vist massa com aquelles... Ui, és gent molt orgiàstica! Els porros, per exemple, eren per a ells com una injecció de vitalitat. A mi, de fet, també m'ha agradat, i encara en fumo de canuts. Però mai ho he considerat com una evasió. En canvi, per aquella gent, els hi era quelcom de vital, per agafar marxeta i continuar, millor i tal... Sobretot vaig conèixer a un noi molt interessant, que més que "hippie" era "progre". Era vegetarià i ecologista, vivia en un pis amb altres persones, en plan comunitari, però amb uns horitzons més amplis que el pur fet d'anar "pringat", com si diguéssim. Recordo que teníem un munt de converses a nivell esotèric, ecològic, vegetarià, etc... Però ja et dic, no sé si eren del tot hippies. De fet, els hippies de veritat són els que ara tenen 35 anys, que al seu temps van passar per Eivissa, van estar a la Índia, van viure en comunes, van militar en partits polítics... Però que ara tenen una vida molt burgesa, estan molt desenganyats i cansats de la vida, són agnòstics i passen per complert dels compromisos...

Els "hippies", com a força de treball estacional, serien substituïts per un col·lectiu tan jove i exòtic com ells, però de natura ben diferent. Des de principis dels 80, la ciutat i l'entorn atreuria una insòlita immigració d'africans. Fóra interessant fer una comparació entre "hippies" i "africans", pel que fa

als espais de presència pública (les falades del castell, els vins, el barri antic), i sobretot a les reaccions socials que van suscitar (de l'admiració quan econòmicament interessaven -"malgrat el seu aspecte, treballen força aquests xicots"- al rebuig etnocèntric quan sorgien problemes legals o socials -"tenen una forma de vida indesitjable"-). El cas recent de la declaració, per part de l'Associació de Veïns de Sant Llorenç -el meu propi barri-, de persona "non grata" a Infanso Cámara, propietari de l'African Bar i líder de la comunitat africana de Lleida, és en aquest sentit molt il·lustrador. Evidentment, és una anàlisi que escapa les possibilitats d'aquesta recerca.

16. Jaguars/Crows

Hi ha gent que te parlarà dels conjunts: els Crows, els Spiders, los Black Boys, los Laredas, els Duendes Locos, los Jaguars... N'hi havie de molt forts, 13 o 14. Los Crows i els Jaguars eren los dos més importants. Los Jaguars eren los nostres competidors, perquè ho foteien molt bé, i nosaltres, no sé perquè, érem los que arrastraem, si perquè portaem lo cabell més llarg, o perquè mos foteiem d'esquena a la gent, portaem un altre tipo de gent, que eren més que la demb'ells, potser hi havie més ties de 16 anys que les de 18, que eren les que arrastraen ells. Les de 18 eren més carques, més tontetes, diferentes, s'agullaen a tios que anaen per arquitecte. I les altres naen més de rock&rolleres, i els agradae nar amb nosaltres. Ere com els Beatles i els Rolling Stones. Nosaltres érem los dolents de la pel·lícula: "A on van aquells tios!" Ells eren los modositos, més instrumentistes, en sabien més, tocaen millor, feie més temps, són una mica més grans, tenen dos anys més, però de la fornada rockanrolera, no dels tontets aquells que foteien guateques. Estaven a dins de la moguda, la van agafar de refiló, però la van agafar bé. Els naem a veure: "Hosti que guapo!" Vollem tocar com ells. Vam començar a tocar, i va resultar que a nivell popular, nosaltres portaem més nenetes, més color, i els hi emplenaem los locals, i ells portaen la seua gent. I entre dos o tres es muntae un ciri! (JOSEP)

El 16 de Maig de 1968 la OJE havia organitzat als Camps Elisis el V Concurs Provincial de Conjunts Musicals. Els vencedors van ser The Crows, un grup compostat per quatre joves ("que todos juntos es difícil que pasen de los 60"). El conjunt el composaven Pep (solista), Ramon (rítmica), Toni (baix), Carlos (bateria). Feia un any que havien començat a tocar junts, i el seu bateig davant del públic havia estat el 4 de febrer en una matinal al cinema Fèmina. Es declaraven seguidors dels Beatles ("Pero no queremos ser imitadores. Esperamos crear nuestro propio estilo"). Al concurs havien interpretat adaptacions de la música britànica ("Something", "Yesterday"), al cantó de composicions pròpies ("Corazón de trapo", "Flores"). Anunciaven que el diumenge següent actuarien als Huracans. (LA MAÑANA, 16-V-1968)

- Tinc un retall d'un concurs que vau guanyar, el maig del 68...

(JOSEP)- Ah, pues potser per això mos vam fer famosos. Un concurs al pavelló de vidre. Ah, crec que vam tocar, "Mabel" "The matters you know" (cantant)... Quan deviem començar a tocar bé, vam buscar una actuació: "Escolta, dixeu-mos tocar!" I al Fèmina naem a tocar amb los instruments dels altres. I va resultar de que nosaltres un conjunt nou, moltes amigues, moltes nenes: "Escolta, demà toquem!" I va resultar de que el Fèmina es va fotre fins dalt a la bandera. I clar, los altres conjunts, que eren los que tenien los instruments, se van quedar! Vam sortir, i totes les nenes "leee" Plorant allà devant. Jo me quedae al·lucinat... Totes les coses al començament són més guapes. Los Crows quan tocaem al Fèmina ere molt més rock&rolleros, molt més autèntics. No teniem instruments. Ensajaem allà al Payà amb guitarres espanyoles, i l'altre a damunt de la

taula picant així amb los dits, o amb una baqueta. I quan surtiem a l'escenari sonae bé porque hu havíem ensajat. I a damunt els tios veien que els hi omplenavem los locals, i que guanyavem los concursos, i que moguda a tope, pues los tios se quedaen al.lucinats. Jo a l'escenari m'ho passo bomba. Si m'hai de baixar els pantalons, me baixo els pantalons i em quedo tan tranquil. Crec que sóc més jo a dalt de l'escenari que a fora. Dalt de l'escenari te comportes diferent, és una sensació rara. La primera vegada, d'entrada estàs acollonit, i sents la gent, i vas a tocar amb uns instruments que no hi has tocat mai, vull dir, ni les guitarres. Jo me'n recordo que van tocar els Cheyennes una matinal aquí a Lleida, al Fèmina, que van portar un conjunt bo, com a molt heavi, i tocaen molt bé. I portaen una guitarra iguala que la del George Harrison, que ere una Rakenbaker, i jo li vai demanar amb aquell tio per a tocar. I vai estar tocant amb una guitarra iguala que la dels Beatles, cantant cançons dels Beatles. Ere una cosa! Disfrutae moltíssim. (tocant).

Claro, nosaltres no podiem tocar de prestado, un dia mos vam embarcar amb un tio d'un del conjunt, mos va avalar, i vam anar a Barcelona, a comprar instruments, i mos hu vam comprar tot. Això a l'any 68, aquella foto que t'hai ensenyat. Al maig segurament que no teníem instruments. Veus aquesta bateria, les ditades que té (ensenyant la foto), son les primeres d'agafar-la de la caixa i posar-la allà. Después d'una temporadeta un altra tongada mos vam comprar una guitarra bona, una Telecaster, Fender Jazz Bass, i Ludwig de bateria, venga, fort. Allavons va resultar que no hu podiem pagar, perquè tot aixó mos va costar 700 o 800 mil peles, allavons del 68! I no teníem quartos! I los nostres pares de tots los del conjunt, un dia mos van venir a veure actuar en una actuació, per a vere si hu fèiem bé, i si mos avalaen ells. I van vere que ho feiem bé, que a més mos vam fotre tots modositos, i tots pulcros, vam tocar bé (cantant cançons dels Brincos): "Ah, pues hu feu molt bé" Llavons ells mos van avalar al banc, i el meu pare com que ere comptable, va dir: "Ja me'n encarregaré jo" I va portar tots los contes. Teníem un conte amb un banc, i representant, i la cosa ja va anar en plan de guanyar peles per puguer pagar els instruments. I vam fer 260-270 actuacions. Molta taula. Cada vegada els Crows van anar donant més canya, ere fort. Nosaltres, potser la gràcia que li fotiem és que li foteiem sentiment. Jo m'emprenyae tocar lo mateix del disco. Jo agafae la idea de l'acord i això, llavons segons lo moment a l'escenari arriba la gent, li foteie ràpid, lo que volies, sobre lo que tu sabies, que eren 4 acords. No no he sigut mai un gran instrumentiste, fotie morro al assunte. M'agradae estar a dalt del escenari, moure a la gent, disfrutae molt. A més totes les cançons amb anglès, i no cantaem ni amb anglès ni re. Ere "guan, xin, uau" Com que no parles re, és com si tinguessis un instrument a la boca, que no has de dir re, arribe un moment que dius unes virgeries de la hòstia. I els tios que no sabien anglès, convençuts que cantaem amb anglès, descarat. Vas soltant 4 o 5 paraules d'aquestes que s'entenen que son amb anglès, el you, el baby, el something, i la gent se pense que parles amb anglès. Una vegada vam anar a la base americana i vam passar molts apuros, i cantae mig amb català, porque no m'entenguessin. Va ser una experiència molt forta, porque va pujar un negre, i va cantar amb nosaltres unes cançons del Ottis Reading, i tal, a damunt del escenari nosaltres fotent-li canya... A mi m'interessae la música, no lo que deien.

Allà als Huracans, tots els conjunts hi passaen, un o altre cada diumenge hi passaen. A vegades eren hasta dos o tres conjunts... Hi havien rencilles, los altres conjunts mos desenxufaven los amplificadors porque no sonessin bé, i mos putejaven, hi havien baralles, i coses rares, no? Molts conjunts anaen més o menos uniformats, encara que fos un uniforme desmadrat, naen tots amb unes camises, uns pantalons, una cosa que els hi venie dels conjunts d'abans, de les orquestes encara. Clar, allavons van sortir els Crows. Jo surtie amb unes sandàlies, amb una xolla, surtie a l'escenari, pam, me treie les sabates, les dixae allà, i començaem a tocar. Sempre hi havie lo típic: "A ver si te cortas el pelo!" I quan t'emprenyaen molt, te ficaes d'esquena, lo micro, i tota l'actuació tocant d'esquena, que els donguin pel cul, és igual. Aquestes coses la gent de lla-

vons no les enteneie. Los altres conjunts naen trajadets i "Un rayo de sol, oh, oh, oh" Els "ye-yés", els pasteleros... Después n'hi vam dir els "Acalorados" nosaltres, per allò, de "Acalorado estoy, tengo todo el cuerpo malo" I naltres anaem com a despenjats. Home, només hi ha una foto amb uns trajes que mos vam fer, però només els vam portar un dia o dos, perquè els vai trobar hor-terfssims. Mos van fer caure a dintre de la roda psicodèlica que hi havie, de trajes de coloretts, i roses i blavets, uns dibuixos com els Sargent Pepper's. Un altra vegada mos vam comprar un traje, traje, al final, ja quan tocavem pels pobles, a vegades per fi d'any cap al nord, i t'havies de fotre un traje, a mi m'emprenyae molt, i sempre naes amb la corbata desfeta. Ja teniem lo carnet d'espectacle, i tocaem per ahí, en plan patxangero.

Aquí a Lleida només érem uns quants que mos surtiem de lo normal. La resta de la gent eren molt carques, eren molt de poble. Nosaltres també hu deviem ser, però procuraem de sortir-nos-en... El meu pare m'ho tol.lerae tot. Jo recordo que la meua mare, una vegada, algú li va dir: "Escolta, he vist al teu fill que porte unes melenes molt llargues!" Diu: "Lo meu fill? No filleta, no. Deu portar peluca, perquè a casa no en porte, eh?" Què n'has de fotre! Jo m'hai presentat a dalt al cuartel, una vegada que vam fer un festival de la companyia, que vai fotre una parida molt bèstia, que jo ere d'enginyers, que porten un castellet, i vai fotre un castellet com aquell que per la porta s'hi podie passar, a l'escenari de dalt de Gardeny, sís metros d'alçada. Que els artistes entraen i sortien per la porteta del castell. I clar, se van quedar tots al.lucinats. I fent la mili, amb lo cabell curt i tal, que vam tocar amb los Crows, hi vai anar amb uns pantalons de ralles blanques i vermelles, amb una sandàlies d'aquelles d'un dit, índies, amb un jarseiet de coloretts, i una americana militar italiana de la II Guerra Mundial, i la guitarra penjada així, i em vai presentar aquella tarde que tocaem, i jo ere pernocta, me n'anae a menjar a casa, a la tarde me canviae. Ma mare: "Hòstia, vols dir que has d'anar així?" "Sí, sí" I cap a dalt, a vere què passave. Jo arribo al cos de guàrdia: "Tengo que actuar" Vai entrar cap a dintre, i hi havie tota la companyia formada, vai entrar pel mig del pati, en plan artista de cine, del rock & roll, i el tinent me va fotre una mirada que s'hagués volgut morir. "Qué pasa?" "A la orden mi teniente, que me voy a actuar y tal, que estoy preparando esto, que ya me he cambiado que si no no tendré tiempo. Me voy para adentro para no estar por aquí" "Vale, vale" Però el tio no sabia que allò ere el que jo portae quan sortie de la mili. Jo voltae por ahí. Jo tal com surtie a l'escenari, nave a baix.

I hòstia, a Barbastro, los Crows ere una cosa arrassadora, mos venien a buscar i tal, i el terra feie així, a vegades me fotie a baix a tocar, al mig de la gent i pensae: "Hosti tio, caurem aquí!" Ere com un altillo, un primer pis, el terra però que es bellugae. Nosaltres a Barbastro érem unes estrelles de Hollywood. Quan arribaem, recordo que mos esperaen a la carretera. Recordo arribar amb lo cotxe, i la gent a la carretera esperant-mos: "Llegan los Crows" Tot déu cap al local, corrent. I tothom mos ajudae a pujar los instruments. I allí dintre jo ademés de cantant ajudae a montar. I un dia no arribaen los Crows. Ells venien amb uns cotxes, uns 600, d'aquells trucats, tots grocs, amb rodes amples, i faros, i lentejueles, i parafernàlia. Com que no tenies medis per compra'n un millor, pues en compraes un vell lo transformaes i foteies virgeries. Lo material nave al davant amb una furgoneta. I un dia que no arribaen: "Hosti tío, qué pasa que no vienen, polacos de los cojones" Mig emprenyats tots. I al final arriben los Crows. Jo ja tenie les guitarres enxufades, i va ser molt collonut, perquè "Ya llegan, ya llegan", i només arriben i ens fotem a tocar, i ere actuacions d'aquelles amb lo fil llarg, i fotre't entremig de la gent, i actuar amb les ties, i fotent rock & roll, una còpia la tinc. (Ensenyant el programa de les Festes de Barbastro de 1971) "Ritmo y música actual en el conjunto más joven", un cartell de les festes de Barbastro, amb el Ramon Calduch, la Carina, la Orquesta Amoga, el Luis Aguilé, el Tony Ronald, los Comodines, los Festivals, los Relámpagos. Estaem al loro! Una vegada vam tocar amb los Salvajes, i van pa-

tir molt, perque la gent nae més amb nosaltres que amb ells. A la festa Major de Huesca me sembla. Mos miraem quan tocaem. Hi va haver una mica de pique.

Normalment ensajaem als puestos aquestos on feiem els guateques. El del B. va durar molt temps. A partir d'allí vam començar a llogar locals. N'hi vam tindre un al carrer la Panera, una casa molt cutre. Allavons me sembla que vam anar allí on hi ha el Pryca ara, que naem el camí de Vallcalent, passae pel davant de les Dominiques, que hi havie vegades que havie de passar d'amagat, perquè si no no podiem passar, que surtien les ties a els finestres, ere molt ciri, però molt ciri. I les monges, nosaltres a vegades mos colaem al pati a l'hora de recreo, una monja perseguint-mos per allà, coses així. Ere una persona pública aquí a Lleida. A damunt botes de taló, pantalons estrets, botes d'aquestes de cremallera com portaen los inglesos, que me les portae mon germà de Londres, americanes vermelles, a l'any 68 amb una americana vermella, amb una xolla fins aquí, un jersei de ralles, uns tejanos amb uns estrips, això que es porte ara!... Los locals on ensajaem, hòstia, li deien sempre "Ca la Júlia", perque sempre hi havie ties allà dintre. Les ties venien al surtir de l'escola, nosaltres ensajaem, i pues parlàvem, fotiem catxondeo, escoltaem música, però tampoc cada dia. Això és una cosa que va dir un policia una vegada que va vindre amb un local: "Esto parece Casa la Julia" "Porque?" "Porque todo lleno de tías, de menores, parece una casa de putas!" "Hostia, pero cuantos años tengo yo, a ver" "16" "¡Y con quien vamos a ir nosotros! ¡Que más quisiera ir con tías de 20 i pico de años, hostia! ¿Qué se cree que hacemos? Tocamos la guitarra. ¿Que se creen que vamos todo el día con la bragueta abierta o qué?" El local estae al carrer del Vegetarià, tirant cap a Hisenda, una casa que l'han tirat. A la part de baix hi havia el local d'assaig dels Duendes Locos, o potser ja eren Odin Group. I amb aquet local un dia va vindre la policia i se mos va emportar a la comissaria. I mos volien fotre els instruments, i no sé què, i va vindre el meu pare, i va dir que "Era una cosa seria, que tenfan que ensayar, y que no pasa nada, que nosotros lo controlamos" I no va passar re. Es una casa entre dos cases, sense insonoritzar ni re, instruments de 100 i 200 wats, volum a tope. Hi havie tios que no treballaen llavons, només se dedicaen a la música. Ere quan tocaem bastant por ahí, 69.

I ara et diré lo què teníem als bombos de la bateria, que hu vai apuntar jo. Ere una bateria de dos bombos, que allavons no hu portae ningú, i ere una Ludwig, igual que la dels Beatles. Valie no sé si 500.000 peles allavons, a l'any 68. Potser exagero. Molts quartos. I amb un dels bombos hi ficae: "En un mundo de fugitivos, el que va en sentido contrario, es el que huye" I a l'altre: "Tómatelo como quieras, pero dentro de poco, el pasado, el presente y el futuro, serán el tiempo que es" Són frases una mica surrealistes. No me n'havie recordat mai més fins que l'altre dia, un fan dels Crows, em va dir: "Home, recorda-te'n de lo dels bombos" Es una d'aquelles frases molt elucubrosa, però que a la millor no pot dir re. La primera sí, perque nosaltres "hufamos", anaem en sentit contrari de lo que estae passant per aquí...

17. Principiants

Diu que la música amanse les fieres. i és vritat. Jo ere una fiera i la música em va amansar. Mos dedicaem la joventut uns a fer el gamberro pel carrer, i los que mos agradae la música, pues anar a tocar. Per aquí (on vivie, al carrer Alcalde Costa) passaen los soldats sempre. Quan hi havie processó, surtien tots en fila, i passae per aquí la banda de música, cornetes i tambors, i allò m'encantae, sembla festa major. Lo dia de Corpus, lo dia de la Immaculada, lo dia de San Fernando, per

Semana Santa, i naen tots cap a la catedral. Ere emocionant per mi sentir aquella música, potser la primera que de petit podia sentir. I potser per això me vai aficionar per la música. Cada any lo tambor per reis no me faltae mai. I quan el trencae mon pare me'n comprae un altre. Ere lo meu hobi, tocar el tambor. Después me van comprar un saxofon de juguet. Buscae les fòrmules musicals per pòguer fer algo. Allò que t'agrade, t'agrade, i al final me van comprar una guitarra. (VICTOR)

El gener de 1970 el Victor, amb 16 anys, va debutar amb els Delfines, un conjunt de "principiants". Feien una música ballable, que tenia poc a veure amb la tradició rockera dels Crows, tot i que els unia la passió per la guitarra. El Victor provenia d'una família treballadora, i havia estat tocat, quan estudiava Maestria Industrial, pel Tribunal de Protecció de Menors. L'afecció per la música, que projectava al record infantil de les processons, li havia de oferir un mitjà de vida socialment força mal vist.

(VICTOR) Havia estudiat la guitarra amb lo mestre Escartin. M'hi passae hores i hores, hu devie portar a dintre. Jo encara m'hi passo hores, com avui. Havie cantat a la coral del Sicoris, havie après música. I em començava a desvincular una mica de la música sacra, los concerts de Nadal, que es feien al Teatre Principal, aquestes coses. Volie enganxar la guitarra i marxar per ahi. Perque tots en teniem ganes de pujar al escenari. I me vai juntar amb un parell de germanes que cantaen amb mi al Sicoris, una ere tiple i l'altra contralt, amb un bateria, i com tots, si volies començar per algo, havies de començar per les parròquies, perque no hi havie locals ni discoteques ni re. Perque a la canalla no mos deixaen entrar als balls, fins als 18 anys. I començuem pels esplais: a l'esplai de Sant Joan, de Sant Pere, del Carme, que els diumenges naem allà. I allí és on van començar a néixer los grups de Lleida, tots los de la meua edat: los Delfines, los Poneys, los Lords, los Sajars, los Balars, los Escarabats, los Jaguars, los Ibaceta, los Apple Man, los Crows, los Comodins... Tot aquesta gent han començat per la parròquia. I después cadascú ha agafat la seua ruta. Quan començaen los grups, les parròquies se foteien plenes. La parròquia va provocar lo demás. Amb el grup anavem a tocar per les parròquies. Jo també hi anave sol. Crec que ere una sensació important per a mi. L'escenari era la meua segona casa. Quan estava damunt del escenari em sentie ple en el meu interior, realitzat i sobretot estave plenament convençut de lo que feie damunt de les taules ere important encara que fos un novato en matèria artística. Hi havie també molts grups de folk, amb guitarres, la pandereta, la bandúrria, i nar cantant.

I si tenien una mica de relevància, cadascú anae a parar amb una discoteca. Bueno discoteca, n'hi havie una que n'hi dien lo Xupete, al Príncep de Viana, que allò és del Sicoris. La canalla que no els deixaen entrar amb un altre puesto naen a parar allà. I de tant en tant allà hi havie un piano vell, destartalat, que no sé si encara hi és, i a lo millor portaen una bateria, i amb un bombo, una guitarra, un contrabaix amb un amplificador que a lo millor enxufaven amb una ràdio, i feien lo seu concert, i es divertie la quitxalla, de 12-13-14 anys. S'ajuntae tothom. També es tocae al Cavern 3, un bar d'aquí al carrer la Parra. Ere com una caverna, un túnel antic, ja tenien música de discoteca, però els diumenges al dematí sempre hi nae algun grup a tocar. Quan los grups van estar ben montants, ja es van montar los festivals aquí a Lleida, ja començaen a tocar als balls: los Huracans, los Sicoris, lo Sicoris d'Estiu, a l'avinguda Tarradelles. Veies la joventut agermanada, encara que s'esbarallessin después, però naen tots al mateix puesto.

Al gener del 70 em van dir si volia tocar amb un conjunt que es deie Los Delfines. Els havia conegut en un local parroquial. Los Delfines ere un conjunt de principiants, com los Crows i els Apple Mans. Los grups estaen formats per un òrgano, una guitarra, un contrabaix i una bateria. Hi havie grups de 3, perque lo que portae òrgano ja ere millonari. Teniem lo local per ansajar, un segon pis del carrer Sant Ruf. Normalment s'ensajae amb magatzems, amb alguna torre aban-

donada, amb plantes baixes de pisos, algun que tenie algun xalet i el pare no el feie servir. Allí venie l'amiga de fulano, la germana del bateria, la germana del altre, i aquella portae l'amiga. I cada dia que ensajae el conjunt hi naen. I si un dia anaen a tocar, hi anaen. Después a les dedicatòries de la ràdio. Naltres, per fer publicitat: "Escolta, demà per Ràdio Popular, truqueu i dedicat al conjunt tal que ho fan molt bé" Ere un sistema de promoció. Al dematí feien "Ronda Popular". Allavons se començae a fer lo que ere Beatles. Hi havie gent que tocae folk. Amb lo Sicoris havíem tingut un grup de folk que naem 14. Els més progressistes feien Rolling Stones. Primer se va començar amb 4 trastes. Jo los hai vist començar tots. Jo recordo tocar amb la ràdio de casa meva, amb la guitarra clàssica i una patilla enxufada a la ràdio i nar tocant. Fins que se van anar recullint les peles, que si el pare m'ha comprat una guitarra, que si tal que si qual... Allavons montar un conjunt sencer costae 200.000 pts. Se va anar fent tota la sèrie de grups que molts han quedat en la història musical de Lleida. Tots vam nar tirant endavant, vam nar comprant material nou, i ja no ere per tocar per hobi, sinó que ja volies guanyar una mica de pasta. Si naes a tocar pels pobles amb una sessió d'una tarde t'hi podies guanyar 300 peles, después de pagar al representant, el Boada o el Torres, que éren los 2 únics que hi havie a Lleida, que els hi pagaen lo 5%. Ara els hi paguen lo 20. Naltres amb 300 peles més contents i cap a casa! Jo me les guardae la meua padrina amb una hutxa, i quan n'hi vai tindre proutes me vai comprar una guitarra nova. Jo vai començar amb una Eco, als 15 anys, i encara toque! I al cap d'uns quants anys, quan vai tindre ahorrades 50.000 peles, a base de 300 i 500, una bona, una Gibson.

Allavons si no tenies un pare amb peles no podies surtir amb un escenari. Es notae en el material. La gent que portae les guitarres sofisticades. La guitarra més bona que hi havie a Lleida ere una americana que es deie Fender. Los Crows éren gent que estaen en una posició social. Los demás mos naem arreglant. "Ostres aquells, s'han comprat un equip de llums de colors!" Lo portar un equip de llums de colors ere molt important. Naltres portaem un equip de bombilles blanques de 100 wats, que mos il.luminaen una mica a tots. Portar unes barres amb uns focos a dalt, ere de milionaris! Parlo del 69. Mos els fabricaem naltros los equips de llums: uns calaixons, uns portalamperes, i apa! Molts per falta de medis tocaen amb una guitarra espanyola amb una patilla electrònica. Notae falta d'apoiu, claro, a casa meua no estaen bè econòmicament, i no em podien apoiar. Lo meu pare treballae a correus, i ma mare ere peluquera. Nar amb una guitarra al coll, apoiu no en tenies, perque la mentalitat de la gent gran d'aquells temps no és la de ara. Llavons ere fer el gamberro: "Mira, ja han surtit los peluts! Lo pollosos!" I quan va surtir la moda dels Beatles, que va surtir les melenes, ja ere lo desastre! Lo que ara en diuen "Lo Drogata aquet!" Drogata perquè? Perquè porte el pèl llarg? Si igual és molt bon tio! I va costar bastant de superar lo batxe aquet... La gent jove naen a puestos on hi havie balls, al Sicoris al Palau de Vidre, que hi havie grups que tocaen de tot, lo que sonae a la ràdio: passodobles, i música de moda: los Diablos, los Puntos, tota aquesta gent. Però la música progressiva que pujae llavons, que van fer un boom después, que mo'n vam adonar que tenie una qualitat. Semblae una rucada, però no ere tan fàcil de tocar. Quan jo tocae amb los Balar's mos vam liar a tocar un repertori de Xicago, tot música americana, i allò portae tela! Vam tindre que ansajar 3 mesos per tocar una selecció de 7 cançons.

Los més progressistes éren los Jaguars i els Crows. Els altres tocaen més música de ball. Los Jaguars éren dels primers que hi va haver aquí a Lleida que ja no ere tan paxanguera. Tiraen cap al modern: soul, blus, i algo de rock. Lo Payà: feien de tot més tirant cap al jazz, algo de Xicago, un grup de metall que ells l'adaptaen a corda. Después hi havie els Crows, un dels grups que feien més música dels Rolling, dels Beatles, los que pràcticament hu dominaen més. Ere los meus contrincants, però hai de reconéixer que hu feien bé. A naltres mos agradae tocar lo Rayo de Sol dels Diablos, i ells a cop de rock. A jo en aquells moments no m'agradae aquell tipu de

música. Els Apple Man, los Hombres Manzana que en deien, tocaen rock però en plan duríssim, estaen bojos.

Cap al 67-70 se feien concursos de conjunts, al Teatre Principal i al Palau de Vidre, allò ere una monstruositat, la gent abarrotada. Allò ere un fanatisme total per un grup. No és lo que hi ha ara. Abans la gent apoaen los grups. Uns tenien la seua banda, els altres l'altra, i inclús havien arribat a esbaralla's. A vegades hi havien peeles campals. Però bueno, ere bonic. Passaes un dematí al Principal bestial. La OJE en va organitzar un que va ser curiós porque los Apple Man, per menjar el coco al personal, cada un que entrae li donaen una bosseta amb una mançana. Allí votae el públic, ere per aplausos. Jo tocae amb los Delfines, i mos en vam enterar: "Pues naltros los hi regalarem una sardina!" I ells regalaen mançanes i nosaltres sardines. Ere curiós. A vegades s'organizaen festivals al Teatre Principal i al Fèmina. Matinals que tocaen 2 o 3 conjunts. Es un dels records més bonics que guardo jo de la història dels grups Lleida que començaen a tocar. Parles amb la gent que tocaen allavons te diran lo mateix. Ere sobre les 11. Es feie pagar una entrada molt mòdica. Tothom ocupae els assientos. Lo Principal es foteie a tope. Feien un rato cada conjunt. Aixecaen el teló i els crits de les fans, demasiao! Los de dalt se creien molt importants, los de baix los adoraen. I això que éren 4 guitarreros de no re. Però ere molt important: acabae de néixer la guitarra elèctrica, acabae de néixer el rock and roll, el soul, el blues. I a la joventut li agradae. Mos hi tiraem de les 11 a la 1, entre crits i esbaralles. La joventut estae tota pegada al Principal, apoiant al seu conjunt. La joventut que estae més al dia de la música, molts estudiants, los més progres es pot dir. Los que escoltaen discos, molt la ràdio. Hi nae tothom! Allò s'ha perdut i ere molt bonic. Les baralles éren tipo futbol però amb música. Basta que un critiqués alguna cosa al grup contrari, que s'aixecaen los altre i hi havie sarau. Hi havie grups que venien ja organitzats, 20 o 30 i se sentaen tots a les mateixes butaques. També ere la època que ere lo únic que podiem veure. La cosa grossa ere això, porque venie Raimon, i per pagar la entrada i que als 5 minuts entrés la policia i xafés l'actuació!

A part de les esbaralles aquestes, hi havie una unió entre els músics. Hi havie una certa rivalitat: "Escolta tu, que aquell s'ha comprat una guitarra nova!" Hi havie hasta espionatge: "Ham de nar a vere com sone aquella guitarra!" Però después hi havie la unió. Quan ens trobaem pel carrer érem tots amics. Recordo una anècdota, al 69-70, hi havie una nena a Albesa que tenie càncer, i escoltae "Ronda Matinal", que feie molts anys que es feie, i lo locutor cada dia parlae amb ella, que no es podie moure del llit, i un dia li va dir què li farie il.lusió, porque arribae el seu sant, i ella va dir: "Que vingués un conjunt amb guitarres elèctriques a tocar aqui dalt" Perque no ho havie vist mai. I recordo que hi vam nar tots! Potser érem 6 o 7 grups, vam muntar un munt de carros davant de casa seva, i ella a través de la finestra ho podie veure, i la punyetera casualitat que al cap d'una semana vam tindre que anar al seu enterro. No hi havie lo que hi ha ara, la despreocupació dels uns pels altres. En un moment determinant tothom s'unie: "Escolta, deixa'm la guitarra que hai de nar..." Avui hi ha molt egoïsme.

Quan van surtir les discoteques se van acabar les matinals i los concerts al pavelló de vidre. Ere lo espectacle a que podie accedir la joventut. No podie nar a disfrutar amb un puesto determinat, i l'únic que s'oferie ere al Principal i hi naen. Hu veien en directe i s'hu passaen pipa. Però claro, la música disco va comença's a implantar, amb un so terrible, i amb una perfecció musical superior al directe... Que avui en dia lo directe pot superar al disco, però en aquells temps no ere així. lo material electrònic ere d'una qualitat molt pèssima, porque s'havie d'importar tot de fora, molta cosa de Norteamèrica. I lo que no podie lo tenie que comprar a Espanya, i los altaveus éren a lata. Forma: nar a la discoteca, que ere on sonae millor la música. I después que ere la novetat. La instauració de les discoteques ens va matar, va fer mal als grups. Los grups naen

tocant als pobles. A casi tots los pobles hi havia la sala del ball, que era del Ajuntament, o de la Junta de Regants, o la Comissió de Festes, o un bar que tenia una pista molt gran, molts a dintre del cine, que apartaven les butaques, o a la part delantera. I clar, això era un benefici econòmic pels conjunts. Era un treball continu diumenge tras diumenge. Et puc ensenyar dades de moltíssims pobles que avui en dia no fan ball, i abans ho feien: Juneda, Albosa (que ho feien al cine), Torregrossa, Torrefarrera... A l'hora de que es van anar instal·lant les discoteques, va anar baixant la feina. Va resultar de que de les orquestes que surtien a tocar amb aquet plan se'n dien los domingueros, que només toquen dissabtes i diumenges, que no éren professionals, no volien marxar més lluny de 50 km. I los músics nos vam tindre que espabilar: "Tenim que buscar altres fronteres, perquè això ho estan copant les discoteques!" Allavors va ser a la època que molts dels músics de Lleida vam anar al Nord: Navarra, Bascongadas, la Rioja...

Al 73 vaig començar a tocar amb plan professional, vaig agafar i vaig marxar amb els Balar's. Vam fer camí cap al Nord. I a Navarra i Vascongadas no hi havia grups, toquen la flauta i el tamboril, i los catalans pujaem. Com que ja hi havia lo material bo s'hi podia anar, que a més pagaven bé. Que el montatge de festes era molt millor que el d'aquí. Aquí no teníem vida. I allà a totes les discoteques lo músic té vida. L'únic que el viatge era molt llarg. Quan arribava l'hivern, que la feina afluija, agafava i recordo que nos havíem trobat grups de Lleida i Girona a Pamplona. Comodines toquen a la casa Basca, Cimarron de Girona amb un altra sala i nosaltres amb una sala que es die lo Danzari. Tot això éren discoteques molt més ben montades que a Catalunya. Jo en vaig estar tocant amb una a dalt d'un port de Navarra que tenia capçada per 6.000 persones. A tope. La diferència era aquesta: aquí no tenien música en viu, i allà qualsevol discoteca del país tenia la música en viu i la discoteca. Feiem naltres mitja hora o tres quarts. La discoteca mitja hora més. I així anava fent. S'acabava la sessió de ball amb una jota ben tocada, ballava tothom, i marxava cap a casa tan panxos. Uns anys vam fer quartos, fins que es va acabar el xollo. Fins que es van instal·lar grups i ja es van anar acabant los contractes. Vam tornar cap aquí, cada vegada es feia més difícil.

Vaig marxar de allà i me'n vaig anar amb los Spiders. Volia fer un escaló més. Els Spiders un temps vaig guanyar cèntims. Era un grup jove, amb una idea de fer paxanga, però amb salsa, que era lo que s'estilava, dels primers que vam implantar lo xou a part de la música: nos disfressavaem, perrieres, la gent s'esconyava. Feiem lo xou del torero, la cançó del Renato Carosone, i jo em vestia de torero amb plan pagerol: en comptes de gorra de torero portava una boina, una muleta petita, uns pantalons de bellut, i unes mitges de Can Barça, uns esclops, i una espasa bestial. Després se va instal·lar la moda dels xous, amb la Mondragón. Però allavors no ho feia ningú. Després vaig anar al grup Jerez, que era un grup de Lleida que gravava discos a Barcelona, fet per gitanos. Hi vaig estar poc temps, perquè l'ambició trenque el sac. Vam anar a gravar a Barcelona, i si ells éren gitanos, aquells encara ho éren més. Les cançons les feia lo cantant que era l'Antonio, los arreglos entre jo i un altre. I resulte que a Barcelona, com que no estavem inscrits a la Societat d'Autors ni re, pues ells se volien quedar tots los drets d'autor, de composició i de tot. Només nos donaven lo 5% de la venda. Total, que quan teníem l'LP que nos faltaven 2 o 3 cançons, vam agafar el contracte i el bateria va fer: ras, ras. "Naltres no som criats de ningú. No nos pissoteje ningú! Passarem gana, però mo'n tornem cap a casa". I vam passar gana! Ho vam passar molt malament. Mo'n vam anar a la platja un estiu a tocar, nos van sortir malament los coses, minjant paella d'arròs cada dia, la lata de sardines. Jo m'havia casat, amb la canalla petita. I ho vam passar fatal. Fins que nos vam disoldre. Vam vindre cap aquí Lleida. Jo poc a poc vaig anar estudiant, i me vaig ficar a la Guàrdia Urbana. I un dia me vaig juntar amb Es Paums per anar a tocar els diumenges als Pagesos. Però ja ho feia més per hobi.

Les orquestes són poquíssimes les que conserven sempre la mateixa formació. S'ha de pagar el material, no arribe pel sou, comencen les crisis econòmiques, que tohom diu: "Ja hu superarem", allavons ve la crisi personal del individu, que no en té prou, que n'ha de portar més a casa, després la crisi social dins del conjunt. Pot ser que marxin un o dos individus, o que el grup sencer se'n vagi a terra. Hi ha grups que igual naixen, duren 3 anys o 4 i se'n van a terra. Volen renovar el material, s'empenyen fins al coll i arribe la crisi econòmica. Si no arribe la crisi amb un grup no passe res. Me va deixar tan mal sabor de boca la música professional, sobretot a les altes altures! Es un món que s'aprofiten de la gent jove, com s'havien aprofitat de naltres quan començaem. La gran il.lusió de la canalla és gravar discos. Però los exploten de mala manera. Durant 4 anys, mentres aquella canalla rendeixen, n'hi treuen rendiment. Després fora! Quan ja han venut prous discos, ja no els interesse, ja no tenen el suport de ningú. I això ha passat aquí a Lleida!

La forma de vestir ha anat canviant. Primer ere vesti-mos tots igual, tots de la mateixa manera. Després ja comença la gent a fica's més extravagant, després ja es va desmadrar l'assunto, i ja no nae tothom igual, que és lo lògic. Se comença que es tocae molt amb lo traje negre i la pajarita. Després hi va haver una moda que ere el coll de cigne, amb una camisa llarga per fora. Després va començar la època de portar trajes de molts colorainos, igual que un pallasso, los Lords hu portaen. Quan los Comodins van començar a ser lo Slalom, ja van instal.lar la moda dels monos brillants: "Hu ham anat a comprar a Barcelona, que han obert una casa que vestixen a tota la gent" I valie peles, però valie la pena. I tothom es va començar a instal.lar amb monos. Que ojo, anaem als pobles, i la gent se queda bocabadada porque ere una cosa que no l'havien vist mai: "Ostres, quins trajes més xulos!" Inclús te venien allà a tocar el pantalon: "Què és això? On aneu amb pantalons de plàstic?" La gent no ho enteneien.

- Per a la gent gran que va suposar tota aquesta moguda?

- Un traume! Et parlaré per casa meua. Jo vai tindre algunes esbaralles campals. Ja et dic, ere de bojós, el ser músic ere ser excèntric: "Ojo, que és músic!" "Escolta, que me n'he enterat que el teu nen és músic. Que va amb aquells peluts?" I la mare arribae a casa: "Des de luego, si no dixes la guitarra!" Hasta que bueno, un se fique dur, dur, i a casa hu han de reconéixer. Inclús vai arribar al límit de trencar el vincle familiar. Amb alguns els hi va passar. Per testimoni la meua dona, que em va ajudar molt, moltíssim. Ens vam conéixer que jo tenie 18 anys, i sempre: "Vas, jo ja t'ajudaré. Tira endavant, ja convencerem a la padrina" La padrina ere la única que m'ajudae. La guitarra aquesta me la va comprar ella. I tots se li van tirar a sobre: "Quina manera de tirar els quartos!" La dona veie que a mi em feie il.lusió" Jo estudiæ a l'escola de Maestria i tocae la guitarra. Lo pitjor càstig que em podien fer a mi ere amaga'm la guitarra. I ells hu sabien. Quan havie fotut pila, me tiraen una semana amb la guitarra amagada, que hu passae però fatal, fatal! M'agafaen tots los mals. La meua padrina ere la persona que tenie més diàleg, les padrines solen ser més falderes. Però hi va haver molta gent que fan trencar els vincles familiars, porque no els donaen suport, si la família, ni moltes vegades la gent.

Lo dia que jo vai decidir tirar endavant una vida plenament professional, a casa meua un disgust: "Siràs un ruïna" Home, potser hu arribaré a ser. Però de moment, la meua vida musical, l'hai anat portant. Vai passar els ratos bons, els batxes dolents. Quan els passae dolents, me dien: "Veus, ja t'ho die jo!" Però bueno, quan havie arribat amb la pasta a casa, i havie passat un rato bo, tot funciona. Anècdotes: los medis de transport: Naltres portaem una furgoneta, una Mercedes de lo més antic, de gasolina, que una nit de fi d'any ens vam quedar aquí al camí de Torregrossa tirats, que no hi passe ningú, amb una gelada que feie esfairir, tot ple de neu. I escolta, que mos estaem morint de fred! Vam acabar el ball a les 3 de la matinada, i éren les 7 que estaem clavats

a la carretera amb la gasolina gelada, pues vam cremar el vestuari del conjunt, per puguer encendre les rames que estaven al camp, que no hi havia res combustible, fixa't tu! Les camises de Machin, que en diem. I al final els pares preocupats, van cridar al Boada, i van enviar dos cotxes i nos van trobar tirats. No teniem suport. I jo no vaig ser dels que ho va passar més malament. I gent que les va passar morades. Jo no vaig arribar a trencar los vincles, les aguanto totes, tinc unes esquenes molt amples, per això sóc urbano. Mentre era músic, vaig continuar vivint a casa, a dures penes, nar festejant i nar tocant, com vaig puguer. Després me vaig casar. Nos van dir: "Oh, hu passareu molt malament, només viure de la música" La meua dona treballava de peluquera. Hi va haver èpoques que hu vam passar molt malament, la vritat sigui dita. Però jo vaig seguir l'home més feliç d'aquet món. I ella igual. Reina la felicitat i ha reinat sempre amb aquesta casa. I la passió per la música l'ha mantingut. Vaig fer l'himne de la Unicef, vaig fer l'himne del Congrés Mundial Gitano.

- Quina era la posició vostra respecte al franquisme?

- Lo músic de verbena ha set bastant sempre bastant apolític, mai s'han vengut fotre amb jaleos. Hi ha hagut gent dintre dels músics, com a mi, que els agrada fer alguna cançó, i veies que no podies fer i cantar lo que pensaves. A mi m'agrada cantar lo que jo pensava, i nae en contra del règim. I die: "No val la pena, perquè em fotran un pal" En vista de les experiències que estaven passant lo Raimon i els demés, ell hu podia aguantar perquè tenia una solera econòmica al darrere per pagar les multes, però si una misèria de conjunt es dedica a fer una cançoneta que a lo millor toqués una mica la moral al senyor Morales, pues ja nos esfonsaem. Haguera nat a parar tots a la Comissaria de Policia. T'explico la meua posició: Jo no l'hai tragat mai lo franquisme. Perquè no m'ha deixat viure amb llibertat, no m'ha deixat cantar lo que hai volgut cantar. I menos mal que hai sigut un conformista. O un passota. I quan va passar tot, va morir lo Sisco, vaig passar un parell d'anys de reflexió, i després vaig dir: Ara potser podré fer lo que haguera fet abans, i vaig nar fent cançons. Ara en podria cantar una hora i mitja o dos hores.

- En aquells anys, hi havia consciència de que els canvis que anaven introduint s'oposaven d'alguna manera al règim?

- Les costums sí, sí. Hi havia una parella de policia secreta a cada espectacle que es feia, i a cada ball. No et podies extralimitar en re. A l'inici de les discoteques n'hi havien molts que naen vestits de forma molt extravagant, i se'ls emportaen a la policia per la cara, entraen a dintre i se'ls emportaen. Allavors hi havia una llei dels gamberros, que dien, i havies de nar sempre molt modosament vestit, però com te pasessis, bueno, si apareix un punki, aquell paio sis mesos a la presó! Jo recordo que surtiem de nit, quan va sortir el Praxis, i surtiem amb el meu germà a les tres de la nit. I passaen les patrulles per ahí: "A on aneu?" "Pues nem a donar una volteta, a prendre la fresca" "Cap a casa!" I hi havíem de nar! I si eres tossut: "Escolti, que no s'ha de ficar amb el que jo faig" Pues los que es ficaven en aquet plan, jo no m'hi havia ficat mai, l'agafaven per desobediència, i aquella nit al calabosso i a l'endemà a la presó. Tots los borratxos naen a parar al calabosso. Hi havia un descontrol policial terrible. Feien lo que els hi donava la santíssima gana. Als balls, si enganxaven a menors de 18 anys els hi fotien un pal a l'amo de la discoteca. Nar amb espectacles que podriem considerar obscenos, com dirie el Freixes, a l'Argentino, encara que tinguèssim 16-17 anys, no hi podriem entrar ni bojos. Això que feien coses de riure, xavales ensenyant la cuixa! Hi havia policies que t'ho impediaven.

18. Virtuts Homòlogues

Los Crows bons ere quan només tocaem aquí a Lleida, als Huracans, ere una cosa més cutre, més autèntica, no teniem trastes. Allavons què passae? Que naes als pobles i "Un rayo de sol, oh, oh, oh" "Escolta, que em pots tocar no sé què?" "Tot lo que vulguis te tocaré jo, nena" Al final los Crows havien degenerat molt. Als pobles a la gent gran no els hi agradae, fotiem molt siroll. Recordo una actuació a Juneda, a la pista de ball, que eren 15 persones, ja no funcionae. Només ere per pagar los instruments. Al final va vindre un òrgano, quan vam començar a tocar pels pobles, que teniem que pagar instruments, i vam començar a fotre paxangades. La cosa va degenerar i no tenie cap gràcia. Per això van surtir les Virtuts Homòlogues, per puguer fotre lo que mos rotae, passant de tothom... (JOSEP)

L'any 1969, quan els Crows han estat temptats per la roda comercial, en Josep contacta amb un dels membres de Joan i Jordi, un duo de folk, i decideixen fundar un col·lectiu musical. L'objectiu és agrupar a l'entorn de la música d'avantguarda instrumentistes diversos, tot recuperant el sentit original que havia inspirat la creació dels Crows. El nou conjunt, batejat com a Virtuts Homòlogues, esdevindrà el grup musical més sòlid i renovador de la ciutat durant els anys 70, i amb diversos intervals continuarà en una línia d'experimentació fins el present. En ell convergiran, a part del solista i el bateria dels Crows, el guitarra dels Jaguars, i hi aniran passat artistes diversos, com Xavi Lafarga, Toni Abad, el popular "Beethoven", un creatiu músic nascut a la Mariola, que després retrobarem a l'Orquestra Cosa Nostra, etc.

(JOSEP) Tot va surtir... Hi havie els Beatles. Llavons lo John Lennon se va desmadrar amb la Yoko i va fotre la Plastic Ono Band, que ere un conjunt així que s'hi ajuntae gent: lo Zappa... I nosaltres vam dir: "Hu ham de fer això!. Som los Crows, i ham de muntar una cosa a part que mos hu puguem passar bé, toquem lo que mos roti... per surtir de les merdes que hi ha" Hi havie uns conjunts que no valien re, de discos de fora, que eren las Fórmulas V estrangeres, molt pop, paxangueres, massa pasteleres. I voliem fer coses diferentes: "Fem cançons dels Beatles, però amb acords molt raras (tocant)" Llavons els Crows funcionaen igual però ere la part paxanguera dels Crows. Lo bateria ja havie marxat, n'hi havie un altre que ja no ere la essència. Quan vam acabar de pagar els trastos vam tocar 3 vegades més i llavons ja vam plegar...

Jo me vai fer amic amb el Joan i Jordi. I no sé com va ser, recordo que vam dir: "Osti, no m'agrada nar per ahi a tocar aquestes coses!" Si volies tocar una cançó dels Rolling Stones, pues la toques. I dels Kinks, i dels Who... Lo nom de Virtuts Homòlogues vol dir lo que vol dir: que érem unes virtuts homòlogues, iguales, complementats los uns amb los altres. Un conjunt que sempre vam dir que no serie fixo. Som lo Joan Artigues i jo perque mos hu vam inventar. I ara n'hi ha uns que fa tants anys que hi són, que són Virtuts Homòlogues. Portaem lo gadget que mos haviem fet, empegat sempre, una estrelleta iguala. El Toni Abad també hi ere, tocae l'òrgano, té coses molt bones, tenie suites que duraen molt rato, amb òrganos i coses. I el Joan Cases, un noi ara amb barba que toca la flauta i el saxo i és un dels fundadors del Huapacha combo (feia la mili a Lleida i li vam demanar si volia venir a assajar i ens vam fer molt amics). Les Virtuts Homòlogues només tocaen una vegada a l'any de tant en tant. I els Crows cada vegada tocaen menos.

La primera actuació ("Ritme", 1969) va ser a Santa Maria Madalena. El local feie una baixada, no hi havie ni cadires, tothom a terra, vam donar fulls de diari i alguna cosa més que no redordo

(potser un llengüet). Un tio que tocae un trombón que no en tenie ni puta idea, i alguna cançó nostra molt estranya, i tocaem cançons dels Beatles. I a més versionades, amb moltes veus, una que ere molt forta la fotiem en plan sutil, però costaven molt. Això va ser la primera vegada. La segona va ser una que es deie "Descarga" (1971) que va ser més muntada, guitarres, amb los dos Artigues, un tio que tocae la bateria, una actuació al local d'ensajar, com una jam, i vam disfrutar. La tercera va ser als Huracans, que només érem 3 o 4 de les Virtuts -de gent sí que n'hi havie, molta-, a la nit, que també hi havie el Farreny, i altra gent que tocaen en plan pop, en plan Beatles, molt estranyes. Después de la dels Huracans hi va haver una gravació que vam fer al Jocker's (1971), tot una actuació a porta tancada, per gravar-ho. Allavors, después d'això, vam agafar aquesta actuació, i mos en vam anar a un programa de la ràdio: "Hora Punta Joven" del Peter García Fenosa, aquí a Lleida, música moderna a tope. Erem molt amics d'aquet tio, i naem allà sense avisar-lo. "Fantástico, acaban de llegar las Virtudes Homologas", i s'enrollae, i fèiem un programa de dos hores dedicat a nosaltres, portaem la cinta, nar enrollant, parides a tope, tot déu rient, teniem 16 o 17 o 18 anys llavons.

Estavem al punt en que les Virtuts Homòlogues ja fan actuacions de cançons seues, que la gent ja comencen a parlar-ne guapo de nosaltres, ja és com los Crows, ja va crear una cosa que la gent mos venie a veure. Al cap d'un any, al 72, quan jo feie la mili, que estae de guàrdia allà a la porta, i se m'atansa un altre soldat que voltae per allà: "Escolta, tu no ets de les Virtuts Homòlogues?" "Sí" "No toqueu un dia d'aquets?" "Sí, demà, o passat demà" Segur que hi havie cartells "Es que hai de portar al coronel... Sóc el xòfer del coronel, i cada any que toqueu us ve a veure. I sobre todo que me acuerde que el día tal hemos de ir a ver a las Virtudes Homologas" Es veu que el tío es vestie de paisà, agafae el taxiste... La gent se'n va començar a donar compte que Virtuts Homòlogues ere guapo, ere diferent de tot lo que tocaen els conjunts de per aquí. Vam anar al Happy Rock a tocar, allà dalt a Soses, més amunt del Wanderfull. I allí vam tocar una actuació que es deie "Hombre & Co" "Y probablemente llegará el día en que la tierra será humo, electrones y tensiones, y la destrucción empezará por la mente y terminará por los pies" Això estae al cartell enmig d'una esquela. I parlaem de l'home, del naixement, la vida i la mort de l'home. Però al final de la mort hi havie... no la resurrecció, algo, i cantaem una cançó de Mendel, después d'un lio tremendo, com l'apoteosi final. I llavons aquesta actuació la vam passar al col·legi d'Arquitectes, a la sala Gosé (1974). A mi me feie falta la part artística, fotre número a dalt de l'escenari. Llavons me vai montar uns montatges, vai forrar tota la sala Gosé de paper blanc, amb un sistema de fils montae tot el trebol de paper. Començae l'actuació amb llum negra, tot el paper fluorescent, saps allò de les discoteques? Acabae de sortir aquella llum, hòstia! Com una cova de gel, una cosa raríssima. I al final de l'actuació, que ja s'acabe tot, que ve la destrucció de l'home i tot, a l'entrada hi havie una làpida que posae: "Virtudes Homólogas a Hombre" I vam agafar una corona de morts, amb un casco de guerra foradat amb una floreta seca, una cosa molt tètrica. Ere com un homenatge al home, perque al final de l'actuació el matem, se destrueix. A l'últim ja un desmadre, un descontrol, un siroll, la gent al·lucinada, i jo agafo un fil, estiro, se trenque tot lo trebol de la sala, cau tot lo trebol damunt de la gent, a damunt del trebol hi havien globos i confetis, la gent va començar a petar globos, a tirar confetis, a tirar les cadires. Un ciri tremendo! Tot ple, 300 persones amb cadires, fins al carrer, amb les portes aubertes. I queie tot, i va ser un follon de la hòstia. I per parar-los vam començar a tocar, per calmar la gent, una versió de "Victòria" de Haëndel.

Vam vere que allò ere guapíssim: "Bueno, pues toquem amb un altre puesto" A Santa Maria Magdalena (1975). Que no mos va sortir bé: hu vam voler montar-ho nosaltres, però aquell dia també tocava "Canarios" al Palau de Vidre. I a la següenta la gent esperae el numeret final. Vam estar gravant un final al local. La jugada ere estar a l'actuació, comences a tocar una cosa, que és lo

*mateix que has tocat al local. Als amplificadors nae pujant lo que haviem gravat als locals. I arri-
bae un moment que lo que es sentie és lo del local, i de cop se tanquen les cortines, la música
continue, es tornen a obrir les cortines, i tots estaem amb un munt allà a dalt del escenari. No sa-
bien lo que havie passat: "Qui toque?" A demunt va explotar el equip de veu, i va ser el càguen-
se... Ara me'n dono compte que feiem coses guapes. El que no sabiem gaire ere tocar, feiem
unes coses que eren massa complicades. Cada vegada hu vam anar fotent més complicat. Al fi-
nal mos va surtir de les mans. Nosaltres tenim el rècord d'emplenar la Sala Europa. Ham tocat 4
o 5 vegades (1982, 1983, 1986). Ja les montaem perque puguessim tocar 2 o 3 dies. Ere més mú-
sica d'investigació, més rara, com un pop raro, una cosa estranya, que tenie que veure amb la
música que sonae, los Pink Foid, lo King Crimson, però també mos tirae lo d'abans, els Beatles,
i vulgues que no mesclae. Ara hu continuem fent igual. Mai he sabut com definir-lo. Hi ha gent
que diu: "Semblen los Beatles" Potser sí, que l'estructura de les cançons sembla d'aquella èpo-
ca.*

Li pregunto al Josep pel grau de la consciència política que hi havia als conjunts musicals, tant als Crows com a Virtuts Homòlogues, i la seva resposta és eloqüent: "La moguda que hi havie per fora, jo passae molt d'això. A mi m'agradae pintar i tocar la guitarra, com m'agrada ara, i lo demés són històries. I el que vol ser polític, que faigui de polític, que s'hu montin". Tot i que en el terreny artístic en Josep optarà -com veurem- per un compromís social de caire antifrancista, el seu relat insisteix constantment -com també ho feie en Victor- en el caràcter apolític de l'activitat musical. Es una afirmació que, a primera vista, confirma l'estereotip difós pels crítics (moralistes o radicals) del pop-rock, a l'entorn del seu caràcter "alienador", la seva natura exclussivament mercantil, la seva "funció narcòtica" i el seu "desencarnament" social. Crec, tanmateix, que els músics, i en general els conjunts "moderns", van explicitar sempre una malfiança envers el règim que constantment els posava traves que dificultaven la seva tasca (hem vist, en els testimonis, mostres constants dels enfrontaments "naturals" dels joves músics amb la policia, les autoritats locals, els sindicats oficials, i les forces benpensants en general). El seu combat, tot i no situar-se en el mateix pla del dels partits i moviments d'oposició organitzats, convergia amb ells en la reivindicació de les llibertats bàsiques d'expressió i acció. Era en la consciència quotidiana dels múltiples controls a que els poders imperants els sotmetien (sovint per la mera aparença externa, la llargària del pel, o els gustos musicals), on s'adonaven de que anaven "en contra direcció", i on prenién consciència del potencial mobilitzador de la música. En un altre moment de l'entrevista, i sense prèvia interpel·lació, en Josep expresà a la perfecció aquest significat del rock, com a llenguatge no explícitament polític, però genèricament antiautoritari.

(JOSEP) ...Mo'n donaem compte que estaem amb una dictadura, hi va haver un moment que te'n dones comptes, i t'arribe a emprenyar. Dius: "Hòstia, què estem fent, estem fent lo ruc! Aquí hem de fotre lo que sigui" I inconscientment, la manera com ho podiem fer, ere tocant música, pujant a dalt a l'escenari, i que emprenyés a molta gent... Jo tota la vida els havie vist amb aquella gent. Si a tu t'hu fotessin ara, hu notaries moltíssim. Mira si hu ham notat ara que ham tingut el Freixes i el Oronich. Pues ere pitjor. Però bueno, arribe un moment, que: "Què fotogràs?", si no podies fer res, pues au, a tocar la guitarra, i que els donguin pel cul, i anar a la nostra. Lo que passe és que, què volies fotre? A nosaltres mos venie la policia per allà, i tot lo rato mos estae emprenyant: que si esto, que si lo otro, qué llevais aquí, qué teneis allà, documentación... Perque portaem lo cabell llarg, no? Perque naem vestits diferents... I estar montant una actuació de Virtuts Homòlogues, a la Sala Gosé, aquella que va caure tot lo trebol, i vindre la policia allà al darrere, que es va tindre que ficar per un pàrking, i: "¿Qué pasaba allà?" "Que no ha visto los carteles? Tot Lleida està plena de cartells! Que no se enterean! ¡Vamos a tocar, el conjunto!" "¿Y no hay porros?" "¡Que va! Aquí somos músicos nosotros, artistas" I venga, adéu.

19. Artimanyes

En el combat per guanyar espais de llibertat, a més de la cançó, el rock, la poesia i les modes, els joves van utilitzar els llenguatges de l'art. Durant la primera meitat dels 70 sorgeixen a Lleida diverses experiències d'avantguarda en el terreny de la pintura, l'escultura i el teatre, sovint influenciades pels moviments contraculturals internacionals. La tasca de la Petite Galerie i del cercle de Belles Arts, a finals dels 60, en són un precedent. Dos dels nostres informants, en Marc i el Josep, van muntar conjuntament una de les primeres iniciatives en aquest sentit: la mostra-acció "Home" a la plaça de Sant Francesc, el 1972.

(MARC) Es lluitae molt per la llibertat. Es van fer cantitat de coses, inclús plàsticament. Ere molt perillós intentar de que la gent pensés. I nosaltres hu intentaem. Recordo que amb el Josep un estiu vam exposar a la placeta de Sant Francesc, en ple carrer. Això no ere permès. Jo vai tindre que demanar 3 permisos, un al Govern Civil, un al Ajuntament, i l'altre a Informació i Turisme. I al dir lo què voliem fer no ho enteneien. Només quan ho vam fotre va vindre un guàrdia, jo li vai ensenyar els permisos i re. Preteneiem dir coses, i coses molt concretes. Jo en la meua obra parlava de la llibertat. Jo en aquell moment feie art pobre. Ere un objecte, un nino, dins una vitrina, una tauleta de nit petita, hi vai posar vidre, la vai pintar de groc canari, va quedar una vitrina, com aquelles de les verges. A dins hi vai ficar un nino vell, trencat, i devall una ploma tallada amb un tinter amb un suport. Pensae que la llibertat és molt característica, de que l'home viu en una capsa i pot surtir, i per surtir pot fer-ho amb una ploma. I la gent que passaen per la placeta, passa-ven i preguntaven: "Cony, què és?" L'art ha de ser patrimoni de tothom, i un lloc bon per exposar és el carrer. Es curiós perque la gent que veie l'objecte d'entrada s'imaginae que ere una presa de pel, però quan preguntave veies que captaven molt bé el missatge: una padrina, un escombracarrers. Penso que aquestes dos persones amb una sala d'art no hi niran mai. L'objecte aquet va durar 15 dies. Quan plegaem ho fotiem als baixos de Sant Pere. Un d'una butiga ens ho volie fer guardar allí, però teniem clar que no voliem entrar en cap canal comercial. La gent hi estae d'acord. Estae passant això de la llibertat. Ere una obra atrevida. Lo que estae passant aqui pas-sae allí, en el sentit d'un inconformisme, d'un voler trencar motllos, de canviar les estructures. Gent que està vivint un mateix periode que es rebel.la, contra el poder opressor. Se veie molt clar que les coses no funcionaen.

(ANTONI) El Marc, artista, me'n recordo que va fer una exposició a la plaça Sant Pere, que va consistir en posar dintre d'una urna una nina amb el cap trencat, i la va ficar davant d'Hisenda. Pues va ser curiós el tipo de reaccions de la gent. Ere lo que en diriem l'art pover, perque a més havia vingut el Cirici Pellicer. Però la gent discutien davant la nina i l'urna si tornariem com abans de la guerra civil...

Tots dos, juntament amb un altre dels nostres informants, en Carles, i un altre artista ja desaparegut (Joan Enric Farreny), havien participat, el 1971, en una exposició anomenada "Art-i-Manya", promoguda per un col·lectiu artístic interdisciplinari, compostat per fotògrafs, poetes, pintors, dibuixants i escultors, que pretenia aplegar diversos llenguatges en una mateixa mostra. El 1972 el col·lectiu va muntar una segona mostra a l'IEI ("Plàstica Comunicació") i el 1973 una tercera a la Sala Gose ("Possibilitat"). Tots quatre provenien d'ambients diferents (la parròquia del Carme, els Crows, Shalom,

Centre Excursionista) i utilitzaven llenguatges diversos (el còmic, l'escultura, la pintura, la música), però convergeixen en una concepció similar de l'art com a contestació social i com avantguarda estètica. A més de les exposicions col·lectives, el grup contribuïa a les mostres individuals, com l'organitzada pel Carles el desembre de 1969 sobre "El comic, un nou art", la primera a la ciutat sobre aquest tema; o com un massiu recital de Joan Enric Farreny al Fèmina. En Josep, que hem vist que rebutjava atribuir qualsevol significat polític a la música que feia amb els Crows, era en el terreny de l'art molt més combatent.

(JOSEP) A mi m'agafae fotre canya. Los quadros, sempre hi havie estenalles que agafaen coses, i reixes, l'opressió surtie a tot arreu. Hi havie una escultura que ere un wàter d'aquets de porcellana petitet, i a damunt hi havie una cúpula de vidre amb un cel. Ere la primera exposició de la Petite Galerie, que jo nae amb los Crows (1971). Jo recuerdo per uns retalls del diari: "Yo describo el arte como una función social" Estae al tanto, no?

La nova concepció de l'art, que s'explicità també en el cinema i el teatre (L'Esquella jugà durant aquells anys un paper de primer ordre), tenia molt a veure amb el moviment juvenil emergent, i es resumia en la prescripció hippie: "fer de la vida una obra d'art". Aquesta concepció circulava, a mitjans dels 70, pel que seria el local principal de la contracultura autòctona: el Cosa Nostra.

(PAU) Seria molt curios la idea de l'art d'aquella època, perquè tothom se considerava una mica artista, perquè l'art era una cosa molt vital i com que tothom més que menos feia de la seva vida una obra d'art, tothom se considerava artista. O sigui, l'art no tenia que ser productiu, no es tractava de fer cap obra. Hi havia una cançó de la Melany que deia "I'm not a poem, living is a poem". I més o menys això es practicava bastant. Home, va començar a apareixer la gent hipi que feia artesanía. Tot estava molt relacionat amb l'art, però no tenia res a veure amb ara, que la gent estudien art i fan producció i exposicions i tot això. I el teatre: Los Goliardos, els primers Joglars. Jo recuerdo haver vist la Mari d'Ous dels Joglars al teatre de Magisteri aquí a Lleida, i l'Ubú. Però per exemple van aparèixer uns de Gijón que eren genials, que es deien Caperba. Aquests van estar voltant per allà al Cosa Nostra, perquè com que hi trobaven bon ambient, s'hi van quedar tota la semana per aquí, no? La primera vegada que van vindre van fer un Ubú Rei, però la segona vegada van fer als Pagesos un Don Juan Tenorio, que es feia sobre un ring de boxeo i era un Don Juan a Chicago, un gàngster que un moment donat cantave el "Río que a los palacios subís..." i versos d'aquests a ritmo de rumba, no? I anteriorment hi havia hagut los Goliardos... Bueno, pues, lo teatre interessava molt. Hi havia un interès general per l'art. El partit comunista estae ple d'artistes. Hi havia molta gent que dibuixava en plan psicodèlic, allò de fumar-se un porro i començar a fer ratlletes. Algunes coses sortien allí a la galeria del Cosa Nostra.

20. Trip

L'experiència del viatge, la fractura del ritme quotidià, és un dels tòpics narratius dels testimonis d'aquest període. El "boom" del turisme, la creixent capacitat adquisitiva dels joves, la generalització de les vacances, són elements que ho permeten. El mite d'Europa i dels europeus, la sociabilitat juvenil transnacional, el ressò del maig, són factors que ho incentiven. Pot ser el viatge a la costa, a la recerca d'una aventura desconeguda, com el que van dur a terme el Ferran i els seus amics, amb un resplendent 600, l'estiu de 1968.

(FERRAN) *Me'n recordo que al segon any de treballar, als 19 anys, vam plantejar un viatge a Torremolinos, amb dos mestres més, que era la Meca del sexe i tot lo rollo. Mo n'hi vam nar amb un 600. Un desengany tremendo, porque ni lligar, ni res. Gastar molts diners, nar com uns perduts. Vam pensar que ere arribar allí i les mosses te se tiraven al coll. Apart de que érem molt de províncies, bastant acoquinadets. un ambientillo que amb los 15 dies no vam digerir. A les discoteques mos trobaem acoquinats. Sí que mo'n vam donar compte d'una cosa: de que hi havie un altre món que funciona. Vam tornar de que ja hi havie unes altres coses, que no enteneiem massa. Mos va marcar molt. Encara ara quan mos trobem en parlem. Que hi havie altres esferes que funcionaen diferent. Que no estaem preparats per assumir certes maneres d'actuar de les xiques que venien de fora. al nar pel carrer i vere mossos i mosses agafadets per demés, mos xocae! Entrar amb una discoteca que anessis a demanar per ballar, com pudies, porque anglès res de res... Si se mos hagués brindat algo, no sabem si escapa-mos a córrer o aprofitar-ho. No mos vam menjar un rosco, i vam patir gana. Algo hi ha, que no sabem lo que ere, i a tres xiquets de Lleida no mos va funcionar. Ni les formes de vestir, re. Veiem que canviaen les costums, que aqui no mos ho imaginaem.*

Pot ser el viatge a la mítica Eivissa, paradís dels hippies, refugi de la contracultura juvenil internacional, com el que va fer el Martí amb alguns companys dels Crows:

(JOSEP) *A la època d'Ivissa autèntica me n'hi vai anar, això devie ser amb los Crows, cap al 69-70. No hu van sàpigner a casa: "Me'n vai a Barcelona" I vam agafar un barco, i vam estar allà, 5 o 6 dies. I allí hi havien hippies autèntics, tipos que vivien allí fort, i naem a les platges nudistes, ere molt fort allavons, ere verge completament, oh, ere collonudíssim. Viure a Formentera, amb una tenda de campanya, al mig d'un camp, que estae ple de sangartilles de color verd, collonudíssimes, que deixaem los plats bruts allà, i mo'ls rentaen les sangartilles. No hi havie ni aigua. Uns plats immaculats, completament nets. Es veu que a la nit pujaen les sangartilles. I nosaltres tornaem a minjar allí. Erem 3 o 4: "Nem a Formentera" I vinga! Vam agafar un barco, al mig d'un bosc, i vam estar 3 o 4 dies, fotent lo hippy al mig d'un bosc. Gent que hi havie per allí te parlaen, tots estrangers, tios fortíssims, que semblaen que nessin tot lo dia passats, místics a tope, autèntic, autèntic, tios tocant la guitarra, bongos. Al barco, jo recordo de Barcelona a Ivissa, va ser una cosa inolvidable, com Woodstock casi, un munt de tios tocant la guitarra, els bongos, americans, tot déu a cuberta dormint amb los sacs de dormir, un lio, tot déu cardant, una cosa forta. Nosaltres veniem de Lleida, al.lucinaem: "Hosti, mira, mira!" Naem de moderns, però havie coses que no les havies vist mai. Naem a un puesto que ere una aventura. En quella època va ser molt guapo. Encara hi havie aquelles dones vestides de negre ivissenques, pertot arreu, un canvi brutal...*

I pot ser, sobretot, el viatge vers Europa, l'Europa de la llibertat i la protesta estudiantil, l'Europa dels hippies i de l'efervescència urbana, l'Europa de la música d'avantguarda i de la solidaritat. Des dels 16 anys, no va haver estiu que el Pau no creués els Pirineus, a la recerca de l'espectre real d'un "fantasma" transfronterer que s'havia fet visible al col.légi Episcopal, aquell maig del 68 (és la seva una crònica que, com la de la seva generació, té música de fons).

(PAU) *Al 69, que encara era a l'Episcopal, vam fer un viatge a Itàlia. I me'n recordo que vam comprar el "Libro Rojo de Mao" i el "Diario del Che en Bolivia", en italià, perquè aquí no ho podies trobar. Llavons explicar com compraves això no es pot entendre ara. No era una cosa púrament política. Era, bueno! Perquè era molt prohibit. Jo vai anar a Barcelona al curs 69-70, que s'estrenava aquell any el Colegio Mayor Ilerdense. I vai fer un any d'ESADE. Perquè el meu pare era fabricant i tot això. I allí ja va ser contacte amb la política directa: PCI, l'anterior del PT. O sigui que si hagués continuat hagués sigut un jefasso del PT. Perquè la meua cèl.lula tots manaven al PT.*

Però aquell mateix any era l'any que cada semana naves a veure a Barcelona Màquina, Música Dispersa, Sisa, Pau Riba, Maria del Mar Bonet. Tot era el mateix. La política feia una mica més de por. I hi havia gent que anava molt forta i hi havia gent amb pistoles i coses fortes i hi havia morts. Allò dels disparos a l'aire que sortia i mataven a gent. A les vacances de l'estiu, que ja som al 70, nos ho vam muntar tres d'aquí Lleida i vam anar fins a Suècia. Per mi va ser un xoc molt fort. El passar la frontera i veure què era la política d'una democràcia. Això que després ha set un desengany aquí, ho vai tindre allí ja. O sigui, passar la frontera i troba't a Perpinyà la festa del Partido Comunista, pues que era anar a beure cervesa, un conjunt que cantava i això era ser comunista a la democràcia. Osti! Allí m'estic jugant lo tipo per arribar aquí. Total que ja ho vai abandonar pràcticament lo de la política. Una cosa és que tinguis un sentiment radical, però un'antra és la militància. Va ser un xoc. Però bueno, pues d'aquest viatge, imagina't, pues per un tio de Lleida que es fa tota Europa a l'any 70. Vere la pel·lícula del Woodstock, que era super re-cient, estar pels carrers de Copenhague, dormir pels carrers aquells amb la gent, porros, que ja voltave de tot. Estar a la plaça del Dom, a Amsterdam, que era molt fort, que hi havia mil tios parats tot lo dia allí, que no se sabia què passava. Bueno, el contacte amb el moviment hippy i tot allò que hi havia. Tot això era convulsiu. I Paris. Totes les ciutats estaven en plena eferescència. La més forta era Amsterdam en aquella època.

Llavons, al tornar a Lleida no vai volguer continuar ESADE, perquè eren los "Cachorros del capitalismo" i estava molt concienciat. Llavons pues vai pactar amb mon pare. Va dir que ell m'ajudaria a treballar però que, bueno, pues que faria més al meua vida. Lo pes de la tradició, perquè ell era un fabricant important i jo havia de ser l'hereu i jo no ho tenia gens de clar. No sabia ben bé el què volia, però sabia el què no volia, saps? Llavons ja fins a la mili... Bueno, mentrestant vai fer bastants viatges per Europa. Treballae per poder fer aquests viatges i per no perdre el contacte amb allò que havies descobert a fora. El moment de passar la frontera era una lliberació absoluta. Perquè eren els últims anys del franquisme i lo de la política mo m'interessava massa. Per exemple, és molt curiós, em penso que sabiem molt més del que passava a Estats Units que el que passava aquí. Jo tenia molta més informació sobre Berkeley i el filòsof aquell que ara ja no parla ningú...

- Marcuse?

- Sí, Marcuse i coses d'aquestes. Es molt curiós perquè llegies unes coses d'un filòsof americà, que no era massa filòsof tampoc i segon que no passarà a la història de la filosofia, que era el que estaves parlant pel carrer, a l'Episcopal amb els amics. Al.lucinaes! Hi ha un llibre, "Al final de la utopía", que era el llibre que portaves al carrer i no sabies d'on lo havies tret. Era genial. Es un esperit, una forma de... de nar tocat. En canvi, el que passava aquí a Espanya i la mateixa història d'Espanya no la tenia massa forta... Darrere sempre hi ha la música. Una constant d'aquesta generació és que sempre hi ha la música darrere, sempre, molt forta. Es curiós que ahir vam fer blues aquí (Sala Europa) i n'hi havia bastants de la meua classe. Perquè en aquella època era un'antra història. Era nar a Andorra a comprar un disco, o si naves a Londres. Els Beatles, el 68, ja no marcaven. Al 68 hi ha un descobriment de totes les arrels, i després passes de la música pop anglesa a Amèrica amb lo blues i tot lo gènere dels country i tot això. Que això torna a passar ara. Jo tinc la teoria de que els vuitanta son clavats als seixanta en música. Ja fa cinc anys que ho dic, el que passarà l'any que ve i passa. Des del tecno hi ha hagut tota una evolució del pop i han manat los inglesos. Ara hi ha per un cantó lo pop refinat, que en aquella època van ser l'Still, Crosby and Nash, que està ressortint ara amb elaboracions més importants de les veus, i per un antre els gèneros, com per exemple el blues, que ara està ressucitant. Es curiós que aquí a escoltar blues venen jovenets. I disfruten eh. O sigui que la música és molt important darrere de tot això. Jo per exemple, en aquests anys, a partir del blues em vai aficionar molt al jazz. I és

una època que jo escoltava al John Coltrain quan encara era viu. Bueno, o recient mort. Va morir el 67. Aquí a Espanya era molt difícil escoltar-lo. En'quells anys també era l'època del cine d'arte i ensayo. Molt important. A Lleida va haver el Bahia, que estava tancat i va programar dos o tres anys pel·lícules de arte i ensayo. I per tota una gent era obligatori na-les a vere totes. Molt cine de realisme italià, coses franceses de la Nouvelle Vague i tot això que no s'havia vist mai. Algunes americanades d'aquelles no comercials que eren bastant bones, les pel·lícules musicals de la època. Me'n recordo que a París sempre anava a un cine que es deia Acacias, que començaven fent lo Yellow Submarine dels Beatles, un concert del Rollings, després feien el concert de Monterrey, lo festival de Woodstock i la pel·lícula Easy Rider. Que hi va haver gent que no les va vere fins deu anys después. I a l'any 70, veure Easy Rider era un pal guapíssim, no? Ara, són pel·lícules que si les treus del contexte... Però en aquell moment era impactant. Estaves més identificat amb la civilització americana que no en la d'aquí. A mi em passava. Es la època també important del free jazz, dels Panteras Negras americans, los negres que es van musulmanejar i els músics la majoria van fer un retorn als orogens, a Africa. La música ètnica, comença a apareixer en aquella època. També hi havia la cèltica, per un altre cantó. Apareixen los super grupos: Pink Floyd, Genesis, Yes i King Crimson, sobretot King Crimson... I amb un àcid casi sempre de fondo hi ha King Crimson. Sempre de fondo hi ha banda sonora.

21. "Vibracions"

El març de 1968 el Dr Boneu va pronunciar a la Normal una conferència sobre "Hippys (sic) y drogas", en la qual analitzà "las causas de los movimientos juveniles y su evolución hasta llegar a la filosofía, el drama y la comedia de los 'hippys', quienes, en vez de enfrentarse con la realidad y buscar soluciones positivas a la problemática actual, huyen de ella, valiéndose de los ficticios 'viajes' que les brindan los alucinógenos, muy especialmente la droga llamada LSD" (LA MAÑANA, 23-III-68). Al cap de poc el periòdic es preguntava, en un article editorial, si "¿constituyen los hippies un fenómeno religioso?. Las guitarras, flores y melenas, ¿no serán el quejido de una soledad entrañada en la ausencia de Dios?" (LA MAÑANA, 27-III-68). El desconcert davant el moviment era palès: als mitjans de comunicació, als centres d'ensenyament, a les associacions juvenils, i a les reunions de pares, les discussions sobre el fenomen seran constants durant tot el període. L'impacte dels moviments contraculturals internacionals arrela en una avantguarda juvenil de la ciutat i dels pobles. Aviat seran etiquetats i blasmatos com a "hipis", i hom els jutjarà exclusivament pel seu aspecte exterior. En aquests anys cristal·litza a les terres de Lleida una subcultura amb fronteres poc precises, cosmopolita, urbana, ben diferent de la utopia rural que predomina en altres llocs, i que s'articula a partir de xarxes de sociabilitat, moments d'interacció, formes de vestir, la música, els viatges, un argot específic, i rituals comunitaris. El testimoni del Pau, que hem deixat al retorn dels seus viatges per Europa, ens informa d'alguns dels aspectes d'aquesta subcultura a la Lleida dels 70.

(PAU) Segur que si algú ho veiés de fora, segur que tothom feia el mateix, però ho feies amb un altre esperit, amb un altre sentiment, un'antre visió. Qualsevol cosa, vull dir. Anar a buscar fòssils a la pedrera, pues era una història. Segur que també s'hi ajunta l'adolescència, la joventut, que també fiques molt de la teva part, no? Però jo vec que generacions posterior no ho tenen això. Que poden anar a fer muntanya igual que navem nosantres i no hi van igual. Era un element de senti's en moviment i en connexió mundial, no? Es que és molt extrany. Es que fa gràcia par-

lar, no? Ere super fàcil! No feies res tu. No sé, ere gratuït. No ere super generalizat. Però ere curiós que a tot arreu n'hi havia d'aquesta gent. Naves en un poble, al cafè del poble i en cinc minuts ja conectaves amb los del poble que naven de... En quell temps se parlava de vibracions, que és una expressió que ara ja no s'utilitza, no? Però ho notaes. Tu anaves en un pobles de la muntanya i troba't un tio del poble que conectaves, però super ràpid, no? Ara encara em passa. Ara em trobo amb gent d'aquella època i mos fotem a parlar, que si haigués algú al costat que no fos d'aquella època, no entén re. Hi ha uns pressupostos bàsics, uns punts de partida, de comunicació que funcionaen i encara funcionen. Ara, encara parles amb nostàlgia d'aquella època i apareixen paraules com ara "vibracions". D'aquesta paraula pots fer una explicació científica de lo que vol dir, però té connotacions molt fortes. Això m'ha servit molt al meu ofici. Joestic a la barra i quan t'entra algú per la porta, ja rebo vibracions, i quan me demana el beure ja sé casi segur que aquell tio me puc fiar, no me puc fiar, si va en bones intencions. Pues això ho practicaes tot lo dia i amb tothom.

En aquells temps, vist des d'ara, s'era molt palissa, no? Es parlava molt. Hi havia el tema de la comunicació que era molt candent, no? I hi havia gent que s'ho creia molt. Lo sexe, com deia Freud, tira sempre, no? Però no era molt important. Si una tia t'agradave, primera, no era físic, potser en el fons hi era, però era inconscient. Era molt important que parlant t'entenguéssis. Después si naves amb ella, pues hi havia un rollo. Però no hi havia aquesta noció de lligar, no hi havia diferències entre nois i noies com hi ha ara... Pel vestir sol no ho podies dir, perquè era més generalitzat el vestir que això... Bueno, hi ha unes quantes paraules típiques de la època. Lo del "rollo" que es deia. La paraula rollo es feia anar per tot. Va sortir un còmic que es deia el "Rollo enmascarado", que era molt bo. Era la història de cada un. Una persona portava mal rollo o bon rollo. Al agafar aquests elements una mica orientalistes, que es podrien resumir en hipis...

- Es deien hipis aquests elements?

- No, entre la gent no es deia hipis. Això era un despectiu de fora, com primer s'havien dit ye-yés. A més, los hipis més formals eren molt més primaris, molt més formalistes, que la gent s'ho prenia molt més en serio. Se llegia molt, per exemple. Era curiós vere gent que en teoria no tenia gaire estudis ni re, llegint autors forts i difícils. Era una moda. Potser no'ls va servir de re i en uns altres si i en uns altres no. I a part del Kerouac i els americans, un altre molt important era el Hesse. I gent que ara m'agradaria pregunta'ls què n'han fet, amb uns totxos de zen de collons. Aquí a Lleida eh! Lo de l'orientalisme és un altre ingredient molt important. Hi havia molta gent que llegia mestres Zen i coses d'aquestes. I qui més qui menos una traducció del Tao Tsé King la portava a la butxaca. Recordo que a la mili me van fotre al calabosso i tenia el Tao Tsé King. Introduir l'element zen aquí va lligat una mica amb que no es va amb alcohol, sinó que es va de fum. I que això et serveix per diferencia't molt bé de la societat. Una cosa curiosa seria sapiguer de què vivia la gent en aquella època. Fins l'any 76 o aixís feiem durar molt els quartos. Treballaves una mica l'estiu, t'ajudaven a casa. Alguns eren músics. Jo el que sé és que no et tallaves mai de res. No hi havia luxes. Les cerveses valien cins duros. Però feines fixes i preocupació econòmica no n'hi havia. No hi havia ningú que digués "Jo no puc fer això perquè no tinc els quartos". I diguem que l'extracció social d'aquesta generació, la majoria de la gent d'aquí Lleida era mitjana burgesia, pagesos i botiguers. Però inclús hi havia gent més humil i ningú tenia problemes de quartos. Perquè saps què passava? Que com que es compartia molt, sempre n'hi havia. Amb 1.000 peles tiraven 10 o 12 persones. Tot això seria com un parèntesis al funcionament del mal de la societat. En quels moments no sé perquè, semblave que la societat s'ho pogués permetre de tindre a la gent somiant, no? Si sobraen los quartos era perquè ningú tenia re

i ningú no volia tindre re. Los pisos casi sempre se conseguen de gorra d'algún familiar coses d'aquestes, i cotxes pues també de la família. Això va desaparèixer.

- La gent no vivia a casa del pares?

- No gaire. Ja hi havia molt pisos, pisos francos. Aquí a la part antiga. S'anava a menjar a Casa Jossé, que valia 20 pessetes. En un pis podia haver 10 o 12 persones a dormir. No eren comunes exactament. Algun pis era d'algú que la família té un pis buit i diu "L'agafo per muntar-me un tocadiscos i anar amb els amics a tocar la guitarra" També si havia algú de passo, pues bum! se'l col.locava en'quell pis. N'hi havia bastants de pisos d'aquests. N'hi havia molts que estaven com estudiant aquí, perquè llavons no hi havia universitat encara. Bueno, començava Filosofia i Lletres i Dret. Potser alguns sí que eren estudiants. Les comunes és més cap al 76 o així. Una mica la gent que vivia en els pisos feien com una comuna. Hi ha un mite i la gran il.lusió d'anar-se'n al camp i poder muntar-se una comuna en plan autogestionada i tal. Això comença a aprèixer llavons. Però la gent de Lleida sempre ha estat molt individualista i ningú va formar cap comuna. Aquí a la província de Lleida hi havia comunes i s'hi anava a vere-les. Però era mes aviat gent de Barcelona. Jo vai anar a vere uns que eren de Rosselló i se la van muntar a darrera del Montsec, en un poble abandonat, i van aguantar un parell d'anys. La gent d'aquí era més urbana. La gent dels pobles el que els agradava era venir a Lleida que era on hi havia el mogollón. Hi havia gent que a lo millor anava a passar alguna temporadeta a alguna de les muntades. Hi havia molt moviment.

- En política, hi participàveu?

- Sí, però era radical, que és un'antra cosa. De vegades nosantres també hi col.laboravem. Va haver una manifestació demanant llibertat d'expressió que hi vam anar tots. Hi havia un bocí que era sèrio i un bocí que anava de catxondeo. Problemes tothom n'havia tingut. Al tindre la influència digue'm exterior, te notaes diferent dels polítics, perquè els polítics d'aquí estaen lluitant contra una dictadura, en canvi tot aquesta influència, tota aquesta rebeldia, era contra una societat democràtica, contra el sistema. Llavors resulta que en adquirir aquesta forma de vida, no era la del polític de Comissions Obreres, del PSUC, encara que estava barrejat. Al PSUC hi havia un munt d'artistes. Lo primer happening que es va fer -se'n va fer un segon però jo no hi vai nar i suposo que no va ser tan representatiu. Va ser en aquella ermita que hi ha a Santa Maria de Meià. Hi van fer cap unes 500 persones, alguns des del dia abans. Tothom nava amb àcid! Bueno, dels 500, fica'n 200. I hi havia músics tot lo rato tocant allí, se va baixar al poble a les 8 del matí, per fer un passacarrers. I resulta que al pobles aquell dia era la festa de la perdiu i de repent se van trobar que els despertven a les 8 del matí, la gent disfressada... Una cosa super passada, una paraula molt de la època. I hasta va sortir el capellà a la porta de l'església demanant moderació. Total, que van tornar cap dalt. I d'una forma espontània, quan pujavem del poble cap a l'ermita, se van organitzar una sèrie de números per la gent que arribaven, pues els domingueros. Hi havia des de l'Esteve vestit de dràcula, que anava amb un maletín i deia que era un inspector d'hisenda i els demanava els papers del radio cassette del cotxe i així. Después hi havia un antre amb un trabuc, que els hi sortia dels revolts del camí... Lo Joan F. es va posar en un taparrabos en plan Tarzan i s'aixecava i deia que anava contra la civilització i que xafaria tots los cotxes, no? I estavem la meva dona i jo vestits de nen petit, jo jugava amb boles al mig del camí i havien de parar el cotxe. Jo els feia jugar a boles i ella els feia saltar a cordes. O sigui que quan arribava a dalt ja li havia passat de tot. Es va fer una bandera de 10 metros amb la fulla de la marihuana i es va penjar allí a l'ermita. Una cosa que va desbordar totalment a l'organització. Perquè l'organització era fer un dia de camp, de fer llangonissa i tal. Era tot super espontani. Una cosa que és molt curiosa d'aquesta època, que era molt cosmopolita. Llavors en aquesta generació

hi havia 5 o 6 que eren de Borges Blanques, 4 de Balaguer, de Tàrraga, de Mollerusa, d'Alfarràs... A tots els pobles hi havia pues uns avanzados que estaven integrats en aquesta història. I bueno, feien números. Anar a veure la posta del sol a la Cerdera. Això era un ritual. I després als pobles també hi havia centres. Se feia molt d'organitzar cotxes, 10 o 12 i apa, anar a veure els de Rosselló. Es feia molta vida de carrer.

22. "Al.lucinar"

- ¿Estaba bien visto fumar los chavales?

JESUS- Te lo vendían, no te decían nada. Los padres era otra cosa.

RAMON- Yo tenía 18 años y aún no tenía las narices de fumar delante de mi padre.

JESUS- A mi me gustaba fumar y recuerdo que cuando ya empecé a estudiar Magisterio, no tenía el dinero que quería. Y recuerdo que mi padre siempre tenía tabaco. Pero el tío se dio cuenta y no sé donde lo metía y no se lo podía localizar. Pero sabía donde tenía las farías. Y cogía aquel puro, lo deshacía todo, me lo guardaba y hacía cigarros de estudiante. Y fumar papel solo de periódico, muchas veces. Y después había unos puros duros, del Río, que se cortaban y te los fumabas. Aquello sí que era una droga. La primera vez que fumé un porro -es lo único que he probao, porro y marihuana- fue ya cuando teníamos los críos y todo. Ojo! Y me invitó unos artistas que había en el Scarlet. Y después ya a raíz de esto recuerdo que le compré a un camarero de Scarlet que había estao en la Legión, que era de los que más conocían esto del chocolate... Y recuerdo que le habían mandao por correo un cacho así! Epoca franquista! Debía ser el 70 o 71. Yo le compré un trozo y me hacía unos porros de la hostia. Me iba con las chicas que estudiaban derecho, con mi coche y las ventanas abiertas.

- ¿Pero no era problemático?

JESUS- No, no. Se conocía tan poco... El boom empieza fuerte, yo creo en el momento que muere Franco. Yo recuerdo en la época de Franco, cuando el paseo de Ronda estaba aún sin asfaltar, que ya existía el Niágara, un bar que ahora hay una tienda de lámparas. Ahí venía T., que su padre era funcionario de prisiones, venía B., el hijo del doctor, venían 3 o 4 más, que estos eran los clásicos que fumaban algún porro. Algún porro, ojo! Una noche encontramos chocolate y en aquella época estaba de moda Praxis... Praxis era el non plus ultra. Era lo único que había. Praxis tiene su historia, porque iban unas tías de puta madre. Quien lo hizo fueron 3 tíos. Estos venían de Barcelona. A tope cada día de gente joven. Allí fue donde empezó a funcionar la droga, el porro. Y recuerdo que una noche hicieron cachondeo y se quedaron hasta las tantas de la mañana allí y quedaron para el día siguiente y trajo no sé quien chocolate y se fueron al piso de no sé quien... Hostia, y invitaron a unas chavalas. Y una de estas chavalas que habían invitao, pues resulta que se había escapao de casa. Y a las 6 de la mañana, cuando ya plegaron la farra, cada uno se fue a su casa y esta chavala se fue sola por la calle Mayor. Pasaba la patrulla, la paran y la tía... Aquel complejo de culpa que se tiene... Dice: "Oh! No he sido la única que ha fumao!" "¿Qué, qué?" Pum! Los engancharon a todos por esto. Si la paran y les llega a decir "No, no, me voy para casa", no pasa nada. Porque eso sí, no se metía contigo la policía.

Vers el 1970, arran de la confessió de la menor fugida de casa relatada pel Jesús, es produeix una redada policial excepcional, que afecta als dos conjunts musicals més coneguts de la ciutat: els Crows

i els Jaguars. La festa origen de la detenció s'havia celebrat, precisament, al local d'assaig on els Crows tocaven a diari.

(JOSEP) Una vegada mos van agafar. Hòstia, aquesta va ser molt forta! Aquesta sí que venie per coses de drogues, però coses d'aquelles de quan teníem 16 anys, aquelles sense importància, i a més d'aquella època, que ara si hagués una moguda així, potser sí que a radere hi haurie molta parafernàlia, hi haurie molta droga si pesquessin amb uns tios dintre d'un local tot déu fotent-se morat. Però allavons no. Un dia de tant en tant te foties un canut. Molt de tant en tant. Alguna centramina sí que te la foties, i un trago de cervesa, i naes com una moto, vinga tocar, fins a les sis del dematí, un palique, unes ganes de parlar tot lo rato, i ja està, aquestes eren les drogues que hi havia, i cervesa, molta cervesa. Però això... resulte que el B. (un dels membres dels Crows) un dia anae molt pet, molt pet, per allí el Praxis, i uns amics: "Escolta, deixa'm les claus del local, que tenim unes ties, que no sé què..." Pues venga. I es veu que lo que van fer, 8 o 10 tios, que tenien uns canutos, nar allà i fotre música, van muntar un sarau de l'hòstia. Que no hagués passat re sí una d'aquelles nenes que voltaen per allà, resulte que s'havie escapat de casa feie 8 o 10 mesos, de Leon o no sé on, i la policia la va agafar no sé perque, li devien agafar la documentació, i li van fer dir que el dia anterior havia estat amb un local prenent-se uns canuts amb una gent. Ah, me cago'n déu, lo local dels Crows! Me cago'n l'osti, los agafen a tots, i tot déu al cuartelillo! Als Crows, als amics dels Crows, als Jaguars, a mig Lleida. I mos veniem a buscar als bars... l'època de les Palmeres, del bar Balon, del Niágara. Naen a buscar a gent per tot arreu. Jo no sé què passae aquell dia, que no hi era, que estae a casa, no vai sortir, no sé. Jo no hi era de totes maneres en aquesta festa, i a l'undemà me trobo al B., diu: "Hòstia, ha passat això" I m'ho va explicar tot, de pe a pa, perquè venie de la comissaria.

Va ser molt fort, devia ser cap al 69-70. Com que jo no hi havia estat, deie: "A mi què em diran? No em vindran ni a buscar!" I un dia estae al treball, truquen, obro la porta, dos tios amb traje: "El señor R.?" "Yo" "Policia, si puede acompañarnos" "Porque?" "Rutina" "Oh, pero estoy trabajando" "No, tiene que acompañarnos" "Vale" Això a l'undemà o al cap de dos dies d'allò que va passar al local. Se me foteien un a cada cantó, i jo a fora, los dos tios trajats, amb uns trajes grisos, tot sèrios, i jo amb aquelles xolles, amb aquella pinta que feie, pues se notae molt que em portaen detingut. I com que no estae detingut, jo me fotie amb un cantó. I els tios: "¿Que conoces a este?" "No" "Y a este" "Hombre, de vista, de Lérida, aquí nos conocemos todos" Tot lo rato preguntant-me per los tios i ties que passaen: "¿Y esta qué, esta debe cardar bien?" "iYo que sé si carda!" I així amb aquet plan, dos o tres vegades de surtir d'estar al mig, i ells un altre vegada al mig, sense dir re. Jo ja ho sabia que nae per això de les drogues. I arribo allà, i em foten amb una habitació, i m'arribe un tio, que no se qui ere, lo jefe o el comissari, i em fa: "Así que tú eres el R., eh?" "Sí" "Ya sabes que a mi me llaman el alemán" "Bueno, pues muy bien" "Siéntate aquí, ya te voy a arreglar yo" Hi havia una porta amb un cantó. Jo sentie molt follón, i veus i tal, però bueno... Estae bastant acollonit, la vritat. Sento que obren una porta, i surt el C., lo bateria dels Crows: "Què fas aquí, que hi som tots?" Tots allí, tots allà al mig! I jo deie: "A mi me han explicado esto, me lo ha dicho el B., que me lo he encontrado hace un rato, que lo han tenido aquí todo el día. ¡Pero yo qué me iba a pensar que me iban a llevar aquí, si no he estao en ninguna parte! Lo único que soy de los Crows, i tengo la guitarra allá, i voy a cantar allá, al local nuestro... ¿Porque llevo el pelo largo ya he de fumar? ¡Si yo no fumo ni cigarros, que me mareo! Yo soy artista, y mi padre me deja llevar el pelo largo, i pinto, y toco la guitarra, y ya está..."

L'episodi marcava un punt d'inflexió important, a nivell local, en l'actitud davant les drogues. La no problematització prèvia, i la seva existència marginal, s'anirien transformant en una progressiva criminalització, que no feia distincions entre drogues dures i toves, i que coincidí amb un lent aug-

ment dels consumidors. Per als Crows, l'episodi contribuïria a crear-los una fama no exempta de mitificació.

(JOSEP) ...Encara que es deie que nosaltres, que si porro, que si no sé què, mentira podrida! Te podries fotre un canut, una vegada cada no se quan, d'un tio que li havien donat, i te'l foties entre 10 tios un canut, que no te n'enteraves. Tota aquella deixò que portaem lo bombo ple de drogues, que hu deie la gent, no, no, no ere vritat. Com a màxim alguna centramina per donar-te color, tot això hu foteien los estudiants. Te'n foteies tres, un trago de cervesa, i naes com una moto. I surties al escenari, i t'enrollaes amb tot déu. Això és un bulo que correie entre el públic. Suposo que la policia també ho devie sàpiguer. Que entre nosaltres mos fotiem també putades fortes, no? N'hi havie un que es die Octavi, que va fer una fotocòpia amb uns papers, que anunciae las drogas B. (cognom d'un membre de la colla): "Compre drogas B., las mejores drogas del mundo, jeringuillas no sé què" I ho va escampar per ahi. I el paper, com que correie per ahi, pues la gent quan el llegie: "Hosti, a veure si porten drogues a la bateria" I el va anar a buscar la policia, claro, i ell no ho deie que ere l'Octavi: "¡Algún tio que me está haciendo la putada!" I nosaltres ens fèiem coneguts per coses d'aquestes. I això també surtie perquè tothom nae molt trajadet i nae molt tranquil a l'escenari, cantae un tipo de cançons. I jo arribae, em treie les sabates, em girae d'esquena, i claro... de drogatas.

La droga arribae pels legionarios, tios que feien la mili a Melilla, i ho portaen: "Mira, hosti tío, un canutet!" Jo, potser d'estrانji, estrانji, en aquella època, potser recordo haver-ne fet dos o tres. Lo primer me vai quedar al.lucinat, que a més estae devant d'un tio: "Mira, me vai a fotre un canut! No hu he fet mai, no sé que passarà, si tu veus que em vull tirar per la finestra... perquè allavons a les revistes llegies que "Fulanito drogado se ha lanzado por la ventana pensando que era una mariposa" Què collons, home! S'havie fotut una pastilla de LSD, i estae patint com un xino, i per parar de patir se llancen per la finestra. Jo també ho hai fet això, de fotre'm un àcid per a veure que passe. Jo m'he fotut un àcid i he estat vint hores al.lucinant per un tubo, colors i una cosa que és una cosa bèstia, vai dir: mai més! Saps quan t'enrampes? Tot aquella cosa, pues la sensació d'enrampar-te durant vint hores. Hi ha moments que no la pots aguantar. Mentres t'ho passes bé, i veus colorets i tal, dius: "Osti què guapo!", no? Però com te comencen a surtir mostruits, i històries al coco rares, hi ha tios que... El que està limpio de dintre, que no té problemes de coco, pues a la millor es fotrà allà, i què guapo, quines pel.lícules. però el tio que ere violent, que tenie problemes a casa, jo què sé, pues quan se li fotie una pastilla d'aquestes, pues ere capaç de fer qualsevol cosa, i et tires de la finestra...

El porro, no ho sabie, com que llegie a la revista coses rares... Te deien que ere una cosa dolenta, que no ho faigis, però en canvi veies por ahi que tothom ho feie, i te deien: "Hosti, és collonut!" I lo dia que en tenies un, pues lo que feies ere prova-ho, clar. I li vai dir: "Tito, tu vigila" i ell no s'ho creie que les coses que li deie eren al.lucinades. Ere molt fort. Jo tancae els ulls, i veie unes sensacions, que estae enmig de l'espai, que no notae res al voltant... unes coses molt fortes. Me semble que ere grifa, no sé ni d'on me va arribar. A vegades hi hai pensat. Lo que sí recordo que em vai fotre jo sol un canut d'elefant, que segur que si mo'l fotessim ara... I fotre't un canut així la primera vegada, és veure una pel.lícula tremendo. Jo este sentat allà, amb un puesto que treballaem, que no hi havie el jefe, que no hi havie de ser en tota la tarde, em vai fotre un canut: "Tu tranquil, si faig algo, me tanques al wàter, me lligues aqui amb una cadira, fes lo que sigui. Tu, mentres no passi re, me deixes anar" Hosti, jo vai al.lucinar molt, me'n recordo molt, és una experiència... Igual com has dit abans: "Del primer disco dels Beatles, que te'n enrecordes?" No, d'això no me'n recordo. A lo millor el vas sentir a la ràdio... Però d'aquell primer canut, és una cosa que me'n recordaré tota la vida. Una cosa molt diferent...

(PAU) A partir del 70 i pico, 72, 73, potser 74, comencen a aparèixer ja les drogues. Bueno les drogues, llavons casi no se'n deia drogues. Perquè una altra història que cal explicar és què era fumar un porro a l'any 73, 74. L'àcid és super important per entendre aquesta gent. Bueno, no sé, amb retràs arriba lo de final dels 60 a Amèrica. Abans quan et deia lo de la informació americana, pues jo llegia el Kerouac i el Ginsberg i tots aquest que ara tornen a estar de moda. I vai llegir les "Cartas del Yagüe", que són cartes que va escriure el Ginsberg en un altre que se'n va anar a Colòmbia a experimentar amb alucinògens, no? Un autor molt important d'aquesta època era l'Alan Watts, que era molt la barreja aquesta d'Occident, les drogues, tot això, no? L'àcid llicèrgic, no això que després ha voltat per aquí, que eren anfetamines amb xampany i no sé què, Perquè entres ja en un terreny on les experiències poden ser enganyoses -es podria parlar-, però per exemple, una de les coses és que et puguis veure a tu des de fora. Llavons, pum! fa que et sentis diferent de la gent que no ha fet això, encara que hi pugui haver totes les crítiques... Per exemple una que em va fer molta gràcia és dir que un àcid és com un èxtasis prêt-à-porter. Però bueno, l'èxtasis o el nirvana es feien anar així, com si no re. Es curiós, jo el primer porro el vai fer al carrer Ballester. I el primer àcid me'l vai pendre que feia la mili. No sabia ben bé què passaria. Me'n recordo que vai posar el despertador, per l'hora que hagués de pujar al quartel, perquè creia que t'adormies i que somiaves. Després jo he arribat a treballar amb àcid. Abans l'àcid se li deia un trip, un viatge. Llavons lo típic era ajunta's una basca i na-se'n a la torre d'un o por ahí, i fotre's l'àcid i passar allí un dia de campo, allà a experimentar i a al.lucinar. Hi havia gent que li funcionava molt bé, hi havia gent que molt malament, i n'hi ha hagut que s'ha quedat penjada. Però sempre eren experiències casi religioses.

El xocolate en quell temps era una altra cosa. Era del Líbano, de Pakistan o del Marroc. I es pre-neia molt amb herba. No era tan fort com l'àcid, podia ser més quotidià, i feia molt comunitari. Això que es fa ara de una persona fuma's un porro, no tenia cap sentit. Un porro era com un foc de campament, però més serio. De vegades era també per fer rises. Però molt, molt, era experimentació. Mai era frivolitat, al menos per una gent. Després ha anat perdent. Jo per exemple, he probat la sinosilina, que és un al.lucinògen de Mèxic. La mescalina jo no l'hai arribat a provar, ni el peyote. Llegia llibres. Allò del Carlos Castaneda, que és una mica més modern. Amb el Castaneda aquí a Lleida va haver una història molt forta, perquè la hierba del diablo que diu, aquí vam endevinar què era i n'hi ha per tot arreu. I van començar a voltar per Lleida cassoles, perquè allò ho feiem bullir. I va haver un desmadre i uns fenòmenos raríssims, de telepatia i coses extranyíssimes. Unes coses molt rares. Lo que era fumar, va vindre molt de gent que va fer la mili a Africa. I lo altre per Ivissa i per Amsterdam. A Ivissa va haver un temps que se repartia l'àcid tranquil.lament. Ivissa va ser un centre hipi molt fort. Hi va haver els King Crimson que van fer aquell disco de l'aigua, i lo Santana, que va fer l'AbraXas.

Vers el 1976 dos factors van contribuir a modificar radicalment aquest panorama. En primer lloc, la massificació del consum del haix, possibilitat pels nous aires de llibertat que es respiren després de mort Franco, i per l'aparició d'un seguit d'espais on es concentra el lleure juvenil (Cosa Nostra, la zona de vins). En segon lloc, la introducció de l'heroïna, que té un efecte disgregador de les xarxes contraculturals de solidaritat en les quals havia arrelat el consum de drogues. La massificació, tot i convertir durant un temps el porro en tot un símbol generacional antiautoritari, comportarà, com a contrapunt, la pèrdua del significat ritual-comunitari original, i la inserció en mecanismes comercials i de consum més o menys estandaritzats. L'heroïna durà a l'enduriment del context ambiental, a la consolidació de màfies, i a la progressiva criminalització dels consumidors.

(PAU) El tipo de droga en plan al.lucinògen, d'experimentació i tal, solia ser un tipo de persona super serena, en plan oriental, no violenta. En canvi l'heroïnòman és totalment egoïsta i va tirat per la vida. Quan comencen a apareixer aquests altres, fa que el tracte amb les persones, aque-

lla confiança, aquella generositat, se perd. Perquè una cosa és compartir herba o xocolata, que val a un preu, i un'antra... Bueno és que són dues coses oposades. Perquè, clar, llavors a la millor acollies a alguna persona que estigués de passo, que no coneixies de re, te l'endues a casa a dormir i l'endemà t'havia fotut lo pal, perquè eren heroinòmanos. Havien arrambat les coses de casa i se n'havia anat.

23. Militàncies II (Topar amb el TOP)

El 1973 en Ventura i un company seu són processats pel TOP (Tribunal d'Ordre Públic), amb l'acusació d'haver fet una pintada al cementiri del seu poble amb el clam "Visca Catalunya Lliure". No arribaran a ser jutjats, i es beneficiarà de l'amnistia proclamada pel rei. Com a fiança els segellaran un atrotinat 600 que feien servir per venir a estudiar a la ciutat. En Ventura provenia d'una família pagesa de tradició comunista, i en aquell moment estava fent el batxillerat a l'Institut de Lleida, gràcies a una beca. Aquell mateix any començaria a estudiar a l'Estudi General, on participaria en diverses mobilitzacions polítiques i culturals.

(VENTURA) Sóc més pagès que no pas estudiant o intel·lectual. He ajudat (a casa) fins que vai trobar feina. Els caps de semana, les vacances, nava a llaurar, a cavar, a regar l'hort. El 68 o el 69 vai vindre a estudiar a Lleida. Vaig fer el batxillerat superior. Jo havia estudiat als Caputxins de les Borges, perquè deien que eren els millors, que en sabien més, i com que al poble no se'n feia de batxillerat pròpiament dit... Es feia la bàsica i el comerç, i se va començar a fer un batxillerat, però el feien els mestres. Te tenies que presentar lliure al Màrius Torres, i suspenia tothom, perquè no teniem ni programes, ni llibres. I és clar, tothom que podia s'escapava cap a les Borges. I els primers any els diners que costava el transport des d'Arbeca a les Borges, són 6 quilòmetres, i el que costava la matrícula, els llibres i el que et feien pagar cada mes, me ho vai guanyar treballant a jornal. O sigui que vai començar a fer de paleta i de ferrer, llavors devia tenir 11 anys. Dissabtes i diumenges al matí treballava de manobre, i a les vacances, que normalment els paletes no tenien tanta feina o els afluixave, feia d'aprenent de ferrer...

Vai demanar una beca i em van donar 20.000 pessetes de beca per tot un any. I ja cada any vai anar tenint beques. Fins al penúltim de la carrera, que no la vai voler demanar perquè hi havia un tio, que encara és ara a Serveis Territorials, que a mi em maltractava, semblava que naves a demanar caritat. I l'últim any vai dir: "Saps què? Pels meus pebrots que no demano beca". I no la vai demanar. Amb la qual cosa, com que l'últim any de carrera el vai fer a Barcelona, me vai fotre de gana. Però literalment de gana. Només menjava una vegada al dia, molt dies, molts dies, i era un cafè amb llet i unes quantes maries... Doncs allí a les Borges vai fer els 4 anys de batxillerat elemental i només feien superior ciències i jo volia fer lletres. I aleshores vai haver de venir aquí Lleida al Màrius Torres. I amb los pocs diners que em pagaven de la beca era impossible. Llavors la mare em posava el menjar en una carmanyola, en una fiambra i cartera, fiambra i tot feia cap en una bicicleta i la bicicleta me portava fins a les Borges. i de les Borges cap aquí en tren. I al vespre hi tornava. Passava pel caixer del canal usualment, llevat de l'hivern que estae molt moll, a llavors hi havia el perill de fotre's-hi avall en una patinada o lo que fos. A llavors passava per la carretera, amb perill de mort, perquè és clar, marxava molt de matí per poguer agafar el tren i amb les boires no es veia re. Clar, per estalviar-te pedalades, no hi posava llum, i al darrere de la bicicleta no hi havia llum. I és clar, passaven els cotxes! Un munt de vegades van

estar a punt de matar-me. Però bueno, no hi havia cap més remei. Perquè l'autocar era massa car, no me'l podia pagar. I a casa no tenien diners per donar-me.

Aquí a Lleida a l'Institut, molta activitat política jo tampoc no n'hi vaig veure, però no dic que no n'hi hagués. Potser és que jo no la vai saber veure, perquè venia del meu poble i en tot cas al meu poble havia treballat molt a la vora de l'església. Jo havia estat escolanet i des d'escolanet en endavant sempre havia estat en alguna organització eclesiàstica. Havia organitzat els grups escoltes. Hi havia 4 agrupacions bastant fortes, considerables per al població que té. Quan va decaure això de l'escoltisme, allavors vam organitzar colònies. I eren uns grups particulars de colònies, perquè no només feiem les colònies, sinó que tot l'any feiem activitat per la quixalla, per la canalla i això. I a més a més, jo, a la vora de l'església, perquè era l'única institució que t'emparava, perquè els alcaldes eren tots franquistes, havia provat d'organitzar setmanes culturals, que ens en sortiem força bé, i fins i tot un premi literari. Amb un altre company del poble, vam entrar en contacte amb la Unió de Pagesos, que a llavors s'estava creant. Vam fer un grup de suport estudiantil de UP. I després entrar en contacte amb el PTE i amb el Front Nacional. Això devia ser l'any 70. Vam començar a entrar en cèl.lules de treball interessant, no sé si era l'any del COU o l'any de la facultat, quan el Garmendia i l'Otaegui. Segurament ja ere el primer any de la facultat. Vam construir una vietnamita i vam començar a difondre papers a favor del Garmendia i l'Otaegui. I a partir d'aquí ja sí que entrave en els cercles més polititzats i més organitzats i tal. A l'institut poca cosa, poca cosa. Diguem la qüestió política la portavem amb gent del Front de Borges i d'Arbeca, que va ser quan vai nar pels pobles a fotre pintades...

Nosaltres pintàvem damunt dels cartels de la Falange, aquells que hi havia a l'entrada dels pobles. Ja teniem una planxa feta i pintavem les barres catalanes en vermell i en groc. Després el que feiem era llençar octavetes de caire independentista i fer pintades a moltes parets, però fonamentalment a la paret del cementiri de les Borges. Hi ha una paret blanca, encantadora, preciosa. I allí pintavem doncs això "30 anys d'opressió feixista", "Fora Franco", "Visca Catalunya lliure". I fins i tot vam fer una de pintada que no mos la van descobrir, perquè segurament que la vam fer molt malament i molt depressa, estavem molt nerviosos, que cridavem els catalans a les armes, la lluita armada, no? Perquè d'alguna manera ere la consigna que ens havien donat gent que militave al Front Nacional i gent que militave amb aquets, com es diuen?, els independentistes dels països Catalans, el PSAN provisional. Això va ser durant el sisè i el COU. Al COU va ser quan me van denunciar al TOP. La denúncia era d'un particular i no he sabut mai qui la va fer. Però sospito que devia ser el guàrdia de Franco que hi havia al poble. A tots els pobles n'hi havia un o altre, íntim amic de la guàrdia civil. Afortunadament només vam confessar que érem dos, la qual cosa ere en part veritat i en part mentida. Perquè qui hi havia compromès ere un fraire dels Caputxins, amb el qual continuava tenint relacions, tot i estudiar aquí a Lleida, que tenia un equip de gent jove que es dedicava a fer octavetes i activitat clandestina... (Tot va venir) que es va organitzar una redada significativa, molt forta, que va ser quan van enxampar al Pau de la Unió de Pagesos, quan el van processar i tot, i després quan va fer la mili li va tocar anar al Sahara. Van agafar 3 o 4 nois de les Borges i 2 o 3 més a part de mi, i posteriorment a la meva detenció, perquè havien pintat -bueno, això és lo que van declarar ells- "El rei és un titella". Es votava la llei del referéndum o no sé què. O ja s'havia votat, però a llavors s'estava parlant de la successió i aquestes coses.

Vaig anar a parlar amb l'alcalde, li vaig dir si podia parar la denúncia. L'alcalde, un franquista re-domat i un home absolutament covard, me va dir que ja sabia que hi havia una denúncia interposada contra mi. Li vaig dir que era innocent, però que no em fes passar aquest mal tràngol d'haver de declarar i passar per judici, que no m'ho mereixia, que havia treballat molt pel meu poble i tal.

I em va dir que no, que la justícia faria el que havia de fer. I automàticament vai anar a veure el capellà i li vaig dir que fes alguna cosa. Feia 4 dies que havien detingut al Josep Pau i que amb ell l'havien ajudat i per tant se suposava que a mi també m'hauria d'ajudar. I ell se'n va desentendre bastant i em va dir: "Ves a veure al senyor M." I en efecte, vam anar a veure al senyor M. i ens va dir "Si, això està molt bé, però és que si us faig el favor a vosaltres, li hauré de fer a tot-hom. Quants diners teniu?" Dic: "Home, si vinc aquí és perquè no tinc gaires diners, si no me'n hauria nat a buscar un altre advocat" Diu: "Així no us hi puc ajudar" I va ser l'Arana, amic conegut de l'altre company, que va dir: "Ah, no patiu" I el que va fer l'Arana va ser endarrerir el judici tant com va poder. Algunes vegades alegant que estavem malalts. Altres alegant que ell estava indisposat. Perquè s'estava a veure si es moria o no es moria Franco. I com que era uns anys que ETA li fotia de fort, hi havia tot aquest lio del Otaegui i Garmendia i tot lo que va venir després, Carreros Blancos i no sé quantes coses, doncs suposo que el nostre expedient, com tants altres, devia quedar sempre al devall del munt dels expedients. I va arribar això, que va morir Franco i al cap de poc temps ens van indultar. I poc després de l'indult, l'amnistia. L'acusació la tinc allà penjada: ere de propagandes il·legals i ens acusaven de pintades diverses. Fonamentalment, em sembla que a l'expedient només sortien pintades del tipus "Visca Catalunya lliure". Ens demanaven 2 anys de presó. I vam haver de pagar una fiança en llibertat provisional de 30.000 peles. I el J. tenia un 600 que ens servia per venir al COU des del poble a Lleida. Ens el van segellar i no el vam poder fer moure. El van deixar a casa l'agutzil al poble i el va acabar el cotxe.

24. Estudiants & Obrers

La presència ciutadana dels estudiants va tenir el seu moment culminant en la convergència amb el moviment obrer, que estava representat pel conflicte que els obrers de l'autopista arrastraven amb "Cubiertas y Tejados". L'episodi rescatava el mite de la solidaritat revolucionària d'estudiants i obrers, mite que en aquells moments tingué una força mobilitzadora ben efectiva.

(GERARD) Jo ere delegat del curs, i ho vai viure d'una forma intensa. Corredisses pel carrer. Allò de la unió dels estudiants amb els obrers no s'ha donat mai més d'una manera tan clara. Això va durar bastants dies, perquè recordo que la gent es van tancar a la catedral. Nosaltres des de la Facultat vam organitzar una sèrie d'escamots que anaem allí amb escales i els tiraem minjar, des de la pujada del radere que donae al convent de les monges. I entre matí i tarde estae el carrer Major sempre ocupat. De tant en tant ens trobaem amb grups, fotiem 4 crits i començaem a córrer la gent. Ere una situació...

(VENTURA) La primera gran manifestació amb tirs i butifarres d'aquestes fortes que fotia la policia, doncs va se la de Cubiertas y Tejados, que jo recordi... Vam saber que el Chacón havia cridat a la vaga. I que cridaven els estudiants a la solidaritat... La coordinadora d'Estudiants, com que la gent del PSUC i del PTE en sabien l'existència, doncs van passar la demanda per a que ens solidaritzessim amb la vaga. I en efecte, així ho vam fer. Vam fer la manifestació conjunta, treballadors i alumnes de les diverses facultats. Jo recordo que la manifestació era enorme, era enorme. Veniem del carrer Major i passavem pel carrer sant Antoni i aquí, just aquí, ens van tapar la sortida. Per allí on és ara Cortefiel, que hi havia el cinema Fèmina, en aquell carreret que dona abaix a Blondel, el va tapar la policia. Al darrere hi havia jeeps de policia i policia a peu. I aquí al davant, per a que no arribessim a la rambla d'Aragó, també la van tapar. Va haver garro-

tades fortes. Quan ens van veure ja completament copats, aleshores la policia se va llençar pel darrera i pel davant. I jo em vig poder escapar per aquestes escales precisament. Recordo que erem 3 o 4 que ens havíem escapat. A mi em va caure la sabata i quan vam ser a la punta d'aquestes escales, els estudiants escupien els policies que ens encalçaven pujant les escales i els cridavem fills de puta... Va ser una cosa molt virulenta. Hi van haver trets de bales de goma i tot lo rollo.

Doncs a la tarda hi va continuar havent molta virulència als carrers. Però a mi em va succeir que... Com que es van tancar a la catedral els de l'autopista amb el Chacón al davant, doncs vam passar la consigna a tots els estudiants de mirar de portar-hi... Perquè allò se preveia que seria per 4, 5 o 6 dies, la tancada de la catedral. Que els passessim aliments. Però és clar, la catedral estava tota acordonada per la policia i jo tenia el bocata de l'esmorzar, que em donaven a la residència, a la butxaca de l'anorak. I les mans a dins de la butxaca. I vaig dir "Bah! segur que no em descubreixen" I en un acte d'heroïsme completament estúpid, perquè no havia de venir d'un bocata, vaig voler pujar les escales de a catedral per pujar i deixar el bocata allí. Va haver gent que va tenir fortuna i ho va poder fer i en el meu cas no en vaig tenir gens. Perquè petit com sóc, recordo que un tinent de la policia me va agafar per aquí a l'anorak, me va alçar de terra i en volandes me va portar fins a un cotxe cel.lular. I allí no em van voler posar a dins per no perdre efectius suposo i en canvi em van demanar el carnet. I a la tarda jo em vaig quedar a la residència és clar, no podia sortir. Perquè aleshores encara estava processat i és clar, si m'agafaven i a més a més sense el carnet, era reincident. I reincident, et queia el pel immediatament. I pensava "Ara com m'ho faig per anar a recollir el carnet? I si no el vai a recollir?" I a última hora un company, que estudiava dret, me va veure tant preocupat que li vaig explicar. I aquest xicot li va anar a dir al pare D. I el pare D. va pujar a l'habitació i em va dir "Hòstia que et passa i tal... Pues mira no et preocupis". I va telefonar al Govern Civil. Va demanar un inspector, que per lo vist era amic seu, que es vingués a confessar i que per davall del confesionari llencés el meu carnet. I així me'n vai poder sortir. Per tant, per la tarda ja no la vaig viure aquesta batussa. Però es veu que va ser molt sonada. Va ser manifestacions però amb escamots. Com que als de la catedral els van fer sortir perquè el bisbe no va donar permís... No, millor. Els van amenaçar perquè havia una bomba i el bisbe va dir "Bueno, no sé si hi ha una bomba o no, però d'aquí heu de sortir, perquè jo me jugo el físic". El cas és que van sortir. I el Chacón m'ho diu aquests dies quan li recordo. Me diu: "Jo els cridava des del púlpit: 'No sortiu, perquè això sí que és una trampa' I és clar, a mesura que naven sortint els naven ficant en cotxes cel.lulars. A la tarda va haver la protesta perquè s'havien endut a la gent a la garjola del Govern Civil. I la protesta va ser amb diversos escamots, fonamentalment estudiants i alguns treballadors que se n'havien pogut escapar de la cremada.

(ROSA) Jo la primera vegada que vai nar a la comissaria va ser arrel de la primera vaga de l'autopista. Començava a fer sisè. Vai començar a estudiar als 18 anys, tenie 23 anys, finals del 73. Vam fer una Assamblea al Institut, que van passar per totes les classes. Hi havie algun dels socials que naen a les classes. I allavorens llògicament lo que vam proposar és que l'apoió millor que podiem donar és que anessem tots a la catedral, que estaen tancats, per a fer una mica de moviment ciutadà, apoiant-los. Es va conseguir bastant bé. Es van parar les classes. I molts hi van nar. A la gent jove se li menjave el coco volant. Ere increïble. I entre la gent que va vindre del Institut i la dels altres puestos, estae així el carrer! Tot lo voltant de la catedral ple. Tipo manifestació, perque es cridae. Com que hu vam fer a cara descuberta, ens van citar a comissaria. La policia estae molt preocupada aquell temps per sabre qui nae de bona fe i qui nae de mala fe. Los que naen de mala fe éren los comunistes. I los que naen de bona fe éren los que venien dels moviments cristians. No sabien den quin costat nae. Començaen: "¿Usted conoce al Chacón?"

"Si señor" "¿De qué le conoce?" "Hombre, pues hay mucha gente en Lérida que le conoce. No es un delito" "Bueno, pero es que nosotros tenemos que saber quien va de buena fe y quien va de mala fe" "Hombre, pues si luchar para que tus compañeros trabajadores que estan pasando necesidades como tu, es tener mala fe, pues yo tengo mala fe" "Bueno, pero usted ¿a qué organización pertenece?" "Yo soy de la HOAC" "Pero además debe ser de otro sitio" "No" "Bueno, pero es que usted tiene que parecerse a Chacón, porque siempre habla, en todas partes donde va habla" "Me coneixien una mica a tot arreu" "Usted se equivoca. ¿Usted me ha mirado bien a mí? ¿Usted conoce a Antonio Chacón? Pues ha de comprender enseguida que yo no me puedo parecer a él" "Ja, ja. No sabien si posar-se sèrios o posar-se a riure. Va ser molt divertit. Aquesta va ser la primera vegada. No es van aclarar, i me van deixar anar."

(ISABEL) Arrel d'allò es va mobilitzar molta gent. Vam muntar un recital que va venir l'Ovidi Montllor i el Labordeta, al Jockers. Va ser el 21 de març del 75. Per la vaga de l'autopista. I vam recullir molts diners que els vam nar a contar a la taula del despatx del Arana. I els repartiem a la gent, a les famílies dels vaguistes, que em sembla que en va tocar 1.000 peles per família, però bueno. I gent de Solidaritat van donar moltes peles.

(MARIUS) Jo me'n recordo que la Càmera de Comerç l'utilitzava de forma sibil·lina. Quan lo de Cubiertas y Tejados, el 72 o 73, quan els judicis de magistratura, jo recordo que va ser la conya una conferència del Jordi Carbonell. Hi era el merder aquell de les autopistes. Estava tot ple d'obrers: el Cantano, el Chacón... tots hi eren. Comença a parlar el Carbonell i a mitja conferència s'aixequen aquests i foten un miting acollonant, la gent aplaudint, de peu. Me cago'n la puta! Jo per allí amagant-me. Perquè curiosament abans per fer una conferència s'havia de demanar permís al Govern Civil. I normalment sempre enviaven policies a les conferències. Però a la Càmera no n'enviaven o suposaven que tal... I sempre colàvem alguna cosa. Però aquest dia ja no només se va colar sinó que va ser un manifest. Lo Carbonell que es fot de peu sobre la tarima i el posa a aplaudir. Total que s'acaba en un miting i demanant que es donin quartos per la gent en atur i passant la plateta pel mig de la Càmera. L'endemà teniem la policia allí. "No hombre, no, que no ha pasado nada. Se levanto un tio pero le hicimos callar. No hagan caso de la prensa..." "De verdad?" "Sí, hombre, sí" "Pero pidieron dinero" "Aquí dentro al menos no" I la gent de la Càmera, com que no venien a les conferències... "Què va passar a la conferència?" "No res, no res".

- Què en deien els joves de la solidaritat entre estudiants i obrers?

(VENTURA)- Aquest era el mite, el gran mite. Tant era així, que pràcticament tots els estudiants de l'Estudi General, el dia abans ens vam escampar per les diverses obres a repartir fulletons per que fessin vaga. Es la única vegada que he vist que els estudiants fessin una mobilització interessant, preparada i amb una certa eficiència. Fins i tot els estudiants, amb la coordinadora, van fer una assemblea a les grades de l'institut, per cridar als instituts a que se sumessin a les manifestacions de l'endemà. Perquè aquest era el nostre mite. I mira, va ser tant mite, i per tant cosa poc efectiva, mite a partir de les lectures que feiem i tal, que els propis poetes de la Gralla i la Dalla ens vam proposar d'anar a les fàbriques -la Sant Miquel, i demés- i durant l'hora de l'esmorzar posar-nos a llegir poesies. No ho vam arribar a fer mai perquè els treballadors... Me sembla que ho vam demanar a la Sant Miquel i als de la Ilceresa i ens van dir que no, que n'estaven de collons d'escoltar poesies, no. I aleshores vam pensar: imprimim les nostres poesies amb ciclostil o com sigui i quan surtin de les fàbriques els anem donant. I això ho vam fer una vegada al polígon industrial. Però fora de Cubiertas y Tejados, no hi va haver altra mostra de solidaritat amb els treballadors. Perquè és que els treballadors també eren la hòstia. No es movien per re.

25. Militàncies III (Jove Guàrdia)

Jo me'n recordo que ere molt atormentant, es vivie com una llosa. Nos va agafar el 75 com una cosa molt immediata, que no podiem estar perdent el temps estudiant, teniem que passar a l'acció. Estudiar ere incompatible amb militar. Ere més important militar, perque la cosa tenie que canviar de forma immediata. Ere primer la militància que la qüestió personal. Es una de les coses que ho hai arrastrat sempre. De senti-ho com una llosa, casi físicament... (VICTORIA)

Arran de la vaga de les autopistes, el 1973, la Victòria, que estudiava batxillerat nocturn i treballava com a secretària, va entrar amb contacte amb el PCI, que en aquells anys feia forat entre sectors juvenils de la ciutat.

(VICTORIA) Als 16 anys vai començar a treballar de secretària amb una oficina, i em vai posar a estudiar batxillerat nocturne. Después me vai posar amb grups de parròquia, Santa Maria Magdalena, que van fer els locals. Estave dintre de la HOAC. Feiem reunions de Revisió de Vida. La HOAC tenien los locals al carrer Acadèmia, amb plena ruïna. La JOC ja estae extingida, sempre nos havien parlat de que havie sigut molt forta a Lleida. Erem lo grup jove de la HOAC. Allí es trobae tothom: Comissions, Unió de Pagesos. Ere a través de nosaltres, que teniem la clau. El fet d'estar a la HOAC va ser lo que mos va decidir per la política. Aquí s'estae montant un partit, el PCI. Vam ser los fundadors, de rebot. Va ser per la vaga de les autopistes, sobre el 73. Hi havie dos nois, el G. i el A. El G. estae estudiant, i tenie contacte amb Barcelona. Vam fer unes Jornades, vam veure que calie fer una organització d'uns plantejaments obrers. Vam dir que lo constituïem i ere la primera secció. Cada ú de nosaltres tenie de montar altres seccions. Después van vindre gent de Barcelona i mos vam trobar tots los que érem a Lleida, 4 o 5. Después vam passar al PTE. Jo vai deixar de ser secretària i me'n vai anar al tèxtil, perque tenie que fer la revolució, i vai arribar a muntar una comissió de treballadores. Veure que el canvi ere una qüestió immediata. No sé si havie mort el Franco, però ere igual, después de la mort del Carrero ere igual. La experiència va ser que tenien tots molta por, mare de Déu! Jo tenie que coordinar el textil a nivell de tota Lleida, imagina! Me vai posar a treballar, i ja me coneixien a totes le fàbriques. Te preneien los diners. Te feien fer coses que no cobraes. Per qualsevol cosa tenies un descomptes. Te pagaen per semanas, un control! Unes condicions de treball! Amb un puesto treballaem amb una sala petita com aquesta, 30 persones, amb les màquines! Al.lucinant! Amb cadena, de nar de pressa, de pressa. Horrorós. La mentalitat ere casar-se per surtir d'allà. Quan se casaen les fotien fora, normalment no duraen. Tot éren joves. Salvo dones casades ja grans, de 45 o així. I descobrir les malalties. Hi havie moltes dones malaltes. I a base d'aspirines, funcionaen. Cosa que em va sobtar molt. Uns horaris! Me'n recordo que vai estar fent jornada intensiva amb un puesto, nos aixecaem a les 5 del matí, algo de tebeo. I te posaen al carrer per qualquier tema. Van fer les eleccions sindicals del sindicat vertical, i m'hi vai presentar. Mos van prohibir de nar al lavabo. I vai dir: "Home, això no pot ser!" No es podie nar més de 2 vegades. Però que tampoc se discutie. Jo hi vai anar. No me vai donar compte que ere una jugada. I em van fer una carta de despido! No pots contradir mai una ordre del jefe, tu no ho deus saber perque no ets del món treballador, sinó és despido procedent. Encara ara això funcione exactament igual. No pots qüestionar l'autoritat del empresari. Al principi sembla que s'anae a fer un intent de vaga, de paralitzar, però al final se va acabar.

La experiència va ser descobrir que no hi havia solidaritat, que domina més la por que un altra cosa, que hi havia un nivell d'enveges molt seriós, de que ser líder és ser líder, i que no servia de res sense portar molta gent darrere. Tot això era com molt dramàtic, que ho tenies que fer. Era el sentit d'alliberar la persona, de que les condicions estaven molt malament, i se tenia que solucionar. En el fons era perquè era cristiana. Perquè te donaven cops per tot arreu. Pràcticament no vivies, era una reunió radere l'altra, i sense massa sentit, que te criticaven molt. A mi me diuen que era "la espía del Obispo"! Imagina! Una activitat molt forta, sense reflexionar, activisme. Al Secà de Sant Pere, vam muntar un grup de dones que no sabien escriure! Me vaig buscar una mestra de la HOAC, i un dia pujava ella i un altre jo. I érem un grup nombrós de 10 o 12 noies. Jo em portava un bocadillo... CCOO va ser molt important, quan se va legalitzar hi vaig estar. Jo quan vaig entrar era el Cantano, los Chacons i los Andreus, 4 membres, cap al 73. Tots venien del PCE, allavonts deien PCE. Tots éren castellans. Després tenien els seus contactes. A partir de que vam entrar nosaltres van començar a apropar-se la gent jove. Van vindre los carlins, un grup de joves molt gran, 20 o 30, de 18 anys. Tots ens reuníem al local de la HOAC. No teníem nivell polític. A CCOO vam fer vagues generals, i havíem de sortir a fer piquets, i abans de sortir ja t'agafaven! Lo de les associacions de veïns sí que era bonic. Es que tot sortia al mateix moment. Hi havia moltes reivindicacions pendents. I hi havia un ambient polititzat. Nos trobàvem dintre d'aquells organismes. A tot lo que s'organitzava. A Balàfia va haver-hi una època que hi havia molta gent, i sobretot jove. Lo jovent estava disposat a fer qualsevol cosa. Me'n recordo reunions amb una torre, al Secà de Sant Pere, amb uns descampats, reunions de 40-50-60 persones, tot joves, el que més devia tenir 25 anys, per parlar d'organitzar alguna protesta. Hi havia molt moviment. Un centre molt important va ser la parròquia de Sant Pere. Hi havia molta gent. Casibé tota la gent aquella van anar als partits polítics. Tot això devia durar des dels 16 als 22. Després vaig trencar una mica i vaig canviar d'aires. Me vaig fer vegetariana.

La història de la Rosa és semblant a la de la Victòria: ambdues provenen del barri de Balàfia i de la HOAC, i ambdues entren al PCI arran de la vaga de les autopistes.

(ROSA) Estava a la Jove Guàrdia i a CCOO. També estava a l'Assamblea de les Terres de Lleida, durant gairebé un any. A tot xiringuito que hi havia hi estava. Es vivia molt d'il·lusions. Costava molt poc fotre la pallissa amb un jove i viure d'idealisme. Avui no és possible això. La joventut ha canviat molt. És més pragmàtica. Era molt fàcil arribar a la joventut amb aquesta època. Amb un període de 6 o 7 mesos jo sola vaig afiliar a la Jove Guàrdia 20 ó 25 joves. Com que estàvem a tot arreu, teníem representació a tot arreu. A l'Assamblea de les Terres de Lleida jo nave representant els moviments obrers catòlics, després el representant del PTE, el del moviment de joves era nostre, i de CCOO també. Sortien veus a favor de diferents puestos, que tots érem els mateixos. I clar, no se sabia. Els vam convèncer que es convoqués el Primer de Maig al Castell del Remei que hi havia una mena de sardanes. Vam muntar un parell d'autocars, tots allí amb les banderetes, allí al mig de la ballada vam fer la manifestació. La gent per allí al mig assustada. Els altres els hi agradava el show. La policia va tardar en vindre. Perquè no se ho esperava que anessim allí. Quan vam començar a sentir les sirenes vam fotre el camp.

Jo la primera vegada que vaig anar a la comissaria va ser arran de la primera vaga de l'autopista (vegeu supra). La segona vegada va ser una Assamblea a la Mariola, perquè van asfaltar els carrers laterals, i no van asfaltar els carrers de la vora. I a tots els veïns els hi feien pagar contribucions especials, tan com si els hi havien arreglat el carrer com si no. La veritat és que semblava que estàvem esperant que sortigués un problema per aprofitar-nos d'ell. També era per arreglar-ho, per a conscienciar a la gent, però els aprofitàvem perquè un problema es podia transformar en una cosa més important. I clar, aquella gent que estava molt mosquejada, te la posaves a la

butxaca volant. I me van tornar a citar, però es van equivocar de dia. Si ho vam fer en divendres, dien que ho havie fet en dissabte. I em preguntaven tal dia a tal hora on havie estat. I estae al Plácido prenent un refresc amb unes amigues. El que passe que volien que digués amb qui estae i jo no ho vai dir. Tampoc va passar res. La tercera vegada va ser quan passaen los Captaires de la Pau. I aquella vegada sí que hi va haver moviment. En van anxampar dos més. I la quarta vegada me van portar a la presó tres dies. Al meu marit quan va estar a la presó pel procés de Burgos, estaen los polítics separats, incomunicats, encara que al pati hi anaen junts. Però aquestos tres dies, com que a la presó de dones només hi havien 4 dones, me van posar a la celda comú, me van tractar molt bé aquelles senyores, me van donar una manta nova que no me'n havien donat i llançols nets, molt bé. Les senyores, l'assistenta social molt malament. Això ja ere al 75 la última vegada.

Les militàncies paral.leles de la Rosa i la Victòria tornen a convergir en el moment de l'expulsió, el 1975-76. El motiu formal era la seva militància cristiana. El relat dona important elements per avaluar la contradicció que van viure molts joves entre militància i vida quotidiana, per comprendre la difícil transició de la clandestinitat a la democràcia.

ROSA- A mi me van expulsar del PTE. Jo quan vai entrar vai posar una condició: "Jo sóc creient, hi ha algun problema?" "No, no" Quan vam estar al Comitè Local, se'n van enterar els de més a dalt, jo no sé si per això o perquè érem molt crítics. Hi havie algunes coses que se qüestionaen. Com per exemple, que es van convocar algunes manifestacions que em van semblar molt salvatges de convocar-les, porque estaen matxacant sempre els mateixos, i ho vai criticar moltíssim...

VICTORIA- Van vindre unes persones responsables de Barcelona, ja més grans. I ens van dir que no podie ser unes persones comunistes i cristianes, de cap manera, hu teniem que discutir. A la Rosa se li va assignar una persona per discutir el tema, i a mi un altre. Amb ella va ser més forta la discussió, unes peloteres! I al final van decidir ells que els hi semblaen que unes persones així no podien estar amb un partit comunista. En aquell moment va ser molt important.

ROSA- La excusa per expulsa'ns va ser que érem cristianes. I a mi ja no m'importae un rabe això. Però com que vai entrar amb aquesta condició, vai seguir. I vam tenir unes peloteres! Algo increïble. Un que no el coneixie, que el vai veure a les primeres eleccions, que surtie a la tele: "Mira qui surt" Ens van matxacar moltíssim. Una cosa bestial. Jo els hi presentae batalla. Me deien que un cristià no podie ser marxiste i jo els hi deie que sí. I jo ja no ho ere. Però ja que vai entrar amb aquesta condició, porque m'havie de tirar enrere! Amb ells que els importave si ho ere o si no ho ere.

VICTORIA- Jo sí que ho ere

ROSA- Me van donar un llibret. "Es que usted no puede ser marxista porque la Iglesia Católica es una entidad estática que no se puede cambiar" "Lo siento mucho, pero aqui el único que no es marxista eres tu. Porque un marxista tiene que tener como premisa fundamental que nada es estático, todo cambia y todo puede evolucionar. Y si tu partes de la premisa de que esto no se puede cambiar, el que está contradiciendo las leyes de la dialéctica eres tu, no yo" A més els hi vai dir que si m'expulssaen del Partit jo no m'estarie quieta. Jo tot aquell que l'havie fet entrar amb un partit que el consideraen honest políticament, tenie la obligació moral de dir-li com estae obrant. Me tenien una mica de por, porque me volien convèncer. I per això me van matxacar tant. I me van expulsar. Es increïble. Arrel de que ens van fer marxar, vam montar un moviment de base que estigués polititzat. Li vam posar MAC (Movimiento de Acción Popular). I érem uns quants, però ja ere bastant el desencant. Gairebé mos vam portar tot lo partit amb nosaltres, aqui a Lleida. Hi devien haver unes 5 o 6 cèl.lules. Tot això se va parar molt. Después els enfrontament en-

tre el PTE i el PSUC dintre de CCOO, pues també éren molt forts. I un cop va fer el crack el franquisme, els enfrontaments van seguir, la gent es va començar a desmotivar. Ningú te deie res. Poc a poc se va desanimar pues molta gent, sobretot la persona sana, que no està gaire polititzada, que va per un sentiment de companyerisme, va marxar. Es van quedar los que tenien una inquietud més política.

VICTORIA- Tot va quedar en problemes interns. Jo me'n vai anar a CCOO, i allí m'hi vai tirar 3 anys o 4. Ja va ser no a nivell sindical a l'empresa, sinó organitzatiu intern... Jo no me'n recordo d'haver viscut lo típic dels joves.

ROSA- Lo important ere la lluita política i social i lo de menos anar a els discoteques. Ho deies a tot los joves que coneixeiem. El primer grup polític que coneixes és el que et sembla correcte. Quan madures una mica veus on estàs. La joventut, la manca de punts de referència.

VICTORIA- Ere una cosa totalment nova, vam topar de morros. Ni me'n recordo. Ho vas visquent, 15-16 anys, ni te'n vas donant compte.

ROSA- Passavem dels xavals amb cantitat! No hi havie temps ni per lligar! Vai començar a surtir amb el que és el meu marit, precisament, perque me vai trobar desvinculada de tot arreu. Imagina on va arribar la lluita después de la expulsión, que van prohibir a tots los de la Jove Guàrdia i del PTE que parléssin amb mi! Ni tan siquiera que em saludessin pel carrer! I amistats bones es giraven, i no em deien ni adéu! Imagina tu si es deixaen manipular! No sabien valorar que l'amistat no té res que veure amb la política. Vai tenir que deixar de surtir els diumenges, perque no podien parlar amb mi! I vai començar a surtir amb lo meu home. Però si no és per això... que va! Lo meu últim pensament ere busca'm nòvio! Als 26 anys, eh? Estaem tan absorvits per això! Allí no festejae ningú! Però ningú! Tothom ere bitxo raro. Allí només ere la política. Les qüestions personals eren personals. Ni els estudis ni re. Jo vai deixar els estudis per la política. Ens vam trobar amb una situació molt particular. Perque veniem d'un ambient cristià i ens vam posar amb un ambient comunista. D'on veniem ens miraen amb recel perque ens veien comunistes. I al partit érem bitxos raris. Perque ens veien com unes infiltrades.

VICTORIA- La HOAC ere el nostre recolzament humà. Sempre teniem molt bona acullida.

ROSA- Jo vai marxar del PTE al juny. Pues a primers d'any estae afiliada al PSUC. Jo vai ser del Comité Local. El meu home ere del PSUC, havie entrat amb el Chacón. Havie estat molt a lo dels convenis col.lectius, des del 68. Quan el procés de Burgos al 70 el van detindre i va estar 40 dies a la presó. Es van fer unes manifestacions i unes pintades per tots els barris. Van ser les primeres que es van fer a Lleida.

VICTORIA- A mi m'ho van explicar tot 50 vegades ells, quan vai entrar.

ROSA- En van detenir 12 o 13 aquí a Lleida. I arrel de tot això el meu marit estae molt matracat a nivell de puguer treballar a la construcció. Des de que ens vam casar hem voltat com a gitanos. Perque aquí a Lleida no li han donat treball mai, que encara existeixen les llistes negres des del 68! La empresa no ha canvait gaire. Ara està treballant a Tarragona! Aquí no hi ha manera de trobar treball. Quan mos vam casar jo militava al PSUC, però de seguida vai tindre el crio petit, i ja no activament.

26. La Flama

Abans de ser expulsades del partit, però, la Rosa i la Victòria van tindre temps i empena per dinamitzar el Moviment de Joves Democràtics de les Terres de Lleida, que pretenia ser la vessant juvenil de l'Assemblea de Catalunya. Aquest moviment n'organitza dues de sonades: la pintada d'una immensa senyera a la Seu Vella i la primera Flama del Canigó pels focs de Sant Joan.

ROSA- Al març del 75 se va fer una reunió, que se va consolidar un moviment, va ser quan va nèixer. Que del grup de joves hi haguéssin uns representants que anéssin periòdicament a l'Assamblea de les terres de Lleida. Un cop vam parlar amb molta gent, vam fer una Assamblea per formar aquet moviment. Hi havia gent de Sant Llorenç, de Santa Teresita, de Sant Pere, de Santa Madalena, de la facultat de dret i Filosofia, del moviment obrer, de la Junta de veïns de Balàfia, de la Mariola... Els que proposaem les coses érem nosaltres, els de la Jove Guàrdia. Aquella assamblea que es va fer al riu, del Moviment Democràtic. En vam fer tres, una per les comportes, a la Mitjana. Clandestines però obertes. Teniem necessitat de convivència de grup. Es que ere molt fàcil aglutinar. De seguida se participae a les coses. I la presentació pública la vam fer per la Festa Major de Lleida, l'onze de maig, vam fer la gran pintada, i el gran xiringuito. Va ser molt divertit. Vam pintar les 4 barres al castell, que encara quede la marca. A la part de sota hi havia una trobada de sardanes pel dematí, i a la nit d'abans vam fer unes lletres, que posae "Visca el Moviment Democràtic dels Joves de Lleida" Ho vam preparar molt bé. Vam veure els túnels per on podiem pujar, no hi vam pujar per l'entrada del castell, porque no ens vegués ningú. Vam participar unes 25 persones per fer aquesta pintada. Uns cotxes que ens esperaen a baix, dos que estaen amagats amb unes mates de guàrdia, dos més que vigilaen per la part del darrere, 4 que se'n van anar a tirar els pots de pintura per allà. I uns quants més a pintar lo altre. Les lletres les vam fer amb els bancs, que els vam posar drets, un aguantae i l'altre pujae a dalt. Allavons vam nar a la plaça de Sant Joan, que feien una verbena. Lo bo és que no sabiem com ho havíem fet: "Qui hu haurà fet? Els malparits aquestos, han vingut amb escales!" Resulte que no ho podien borrar. I van tenir que anar a cridar els cotxes dels bombers. Es que ho va veure tothom! Es que aquet moviment no havia surtit a la llum pública. A les sardanes no hi vam anar. Estaem tots fixats ja. Ja havíem passat per comissaria. Arrel del Moviment Democràtic dels Joves de Lleida va ser quan se van organitzar la flama del Canigó, el juny del 75. com que n'hi havia representants de tots els barris, vam montar els Focs a casibé tots los barris, a 9 puestos diferents de Lleida. A la Bordeta, a Balafia, a Sant Llorenç, a la Mariola... Ere una flama única, nascuda al Canigó, i des d'allà se repartie. Ere molt guapo. Les fogueres ja es feien, però ere l'encendre-la així. Donar un sentit de Catalunya, que tot el mateix foc encengués les fogueres. Una miqueta les arreles de Catalunya, amb un caire catalanista. Vam repartir uns papers que explicae tota la història de Catalunya, vam repartir pegatines, i es va fer una mentalització molt forta.

VICTORIA- Se va montar molt bé. Anaen des dels barris amb caravana amb cotxes, después els portaen uns crios. Es nae a buscar el foc a la rambla Ferran. I amb caravanes de cotxes o corrents, naen als barris.

ROSA- Al ser les joventuts dintre de les juntes de veïns, hi va participar la gent. Teòricament no estae polititzat.

VICTORIA- *Sí n'estae, perque recordes lo problema que hi va haver amb lo permís governatiu que fins a l'últim moment...*

ROSA- *Si, però hi havia gent que no havia captat el sentit polític i hi participava sense massa... Els que vam montar sí que ho sabem, i el governador també. Hi va participar moltíssima gent. A cada poble es va fer després una verbena. Posa-hi de 500 a 1.000 persones a cada barri, que en aquell temps no costava res, pues multiplicat per nou. Va ser una novetat, molt bonic. A mi una mica més i m'environen. Perque n'he a portar la propaganda amb un altra amiga pels barris, als del Moviment Democràtic, i resulta que vam veure dos tios que feien parar, i no ens vam donar compte que eren la Guàrdia Civil. I al cap de cent metres vam parar. Van vindre a demanar la documentació: "Ustedes no han parado al alto, son de la ETA!" I teniem el cotxe ple de propaganda, no veig! I abans de que arribessin el vam llançar per unes mates. La documentació no la portava, l'havia tirat. Se van quedar la documentació de l'altra: "Mañana, te vas a Comisaría!" I vam donar la volta per un camí que jo coneixie, a la Bordeta, per tornar a buscar el carnet d'identitat a radere de les mates.*

27. Gralles i Dalles

L'efervescència universitària de finals del franquisme, a més d'una dimensió política, es concreta en intervencions artístiques i culturals. Una de les més importants és la creació del grup de Cançó de Ponent, el 1973, i del grup de poetes "La Gralla i la Dalla", el 1975. Els orígens cal situar-los en les mobilitzacions suscitàdes per "Cubiertas y Tejados", i per la vaga general de PNNs del curs 74-75. L'interès del grup rau en la combinació del dissens polític, la tradició contracultural, la vivència juvenil, i l'activisme artístic-cultural.

(GERARD) *A segon curs, al 74, la vaga general de PNN que no van fer classes, va ser un any lúdic impressionant. Al no fer classe (la universitat) es va convertir en un lloc de trobada i tertúlia permanent, vam formar la Gralla i la Dalla. La gent que fotiem la revista "Arrel" ens vam trobar un dia i vam dir: fotem un grup de poetes. Però sempre en el sentit d'organitzar-te davant d'alguna cosa. Hi havia una acció literària i política. Tot lo que feies tenie un cert compromís polític.*

(VENTURA) *Com que no teniem lloc d'expressió els que volíem escriure i ensenyar les poesies a la gent i tot això, li vam demanar a Lladonosa si no ens podia deixar un espai per escriure. I el Lladonosa va dir que sí, però que no tenia diners per pagar-nos un plafó de suro: "No et preocupis, ho enganxarem directament a la paret". I llavors vam rascar a la paret: "Racó del poeta". Allí tothom que li donava la gana penjava la seva poesia. Allò va durar bastant de temps fins que ens van portar un plafó. I llavors ja ho penjavem al plafó. I aquell va ser potser l'inici doncs que els que escrivíem més comencèssim a aplegar-nos en un grup que va originar la Gralla i la Dalla, per una banda, i el Popa d'una altra... A la segona o tercera reunió ens vam plantejar com ens diríem i les discussions eren interesantíssimes perquè sortia cada nom que feia tremolar. El de la Gralla i la Dalla se les porte. Però va ser el Gérard que va dir: "Escolta, jo a casa, a Mollerussa, tinc una mala puta de gralla que no para de cridar i no em deixa ni dormir" I vam dir: "Hòstia, perfecte!" La gralla significaria el crit de la reivindicació. I jo vaig dir "Això està molt bé, però no ens podem quedar amb cridar. Hem de fer alguna cosa per destruir" I llavors se'm va ocorre la dalla. La gralla és un ocell d'aquí. I la dalla també era un instrument molt de la terra i que reme-*

tia als segadors i als símbols comunistes. I així va neixer el grup. I a més li vam demanar al Gui, que era un noi de Balaguer -ja no sé què se n'ha fet d'aquest noi- que ens fes el dibuix. Ell entenent la idea, va dibuixar una corona rodona, la meitat de la qual era un llorer i l'altra meitat era un ferro espinós. O sigui, acabava de completar el símbol.

Vam acabar aquell any amb una exposició de poemes que havíem fet, amb motius al·lusius als poemes. Fonamentalment de protesta o de reivindicació d'objectes molt quotidians, que no en fa cas ningú: una sabata, en fi, coses d'aquestes. Vam fer aquesta exposició al Col·legi d'Arquitectes. Ens ho vam passar bé. Jo crec que és potser del moments millors de la meua vida. Vaig passar d'una manera, entusiasmat... una meravella. Sé que hi vam posar un televisor vell, atroïnat, que no sé on collons lo vam trobar, a les basures potser. Perquè ens vam passar un mes buscant per les escombreries. I vam posar també un maniquí despul·lat, que va causar furor, perquè era un maniquí despul·lat femení amb els pits i tota la conya, que a més a més hi vam posar carmí perquè es notés el mugró i i vam pintar els llavis. I sàndal, que aleshores ere el moment de la obertura del sàndal. I amb música de Pink Floyd i de Jimmy Hendrix... Es va titular així "Caos", perquè és clar, hi havia poesia castellana, catalana, i a més a més no hi havia un fil argumental que donés unitat al llibre ni a l'exposició. A mi em van censurar un parell de poesies. Una que parlava de sexe i una altra que parlava de l'oposició política. Me les van censurar per l'exposició. En canvi quan les vaig tornar a portar per la publicació, llavors me les van deixar publicar. Amb això va quedar constituït el grup La Gralla i la Dalla. Però la veritat és que ens vam anar trobant any rera any, mentre vam ser a l'universitat de Lleida i vam anar treient altres volums. Vam treure "Lloança del Maragall", "Glop de Llop", "Objectes 24", que és de poesia visual, poesia concreta. Aquest no és ben bé un llibre. Eren folis doblegats pel mig, fotocopiats i grapats. Vam treure un altre que es deia "Cuixes i queixes". Que per cert, com són les coses i què collonuda que és la història! Vam fer veure que això era una postal. O sigui que al davant hi havia el motiu del llibre, un dibuix, era una fotografia crec recordar. I al darrere, l'última de les planes hi havia lo que hi ha a les postals per darrere. I en el segell hi havia una fotografia nostra, tot nois, amb el cul a l'aire. Que per cert quan vaig veure -que per això dic que la història és collonuda- aquesta que va portar tanta polèmica, l'any passat o vora dos anys, aquesta exposició que van fer al Pal·las, que hi havia també unes fotos de mamelles i no sé què, doncs mira, n'havíem fet un precedent, no?

GERARD- Des del punt de vista sociològic això neix lligat al Estudi General. A la Facultat vam fer bastant enrenou. Vam fer un happening bastant divertit. Feiem unes festes de presentació amb un muntatge. Ens varem fotre bates de col·legi, i vam delimitar les parets del Roser, i les vam començar a pintar. Vam muntar tot un mural amb calçotets i calces, en plan de provocar. Vam llançar un llançol, vam transformar aquell espai. Trencae tot lo que ere la quotidianitat, l'acte acadèmic. Jo d'academicisme no en vai viure mai a la Facultat. Aquesta sensació d'estar constantment fotent el boig. A la meua habitació tenie un poema del Alan Ginsberg, la generació beat; una foto del Vietnam, d'aquella revista que surtie el "Triunfo", i un pòster de "The Animals". Aquests éren els símbols de l'època. Perque calie canviar. I es curiós com nosaltres a partir del 80, que comencem a fer l'Estrof, reïvindiquem tots els poetes del 68: el Ginsberg... I és curiós com no hi havie hagut cap mena de cosa a Lleida amb aquet sentit. I som nosaltres que fem això.

ISABEL- Però tot aquesta gent que van muntar aquet xou, éren gent de fora, que s'havien trobat a Lleida, però a Lleida hi havie passat un altra cosa. Ere molt més tranquil. Abans hi havie hagut els Escoltes, el Jaloom...

GERARD- Però curiosament, ningú connecte amb això. Gent de fora de Lleida, de comarques, desembarquen a Lleida. Venen sense cap mena de prejudicis i es fot a fer coses, d'una manera desvergonyida. Quan un es fot a repartir els pasquins aquells, no té el prejudici de dir: "No,

és que si vas pel carrer Major te veuran!" No coneix ni els rituals ni els comportaments, ni sap què passe al carrer Major, actue d'una manera molt espontània. I aquesta va ser la nostra entrada. Pràcticament nos havíem fet un uniforme, i anàvem amb unes bosses de sac que hi havia aquet símbol, i passejaem pel carrer Major, que es veia que érem la Gralla i la Dalla. Es volia crear una mena de comportament, un símbol identificador de grup, de clan. Una vegada es passeja amb una dalla i una gralla dissecada, i naem de la Sala Gosé a on vivíem, per tot lo carrer Major, expressament, per fer ostentació de tot això. Un tip de riure... També hi va haver la creació del Grup de Cançó de Ponent, que també estae lligat amb això, el 73. Feiem cançó protesta. Vam cantar pràcticament per tot arreu, per tots los pobles. A Salàs de Pallars, al Centre Comarcal Lleidatà, a Econòmiques a Barcelona, al col.legi Ilerdense. Amb això connectaem molt amb la gent jove dels pobles, alguns dels quals són alcaldes, o del grup d'Independents que hi ha hagut fins ara. Anteriors a nosaltres hi havia hagut el grup de l'Esbart, que aquets sí ére bàsicament grup de folk. Nosaltres érem cançó catalana. Feiem aquet servei, per solidaritat. Naem a cantar, i después no veiem ni un duro ni re. Ens portaen amunt i avall. Només una vegada a Guissona que ens va retenir una nit la Guàrdia civil. Als Pagesos en vam fer un, als Jocker's. Aquets portaen un cantant, lo Labordeta, l'Ovidi, i nosaltres fèiem de teloners.

28. Queixes i cuixes

Una altra de les iniciatives del grup vinculat a la Gralla i la Dalla va ser la creació del Partit Orgàsmic Proletari Astral (POPA), que es dedicà a l'organització de muntatges i happenings, i que aparegué als ulls de la gent com l'alternativa contracultural -Reich versus Marx- de l'altre grup organitzat amb força aquells anys a l'Estudi General: el PTE.

(ALBERT) ...Aquestos van fer un grup lúdico-eròtic que es deie la POPA, i feien happenings, i montaven tinglados d'aquestos, eren gent que des d'una conscienciació política, naven més per lliure, a diferència dels altres, que estaven més organitzats políticament en partits d'esquerra, marxistes, leninistes, maoistes, lo que después va ser el PTE. I els altres mes àcrates, mes Bakunin. I a les assemblees se produien aquests enfrontaments. Les montaven los ortodoxos i les desmontaven los altres. Fruit d'aquest pensament anarco, aquesta gent desmitificava les coses. I de tant en tant pues apareixeia un cartell a la Facultat que ficava: "Tal dia concurs de calçotests florits", ere una forma de desmitificar.

(VENTURA) Com que l'l. passava de les reivindicacions excessivament serioses, polítiques i no sé què, i com que feiem una poesia compromesa tot sovint, doncs se li va ocórrer de fer altres coses que no fossin tan compromeses, més frívoles. I llavors va crear, parlant amb mi, un altre grup alternatiu a La Gralla i la Dalla, però amb gent de la Gralla i la Dalla, és clar, per donar aquesta altra imatge, que fos de caire eròtic i no sé què. De seguida va haver les discussions per posar nom. Si per La Gralla i la Dalla van ser fortes, amb això ja van ser immenses, no? I al final se li va ocórrer al mateix l. fotre-li POPA. i aleshores vam pensar de donar-li algun significat a les vocals i consonants. I va quedar Partit Orgàsmic Proletari Astral. Es clar, orgàsmic i proletari ja significava quina adscripció tenia aquest grup: era Wilhelm Reich.

(GERARD) Un podie haver entrat a la "conscienciació", que en diem abans, a través de sectors d'església, o bé a través de la política. Ara, en el cas de nosaltres conflueix una mica tot. Al ma-

teix temps que un l'havien de portar a la presó perquè el TOP l'havie agafat, mirae de jeure amb aquesta o amb la de més enllà. El curs 75-76 havíem posat banderes catalanes a la taulada, que hi havie pujat el Ventura, perquè pesae poc. Per cert que van venir els bombers a treure-la. Vam empapelar-ho tot amb poemes nacionalistes. (El Popa) bàsicament ere en pla anarquitzant. Naem allí: "Avui hem de fer una enquesta si es masturben o no les noies de tercer" I naem allí: "Escolta, que estem fent una enquesta, no sé què" Montaem les festes de l'aparellament, en que a base de música, havies de triar una noia, i feiem un ritual, que un l'invitae generosament amb un got de llet. I tota una sèrie de simbologia sexual. Eren accions que tenien un sentit bàsicament lúdic, i un fons de trencar amb una sèrie d'educació repressora i tal i qual. Aquesta ere una cosa molt clara. Un dia portaem una espècie de maniquí. I un cartró que hi deie: Pits, clitoris, tal. Allí a l'entrada del Roser. "Educació Sexual". Amb els únics que vam connectar va ser amb el PTE. Que estaen molt ben adoctrinats, que naen llançant aquet mensatge polititzat, que es notae a les Assamblees. Después es va anar separant. La gent compromesa al estil tradicional, i la gent amb un to molt més anarquitzant, de nar trencant formes i barreres. A nivell de poetes la vivíem aquesta contracultura. Convertint la nostra creació en una actuació. Quan varem fer el muntatge de la Gralla, ere a base de tot una sèrie de símbols, del poder, de la hipocresia política. Però això barrejat amb la exaltació del vi, del porro, d'aquestes altres coses. Aquesta ere la idea. Ere contracultural.

(VENTURA) El que havíem fet nosaltres era muntar happenings. Vam tapar amb plàstic negre, d'aquest de bosses d'escombreries, amb tires molt llargues, vam tapar tota la caixa de l'escala. No només la paret, sinó també l'ull d'escala. De manera que entraves per les escales i era una cosa completament fosca, negra, i en tot cas la llum la feiem amb uns focos al replà de les escales. I al llarg de les escales, a cada replà hi havia unes figures fetes amb fusta o amb cartró, no me'n recordo, de persones que afusellaven. Eren siluetes de soldats agenollats i altres de peu amb el fusell. I per totes les escales, havíem omplenat ninots de fil blanc, de llençols retallats amb la figura d'una persona, els havíem omplenat de serradures. Hi havia un que penjava des de dalt de tot de l'escala fins a l'entrada de l'Estudi General. I els altres estaven o tumbats al damunt de la barana de l'escala o per les escales. Tots ensangrentats, allò, una massacre, no? Que ben bé no sabíem ni què volia dir una cosa com aquelles. Però en fi, era un crit contra la repressió, per reclamar les llibertats democràtiques i no sé què. Si tu vols, doncs era una crítica al sistema militarista de l'època.

- Era una crítica conscient?

- Si, si, ho vam fer amb voluntat. Lo que no responia a que haguessin matat algun activista... No responia a res concret. Era resposta a una situació genèrica de l'època. Aquest potser va ser el happening més polititzat de tots. Ens el van boicotejar descaradament. I encara hores d'ara no sé qui ens el va boicotejar, ni com, ni perquè. El cert és que el vam inaugurar un dijous, el divendres sortíem a la premsa i semblava que s'anava a muntar el ciri fort, però és clar, el divendres ja vam tancar la Facultat a la nit. I el dilluns quan hi vem tornar, ja estave tot arrencat. Els plàstics ja havien caigut, els ninots estaven amuntegats a baix. O sigui que només va durar dos dies. Però al menys entre els estudiants sí que va causar impacte, perquè realment era una cosa molt ben feta. I com que ningú no ho sabia, perquè ho vam muntar el dimecres a la nit, doncs el dijous al matí quan entrava a gent i es trobava aquell muntatge tot fosc i amb aquelles figures, que les primeres apuntaven a la gent que entrave, doncs quedaven bastant acollonits el personal. Impressionava molt.

(ALBERT) Happenings se n'havia fet, en recordo un a la plaça de la Sardana del castell, amb papiers, objectes, i tu havies de tirar bosses de pintura a no se qui. Eren coses com a molt desmadrades, que aquestes potser sí que tenien una finalitat més lúdica, però que en el fons eren lo

mateix. Tu montaves un happening i tenies allò plagat de secreta. Perque, què collons fotran los joves universitaris al castell? Pues segur que no nomes de juerga. I a vegades anava sols de juerga! Però la juerga ja permetie uns contactes, o ja permetie passar-te la última octavilla que havia sortit.

(VENTURA) ...Llavors aprofitavem les festes -els comiats de curs o abans de Nadal- per fer una mica de conya. i dos van ser importants. Era un moviment reivindicatiu i el vam saber fer anar amb una mica de conya. L'un va ser una despullada de 3 o 4 persones que van fer un strip-tease. El vam fer a l'Estudi General, davant de tots els cursos de Geografia i Història. Hi va anar pràcticament tota la Facultat. Vam omplir una classe, potser hi havia 80 o 90 persones. Era la vigília de les vacances de Nadal. Això devia ser l'any 76. I era a la classe que hi ha abaix al pati, a la vora dels lavabos, que a més era super humida i fotia un fred que pelave. Ara això sí, portavem dos litres de moscatell al damunt! Que bueno, va ser el primer strip-tease. La veritat és que no vam acabar despullats del tot. Vam acabar en calçotets. Però estavem disposats a acabar despullats. Però jo vaig dir, a les noies fonamentalment -que eren les que més xiulaven i deien "Sí, sí, ara una altra peça, una altra peça!-", vaig dir: "Això està molt bé, però després direu que les feministes, que si els mascles i no sé quantes coses. Si ara ens abaixem els calçotets, quedí clar que després les noies han de sortir i fer exactament el mateix que fem nosaltres" I llavors van dir que no, que elles no estaven disposades en això, que havíem muntat el happening només per a veure-les despullades i que això era una posició masculista i que ja estave bé. I vam dir "Pues ara, amb els calçotets ja en teniu prou!". Hi va haver gent que va reaccionar molt en contra de tot això...

I l'altre de sonat va ser que... En fi, no estavem d'acord els de filologia amb una professora que ens havia enviat el segon any de carrera que era aragonesa. Una noia preciosa, encantadora, molt bonica. Ella substituïa a una altra que que era una bellesa, però una bellesa, que l'Ava Gardner se quedave en no res. I molt dolça, però molt dolça, una noia encantadora. I quan l'any següent nos van portar aquesta, vam reaccionar engelosits i empenyats. Aquesta tenia un caràcter super sec, no? Mos tractave a vaqueta. Mos demanava no sé quants treballs de cada llibre, no sé quants exàmens. Portava un furor! I vam dir que pel castellà no estavem disposats a treballar tant. Això que ens ho demanés el Murgades ho fariem, però que ens ho demanés ella, no. I li vam organitzar diverses vagues. Allò que no anaves a les classes. La tia doncs molt empenyada. Estave en contra de l'equip de govern d'aleshores i els que érem delegats dels cursos a l'equip de govern és clar també estavem contrapuntats contra ella. I vam dir: "Perquè no li fotem una cosa que sabem que li tocarà els nassos. Fem funcionar el Popa i fem una manifestació dura, però divertida". I la cosa va consistir en posar-nos tots en un aula, el meu curs, el segon, i el tercer, més els de segon i tercer d'històries. Vam comprar llet i vam comprar plàtans i convidavem les dones que agafessin un plàtan i els homes un vas de llet. Allavors, les dones donaven el plàtano a la boca als homes i els homes donaven la llet a les dones. I vam cursar una invitació especialíssima a la senyora de Literatura. I quan va entrar, li vam donar el plàtan i li vam dir "Mira, això és un happening i tothom està aquí menjant plàtans i bevent llet. I aquest plàtan ens l'has de donar a tots els que estem a la taula" I erem 5 o 6 dels que havíem estat més reivindicatius. Va sortir escandalitzada: "Que aquests de Lleida eren uns degenerats, que encara no havien passat els romans per aquí!" I això també va portar polèmica perquè crec que van parlar fins i tot els diaris. Perquè és clar simbòlicament era una cosa bastant contundent. El problema d'ella és que era profundament anticatalanista. Era una espanyolista de la hòstia. Jo compto que era comunista, però una espanyolista de la hòstia. I clar, això sí que no. Allò era el domini i govern dels catalans. Estave claríssim. Hi havia gent castellanoparlant i sempre ens ajudave i mai no hi va haver cap

mena de conflicte ni lingüístic ni ideològic en aquest sentit. Mai. En tot cas hi havia conflicte amb los dels PTE que eren això transnacionals o... com ho diuen això els comunistes?

- Internacionalistes.

- Internacionalistes. I que nosaltres defensàvem la nacionalitat catalana. I amb això si que teníem moltes baralles amb (els líders del PTE). Eren baralles ideològiques.

- Què us separava del PTE?

- Del PTE ens molestava... Potser perquè no teníem prou consciència política. Vist des d'ara, jo crec que no teníem prou consciència política. Però ens molestava que ens manipuléssin. Sempre ens sentíem manipulats els que no perteníem al partit. I ells van aconseguir bastants adeptes. No sé si militants, però adeptes bastants a dins de la facultat. Fonamentalment a Lletres. I cada vegada que feiem una assemblea per a discutir els problemes de la facultat, el fet de la Universitat a Lleida, per reivindicar que els patrons ens paguessin més, que tinguéssim ampliació d'estudis, que se'ns pintessin les aules, etc, pues ells sempre demanaven de fer manifestacions i coses contundents i tal. I això ens empenyava perquè tenien una estratègia. Se posaven un a cada banda d'allà on feiem l'assemblea, i quan un havia acabat, replicava l'altre. Semblaven les campanes de dos monestirs replicant-se. Els tios en sabien i se'n portaven l'assemblea a l'aigua. i l'altra gent que no ens movíem per interessos polítics, sinó per interessos de l'Estudi General d'aquell moment, doncs és clar, ens empenyava que una força política ens fes anar cap allà on li interessava, extrapolant els interessos dels propis estudiants. Però fonamentalment, el que jo crec que als elements més dinàmics o més conscients de l'Estudi General (ens separava) era el seu internacionalisme. Això estavem molt enfadats, no? Jo recordo haver vist un d'ells alçant una cadira que per poc no me la fot al cap. Perquè havíem discutit del problema nacional, que ells no ho entenien de cap manera. Que això no era prioritari i que eren prioritàries altres coses: la revolució i la dictadura del proletariat i aquestes històries. Punts així de discrepància... Per ignorància nostra i per una idea fixa d'ells, doncs no en teníem. Aquesta gent no col·laborava ni a la revista ni en res. Només eren activistes polítics i desapareixien de tota activitat cultural.

- A nivell de comportaments sexuals hi havia diferències?

- Al contrari, ells crec que eren els més reprimits de tots. Ho crec, ho crec. Ho crec fermament a més a més. No els havíem vist mai i en canvi si que havíem rebut crítiques d'ells. Per exemple aquella vegada que ens vam dspullar, uns dels que més van criticar van ser ells precisament. Deien que això era revisionisme. Que tot això del llenguatge del cos era molt propi de l'Esquella i que estava bé que ho fes l'Esquella, però que en fi, que l'estudiant tenia una alta consciència social i política i que es demanava una altra solidaritat que no la de la pell. Eren molt puritans. El puritanisme aquest del típic comunisme passat en el temps.

- I aquesta simbologia sexual, eròtica, quin sentit tenia?

- Home, en aquella època llegíem molt Freud i molt Reich. Per nosaltres aquests eren els mites. Perquè pensàvem que l'alliberament, si bé havia de ser un alliberament de classe i per tant donat per les forces de producció i les forces del capital i no sé què, no seria mai complet si no hi hagués un alliberament nacional i, sobretot, si no hi hagués un alliberament diguem individual. I l'expressió de l'alliberament individual era l'expressió amorosa, però no amorosa en el sentit ètic, sinó amorosa en el sentit més físic possible. A llavors reivindicàvem el cos. I això és el que volia el POPA, reivindicar a través de la lletra, el cos. Tan és així que el Popa s'atansava moltes vegades amb les seves produccions i amb els seus escrits... a la poesia visual. Per aquesta voluntat de verbalitzar la carn, o carnalitzar el verb. Jo recordo haver fet una mostra, crec que va ser al pub el Celler dels Joglars, en que vaig dir que les coses s'havien de viure. No veure, sentir, no sé què, des d'un punt de vista sensual, sinó des d'un punt de vista coporal. I en aquella mena

de manifestació, vaig agafar un vas, el vaig trencar i em vaig tallar un dit: "Mai no sabrem què és el vidre si no sents la contundència total i més absoluta del vidre". Perquè l'experiència visual i tàctil, sí que la tens. Més plaent o menys plaent, la té tothom. Però en canvi el què és profundament sentida no la sabrem mai. I clar, jo l'exemple més a mà que tenia era tallar-me amb un vidre. Em vaig fer un tall i em va sortir sangueta i tot això. Una mica, la voluntat del POPA era aquesta. Al pub Assoc, ens va convidar aquest xicot que canta, l'amo, a la Gralla i la Dalla a fer un recital de poetes. i vam fer un recital de poetes ambientat en la època romana. I ens vam vestir amb una túnica. Amb cartulina blanca vam fer unes columnes i vam posar llum per darrere. I en un moment vaig llegir un poema que parlava de Neró i de l'hedonisme. I portava un pebrot. Li vaig demanar al cambrer que m'omplís el pebrot amb un cubata. I vaig beure el cubata dins del pebrot i el vaig passar per tota la gent. Tothom va declinar la oferta i llavors vaig fer un alegat als pebrots. Que la gent no tenia pebrots i que nosaltres havíem vingut perquè la gent tingués realment pebrots. Sempre fèiem que el símbol fos un símbol corporal.

29. Revolucions Sexuals

No nos llamó en absoluto la atención que ayer en el Círculo de Bellas Artes, bajo el tema genérico de "Sexo", se registrara un lleno escandaloso. Hablar de la cultura en Lérida, de sus museos, de sus parques y jardines... atrae desde luego bastante menos gente que hablar del tema eterno del amor (...) Digamos que el desconcierto fue total, en temas y criterios. Desde la postura del Sr. Font, con su ironía y acierto, hasta la postura de la jovencita que defendía el amor libre, con una concepto bastante diferente del sustentado por la "vox populi" (...) Desde el tabú y mito de las cosas sexuales, hasta la erotización masificada de ahora. (LA MAÑANA, 19-II-1971)

Del "tabú" al consum massiu, en pocs anys s'esquerden les concepcions que havien guiat l'educació sexual dels joves durant tres llargues dècades. A principis dels 70 una joveneta s'atrevia a defensar l'amor lliure en públic (i potser altres el practicaven en privat). Al temps que la revolució sexual es configurava com un dels mite del període, canvis menys visibles, però més efectius, es verificaven en les relacions entre els sexes, en les formes de festeig, en l'accés al matrimoni. De com van viure els joves aquestes transformacions, i de les reaccions dels adults, ens n'informen els següents testimonis.

(NEUS) Des de queestic a Barcelona, jo conec al meu company, estem en contacte permanent. Quan torno a Lleida ell també acaba la carrera i torne, i establim una relació de parella. Cadas-cú a casa seva i guardando las formas! Es terrible. El tornar a Lleida lo que fa és limitar la nostra pròpia relació de parella. Perquè coses d'una conducta més oberta que portaes a fora, a Lleida no la pots portar. Som uns elements que cridem molt l'atenció per la nostra forma de vestir, per la nostra informalitat, per un seguit de coses. Per exemple, jo em caso per l'Església, perquè finalment decidim anar a viure junts, i si no ens casem i per l'Església als nostres pares els hi agafe un atac. Que els hi va agafar igual! Vam fer una cosa que per aquells moments va ser molt fort. Vam anar a casa, els hi vam dir: "Ens casem tal dia" Encara s'estiren els cabells ara! "I a més no farem convit, i no aniré vestida de blanc" Immediatament, los pares demb'ell: "Què dirà la gent? Que la Neus està prenyada!" I és divertidíssim, porque això es diu a Lleida! El no anunciar-ho amb 3 mesos d'antel.lació porque no es donessin compte de que la panxa no augmentae, ere síntoma de casament per penalti. Entre altres coses, perquè a nivell de Lleida l'ús de preserva-

tius i anticonceptius ere absolutament minoritari. No n'hi havie, les farmàcies no t'ho veneien, ere una cosa terrible. La gent que tenien relacions, i no tenien anticonceptius, finalment se casaen de penalti!

- Eren normals les relacions prematrimonials?

- Eren completament clandestines. Eren poc corrents. Però a la parella que l'agafaen in fraganti, la família els casaen, tant si volien com si no! Fem aquest tipus de boda, que no vam ser sols. Los altres amics nostres també es casen, abans o després, sense anar de blanc... Es vist com una provocació, inclús com signe de mala educació, de manca de respecte envers els pares: "Quin disgust els hi han donat!" Per una altra part, el fet de que una vegada constituïda com a parella normal, no canviem els hàbits de vida, és dir, no sentem el cap. Continuem sortint amb pandilla amb altra gent, amb gent que estan casants, amb gent que diuen que estan ajuntats, amb gent que no estan ni casats ni ajuntats. I això la família, els coneguts, no ho acaben d'entendre. Que a casa surt i entre gent. Hi ha la qüestió del perill, d'una militància concreta, que no volen saber-ne massa, però ho intueixen.

- Està vinculat el canvi de costums amb el compromís polític?

- Penso que intentaem ser coherents. Això significa el no guarnir-te físicament, el no donar més importància a les formes que al fons.

(MARIUS) La meua generació, quan es casa i la dona utilitza pastilles anticonceptives, pues bueno, allò havia de ser amb recepta i aquí a Lleida era un atreviment una mica sèrio anar al ginecòleg i dir que encara no es volia tenir fills... Que si es feien les coses, tampoc ells s'hi negaven massa així de frente. Comentant amb amics també casats, doncs anant al mateix ginecòleg, dir: "Hòstia no m'ha volgut fer la recepte de les pastilles!" "Perquè no li hauràs dit bé" En canvi això no m'ha passat mai a mi. Què vol dir això? Que flotava a l'ambient, però encara no estava massa ben vist. Primera qüestió: Si tu no ets prou valent de planteja-ho al ginecòleg, potser no li deies del tot o li deis a mitges, i l'altre també es recolzava en que no s'havia de donar i no les donava. Si no ho trencaves tu de frente, la bola cada vegada es feia més gran... Jo penso que aquí no arriben fins a mitjans dels 70 com a mínim. Allò de la revolució de les braguetes... era a Barcelona, A Lleida segons com. En les relacions clàssiques, les relacions amb les cosines. Però les relacions amb les cosines són relacions històriques, de tota la vida. Però allò de la universitat, de la classe, de la llibertat i tal... això fins més tard no arriba aquí a Lleida. Jo la universitat la deixo al 66 i no hi havia ni braguetes. Això és bastant més tard, al menys aquí a Lleida. Jo recordo que ens vam casar el 69... pues a l'estiu del 69 ella se'n va anar a uns campaments a Andorra com a monitora. I jo vai pujar 4 dies. I a casa d'ella els va tocar els collons. Però t'hi havies de fotre així!

(ELOI) El nuviatge ja estae a la època més progrè. Perque recordo haver presentat a la meua dona el dia abans de casa'm com la meua companya. Voliem fugir molt de lo que es die nòvio. Alternavem bastant. Semblae que la gent que tenie més èxit li costae acceptar la paraula nòvio. Recordo que presentaem a les nostres nòvies com amigues! Vam viure la època de renunciar a la paraula aquesta, que potser èrem tan tradicionals com els primers. Jo em vai casar al 73. Potser vai anar 2 o 3 anys amb la meua dona, i mai li vai dir nòvia. També èrem reacis a entrar a les cases dels que havien de ser futurs sogres. Als pares la meua la van conèixer poc abans de casar, i perque vai tindre un accident. Les mares no s'aclaraen: "Quina és?" I lo mateix passa amb altres amics meus.

(FRANCESC) No hi havie uns plantejaments de fer l'amor com s'entén avui. Ere algo massa sèrio. Has de pensar una cosa, fins al 79 els preservatius estan penalitzats d'expedí'ls! Què passe? No ens havien ensenyat re. Arribaem als 18 anys i no sabiem re. Els nostres fills se'n poden

ben riure. Som a l'època del del Pino, que havie influït directament al Governador per tallar pel.lícules. Per vere una fotografia nua, havies de nar a Perpinyà. Jo ho vie fet. Jo recordo al Preu, al 70, la primera vegada que vai nar a Perpinyà, que vai aprofitar per nar a examina'm a Barcelona i amb un cotxe que m'havie deixat el meu pare, hi vam anar amb 3 o 4 companys. Això ere típic! Imagina't quin montatge. Los pares a les 10 a casa. Nois i noies. Les famílies mitges éren molt més dures en la moralitat. Se'n senten més responsables d'aquesta moralitat. Molt el què diran. El qui tenie algun cotxet, o li deixae el pare, se'n nae riu amunt o riu avall, allí a la vora del Institut, i mira, sí, potser s'arribae al coit. Hi ha hagut molts penaltis que s'han fet així. Ere una bugaderia Lleida d'aquestes coses... Es el moment que els estudiants aprofitaen de nar a Barcelona, que apareixen les comunes. Tots los companys de la meua edat. Els pares no podien controlaho. Pisos de nois i noies, però en realitat s'ajuntaen. I ja està. Ere l'època de la propaganda del amor lliure. Feie de molt de progre, quan jo estudiae. Allò d'anar amb una sola persona ere limitar-se, ere tancar-se, una paraula que es deie: "un no es pot realitzar". El matrimoni és una cosa caduca, dos persones se troben i demà poden deixar de troba's. I a més ens nae molt bé per que ho feiem servir per lligar. Ere una justificació. Jo me'n recordo que naem a les nenes i tal, un bombardeig teòric. I en el fons ere una justificació per poguer anar a tocar calent. Una cosa! Jo sé d'una anècdota d'una nena que va tindre un crió i no sabie de qui ere. Això arribae molt de lluny aquí a Lleida. Més que re ere problema de locals. No hi havie pisos d'estudiants. La majoria baixaven i pujaven els de pobles. I les noies les posaven en residències: la Santa Madrona, la Vimor. Algun hijo de papá potser tenie alguna casa.

L'exercici d'una (precària) revolució sexual requeria, i al temps era incentivada, per una xarxa d'espais "privats" a l'abast dels joves: és els temps dels "pisos d'estudiants" i de les "golfes" al barri antic.

GERARD- Tot ho feiem al pis. Ere una mica el lloc de trobada. Hi vivie molta gent al final. Hi havie pocs pisos d'estudiants. Allí es feie tot. Nosaltres és el moment en que descubrim lo Reich, que s'intente portar a la pràctica de dalt a baix. Nave per totes les cases, es comprae a Paris. Tot nae barrejat, però cada cosa ere una parcel.la. Al pis teniem una vietnamita i el llibre aquet, en una mena d'altar. Es vivie amb un flirteig constant, com si allò fos una mena de comuna i tal. Lo que passe és que hi havie la repressió...

ISABEL- Ens ho creiem, eh? Però ens vam casar! Hi havie molta repressió, la vritat és aquesta. Això es pot contar per que és històric: al pis d'aquestos es va muntar una festa hipi que vam acabar tots amb pilotes, que vam trencar un lavabo, una orgia que es deie, però sense orgia. Menos dos: Una va dir que no i l'altre per que davant seu no hi havie la noia estimada.

GERARD- Coincidie un tipo de gent que ere un altre tipo de pares, no eren els pares burgesos, sinó pagesos... no hi havie un control tan estricte. No se'ls havie acudit mai venir a casa. Teniem el pis llogat per 6, però al final érem 8 o 10. Donae per molt.

(VENTURA) D'altra banda suposo que erem una colla de bastant reprimits. Molt reprimits. Per que a les festes que feiem així en pisos, sempre s'acabaven amb la voluntat de fer l'amor i no ens en sortiem. Almenys hi havia uns quants que no en sortiem. Els poetes no ens sortiem mai. A llavors reaccionavem molt violentament d'aquesta falsa moral i aquestes coses. Ara no té cap sentit, però llavors sí.

- Què vols dir, que hi havia uns disfunció entre el discurs ideològic i els que es vivia?

- Sí, total. Total. Hi havia gent amb molts pebrots i amb molts nassos, capaços de plantar-se davant de la policia o de penjar una bandera amb risc de la seva vida. Però en canvi, sexualment, les llibertats les teniem totalment coartades. i una mica anavem per demostrar que realment no erem lliures. Que hi havia molta repressió ètica, religiosa, moral. I que això ens impedia ser veritables homes que disfrutavem de la vida, del cos i del temps, no. I això corresponia més que

res als poetes de reivindicar-ho. No tant als polítics. Als pisos sempre feiem festes que necessàriament totes tenien un component sexual. Almenys vist des de la fredor i la distància, sempre tenien un component sexual. Convidavem nois i noies de la Facultat i acabavem demanant que la gent es despullés o que jugant a fit i amagar o als conillets. Sempre s'acabaven així les històries, no. S'acabave trencant llits, lavabos i no sé què i amb una frustració profunda i després reflexions fins a alta hora de la matinada, de perquè la gent no mostrava el seu cos i se sentia tan incapaç i vergonyosa de fer-ho. Tot i que no sempre havíem acabat enfadats i coberts de roba. Moltes vegades havíem acabat sense ni una peça de roba, però és clar, les dones així i els homes allí gallejant i amb la titoleta se n'anaven al lavabo a masturbar-se una estona per que se'ls fes grossa. Molt de fred al pis i és clar, una cosa bastant impossible de sostenir.

(ROSER) Jo també tenie relació amb gent bohèmia, la buhardilla aquella famosa, un pis de pel carrer Jaume el Conqueridor. Del 75 al 77. Ere molt vella, un àtic, una cuina que no es feie anar, una habitació amb una taula, una mena de sofa, tocadiscos, llibres, cuixins, i un altre lloc una mena de llit. N'hi havie alguns que vivien amb pares i altres emancipats, uns de magisteri, uns treballadors. Eren artistes. La música, els llibres marxistes. Coses de poemes del Neruda. Lo dels porros ja funcionae bé, de tant en tant, que te'l vas passant, com una cosa snob. No vivie ningú allà, alguna vegada algun arroplegat, ere el niu de lo que pugués. El pagaen dos, però hi anae tothom. Un dia anaves a estudiar i te trobaes a un tio dormint, o una parella fent l'amor. Ere una barreja molt significativa, comunistoide... Ere una cosa que es donae molt. No ere la majoria de la gent, ere un grup marginal. Portaen barba, jersei ample, texans, deixadots, camises de l'avi, sabates planes. Però tothom hi anave així. La trenca aquella. Es quan comence a canviar la cosa aquesta de la sexualitat. Com a mínim no ere d'estripar-se les vestidures. Jo penso que molta gent tenie relacions, i bastant lliures. Lo que va canviar de la sexualitat va ser a nivell de parelles estables. Quan es van començar a tenir relacions d'una forma més general, casi tothom, en plan prematrimonial. Cap al 75. Jo penso que bastant generalitzat. Cobxes, i tothom té un pis d'un amic, o moments que no hi ha els pares... A la buhardilla hi havie una reflexió: el cos és com qualsevol altra cosa, es pot compartir com qualsevol altra cosa, si tens ganes de tindre relacions lliurement, no hi ha cap problema ni s'ha de crear cap lligam. I jo això m'ho creie. Ens ho creiem tots. Potser jo anae de bona fe i em va passar el que em va passar. Se'm va malinterpretar. Allò tenie mala fama. Al meu marit, companys de classe, abans de casar-mos: "¡Buena, que te casas con una puta!" No ere la disbauxa, sinó que hi havie una idea. I a la pràctica hi havie molts follons. Funcionae molt los gelos, i tant! A la buhardilla havie nat a l'habitació que hi havien un llit i una parella trobar un altra parella, dues parelles intercanviades. Eren generosíssims. Qualsevol problema de diners, que venie qualsevol arroplegat, i l'ajudaven. Fotien maranya política, però no donaen mai la cara. Fins i tot se'n enfotien. A mi se m'enfotien per lo que feie a Magisteri. "Se había de tirar todo y se había de bombar todo".

El 13 de maig de 1978 "La Mañana" anunciava la despenalització dels anticonceptius. Tere Cunillera se'n congratulava: "Pienso que incluso se aprenderá a conocer mejor el propio sexo, a derribarse muchos prejuicios, tabús o inhibiciones. Incluso pueden replantearse las relaciones prematrimoniales". Mercè Ciutat, de l'Associació de la Dona, es lamentava que la disposició tan sols afectés a les píldores, però alhora manifestava el seu goig: "Me parece acertada la despenalización de una cosa tan usada en la clandestinidad". Era, en efecte, un dels darrers reductes de la vida clandestina, un dels darrers combats democràtics guanyats.

30. Militàncies IV (Feministes)

El 1975 s'inicia a Lleida el moviment feminista amb la creació d'una Associació de Mestresses de Casa, promoguda pels partits d'esquerra, que aconseguirà mobilitzar gran quantitat de dones a partir de reivindicacions quotidianes. Al cap d'un any, arran de les Jornades Catalanes de la Dona, la Sara rebrà l'encàrrec del partit en el qual militava, el PTE, d'endegar a la ciutat l'Associació Catalana de la Dona. Havia començat a militar en el partit el 1973, als 20 anys, i serà la fundadora, el 1977, del Grup de Dones de Lleida, el grup feminista més actiu en el període.

(SARA) La qüestió del moviment de la dona va anar molt lligat al que és la militància política amb aquell temps, de com estaven estructurats els espais polítics a Lleida. Allavors, jo al any 74-75 vaig començar a militar al PCI, abans de ser PT. I en un principi aquesta força política no tenia molt planter aquí a Lleida, però va ser un partit que progressivament va anar agafant molta força, i es va anar distribuint dintre de les diferents àrees de lluita. Podriem dir que jo vaig començar una mica militant en el que és la universitat, molt poc temps, i després vaig passar a la militància dins del camp del jovent, amb la Jove Guàrdia, que era, diguessin, la branca juvenil del PT, movent-me en grups parroquials, de Sant Pere, on hi va haver un moviment molt important, una coordinadora de joves que es va fer, ens reuníem a Santa Tereseta, amb gent de tots els pobles, molt maco, que vam montar la flama del Canigó... Parlo del 74-75, la època final del Franco.

Quan los famosos 113 de l'Assemblea de Catalunya, la detenció de la permanent, que va tindre un ressò molt gran, va ser quan vaig començar a moure'm a nivell d'universitat. Jo crec que va ser un element importantíssim perquè comencés a haver-hi gent a la universitat que prengués consciència política de moltes coses. D'aquí Lleida que estudiava amb nosaltres hi havia lo Miquel Angel Sòria, un noi de Balaguer molt maco, molt lluitador, que era mestre i feia Filosofia, del PSUC, que tothom se l'aprecia molt. Això va fer que la gent encara s'envalentonés més. També el Cantano, un home del moviment obrer, que havia estat detingut, dels que marcaen època. I clar, jo la primera vegada que vaig parlar amb una assemblea va ser a partir del cas dels 113, i d'això me'n recordaré sempre. Això devia ser al 72-73, al segon curs. Va ser quan pràcticament me vaig llançar una mica a moure'm. L'altra part de la meua vida era la muntanya. Jo em vaig dedicar molt al alpinisme, l'escalada, l'esquí, totes aquestes coses. Jo l'any 68 me vaig fer sòcia del CELL, devia tindre 13 o 14 anys. Pensa que del CE van sortir quantitat de gent militant del grup de dones i del partit. (Allí) vaig començar a contactar amb gent del PCI, al 71-72 ja començava a haver-hi algo, gent simpatitzant del PCI. Amb companys que vam sortir moltíssim d'excursió, lo que va ser lo meu home, ens coneixem d'allí, Va arribar un moment que inclús lo president del CE era del PT, lo tresorer també, jo estava de vocal de no sé què. Va ser la època que es va crear lo Cineclub, i es van fer moltes activitats fora, molt més compromís, que abans era més la muntanya. Després vaig estar molt a Sant Pere, et parlo ja del 74-75. Recordo una festa de Sant Joan que es va fer als locals, molt maca, a nivell de tot el jovent, venie jovent de totes les barriades, de totes les forces polítiques que hi havien en aquells moments a Lleida. D'allí van sortir, podriem dir, tota la fornada de gent del PSUC, del MC, de CS... D'allí va sortir gent que van anar tirant cap als diferents partits, les diferents alternatives que hi havien en aquells moments. A més no hi havien problemes, d'enfrontaments i tal. Una altra cosa important, hombre! això també t'interessa! Te parlo del 74-75, el primer any que estae a Barcelona. Al Centre Comarcal de Lleida a Bar-

celona, no n'has sentit parlar mai de la moguda que hi va haver a nivell de jovent? Pues allò és gloriós, perquè vam arribar a trobar-mos... Gent de Tremp, de Balaguer, de tots els pobles, tot-hom universitaris, que estaeen estudiant, gent de tots els partits de la CS, del PSUC, del PT, i vam arribar inclús a ocupar llocs dins de la Junta Directiva. Vam muntar unes xarrades, amb el Solé Tura, amb el Balcells, amb el Garrabou... Reunions. Tot sense propaganda ni re, tot camuflat. Es va fer una tasca importantíssima, agrupant tot lo jovent de diferents llocs de Lleida. Fotiem articles interessants al butlletí, en plan crític, reunions clandestines, tots adherits a l'Assamblea de Catalunya, una cosa molt maca. Hu vam com ocupar. Es una cosa que es va donar, i va ser molt important. A les associacions de veïns...

- Quan et comences a plantejar la consciència de ser dona?

- Jo això va vindre una mica motivat pel partit. M'ho va plantejar com una tasca d'endegar tot lo que ere el moviment de la dona, a partir de les Jornades Catalanes de la Dona principalment. Jo estae estudiant, és diferent quan estàs treballant en algun lloc, que pateixes més directament els problemes de discriminació. Jo vai treballar en diferents feines esporàdiques, per guanyar-me la vida i pagar-me los estudis, com molta gent va fer en aquells temps. Jo tots los estudis me'ls vai pagar jo. La situació de casa meua ere molt de nar tirant. El meu pare amb un sou, es va morir, a ma mare li va quedar una pensió ridícula. Jo feie 4t de carrera, la situació va ser molt difícil, a Barcelona, amb l'agravament que no tenie beca, la vai demanar, i a mi ja em van dir que la beca no me la podien donar, clar, en aquell temps hi havien llistes i noms, tot això funcionae a base de bé. A l'any 76, al acabar d'estudiar, en aquells moments encara hi havien llistes negres a Lleida, i no vai trobar treball. Pensa que un llicenciat en aquells temps no li ere difícil trobar feina. Però pensa que si n'hi havien uns quants, primer eren uns i después uns altres. El primer any jo vai estar treballant en una guarderia, unes condicions de treball horribles, unes condicions denigrants. Allavons jo va ser als 21-22 anys, quan ja acabae d'estudiar, quan vai començar a prendre consciència. Però llançar-me va ser a partir de la proposta que el partit me va fer. Però és allò que dius: si no tens consciència feminista, en el moment en que comences perquè el partit te demane, poc a poc te'n vans donant compte, per la gent que vas tractant, i vas prenent la consciència. Tens una mare que li ha quedat una pensió de viudetat irrisòria, el fet que ella volie estudiar, als seus anys, els hi va agafar la guerra als 16-17 anys, no van puguier estudiar... Són coses que les has viscut a casa teva, i vulgues com no, quan t'incorpores al món del treball, vius també aquesta situació... Jo crec que va ser una mica una consciència progressiva, degut a anar tractant a dones de diferents condicions, ja no solament a la dona de barri que està en unes condicions dificultoses en l'aspecte econòmic inclús familiar, sinó dones de diferents professions que veus les dificultats que tenen per puguier accedir a un lloc de treball determinat... I en l'aspecte sexual. Una cosa que reivindicavem nosaltres: "Tothom té dret al seu propi cos", ere una consigna que dèiem sempre nosaltres. Unes determinades actituds s'acceptaven molt més en un home que no pas en una dona, que queie en considerar-se-la sempre qualsevol cosa menos una persona, quan tenie una actitud més liberal, al home se li acceptae i a la dona no. En l'aspecte sexual és un dels aspectes que més discutiem nosaltres.

- Tu recordes haver viscut repressió sexual en la teua educació?

- Bueno a veure. L'educació marcada que podies rebre, a la primària i el batxillerat, que ere molt marcada per la religió, per la SF, dins lo que ere la FEN, que et marcaen unes pautes molt concretes d'exaltació de la família i dels principis religiosos, hi havie una intentona de repressió sexual claríssima, perquè el fet de no educar-te en aspectes importants, ere una repressió amagada en aquet sentit. D'això te'n vas donant compte a mesura que va passant el temps, sobretot quan vas a la universitat, comences a conèixer noves maneres d'entendre la vida, sobretot tot lo que